

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

6x. 7

S. O. a.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1942:38
SOCIALDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

JORDBRUKETS BYGGNADS-
KOSTNADER

AVGIVET AV

1942 ÅRS BYGGNADSSAKKUNNIGA
FÖR LANDSBYGDEN

DISTRIBUERAS AV
NORDISKA BOKHANDELN

Pris kr. 1:75

Statens offentliga utredningar 1942

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet. Beckman. 733 s. Fö. (Till betänkandet höra *dels* en bilaga innehållande personalförteckningar m. m., avsedd endast för tjänstebruk, *dels* och ett hemligt bilag i tre delar.)
2. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag. Marcus. 22 s. Fi.
3. Promemoria rörande bostadsförsörjningen. Av A. Johansson. Beckman. 77 s. S.
4. De yngre sjukhusläkarnas avlönings-, arbets- och bostadsförhållanden. Beckman. 106 s. S.
5. Promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. Marcus. 55 s. Jo.
6. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 1. Allmänna uppgifter angående den tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhetens nuvarande läge m. m. — Allmänna synpunkter rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningen. — Erforderliga åtgärder för den tekniskt-vetenskapliga forskningens främjande och statens medverkan därvid. Heggström. 195 s. H.
7. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 2. Förslag till åtgärder för främjande av den tekniskt-vetenskapliga forskningen på byggnadsområdet. Heggström. 76 s. H.
8. 1938 års pensionssakkunniga. Betänkande med förslag till tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare i statens tjänst. Marcus. 135 s. Fi.
9. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m. Marcus. 191 s. Fi.
10. Betänkande med förslag till brandlag och brandstadga m. m. Norstedt. 164 s. K.
11. Betänkande med utredning och förslag angående betygssättningen i folkskolan. Heggström. 330 s. E.
12. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 3. Förslag till åtgärder för skogsproduktforskningens ordnande. Heggström. 124 s. H.
13. Betänkande och förslag angående förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 4. Järnvägstyrelsen. Beckman. 88 s. K.
14. Promemoria angående hyresreglering. Norstedt. 54 s. Ju.
15. Betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga. Beckman. 108 s. Fö.
16. Betänkande med förslag rörande den centrala förvaltningsverksamheten inom försvarsväsendet. Heggström. 360 s. Fö.
17. Betänkande med utredning och förslag angående barnmorskaväsendet. Idun. 101 s. 1 karta. S.
18. Beskattningsorganisationsakkunnigas betänkande med förslag till ändrad organisation av kammarrätten. Marcus. 128 s. Fi.
19. Betänkande med utredning och förslag angående semester för husmödrar. Norstedt. 96 s. S.
20. Utredning angående värmekostnaden i hyreshus. Idun. 187 s. S.
21. Betänkande med förslag till främjande av utskyldsbetalning genom erkända skatteförmedlingskassor. Marcus. 96 s. Fi.
22. Förslag till ny lag om behörighet att utöva läkarkonsten. m. m. Norstedt. 251 s. S.
23. Promemoria med förslag angående registreringen av landets företagare m. m. Marcus. 60 s. H.
24. Betänkande angående bilregistrering m. m. Heggström. 103 s. 12 bil. K.
25. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 2. Tiden juli 1940—juni 1941. Idun. 504 s. Fo.
26. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna. Marcus. 96 s. Fi.
27. Stadsplaneutredningen 1942. 1. Förslag till åtgärder för snabbare handläggning av stadsplane- och tomtindelingsärenden m. m. Norstedt. 94 s. Ju.
28. Strafflagberedningens promemoria med förslag till lag om eftergift av åtal mot minderåriga m. m. Marcus. 56 s. Ju.
29. Socialvårdskommitténs betänkande. 4. Förslag till ändrad bidragsförsökslag m. m. Beckman. 82 s. S.
30. Betänkande angående revision av tjänsteförteckningen i vad avser allmänna civillförvaltningen. Del 2. Byråchefs- och rådstjänster m. m. Norstedt. 184 s. Fi.
31. Betänkande med förslag till skärpt bestraffning av falskdeklaration m. m. Marcus. 99 s. Fi.
32. Betänkande med förslag angående hushållnings-sällskapens organisation och verksamhet m. m. Marcus. 477 s. Jo.
33. Betänkande med förslag rörande ändring av gällande bestämmelser i fråga om prästutbildningen. Av Y. Brilioth. Heggström. 177 s. E.
34. Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 1. Den kommunala beskattningen. Marcus. 654 s. Fi.
35. Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 2. Inkomstbeskattningen av skogsbruk. Marcus. 252 s. Fi.
36. Betänkande med förslag rörande statligt stöd åt svensk filmproduktion. Norstedt. 99 s. E.
37. Betänkande med förslag rörande åtgärder för främjande av sjöfolkets utskyldsbetalning. Postverkets tr. 79 s. Fi.
38. Betänkande angående jordbrukets byggnadskostnader. Norstedt. 146 s. 20 bil. S.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgavs utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1942:38
SOCIALDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

JORDBRUKETS BYGGNADS-
KOSTNADER

AVGIVET AV

1942 ÅRS BYGGNADSSAKKUNNIGA
FÖR LANDSBYGDEN

STOCKHOLM 1942

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

423682

STATIONERS OF THE EAST INDIA COMPANY

BY APPOINTMENT TO

HER MAJESTY

THE EAST INDIA COMPANY

PRINTED BY

JOHN WATSON

AT THE EAST INDIA HOUSE

AND

PRINTED BY

JOHN WATSON, AT THE EAST INDIA HOUSE

I N N E H Å L L.

	Sid.
<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för socialdepartementet</i>	5
I. Inledning	7
<p>1940 års byggnadskostnadssakkunniga 7. — Yttranden över byggnadskostnads-sakkunnigas betänkande 12. — Kungl. Maj:ts proposition nr 251/1941 12. — Riksdagens skrivelse nr 448/1941 13. — Avtalsutvecklingen inom byggnadsfacket 1934—40 13. — Tillkomsten av 1941 års byggnadsavtal 14. — Sveriges landsbygdsentreprenörers arbetsgivareförening 15. — 1941 års förhandlingar angående byggnadsarbete för jordbruket 16. — Skrivelse från Sveriges lantbruksförbund (december 1941) 19. — Interpellation av herr Carlström (januari 1942) 19. — Tillkallandet av 1942 års byggnadssakkunniga för landsbygden 21.</p>	
II. Byggnadskostnadernas betydelse för jordbruket	22
III. Materialkostnader och byggnadsmetoder	28
IV. Arbetskostnaderna	31
1) Avtalsförhållandena inom byggnadsfacket m. m.	31
<p>Byggnadsavtalet 31. — Elektriska installationsavtalet 36. — Rörledningsavtalet 37. — Lantarbetaravtalet 38.</p>	
2) Frågan om byggnadsavtalets tillämpning vid jordbruket	39
<p>Avtalsväsendets utbredning på landsbygden 39. — Allmänna synpunkter på lönefrågan 40. — Avtalslönernas stegring under krigsåren 41. — Diskussionen om byggnadsavtalets tillämpning vid jordbruket 41. — Ackordssystemet i och för sig 42. — Frågan om ackordssystemets fördyrande inverkan 43. — Prislösnas invecklade beskaffenhet. Mätningssystemet 45. — De nuvarande prislösnas tillämplighet för jordbruksbyggnader 46. — Prissättningen av »grövre» arbete 47. — Ojämnheter i ackordsförtjänsten 48.</p>	
3) Arbetskraften	48
<p>Användningen av organiserad och oorganiserad arbetskraft 48. — Inkomst- och sysselsättningsförhållanden för landsbygdens byggnadsarbetare 49. — Konkurrensen om arbetstillfällena 51. — Lönetekniska spörsmål 53. — Gränserna för »byggnadsindustriellt arbete» 53. — Tillämpning på jordbruket 55. — Avlöningen för oorganiserade arbetare 56.</p>	
Särskilda yttranden	58
<i>Bilagor.</i>	
1. Ekonomiska resultat från bokföringskontrollerade jordbruk 1939—40 av professor L. Nannesson	65
2. Undersökningar rörande byggnadskostnadernas betydelse för jordbruk av olika storleksgrader av arkitekten L. M. Giertz	75
3. P. M. angående förhållandet mellan jordbrukets produktionskostnader och bruttoavkastning av docenten G. Ringborg.....	140
4. Löne- och sysselsättningsstatistik för byggnadsträarbetare	142

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet.

Genom beslut den 13 februari 1942 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga att, på sätt i statsrådsprotokollet över socialärenden för nämnda dag angivits, inom departementet biträda med utredning rörande landsbygdens byggnadsfrågor. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade Herr Statsrådet samma dag såsom sakkunniga överdirektören i egnahemsstyrelsen Erik Lindeberg, ordförande, byggmästaren Mårten Jepsson i Eriksdal, andre ordföranden i Svenska byggnadsträarbetareförbundet John Grewin, direktören i Sveriges lantbruksförbund Einar Sjögren, ombudsmannen i Svenska grov- och fabriksarbetareförbundet Erik Strandberg och ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren Hjalmar Nilson i Spånstad.

Genom beslut den 27 februari 1942 uppdrog Herr Statsrådet åt lektorn vid tekniska läroverket i Stockholm, arkitekten L. M. Giertz och sekreteraren hos arbetsdomstolen Lode Wistrand att vara sekreterare åt de sakkunniga, Giertz såvitt anginge tekniska frågor och Wistrand såvitt anginge övriga sekreterargöromål.

De sakkunniga, som antagit benämningen 1942 års byggnadssakkunniga för landsbygden, få efter avslutat utredningsarbete härmed vördsamt överlämna ett betänkande angående jordbrukets byggnadskostnader.

Särskilda yttranden, avgivna dels av herrar Sjögren och Nilson och dels av herrar Grewin och Strandberg, bifogas.

Till fullgörande av sitt uppdrag ha de sakkunniga bland annat låtit verkställa vissa specialundersökningar. Sålunda har professorn vid lantbrukshögskolan L. Nannesson till belysande av frågan om jordbrukets ekonomiska resultat utfört en sammanställning av hos lantbruksstyrelsen befintliga räkenskaper för ett större antal brukningsdelar av olika storlek och representerande landets samtliga viktigare produktionsområden. De sakkunnigas sekreterare för tekniska frågor har verkställt undersökningar rörande byggnadskostnadernas betydelse för jordbruk av olika storleksgrader, varvid bland annat utnyttjats material, som ställts till förfogande av domänstyrel-

sen, socialstyrelsen, egnahemsstyrelsen, 1938 års jordbruksutredning, Lantbruksförbundets byggnadsförening m. fl. Docenten vid lantbrukshögskolan G. Ringborg har utarbetat en promemoria angående förhållandet mellan jordbrukets produktionskostnader och bruttoavkastning. Nu angivna undersökningar, vilka med hänsyn till sin speciella natur ansetts böra redovisas för sig, åtskilda från de sakkunnigas egen redogörelse, ha såsom bilagor 1—3 fogats vid detta betänkande.

Från Svenska byggnadsträarbetareförbundet och Svenska arbetsgivareföreningen ha erhållits statistiska uppgifter rörande avlönings- och sysselsättningsförhållandena för byggnadsträarbetare inom vissa ortsgrupper under åren 1939—1941. Dessa uppgifter återfinnas i bilaga 4.

Från ett antal jordbrukare och byggmästare i olika delar av landet ha de sakkunniga genom en rundfråga inhämtat uppgifter rörande arbets- och löneförhållandena vid av dem utförda byggnadsarbeten för jordbrukets behov. En liknande rundfråga har av Svenska lantarbetsgivareföreningen riktats till föreningens medlemmar, och en sammanställning av de inkomna svaren har av föreningen ställts till de sakkunnigas förfogande. Vissa uppgifter, hämtade ur nu angivna material, finnas återgivna i betänkandet.

De sakkunniga ha under utredningsarbetets fortgång haft åtskilliga överläggningar med de år 1938 tillkallade ladugårdsbyggnads-sakkunniga ävensom med representanter för olika organisationer inom jordbruk och byggnadsverksamhet.

Till de sakkunniga har för yttrande remitterats en till socialdepartementet inkommen framställning av Riksförbundet landsbygdens folk om upphävande av vissa blockadåtgärder. Över berörda framställning avgiva de sakkunniga denna dag särskilt yttrande.

Stockholm den 16 juni 1942.

ERIK LINDEBERG.

MÄRTEN JEPSSON.

JOHN GREWIN.

EINAR SJÖGREN

ERIK STRANDBERG.

HJ. R. NILSON.

Lode Wistrand.

I. Inledning.

1940 års byggnadskostnads- sakkunniga.

Den 1 augusti 1940 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för socialdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning rörande dåvarande byggnadskostnader på land och i stad samt undersöka vilka åtgärder, som tarvades för deras förbilligande, ävensom inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning. Med stöd av det givna bemyndigandet tillkallade chefen för socialdepartementet såsom sakkunniga byråchefen i socialstyrelsen Alf Johansson, andre ordföranden i landsorganisationen Gunnar Andersson, byggmästaren Olle Engkvist, arkitekten Sven Wallander och agronomen K. A. Örborn samt uppdrog åt Johansson att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete. De sakkunniga, som antogo benämningen 1940 års byggnadskostnadssakkunniga, överlämnade den 29 januari 1941 ett betänkande med utredning angående byggnadskostnaderna (statens offentliga utredningar 1941: 4). Betänkandet, som var enhälligt, behandlade till väsentlig del bostadsbyggandets villkor under rådande krisläge och framställde förslag till åtgärder med syfte att stödja en vidgad bostadsproduktion. I betänkandet lämnades även en redogörelse för jordbrukets speciella byggnadsfrågor, vari särskilt behandlades spörsmålen om landsbygdens försörjning med byggnadsmaterial, om organiserande av en förbättrad rådgivning i landsbygdens byggnadsfrågor och om arbetskostnaderna vid byggnadsarbete för jordbrukets behov. Av de sakkunnigas uttalanden i sistnämnda fråga må följande här återgivas.

De sakkunniga upptogo till en början spörsmålet om den *lönestegring*, som under de senare åren gjort sig gällande på förevarande område. De sakkunniga anförde, att för hela lönesättningen å landsbygden en nivåförskjutning uppåt förekommit under senare hälften av 1930-talet. Efter en nedgång i början av 1930-talet under den svåra krisen hade lönerna för olika lantarbetargrupper mellan åren 1935 och 1939 stigit med mellan 20 och 30 procent för de årsanställda lantarbetarna och över 50 procent för den tillfälliga arbetskraften. För den tillfälliga arbetskraft, som sysselsattes med byggnadsarbete, hade stegringen varit större, i det att lönerna efter hand förts upp i nivå med lägsta timlöner i byggnadsarbetarnas kollektivavtal. Enligt en av de sakkunniga verkställd rundfråga till egnahemsdirektörer, hushållningssällskap, stiftsjägmästare och boställsnämndsordförande skulle timlönerna för byggnadsarbe-

tare sedan depressionens botten ha stigit med mellan 50 och 100 procent. Till den kostnadsstegring, som de höjda timlönerna medfört, komme ytterligare den, som tillämpningen av byggnadsfackens ackordsprislister visat sig innebära. Av svaren på de sakkunnigas rundfråga framginge, att ackords- och mätningssystemet under senare år börjat mera allmänt tillämpas på landsbygden inom vissa områden. Till dessa hörde Skåne, där systemet syntes vara i betydande utsträckning genomfört. Dessutom syntes det vara på väg att utbreda sig i östra mellansverige, d. v. s. Uppland, Södermanland och Östergötland. I närheten av större industriorter liksom även vid offentliga institutioners byggen syntes det komma till användning också i andra delar av landet. I övrigt syntes mätningssystemet snarare ha uppfattats som ett hot än som en verklighet; dess växande utbredning förmodades i en del fall ha avhållit jordbrukare från eljest planerade byggnadsföretag.

Storleken av den fördyring, som genomförandet av mätningssystemet skulle förorsaka, syntes i olika fall ha starkt varierat. Svårigheterna att riktigt uppskatta den vore därför stora. Att endast bedöma den efter storleken av det uppkommande ackordsöverskottet syntes icke vara riktigt. Ackordssystemets funktion vore att sporra till ansträngningar för att driva upp arbetstakten, och intet hindrade, att en duglig arbetare kunde komma upp i relativt stor förtjänst per arbetad timme, utan att detta kunde uppfattas som någon fördyring av arbetet. En riktig jämförelse måste därför bygga på en uppskattning av kostnaderna för ett arbete utfört helt på timlön och samma arbete utfört helt på ackord. De sakkunniga uttalade för sin del den meningen, att ackordssystemets användning medförde en fördyring av ungefär samma storleksordning som den, vilken förorsakats av de under 1930-talet stegrade timlönerna.

Då arbetskostnaderna utgjorde ungefär tredjedelen av de totala kostnaderna för uppförandet av boningshus eller ekonomibyggnader, skulle en stegring av timlönerna med 60 procent betyda en stegring av de totala byggnadskostnaderna med 20 procent. Då emellertid jordbrukarna själva med anlitage av gårdens mera långvarigt anställda folk utförde en del av byggnadsarbetet — åtminstone vissa körslor, grundgrävning etc. — och lönerna för dessa icke stigit lika starkt, syntes de totala arbetskostnadernas stegring, där ackordsprislistorna icke kommit till användning, vara något lägre än vad som förut angivits. I den mån ackordssystemet tillämpats hade därigenom tillkommit en ytterligare kostnadsstegring, som ej sällan syntes ha uppgått till 60—70 procent av kostnaderna för det arbete, som utfördes på ackord. Om detta utgjorde ungefär halva byggnadsarbetet eller inemot 20 procent av de totala byggnadskostnaderna, innebure ackordsprislistornas användning en ytterligare höjning av byggnadskostnaderna med omkring 10—15 procent. Om man sålunda räknade med att lönestegringen medfört en fördyring av byggnadskostnaderna på landsbygden med 15—20 procent där mätningssystemet icke tillämpats och 20—25 procent där detta använts, vore det icke ägnat att förvåna, att en så kraftig kostnadsstegring under en tid av omkring 5 år förorsakat svårigheter. Det hade från många håll om-

vitnats, att kostnadsstegringen — och särskilt ackordssystemet, där detta tillämpats — hindrat en byggnadsverksamhet, som eljest varit planerad att utföras.

Å andra sidan syntes även böra framhållas, att lönenivån för landsbygdens byggnadsarbetare och särskilt förtjänstnivån för dessa icke kunde betraktas som hög. En statistisk undersökning rörande byggnadsarbetarnas inkomster och arbetsförhållanden, som för de sakkunnigas räkning utförts inom socialstyrelsen, gäve en god belysning härav. För hela landsbygden vore de genomsnittliga årsinkomsterna enligt denna undersökning för murare 3 099 kronor, för byggnadsträarbetare 2 469 kronor, för byggnadsgrovarbetare 2 344 kronor, för målare 2 237 kronor, för rörarbetare 2 572 kronor och för elektriska arbetare 2 706 kronor. För den egentliga landsbygden, representerad av s. k. A- och B-kommuner (d. v. s. kommuner med minst 75 procent respektive 50—75 procent av befolkningen tillhörande jordbruk med binäringar), låge byggnadsträarbetarnas, byggnadsgrovarbetarnas och målnas årsinkomster omkring 2 000 kronor eller snarast lägre än de genomsnittliga årsinkomsterna för industriarbetare i lägsta dyrortsgrupp enligt Lönestatistisk årsbok. Däremot uppginge inkomsterna för murare, elektriska arbetare och rörarbetare på den rena landsbygden enligt denna undersökning till icke obetydligt högre belopp än vad som motsvarade inkomsterna för andra arbetargrupper på landsbygden. Särskilt för murare och elektriska arbetare vore differensen avsevärd.

Årsinkomsterna vore givetvis resultat av såväl timförtjänster som arbetstid. Av föreliggande uppgifter syntes man kunna sluta sig till att timförtjänsterna för byggnadsträarbetare, byggnadsgrovarbetare och sannolikt även målare knappast mera avsevärt skilde sig från timförtjänsterna för andra arbetargrupper på landsbygden, i varje fall icke där mätningssystemet för byggnadsträarbetet icke tillämpats. De låga årsinkomsterna finge därför främst tillskrivas den jämförelsevis korta arbetstiden per år. Murarnas sysselsättning syntes vara nästan lika ojämn, men detta kompenserades av mycket avsevärt högre timförtjänster. Rörarbetare och elektriska arbetare syntes ha något jämnare sysselsättning än övriga byggnadsarbetare och högre timförtjänster än andra arbetare på landsbygden.

I fortsättningen upptogo byggnadskostnadssakkunniga till diskussion frågan om *ackordssystemets fördelar och olägenheter* och anförde därvid bland annat följande.

Ackordssystemets fördelar och olägenheter hade ständigt varit omtvistade. Om denna diskussion för landsbygdens del under senare år tillspetsats, syntes detta delvis finna sin förklaring däri, att ackordssystemets innebörd icke stått fullt klar för de berörda parterna. Lantbrukarna hade sålunda icke så sällan uppfattat den löpande timlönen som full ersättning för utfört arbete. Om ett ackordssystem över huvud skulle komma till användning vid byggnadsarbete på landsbygden, vore det en angelägenhet av största vikt, att systemets grundläggande principer klarlades och förstodes på alla håll.

Näst bristande förståelse för ackordssystemets innebörd syntes den om-

ständigheten ha varit bestämmande för motståndet inom jordbrukarkretsar mot detta, att de prislistor, som man från byggnadsarbetarnas sida sökt få tillämpade, varit olämpligt avvägda för landsbygdens förhållanden. De hade uppgjorts främst med tanke på städernas och andra samhällens byggnadsverksamhet och trots sin stora detaljrikedom icke innehållit bestämmelser, avpassade för det enklare byggnadssätt, som utmärkte lantmannabyggnader, särskilt ekonomibygnader.

De sakkunniga hade tidigare i sitt betänkande vid behandling av frågan om städernas arbetskostnader påtalat ojämnheten i ackordsprissättningen. Liksom det därvid understrukits, att fullständigt lika resultat över huvud icke kunde uppnås vid ackordsprislistornas tillämpning under varierande yttre förhållanden, vore det anledning att för landsbygdens del framhålla samma sak. Förhållandena på den enskilda arbetsplatsen, väderleken och många andra omständigheter kunde liksom den enskilda arbetarens yrkeskicklighet och vana vid olika arbetsmoment förorsaka betydande variationer i ackordsöverskotten. En felaktig avvägning av prissättningen för olika arbeten måste dock sägas föreligga, då vissa arbetsmoment erfarenhetsmässigt i ett betydande antal fall gäve särskilt stora eller särskilt små överskott i förhållande till de genomsnittliga. Mycket höga förtjänster för vissa detaljarbeten fölle lätt i ögonen och åstadkomme betydande förargelse; de bidroge till att misskreditera ackordsbetalningens principer. Att en dylik ojämnhet föreläge intygades från flera håll. Enstämmigt betygades också från alla håll, att ackordspriserna för vissa vanligen förekommande arbetsmoment vore oproportionerligt högt satta. Särskilt syntes detta gälla vissa delar av ackordsprislistorna för träarbete. Det syntes även vara en allmän erfarenhet, att överskotten bleve onormalt stora på enklare träarbeten vid uppförande av ekonomibygnader. Härvidlag synes redan nomenklaturen i prislistorna mycket illa svara till landsbygdens förhållanden och föranleda ovissheit och meningsskiljaktigheter rörande tolkningen. Det förhållandevis enkla arbete det här gällde skulle sannolikt kunna med tillfredsställande noggrannhet värderas enligt betydligt enklare mätningssystem än det, som nuvarande ackordsprislistor medförde, om ett ackordssystem över huvud skulle tillämpas. Såväl krångligheten i användningen av nuvarande prislistor som de onormalt höga ackordsöverskotten för relativt enkla arbeten, vilka till en betydande del skulle kunna utföras av icke särskilt kvalificerat folk och för vilka en jämförelse mellan byggnadsarbetarnas och andra på landsbygden tillfälligt sysselsattas förtjänster därför tedde sig naturlig, gjorde att ett på nuvarande ackordsprislistor grundat ackordssystem på landsbygden framkallade ett icke obefogat motstånd.

Därest ett ackordssystem över huvud skulle användas på landsbygdens byggnadsarbeten, framstode det därför enligt de sakkunnigas uppfattning som ovillkorligen nödvändigt, att särskilda för dylikt arbete avsedda prislistor utarbetades. En tillämpning av samma prislistor som i städerna och andra större samhällen syntes olämplig, så snart det rörde sig om andra arbeten än uppförandet av bostäder. Utarbetandet av ett ackordsprissystem

på ett område, där sådant tidigare icke förekommit, vore emellertid förenat med betydande svårigheter och syntes förutsätta, att erfarenhet under icke alltför kort tid samlades av en provisorisk tillämpning av vissa ackordssatser. Det hade därför icke varit möjligt för de sakkunniga att på den korta tid, som stått till deras förfogande, få utarbetad en ens provisorisk ackordsprislista för landsbygdens förhållanden.

På landsbygden bosatta arbetare borde i största möjliga utsträckning ha tillfälle att deltaga i förekommande arbeten. Detta önskemål innebure, att avlöningssystemet måste vara så beskaffat att det icke lade hinder i vägen för utnyttjande även av för speciella yrken mindre kvalificerad arbetskraft. Framför allt syntes nuvarande ackordssystem hindra en dylik ordning. Ett ackordsarbete som omfattade hela arbetet måste, om avsedd effekt skulle uppnås, utföras av likvärdig arbetskraft, eller också måste eventuellt uppkommande ackordsöverskott fördelas på arbetslaget i förhållande till timlönen, som då måste vara fastställd med utgångspunkt från vederbörande arbetares kvalifikationer i förhållande till varandra. Intet av dessa båda system kunde för ernående av anförda önskemål vara att rekommendera. En annan utväg vore visserligen, att de olika arbetsmomenten uppdelades och att ackordslistor endast upprättades för sådant arbete, för vars utförande krävdes speciellt utbildad arbetskraft. Även denna utväg syntes bereda så stora svårigheter för arbetets planläggning och utförande, att ej heller den kunde rekommenderas. Användbarheten av landsbygdens arbetskraft växlade från fall till fall, och det kunde sålunda ej uppdragas någon generell regel för var gränsen mellan den specialutbildade och den från landsbygden direkt anställda arbetskraften skulle gå. Även om detta vore möjligt, skulle uppdragsgivaren få så stora svårigheter i fråga om övervakning och fördelning av arbetet, att även ur denna synpunkt systemet syntes förkastligt.

Å andra sidan vore ett väl avvägt ackordssystem förenat med vissa fördelar, som icke helt borde lämnas ur räkningen. I och för sig vore det givetvis riktigt, att lönen utmättes efter det uträttade arbetet och icke efter blotta närvaron på arbetsplatsen. En riktig betalning efter själva arbetsprestationen torde stimulera arbetstakten och befrämja yrkesskickligheten. Vid ackordsbetalning kunde övervakningen på arbetsplatsen inskränkas. Kvaliteten av det utförda arbetet syntes närmast påverkas i gynnsam riktning av ackordsbetalning; icke fullgott arbete torde nämligen utan särskild ersättning få göras om. Av dessa och åtskilliga andra anledningar syntes utvecklingen icke endast inom industrien utan också inom jordbruket gå mot alltmera ökad användning av ackordslönesystemet, under det att tidlönesystemet i samma mån inskränktes.

Sedan byggnadskostnadssakkunniga därefter lämnat en redogörelse för avtalsförhållandena på landsbygden, avslutade de sin undersökning av frågan om arbetskostnaderna med följande uttalande:

»Då olägenheterna av tillämpningen av för städerna utarbetade ackordsprislistor äro så stora, att de i det närmaste utgöra ett absolut hinder för byggnadsverksamhet

på landsbygden, vilja de sakkunniga rekommendera en provisorisk överenskommelse om tillämpning av timlön för byggnadsarbeten på landsbygden, intill dess en mera definitiv överenskommelse kan träffas.»

Yttranden över byggnadskostnads-sakkunnigas betänkande.

Över byggnadskostnads-sakkunnigas betänkande avgåvos yttranden av ett stort antal myndigheter, institutioner och organisationer.

De sakkunnigas uttalanden rörande arbetslönerna vid byggande på landsbygden samt de på detta område framlagda rekommendationerna möttes därvid av stark kritik från arbetarorganisationerna inom byggnadsfacket. Ett betydande antal statliga myndigheter biträdde däremot i stort sett de sakkunnigas yttranden och förslag i denna del. I samma riktning gingo uttalanden från Svenska landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, Riksförbundet landsbygdens folk, Hushållningssällskapens ombud, Sveriges lantbruksförbund och Svenska arbetsgivareföreningen.

Kungl. Maj:ts proposition nr 251/1941.

Vid avlåtandet till riksdagen av Kungl. Maj:ts proposition nr 251 angående åtgärder för främjande av ökad bostadsproduktion m. m. gjorde chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter till statsrådsprotokollet över socialärenden för den 9 maj 1941 vissa uttalanden angående bland annat landsbygdens byggnadsfrågor. Departementschefen berörde därvid till en början spörsmålen om åtgärder för nedbringande av materialpriserna och om åstadkommande av en förbättrad rådgivningsverksamhet i byggnadsfrågor samt anförde därefter rörande arbetskostnaderna vid byggnadsarbete för jordbrukets behov:

»Vad arbetskostnaderna beträffar anmärkes det i ett flertal yttranden, att de prislistor, som tillämpas vid jordbrukets byggnader, äro uppbyggda på förhållandena i städerna och därför föga lämpade för landsbygden. Detta gäller i främsta rummet ackordspriserna, som anses onödigt fördyra uppförandet av nödvändiga ekonomibyggnader i de jordbruksbygder, vilka indragits under byggnadsfackförbundens rayoner. Byggnadskostnads-sakkunniga anse, att ackordssättningen för byggnader vid jordbruket bör revideras och följa sina egna linjer, skilda från de ackordssatser, som gälla för husbyggnaderna i städer och stadsliknande samhällen. I avvaktan på tillkomsten av sådana särskilda landsbygdprislistor, anpassade efter den speciella karaktären hos jordbrukets byggnader, borde byggnadsarbetet å landsbygden utföras mot timlön. Denna byggnadskostnads-sakkunnigas mening understöddes i de flesta avgivna remissvaren. Att förhållandena på detta område icke äro tillfredsställande ordnade bestrides av byggnadsfackförbunden, men man har svårt att undandra sig det intrycket, att klagomålen i viss mån äro berättigade.

Landsorganisationen menar, att en särskild 'landsbygdlista' måhända vore ägnad att motverka den känslöbetonade ovilja mot ackordssystemet, som förefinnes bland jordbrukarna, ehuru något sakligt skäl för dess införande icke synes föreligga, då speciella arbetsmoment för den egentliga landsbygden torde kunna prisättas inom ramen för eljest gällande listor. I övrigt förklarar sig landsorganisationen 'finna det vara förklarligt, om man från byggnadsfackens sida söker trygga

utkomstmöjligheterna för egentliga yrkesutbildade byggnadsarbetare på landsbygden genom en avtalsmässig monopolisering av arbetstillfällena, men lika förklarligt att man från jordbrukarnas sida motsätter sig en sådan politik. En ur båda parternas synpunkt rimlig lösning av dessa intresse motsättningar är, säger landsorganisationen, 'en trängande social angelägenhet'.

Enligt de sakkunnigas uppgifter ligga byggnadsträarbetarnas, byggnadsgrovarbetarnas och målarnas årsinkomster på den egentliga landsbygden vid omkring 2 000 kronor per år eller snarast lägre än de genomsnittliga årsinkomsterna för industriarbetarna i lägsta dyrortsgrupp. Dessa låga årsinkomster sammanhånga uppenbarligen med de mycket korta arbetsåsongerna på landsbygden, varför byggnadsarbetarna där måste, liksom vissa andra säsongarbetargrupper på landsbygden, komplettera sina inkomster genom sysselsättning utanför yrket.

Då byggnadskostnaderna anses vara alltför höga men trots detta byggnadsarbetarna få nöja sig med låga inkomster, erfordras det mycken god vilja å ömse sidor för att åstadkomma en tillfredsställande överenskommelse. Jordbrukarnas önskemål att utan hinder av organisationerna kunna till byggnadsarbeten anlita bygdens folk synes vara fullt legitimt.

Liksom ifråga om övrig byggnadsverksamhet lär man då det gäller landsbygdens byggnader beträffande löner och arbetsvillkor i första hand vara hänvisad till avtalsuppgörelser mellan parterna. Förutsättningen för att en ur alla parternas synpunkt önskvärd utveckling av byggnadsverksamheten för jordbrukets behov skall komma till stånd torde vara att vederbörande parter kunnat enas om att arbetet må kunna utföras mot tidlön. Detta torde icke utesluta, att överenskommelser om för sagda byggnadsarbeten lämpade ackordsprislistor träffas.»

Riksdagens skrivelse nr 448/1941.

I riksdagens den 27 juni 1941 avlåtna skrivelse (nr 448) till Konungen i anledning av propositionen nr 251 jämte i ämnet väckta motioner anfördes bland annat följande:

»Beträffande arbetskostnaderna hava särskilt de för närvarande tillämpade ackordsprislistorna blivit föremål för kritik av de sakkunniga, i ett flertal yttranden ävensom i vissa motioner.

Riksdagen vill, i anslutning till vad departementschefen härutinnan anført, som sin uppfattning framhålla, att man då det gäller landsbygdens byggnader — liksom i fråga om annan byggnadsverksamhet — lærer beträffande löner och arbetsvillkor i första hand vara hänvisad till avtalsuppgörelser mellan parterna. Riksdagen önskar i samband härmed understryka, att förutsättningen för en ur alla parternas synpunkt önskvärd utveckling av byggnadsverksamheten för jordbrukets behov torde vara, att vederbörande parter kunna enas om tidlön, intill dess överenskommelser om för dessa byggnadsarbeten lämpade ackordsprislistor träffas. Därest emellertid avtalsuppgörelse icke kan komma till stånd, förutsätter riksdagen, att Kungl. Maj:t för riksdagen framlägger de förslag, vartill förhållandena må föranleda. Ifråga om monopolisering av arbetstillfällena vill riksdagen jämväl, när det gäller byggen för jordbrukets behov, ansluta sig till departementschefens uttalande därom att jordbrukarnas önskemål att utan hinder av organisationerna kunna till byggnadsarbeten anlita bygdens folk synes vara fullt legitimt.»

Avtalsutvecklingen inom byggnads- facket 1934—1940.

Efter en långvarig konflikt upprättades i februari 1934 ett kollektivt riksavtal mellan Svenska byggnadsindustriförbundet å ena sidan och de tre bygg-

nadsfackförbunden, Svenska murareförbundet, Svenska byggnadsträarbetareförbundet samt Svenska grov- och fabriksarbetareförbundet, å den andra. Detta kollektivavtal innebar ganska stora lönenedsättningar, varjämte avtalets allmänna bestämmelser framför allt i fråga om ackordsarbete undergingo betydande förändringar. I anslutning till riksavtalet upprättades nya lokala avtal mellan medlemmar eller avdelningar av byggnadsindustriförbundet och avdelningar av fackförbunden.

1934 års kollektivavtal uppsades från arbetarsidan att utlöpa den 31 mars 1937. Efter konflikt slötos i juni sistnämnda år nya avtal för en tid av tre år, innebärande en generell höjning av timlöner och ackordspriser samt vissa ändringar i de allmänna bestämmelserna.

Genom en den 30 januari 1940 träffad överenskommelse enades parterna om att prolongera 1937 års avtal till den 1 april 1941. I samband därmed godkände parterna dels ett kollektivavtal rörande semester och dels ett kollektivavtal rörande lärlingsutbildning. Vidare höjdes timlönerna inom de olika ortsgrupperna med 2—6 öre, och slutligen fastställdes bestämmelser om rörligt lönetillägg med utgångspunkt från socialstyrelsens allmänna levnadskostnadsindex.

Tillkomsten av 1941 års byggnadsavtal.

Riksavtalet mellan Svenska byggnadsindustriförbundet och de tre byggnadsfackförbunden samt de i anslutning härtill upprättade lokalavtalen uppsades vid årsskiftet 1940/41 att utlöpa den 1 april 1941. Då förhandlingar mellan parterna om upprättande av nya avtal icke ledde till resultat, förordnade Kungl. Maj:t den 28 februari 1941 en särskild förlikningskommision att medla i den föreliggande avtalstvisten. Medlingen skulle även omfatta vissa specialfack, inom vilka avtalstvist likaledes rådde. Kommissionen bestod av landshövding Hilding Kjellman, ordförande, samt förlikningsmannen i Mälardistriktet advokaten Per Westling och förlikningsmannen i mellersta distriktet advokaten Arvid Berggren; senare kompletterades densamma med ytterligare två ledamöter. Efter långvariga förhandlingar träffades den 25 juni 1941 uppgörelse om nya avtal i anslutning till ett av förlikningskommissionen framlagt medlingsförslag. Huvudvillkoren voro dels en sänkning av ackordslistornas prisnivå med 5 procent och dels ett undantagande från avtalets tillämpning av byggnadsarbete för jordbrukets behov. I sistnämnda hänseende innehöll förlikningskommissionens av parterna godkända hemställan följande uttalande:

»Med hänsyn till de önskemål, som uttalats om en bättre anpassning av byggnadsvillkoren på landsbygden till jordbrukets speciella förhållanden och anspråk, och då en mera ingående prövning av denna fråga bör komma till stånd genom förhandlingar mellan de i frågan mest representativa parterna å arbetsgivarsidan och de tre byggnadsfackförbunden, enas parterna i här föreslagna avtal, i avvaktan på sådana förhandlingar i frågan, att avtalet icke skall omfatta byggnadsarbete för jordbrukets behov. Utan avseende härå skall avtalet gälla byggnadsarbete inom om-

råde för fastställd stadsplan eller byggnadsplan ävensom byggnad av industriell karaktär, exempelvis mejeri, slakthus, lagerbyggnad e. d.

Medföra ovannämnda förhandlingar mellan de i frågan mest representativa parterna överenskommelse om särskilda tim- eller ackordslöner för visst byggnadsarbete på landsbygden, blir överenskommelsen i denna del normerande för parterna i här föreslagna avtal. I den mån avtalet sålunda kompletteras, upphör i första stycket angivet provisorium att gälla.»

De nya avtalen skulle gälla från och med den 1 juli 1941 till den 1 april 1942. Genom överenskommelse den 31 januari 1942 ha avtalen sedermera — med vissa ändringar beträffande rörligt lönetillägg och semester — prolongerats att gälla till den 1 april 1943.

Sveriges landsbygdsentreprenörers arbetsgivareförening.

Vid sammanträde den 21 mars 1941 mellan representanter för ett antal föreningar av smärre byggmästare och entreprenörer inom Skåne, Halland, Södermanland och Östergötland konstituerades Sveriges landsbygdsentreprenörers arbetsgivareförening (LEA). Enligt de antagna stadgarna utgör föreningen en sammanslutning av lokala arbetsgivareföreningar, vilka av styrelsen godkännas som medlemmar. Därjämte kan styrelsen som medlem godkänna enskild arbetsgivare, i den mån denne är bosatt i område, som ej innefattas i lokal föreningens verksamhetsområde. Föreningens uppgift är att tillvarataga medlemmarnas gemensamma intressen inom deras yrken samt närliggande verksamhetsområden. Föreningen vill verka för denna uppgift bland annat genom att bilda och stödja föreningar och grupper av arbetsgivare inom angivna intresseområden samt befrämja anslutning till desamma, genom att förhandla om och biträda vid förhandlingar om kollektivavtal samt träffa uppgörelse om sådana samt genom att vid tvist i avtalsfrågor bistå arbetsgivarparten. I mån av anslutning till föreningen skall verksamhet upptagas inom olika branscher. De branscher, som i första hand kunna komma i fråga, äro sådana för byggmästare, rörlägnings- och elektriska entreprenörer, målarmästare, murarmästare och plåtslagarmästare, verksamma på Sveriges landsbygd. Styrelsen skall tillse, att föreningen förfogar över sakkunnig arbetskraft för förhandlingar inom de branscher, där verksamhet upptagits. Alla kollektiva avtal samt övriga med lokal förening träffade uppgörelser, som ingås mellan medlem av LEA och dess motpart, skola för att vara giltiga godkännas av LEA. Föreningen skall enligt stadgarna vara kollektivt ansluten till Riksförbundet landsbygdens folk (RLF).

Enligt uppgifter, som i april 1942 lämnats av LEA, omfattar föreningen särskilda avdelningar i Skåne (122 medlemmar), Halland (88 medlemmar), Östergötland (54 medlemmar), Kalmar län (19 medlemmar), Södermanland (30 medlemmar) och Uppland (9 medlemmar). Dessutom finnas 112 direktanslutna medlemmar. Hela medlemsantalet uppgår följaktligen till 434. Av dessa äro 383 byggmästare, 9 murarmästare, 7 målarmästare, 2 plåtslagarmästare, 10 rörlägningsentreprenörer och 23 elektriska installatörer.

1941 års förhandlingar angående byggnads- arbete för jordbruket.

I enlighet med vad som förutsatts vid uppgörelsen inom byggnadsfacket den 25 juni 1941 upptogs den 9 juli 1941 förhandlingar angående upprättande av kollektivavtal rörande byggnadsarbete för jordbrukets behov. I dessa förhandlingar deltog å arbetsgivarsidan Svenska lantarbetsgivareföreningen och Sveriges landsbygdsentreprenörers arbetsgivareförening (LEA), vilken senare förening biträdades av Riksförbundet landsbygdens folk (RLF), och å andra sidan Svenska murareförbundet, Svenska byggnadsträarbetareförbundet samt Svenska grov- och fabriksarbetareförbundet. De allmänna riktlinjerna för en uppgörelse diskuterades i anslutning till en från arbetsgivarsidan framlagd promemoria, varefter förhandlingarna ajournerades för att sedermera upptagas under ledning av opartisk ordförande.

Den 21 juli återupptogs förhandlingarna under ordförandeskap av förlikningsmannen advokaten Westling. Sedan huvudpunkterna i den från arbetsgivarsidan framlagda promemorian diskuterats dels gemensamt mellan parterna och dels mellan ordföranden och varje särskild part, framlade arbetsgivarparterna ett mera utformat förslag till allmänna bestämmelser, varefter förhandlingarna ånyo ajournerades.

Den 14 augusti sammanträdde parterna för nya överläggningar. På grund av de ytterligt starka motsättningarna mellan parternas ståndpunkter i huvudfrågorna nödgades ordföranden den 15 augusti förklara förhandlingarna strandade.

Under september och början av oktober utbröt strejk hos ett antal byggmästare i Skåne och Halland, av vilka flertalet tillhörde LEA. I samband härmed förklarades byggmästarna i fråga i blockad av vederbörande fackförbund.

Den 10 oktober uppdrog Kungl. Maj:t åt en särskild förlikningskommission att medla i de uppkomna lönetvisterna och att i anslutning därtill söka åvägbringa överenskommelse rörande villkoren för byggnadsarbete för jordbrukets behov. Kommissionen bestod av landshövding Kjellman, ordförande, samt förlikningsmännen Westling och Berggren. Rörande förloppet av de följande förhandlingarna lämnas här nedan en redogörelse, vilken i huvudsak ansluter sig till en av kommissionen den 4 december 1941 till statsrådet och chefen för socialdepartementet avgiven rapport.

Förhandlingarna fördes i två omgångar, nämligen den 10—12 november och den 3—4 december 1941. Till grund för förhandlingarna lades det i juli månad av arbetsgivarparterna framlagda förslaget till avtal. Detta var i vissa delar kopierat på det inom facket gällande riksavtalet mellan byggnadsindustriförbundet och de tre byggnadsfackförbunden men skilde sig i flera avseenden från detta. Bland annat skulle det föreslagna avtalet begränsas sålunda, att det komme att gälla endast medlemmar av vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer, vilket innebar, att arbetsgivaren ej skulle vara bunden av avtalet, om han anställde arbetare, som ej tillhörde något av de avtalslutande arbetareförbunden, och att arbetsgivaren sålunda, om han

så prövade lämpligt, skulle kunna anställa arbetskraft till billigare kostnad än den i avtalet stipulerade. Riksavtalet förutsatte vidare obligatorisk tillämpning av avtalets ackordsprislistor. Enligt avtalsförslaget skulle däremot arbetet i arbetsgivarens val kunna bedrivas antingen mot tidlön eller såsom ackordsarbete. De vid riksavtalsförhandlingarna utarbetade prislistorna godtogos ej heller av arbetsgivarparterna, som i stället föreslog en avtalsbestämelse av innehåll, att parterna under avtalstiden skulle gemensamt utarbeta för jordbrukets bygghus avpassade ackordsprislistor; sedan sådana ackordsprislistor av parterna fastställts, skulle de tillämpas i den mån arbetet utfördes på ackord. Vid tillfrågan, huruvida dessa listor, sedan de färdigställts och fastställts, avsåges att erhålla obligatorisk tillämpning, avböjde arbetsgivarparterna, enligt vad kommissionen i sin rapport anför, att för det dåvarande binda sig i detta avseende.

Tidlönerna berördes icke i arbetsgivarparternas avtalsförslag. Under förhandlingarna anfördes från arbetsgivarparterna, att man vore villig att godkänna den lägsta timlönen i byggnadsindustriförbundets avtal, dock att densamma borde sänkas för vissa orter.

Från arbetsgivarparterna anfördes, att ett av skälen till de höga ackordsöverskott, som uppkommit vid arbete å landsbygden, vore den omständigheten, att de till riksavtalet hörande ackordsprislistorna för de fyra lägsta ortsgrupperna (V—VIII) vore gemensamma och baserade på timlönen i den högsta av dessa grupper (V), medan ackordsprisnivån för de övriga ortsgrupperna (I—IV) ställts i viss relation till den för respektive ortsgrupp gällande timlönen. För att närmare belysa storleken av ackordsöverskotten förebragte parterna å ömse sidor vissa statistiska uppgifter, rörande vilka förhandlingarna i väsentlig mån rörde sig. Arbetarsidans statistik gav härvid vid handen, att ackordsöverskotten faktiskt visat sjunkande tendens, ju längre ned man kommit i ortsgrupperingen. Till några bestämda slutsatser förde emellertid icke denna diskussion, då uppgifterna voro föga samstämmiga.

Rörande de fortsatta förhandlingarna anføres i kommissionens ovannämnda rapport:

»Arbetsgivarnas krav i avseende på det nya avtalet voro väsentligen följande:

1) Frihet att för byggnadsarbete anställa annan arbetskraft än organiserade byggnadsarbetare, sålunda närmast å gården anställda arbetare samt även annat bygdens folk.

2) Frihet att bestämma huruvida arbetet skall bedrivas mot tidlön eller på ackord.

3) Sänkning av ackordsprislistornas nivå.

Arbetarna ha motsatt sig alla dessa krav och klart avvisat att i någon form medgiva fakultativ tillämpning av ackordsprislistorna. Deras inställning i detta avseende har t. o. m. varit så bestämd att de krävt en förklaring av arbetsgivarna att dessa ej motsatte sig obligatorisk tillämpning av ackordsprislistorna, innan arbetarna överhuvud taget önskade inlåta sig på diskussion av övriga frågor. Gentemot arbetsgivarnas framhållande av att byggnadsarbetet i förhållande till jordbrukets bärkraft blivit för dyrt och att ackordsprislistorna, utarbetade med särskild tanke på stadsbebyggelse, föga motsvarade de särskilda förhållanden och den större enkelhet som vidlådde landsbygdens byggnadsarbeten, ha arbetarna framhållit, att de icke kunna finna någon skillnad föreligga mellan arbeten utförda i staden eller på lan-

det, och att därför samma ackordssatser borde gälla i det ena som i det andra fallet. Deras allmänna inställning har varit att inga skäl föreläge för införandet av andra villkor i avseende på byggnadsarbete för jordbrukets behov än dem, varom överenskommelse träffats för övrigt byggnadsarbete i det för byggnadsindustrien gällande riksavtalet. De ha dock förklarat att, därest man från arbetsgivarehåll kunde peka på särskilda arbeten, som enligt ackordsprislistorna bleve oskäligt dyra eller på luckor i listorna, man vore villig att diskutera dessa frågor.»

Mellan dessa stridiga ståndpunkter sökte kommissionen finna en linje, enligt vilken frågan kunde diskuteras vidare. Då några medgivanden icke av någondera parten gjordes från de en gång intagna ståndpunkterna, fann sig kommissionen under den sista förhandlingsomgången böra framlägga ett underhandsförslag, avseende en sådan linje för frågans fortsatta dryftande. Detta förslag innebar i huvudsak följande. Timplönerna skulle bli desamma som de i riksavtalet angivna. Riksavtalets ackordsprislistor skulle gälla med den sänkning, som betingades av timplönens läge i förhållande till timplönen i grupp V. Under avtalstiden skulle förhandlingar föras om eventuell komplettering och annan av det ifrågavarande byggnadsarbetets särskilda beskaffenhet betingad justering av ackordsprislistorna. Dessa prislistor skulle gälla obligatoriskt vid bostadsbyggnader tillhörande avtalsområdet — byggnadsarbete för jordbrukets behov. I samband härmed skulle prövas, huruvida icke även andra bostadsbyggnader på landet av motsvarande enkla beskaffenhet borde tillföras denna grupp. Arbetet å jordbrukets ekonomibygnader skulle utföras mot timplön, för såvitt icke överenskommelse träffades om att arbetet skulle utföras på ackord, i vilket fall samma ackordsprislistor skulle komma till användning. Överenskommelsen skulle avfattas så, att det lämnades arbetsgivaren obetaget att för arbetet anlita i hans jordbruk anställda arbetare och övrigt bygdens folk.

Efter att ha tagit denna kommissionens hemställan under omprövning, besvarade parterna å ömse sidor densamma på ett sätt, som måste anses innebära ett avböjande. Arbetsgivarparterna avlämnade ett skriftligt svar, varide — under vidhållande i allt väsentligt av sin förut intagna ståndpunkt — angåvo de riktlinjer, enligt vilka de funne förhandlingarna kunna fortsättas. Från arbetarparternas sida anfördes, att man ej funne sig kunna medverka till en överenskommelse efter de av kommissionen uppdragna linjerna. Härtill fogades den anmärkningen, att man överhuvud taget funne det svårt att träffa avtal med en så litet representativ organisation som Landsbygds-entreprenörernas arbetsgivareförening, vilken inneslöte ej fullt 300 medlemmar, under det att arbetareförbunden hade avtal med 2 300 byggmästare, stående utanför byggnadsindustriförbundet. Man önskade därför reservera sig även på denna punkt.

Då kommissionen sålunda ej funnit någon möjlighet att ena parterna ens om ett program för fortsatt förhandling, ansåg kommissionen det gagnlöst att fortsätta medlingsarbetet. Förhandlingarna förklarades därför den 4 december 1941 strandade.

Skrivelse från Sveriges lantbruksförbund (december 1941).

I samband med förhandlingarnas strandande avlät Sveriges lantbruksförbund den 4 december 1941 till Konungen en skrivelse, vari anfördes bland annat följande:

»Den situation, som uppstått genom de numera strandade avtalsförhandlingarna är, som Sveriges lantbruksförbund tidigare anført, av allvarlig beskaffenhet. Lantbruksförbundet har också i sin egenskap av centralorganisation för landets i ekonomisk samverkan organiserade jordbrukare känt ett starkt ansvar inför huru situationen må komma att vidare utveckla sig och vilka konsekvenser den kan komma att medföra beträffande lantbruksdriftens ekonomiska resultat, lantbrukarnas förmåga att i största möjliga utsträckning trygga landets försörjning och strävandena att bevara samt utvidga arbetsfreden. Denna känsla av ansvar har stärkts genom att den till Sveriges lantbruksförbund hörande lantbruksförbundets byggnadsförening av 1940 års byggnadskostnadssakkunniga angivits såsom en tänkbar organisation för tillvaratagandet av lantbrukarnas i detta avseende berättigade önskemål.

Med anledning av vad sålunda anförts får Sveriges lantbruksförbund hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes snarast vidtagna sådana åtgärder, som må befinnas påkallade av de nu rådande förhållandena på lantbrukets byggnadsarbetsmarknad.»

Interpellation av herr Carlström (januari 1942).

Den 15 januari 1942 anhöll ledamoten av riksdagens andra kammare Oscar Carlström om nämnda kammares tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet framställa följande interpellation:

»1. Anser herr statsrådet fortfarande de linjer framkomliga, som skisserades i propositionen nr 251 till fjolårets riksdag i jordbrukets byggnadsfråga, och ämnar herr statsrådet under innevarande år söka realisera desamma?

2. Om så icke är fallet, har herr statsrådet för avsikt att på andra vägar söka åstadkomma rimligare förhållanden på området — eventuellt att genom lagstiftning medverka till att vid byggnader för jordbrukets behov jordbrukarnas önskemål att utan hinder av organisationerna få anlita bygdens folk må kunna förverkligas?»

Sedan andra kammaren påföljande dag bifallit herr Carlströms berörda anhållan, besvarades interpellationen av chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, vid kammarens sammanträde den 21 januari 1942. Statsrådet lämnade därvid en redogörelse för de under år 1941 gjorda försöken att vinna en uppgörelse rörande villkoren för byggnadsarbete för jordbrukets behov samt erinrade om att den för ändamålet tillsatta förlikningskommissionen nödgats förklara förhandlingarna strandade, då kommissionen funnit det omöjligt att ena parterna ens om ett program för fortsatt förhandling. Därefter fortsatte statsrådet:

»Under andra halvåret 1941 ha alltså upprepade försök på den direkta förhandlingsvägen under medverkan av medlingsmän företagits i syfte att åstadkomma ett särskilt kollektivavtal beträffande byggnadsarbeten för jordbrukets behov. Försöken ha blivit resultatlösa. Jag beklagar att förhandlingsvägen sålunda tills vidare icke visat sig framkomlig.

Vad interpellantens första fråga beträffar vill jag framhålla, att jag alltjämt anser uttalandena i propositionen i allt väsentligt vara riktiga. Uttrycket 'byggnader för

jordbrukets behov' är måhända icke så klart som önskvärt hade varit. Det valdes vid propositionens avfattning som en kompromissformel mellan olika meningar.

1940 års byggnadskostnadssakkunniga verkställde en utredning rörande kostnaderna för jordbrukets byggnader, vars resultat, bestyrkt av ett stort antal remissvar, blev att kostnaderna syntes för höga i jämförelse med jordbrukets bärighet. Man pekade på tre olika faktorer, som var för sig bidrogo till detta resultat. Vad särskilt arbetskostnaderna beträffar menade man, att tidlön borde tillämpas i avvaktan på överenskommelse om särskilda ackordssatser, anpassade efter jordbruksbyggnadernas karaktär särskilt vad ekonomibyggnaderna anginge.

Någon mera ingående undersökning om i vilka avseenden jordbrukets byggnader äro av sådan beskaffenhet att de avgjort skilja sig från byggnader, som tjäna andra behov, blev emellertid icke utförd. Man utgick snarare från att detta vore ett axiom. Icke heller utsträcktes undersökningen till att klargöra, varigenom de i de vanliga avtalen upptagna ackordsbestämmelserna komme att verka särskilt osmidiga och fördyrande, då de tillämpades på jordbrukets byggnader.

Dessa avgörande tvistepunkter parterna emellan böra nu göras till föremål för en objektiv utredning. Såsom förut påpekats, är uttrycket 'byggnader för jordbrukets behov' oklart. För lekmannen på området synes det uppenbart, att jordbrukets ekonomibyggnader (såsom lador och ladugårdsbyggnader) äro av en sådan beskaffenhet, att deras uppförande bör vara väsentligt enklare än andra slags byggnader. Hur härmed faktiskt förhåller sig bör en tekniskt vederhäftig utredning kunna slutgiltigt klargöra på ett för alla godtagbart sätt. Andra 'byggnader för jordbrukets behov', särskilt arbetarbostäder, synas icke på samma sätt kunna anses för enkla jämförda med vanliga bostadsbyggen, i synnerhet egnahemsbyggen. Emellertid bör ingen kunna göra några rimliga erinringar mot att en teknisk utredning även här utföres i syfte att konstatera vad som är. Resultatet av dylika utredningar bör kunna lägga en säkrare grund än man hittills haft för fruktbarande förhandlingar mellan parterna. Interpellanten har frågat, om jag fortfarande anser de i propositionen skisserade linjerna framkomliga. Det är min förhoppning, att man på det av mig tänkta sättet skall kunna bereda vägen för en fri överenskommelse mellan parterna, även om jag naturligtvis icke kan garantera att vägen blir framkomlig.

Interpellantens andra fråga innehåller även det spörsmålet, om jag har för avsikt att medverka till att vid byggnader för jordbrukets behov jordbrukarnas önskemål att utan hinder av organisationerna få anlita bygdens folk må kunna förverkligas, eventuellt genom lagstiftning. Ordet 'eventuellt' torde få tolkas så, att interpellanten ifrågasätter lagstiftning, endast om fri överenskommelse icke kan träffas.

I övrigt framgår icke av interpellationen vad interpellanten tänker sig kunna göras i lagstiftningsväg. Åsyftas blockadförbud må erinras om, att ett sådant i och för sig icke torde komma att giva något praktiskt resultat. Det skulle väl också verka egendomligt, om blockadförbud skulle införas enbart för jordbrukets byggnader, medan stridsåtgärder av denna natur skulle vara tillåtna för all annan byggnadsverksamhet för att icke tala om alla andra näringsgrenar, inberäknat jordbruket självt. Utan att närmare ingå på frågan om lagstiftning av annan art i syfte att reglera byggnadsarbetet för jordbrukets behov vill jag meddela, att jag, trots tvekan rörande möjligheterna att här finna en utväg, kommer att inom socialdepartementet låta undersöka, huruvida lagstiftningsvägen är framkomlig.

Det torde råda enighet därom, att avtalsvägen på detta område som på andra är att föredraga framför varje annan väg och att ansträngningarna böra inriktas därpå. För att emellertid åt det resta spörsmålet giva rimliga proportioner kan jag icke underlåta att till slut påpeka att i det nuvarande läget lönefrågorna, då det gäller byggnader för jordbrukets behov, med all sannolikhet spela en mindre roll än materialpriserna i alla de fall, där byggherren icke förfogar över egna råvarutillgångar. Det synes därför föga troligt att även den ur arbetsgivaresynpunkt radikalast tänkbara lösning av lönefrågorna för närvarande skulle leda till en mera omfattande

byggnadsverksamhet inom jordbruket. I den av mig bebådade utredningen bör också frågan om materialprisernas betydelse för byggnadskostnaderna undersökas.»

Tillkallandet av 1942 års byggnads-sakkunniga för landsbygden.

Till statsrådsprotokollet över socialärenden för den 13 februari 1942 anförde chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet:

»Upprepade försök att genom förhandlingar åstadkomma en särskild överenskomst om arbetsvillkoren vid byggenkap för jordbrukets behov på landsbygden ha strandat. Icke ens om utgångspunkterna för bedömandet av jordbrukets byggnadsfrågor har det lyckats ernå enighet parterna emellan.

Från jordbrukarnas sida framhålles *dels* att de stegrade byggnadskostnaderna, som jordbruket på senare år i ökad utsträckning måst vidkännas, icke kunna bäras av jordbruket utan en avsevärd höjning av produktpriserna, *dels* att det huvudsakligen med hänsyn till städernas förhållanden upprättade ackordssystem, vars tillämpning påfordras även å jordbrukets byggenkap, är en väsentligt bidragande orsak till de höga byggnadskostnaderna, *dels* att ackordsprislistorna äro så invecklade att en jordbrukare sällan besitter nödig fackkänedom för att kunna bedöma deras tillämpning eller det härvid använda mätningssystemet, *dels* att byggnadernas relativa enkelhet motiverar andra regler vid lönesättningen för jordbruksbyggnader än för byggnader inom stadsliknande områden.

Av den andra parten hävdas att byggnadsarbetarna på landsbygden med nuvarande lönebestämmelser ingalunda kunna anses överbetalda utan få nöja sig med låga inkomster, att arbetet är detsamma vid uppförandet av byggnader på landsbygden som inom stadsbebyggelse och att motiv sålunda saknas för särskilda avlöningsregler beträffande jordbruksbyggnader.

Under dessa omständigheter synes det påkallat, att man genom en objektiv utredning prövar de från olika håll framförda uppfattningarna och söker fastställa de faktiska förhållandena. Det bör klarläggas, vad byggnadskostnaderna ekonomiskt betyda för jordbruk av olika storleksgrader, i vad mån arbetslönerna å ena sidan och materialpriserna å den andra påverka de totala byggnadskostnaderna, därvid uppmärksamhet bl. a. bör ägnas åt de under krigsåren inträffade stegringarna i materialpriser och löner, vidare i vilka avseenden utförandet av olika slags byggnader för jordbrukets behov är enklare och skiljer sig från byggnader av annat slag, samt på vad sätt konstaterade skiljaktigheter rimligen böra påverka lönesättning och avlöningssystem. Slutligen bör utredas på vad sätt och under vilka villkor användandet av bygdens folk jämsides med egentliga byggnadsarbetare lämpligen kan ske.

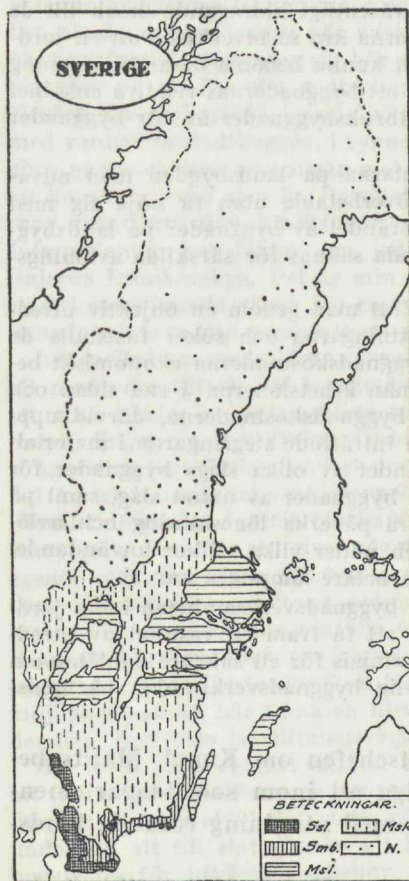
Då det är av vikt att hinder och svårigheter för byggnadsverksamheten inom jordbruket snarast undanröjas, bör man sträva efter att få fram ett resultat av utredningarna, som så klarlägger fakta att hållpunkter vinnas för ett säkrare omdöme om de åtgärder, som krävas för att få i gång behövlig byggnadsverksamhet på landsbygden.»

I enlighet härmed hemställde departementschefen om Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla högst sex sakkunniga att inom socialdepartementet, på sätt i det föregående angivits, biträda med utredning rörande landsbygdens byggnadsfrågor.

Sedan det begärda bemyndigandet lämnats av Kungl. Maj:t, tillkallades de sakkunniga av chefen för socialdepartementet samma dag, den 13 februari 1942.

II. Byggnadskostnadernas betydelse för jordbruket.

Frågan om byggnadskostnadernas betydelse för jordbruk av olika storleksgrader och i skilda delar av landet belyses genom de specialutredningar, som på uppdrag av de sakkunniga utförts av professorn vid lantbrukshögskolan L. Nanneson och de sakkunnigas sekreterare för tekniska frågor, arkitekten L. M. Giertz. Dessa utredningar finnas såsom bilagor 1 och 2 fogade vid förevarande betänkande. De vunna huvudresultaten ha sammanställts i tabellen å sid. 23, vilken närmare kommenteras i en av docenten vid lantbrukshögskolan G. Ringborg utarbetad promemoria (bil. 3).

Tabellen upptager statistiska uppgifter för följande geografiska områden, vilkas omfattning framgår av vidstående kartskiss:¹ Skånes och Hallands slättbygder (på kartan betecknade Ssl), mellersta Sveriges slättbygder (Msl), mellersta Sveriges skogs- och dalbygder (Msk) samt norra Sverige (N). Siffror för sydsvenska mellanbygden (på kartan betecknad Smb) ha av skäl, som angivas i bil. 2, icke kunnat upptagas i tabellen.

Beträffande grunderna för de verkställda beräkningarna må följande anföras. Uppgifterna å antalet brukningsdelar (kol. 2) äro hämtade från 1937 års jordbruksräkning; siffrorna ha i tabellen avrundats till jämna 100-tal. Med arealen jordbruksjord avses summan av åkerarealen och arealen av äng och betesmark, reducerad till åker efter den relativa avkastningen. Uppgifterna å nybyggnadskostnader (kol. 5) och årliga byggnadskostnader (kol. 6) ha framgått såsom resultat av den av arkitekten Giertz utförda specialundersökningen (bil. 2). Med nybyggnadskostnader avses totala kostnaden (per hektar jordbruksjord) för uppförande av för jordbruket erforderliga bostads- och ekonomibyggnader. Bostäderna äro beräknade efter den standard, som med hänsyn till nuva-

¹ Kartskissen är hämtad ur Räkenskapsresultat för svenska jordbruk, Meddelande från Kungl. Lantbruksstyrelsen nr 323, Norrtälje 1942.

Jordbrukets produktionskostnader och bruttoavkastning år 1939.

Områden och storleksgrupper (efter åkerarealen)	Antal brukningsdelar i riket	Driftskapital	Fastighetskapital	Nybyggnads-kostnader	Årliga produktionskostnader			Jordbrukets bruttoavkastning	Årliga produktionskostnader i % av jordbrukets bruttoavkastning			Summa
					Byggnads-kostnader	Övriga kostnader	Summa		Byggnads-kostnader	Övriga kostnader	Summa	
K r o n o r p e r h e k t a r j o r d b r u k s j o r d												
Skånes och Hallands stälbygger												
A 2—10 hektar	8 000	1 062	1 948	4 270	225	905	1 130	997	23	90	113	
B 10—20 »	5 900	752	1 726	2 770	144	550	694	702	21	78	99	
C 20—50 »	4 600	742	2 066	2 330	122	563	685	730	17	77	94	
D Över 50 »	1 100	594	1 900	1 900	99	517	616	673	15	77	92	
Mellersta Sveriges stälbygger												
A 2—10 hektar	35 400	709	1 242	3 550	190	597	787	586	32	102	134	
B 10—20 »	22 700	640	1 002	2 420	127	382	509	454	28	84	112	
C 20—50 »	14 800	590	957	1 830	97	318	415	410	24	77	101	
D Över 50 »	4 400	490	1 017	1 560	83	331	414	434	19	76	95	
Mellersta Sveriges skogs- och dalbygger												
A 2—10 hektar	94 000	792	902	3 380	190	603	793	589	32	103	135	
B 10—20 »	21 100	707	1 124	2 540	143	486	579	473	30	92	122	
C 20—50 »	5 900	624	1 012	1 760	99	335	434	393	25	85	110	
D Över 50 »	1 300	525	1 085	1 450	81	379	460	455	18	83	101	
Norra Sverige												
A 2—10 hektar	65 400	817	1 237	3 650	216	611	827	567	38	108	146	
B 10—20 »	6 200	666	1 171	2 520	148	401	549	426	35	94	129	
C 20—50 »	700	592	985	1 960	115	348	463	414	28	84	112	

rande förhållanden på landsbygden kan anses rimlig vid nybyggnad av arbetarbostäder. Såsom närmare framgår av bilaga 2, har bostadsbehovet ställts i relation till mängden av den arbetskraft, som förbrukas inom lant-hushållningen, varigenom man undvikit att belasta jordbruket med kostnader för större mangårdsbyggnader eller andra för lant-hushållningen icke direkt nödvändiga bostäder. Till ekonomibygnader ha räknats djurstallar, logar och lador, magasin, vagn- och redskapsbodas, slöjdbodas, garage och verkstäder. Ekonomibygnaderna ha antagits uppförda med den standard, som för närvarande anses på längre sikt mest lönande; framhållas må, att denna standard för de mindre brukningsdelarnas vidkommande är högre än den som för närvarande i regel tillämpas. De priser, som legat till grund vid beräkningen av nybyggnadskostnaderna, hänföra sig till år 1939 samt äro baserade på ett större antal uppgifter angående faktiska kostnader och en serie jämförande kostnadsberäkningar. Priserna motsvara gällande marknadspriser för material och avtalsreglerade ackordspriser för arbete inom de billigare ortsgrupperna på landsbygden. Till årliga byggnadskostnader ha hänförs fonderingskostnader för framtida byggnadsbehov (amorteringskostnader), vilka kostnader beräknats under antagande av en amorteringstid av 50 år för bostäder, 40 år för kreaturstallar och 60 år för övriga ekonomibygnader, samt kostnader för räntor, reparationer och underhåll, försäkringar och skatter.

De i tabellen upptagna värdena å driftskapital (kol. 3), fastighetskapital (kol. 4), andra produktionskostnader än byggnadskostnader (kol. 7) och bruttoavkastning (kol. 9) ha hämtats från den av professor Nanneson verkställda specialutredningen (bil. 1, jfr även bil. 3), vilken grundar sig på räkenskapsresultat för bokföringsåret 1939/40 från omkring 1 100 jordbruk. Med bruttoavkastning avses värdet av lant-hushållningens samtliga slutprodukter, vare sig dessa försålts, levererats till jordbrukarens hushåll eller privatförbrukning, till arbetspersonalen såsom stat eller till andra grenar av hushållningen eller ingått som ökning av värdet av kreatur och förråd vid hushållningsårets slut.

Närmare uppgifter rörande beräkningen av olika poster i tabellen lämnas i specialutredningarna.

Enligt tabellen skulle de totala årliga produktionskostnaderna inom olika jordbruksområden och storleksgrupper växla mellan 92 och 146 procent av jordbrukets bruttoavkastning, medan enbart de årliga byggnadskostnaderna skulle växla mellan 15 och 38 procent av bruttoavkastningen. På grund av förhållanden, som av docenten Ringborg framhållits i bilaga 3, äro siffrorna absolut taget sannolikt något för höga eller i varje fall osäkra. Procentalen äro väsentligt högre för de mindre och medelstora brukningsdelarna än för de större och likaledes högre för Norrland än för landet i övrigt. Av tabellen framgår, att det stora flertalet brukningsdelar faller just inom det mindre och medelstora jordbruket. För landet i dess helhet utgjorde antalet brukningsdelar (i runda tal räknat) i storleksgruppen 2—10 hektar icke mindre än 211 000, i gruppen 10—20 hektar 60 400, i gruppen 20—50 hektar 28 500 och i den grupp, som omfattar brukningsdelar över 50 hektar, endast 7 400. An-

talet brukningsdelar om högst 20 hektar utgjorde sålunda icke mindre än 88 procent av hela antalet brukningsdelar över 2 hektar. Anmärkas må, att de angivna procenttalen utgöra medeltal och att betydande variationer uppåt eller nedåt givetvis kunna förekomma för de enskilda brukningsdelarna inom vederbörande grupper.

Det torde ligga i sakens natur, att beräkningar rörande jordbrukets produktionskostnader och avkastning alltid måste vara i viss mån vanskliga och knappast kunna leda till fullt exakta resultat. Särskilt vissa punkter i de båda specialutredningarna ha också varit föremål för diskussion mellan de sakkunniga. Sålunda har ifrågasatts, huruvida icke amorteringstiden för jordbrukets byggnader beräknats för lågt och huruvida denna felkälla helt kompenseras genom att kostnaderna för mera omfattande reparationer försummas i kalkylerna (jfr bil. 2 sid. 91). Å andra sidan har påpekats, att de bättre jordbruken — kanske med undantag av storjordbruken — äro överrepresenterade i det av professor Nannesson använda undersökningsmaterialet, som därför uppvisar högre siffror för bruttoavkastningen än de för genomsnittsjordbruket gällande; denna omständighet har ansetts medföra en viss osäkerhet i beräkningarna, oaktat även vid beräkningen av byggnadskostnaderna hänsyn tagits till de bokföringskontrollerade jordbrukens högre standard. Det har jämväl framhållits, att de mindre brukningsdelarnas otillfredsställande räntabilitet i viss mån kompenseras av att brukarna — såsom också framgår av professor Nannessons utredning — ofta ha inkomster av arbete utom jordbruket. Även i övrigt ha detaljmarkeringar framställts, vilka möjligen skulle kunna föranleda vissa jämkningar i den ena eller andra riktningen av de i tabellen redovisade slutresultaten.

Trots detta och oaktat de sakkunniga helt naturligt icke kunna taga ståndpunkt till varje detalj i de tekniska utredningarna, ha de sakkunniga funnit sig böra i stort sett godtaga resultatet av nämnda utredningar. De sakkunniga finna sålunda, att byggnadskostnaderna ingå såsom en väsentlig del i jordbrukets budget samt spela och komma att spela en betydande roll för frågan om jordbrukets räntabilitet. Särskilt är detta fallet för de mindre jordbruken, varvid framför allt i norra Sverige på grund av jordbrukets ringa avkastning de stegrade byggnadskostnaderna medföra stora svårigheter, under det att förhållandena å Skånes och Hallands slättbygder framstå som mindre ogynnsamma.

Denna byggnadskontots stora betydelse torde i själva verket vara karaktéristisk för jordbruket och framträder särskilt tydligt vid en jämförelse med industrien. För industriens del kunna byggnadskostnaderna ofta betecknas såsom oväsentliga i förhållande till kostnaderna för maskiner och andra kapitalanläggningar. Samtidigt äro produktkvantiteternas värden i förhållande till byggnadskostnaderna för jordbrukets vidkommande väsentligt lägre än vad fallet är för flertalet industrier.

I detta sammanhang må erinras om en undersökning, som verkställdes av Kooperativa förbundets arkitektkontor och som finnes återgiven i nämnda förbunds yttrande över 1940 års byggnadskostnadsakkunnigas betänkande (jfr Kungl. Maj:ts proposition nr 251/1941 sid. 149 och följande). Enligt den-

na utredning skulle årskostnaden för industriens byggnader i medeltal för fem undersökta industrier utgöra mindre än 2 procent av värdet av vederbörande industris årsproduktion, medan årskostnaden för en ladugård uppgick till icke mindre än 32 procent av årsproduktionen.

Betydelsen av det nu påpekade förhållandet är desto större, som jordbruket icke har samma möjlighet som industrien att öka sin produktion för att på bästa sätt utnyttja byggnadsbeståndet. Ej heller kan jordbruket vid försämrade konjunkturen eller under tider av minskad produktavkastning anpassa sig genom att liksom industrien inskränka driften. I stället måste jordbruksdriften fortgå och kräva i stort sett samma kostnader för jordens skötsel, även om avkastningen på grund av dåliga konjunkturen eller missväxt minskas betydligt.

Den bristande balansen mellan kostnadsvärdet och avkastningsvärdet för en bebyggd jordbruksfastighet torde till viss del kunna bero på bristerna för jordbrukets del i fråga om fondering för kommande utgifter av avkastning från år med goda ekonomiska resultat. Orsakerna till detta förhållande, som särskilt framträder vid arvskifte i samband med dödsfall, vid försäljning o. s. v., kunna vara flera. De sakkunniga vilja emellertid uttala, att betydelsen av nämnda fråga och dess sammanhang med jordbrukets ekonomi icke torde ha tillräckligt uppmärksamats i gällande lagstiftning om inkomstbeskattning. Denna lagstiftning borde enligt de sakkunnigas uppfattning medgiva långt större årliga avskrivningar å byggnadernas värde än vad nu är fallet och dessutom intaga en mera liberal ställning till frågan om skyldigheten att redovisa kapitalökning för nybyggnader m. m. Hithörande spörsmål behandlas ur principiell synpunkt i bil. 2 under rubriken IV. Årskostnader för ett fast byggnadsbestånd (sid. 87 och följande).

Jordbrukets i ekonomiskt avseende svaga ställning får även sitt uttryck i byggnadsbeståndets nuvarande beskaffenhet. Härom lämnas vägledande upplysningar i den till bil. 2 hörande tabell XV (jfr även sid. 93). I denna tabell anges nybyggnadsbehovet — vid jämnt fördelad nybyggnadsfrekvens — uppgå till 2—3 procent av det befintliga byggnadsbeståndet, medan det normala reparationsbehovet uppskattats till 3—5 procent. Enligt undersökningar, som verkstälts av 1938 års jordbruksutredning, utgjorde under år 1937 nybyggnadsbehovet för jordbruk inom storleksgruppen 2—10 hektar för bostäder 7—9 procent och för ekonomibyggnader 16—17 procent. Dessa siffror, som under alla förhållanden torde få anses lämna en ungefärlig bild av det rådande läget, innebära att antalet rivningsfärdiga ekonomibyggnader inom nämnda grupp var sex till åtta gånger större än normalt. Icke heller någon av de övriga storleksgrupperna kunde uppvisa ett tillfredsställande byggnadsbestånd. Mellan 40 och 60 procent av hela byggnadsbeståndet beräknades nämnda år vara av mindre god eller dålig beskaffenhet.

Vid bedömandet av frågan om jordbrukets byggnadsbehov bör man även ha i minnet den betydelse, som ett ändamålsenligt byggnadsbestånd torde få i samband med en fortgående strävan efter rationalisering av lantushållningen.

Det har redan omnämnts, att de i tabellen meddelade uppgifterna rörande jordbrukets bruttoavkastning avse räkenskapsåret 1939/40 samt att uppgifterna å byggnadskostnaderna gälla för år 1939. Sedan dess ha sannolikt de ekonomiska förutsättningarna för jordbruket i princip förbättrats — här bortses från att missväxt mångenstädes i själva verket högst betydligt försämrat resultatet. Samtidigt ha byggnadskostnaderna enligt beräkningarna i bilaga 2 (sid. 94) från år 1939 till i april 1942 stigit med i runt tal 30 procent. Anmärkas må, att denna stegring är mindre än den allmänna stegring av levnadskostnaderna, som skett sedan 1939 (40 procent). Av byggnadskostnadsstegringen hänför sig omkring 20·4 procent till materialkostnader, 3·6 procent till arbetskostnader för det egentliga byggnadsarbetet och 6·0 procent till installationer, administrativa kostnader m. m. Det är icke möjligt att exakt bedöma, i vad mån jordbrukets räntabilitet på grund av nyssnämnda, varandra motverkande omständigheter haft förutsättningar att förbättras sedan år 1939. Under alla förhållanden torde man emellertid ha grundad anledning antaga, att en eventuell förbättring av räntabiliteten icke är av den storleksordning, att de slutsatser, som kunna dragas av de här ovan refererade undersökningarna, icke skulle vara tillämpliga även nu.

Med hänsyn till vad sålunda anförts få de sakkunniga såsom sin mening uttala, att de byggnadskostnader, som legat till grund för de verkställda beräkningarna, under nuvarande produktionsförhållanden icke kunna bäras av jordbruket utan en väsentlig höjning av produktpriserna, om man bortser från det relativt obetydliga antalet större brukningsdelar å vissa slättbygder. I den mån en sådan höjning av produktpriserna icke anses böra komma till stånd, synes det ofrånkomligt, att kraftiga åtgärder vidtagas för att söka förbilliga och effektivisera produktionen av jordbruksbyggnader såväl med avseende på materialkostnader och byggnadsmetoder som beträffande arbetskostnader, detta så mycket mer som förutsättningen för en förbättrad jordbruksdrift i många avseenden även torde få ett nära sammanhang med byggnadsbeståndets beskaffenhet.

III. Materialkostnader och byggnadsmetoder.

Det har redan i det föregående omnämnts, att materialpriserna för jordbruksbyggnader från år 1939 till april månad 1942 stigit med omkring 20-4 procent. En närmare redogörelse för prisutvecklingen och de nuvarande priserna för viktigare byggnadsmaterial återfinnes i den av arkitekten Giertz verkställda utredningen (bilaga 2 sid. 96 och följande). Denna innehåller bland annat vissa detaljuppgifter, hämtade från en av byråchefen Alf Johansson den 5 februari 1942 till chefen för socialdepartementet överlämnad promemoria rörande bostadsförsörjningen (statens offentliga utredningar 1942: 3). I bilagan ha även intagits ett antal diagram (nr 4—12), som på ett åskådligt sätt visa priserna inom olika jordbruksområden under åren 1939—1941 för vissa viktiga byggnadsmaterial, nämligen virke, grus, cement, kalk, cementhålden, murtegel, taktegel, takpapp och sågspån. De uppgifter, som legat till grund för dessa diagram, ha hämtats från primärmaterialet till vissa av socialstyrelsen verkställda utredningar rörande byggnadskostnaderna under angivna år.

En granskning av nämnda diagram utvisar för de flesta material — cement och murtegel utgöra särskilda undantag — en påfallande stark spridning, innebärande att priset på ett och samma material vid samma tidpunkt varit i hög grad växlande. De konstaterade ojämnheter synas icke helt kunna förklaras av föreliggande kvalitetsskillnader och de för olika orter växlande transportkostnaderna. En viktig anledning till de stora prisskillnaderna torde ligga i köparnas växlande förutsättningar att erhålla rabatter och andra förmåner.

De sakkunniga vilja i anslutning till det nu anförda erinra om de möjligheter, som på sätt 1940 års byggnadskostnadssakkunniga framhållit torde föreligga för jordbrukarnas organisationer att på detta område tillgodose jordbrukets intressen. Nämnda sakkunniga föreslog i sådant hänseende en serie olika åtgärder, bland annat publicering i fackpressen av förteckningar å byggnadsmaterial med angivande av gällande marknadspriser, upplysningsverksamhet i samband med rådgivning i byggnadsfrågor, överenskommelser mellan jordbrukarorganisationer och leverantörer om priser vid leverans till organisationernas medlemmar eller till alla jordbrukare samt eventuellt anordnande av gemensamma materialinköp för jordbrukarna. Enligt vad de sakkunniga inhämtat har man såväl inom de till Sveriges lantbruksförbund anslutna riksorganisationerna som inom Lantbruksförbundets byggnads-

förening (LBF) sin uppmärksamhet riktad på nu berörda spörsmål. Redan långt tidigare har domänstyrelsen för liknande ändamål organiserat ett särskilt inköpskontor. Även från egnahemsstyrelsens sida har denna fråga ägnats uppmärksamhet, varvid samarbete skett med Lantbruksförbundets byggnadsförening. Den samköpsverksamhet, som bedrivs av, bland annat, nu angivna organ, synes böra väsentligt utvidgas. Kunde genom förmedling av dylika organ en stor del av landsbygdens byggnadsmaterialinköp samordnas, är det uppenbart, att därmed för såväl fabrikanter som försäljningsföretag skulle möjliggöras en rationalisering, vilken skulle taga sig uttryck i ett färre antal modeller, en jämnare fördelad tillverkning, en minskad lagerhållning och lägre transportkostnader. Detta i förening med viss betalningsgaranti borde för den byggande allmänhetens del kunna resultera i en icke oväsentlig reduktion av den materialprisnivå, som betingas av det nuvarande systemet.

De sakkunniga vilja jämväl erinra om det likaledes av 1940 års byggnadskostnadssakkunniga påpekade behovet av en standardisering av byggnadsmaterial. De sakkunniga hysa den uppfattningen, att möjligheter föreligga att — bland annat med stöd av de av innevarande års riksdag äskade anslagen till standardisering på det byggnadstekniska området samt till byggnadsforskning — i nära samarbete med producenter, konsumenter och samköpsorgan genomföra en långt driven standardisering, normalisering och kvalitetsförbättring av olika byggnadsmaterial. I den mån de standardiserade artiklarna bli allmännare accepterade och efterfrågade, möjliggöres en rationellare och därmed billigare planläggning av tillverkning och distribution. En sådan utveckling torde med bistånd av de förut omnämnda samköpsorganen snabbt nog kunna komma till stånd. Härigenom skulle ökade möjligheter uppstå att nedbringa materialpriserna och bättre förutsättningar skapas för en effektiv priskontroll.

I nära samband med standardiseringsfrågan står spörsmålet om ökad fabriksmässig tillverkning av byggnadsmaterial. Med den betydelse för byggnadsverksamheten, som de fabriksstillverkade byggnadsdetaljerna — dörrar, fönster, köksinredning, sanitär utrustning m. m. — redan fått och än mer lära få, är det nödvändigt, att även denna fråga blir föremål för uppmärksamhet. Därvid böra helt naturligt de särskilda förhållanden beaktas, som råda beträffande byggnadsverksamheten på landsbygden.

Såväl i fråga om den fabriksmässiga tillverkningen av byggnadselement som i övrigt föreligger ett tidigare alltför litet beaktat sammanhang mellan byggnadsmaterial och byggnadsmetoder. Enligt de sakkunnigas uppfattning torde det vara möjligt att enligt nu antydda riktlinjer med framgång arbeta på ett förbilligande av landsbygdens byggnadsmetoder utan att därvid efterätta fordringarna på byggnadernas varaktighet och önskemålet om lägsta möjliga underhålls- och driftkostnader.

Vid bedömandet av frågan om materialprisernas inverkan på jordbrukets byggnadskostnader bör observeras, att jordbrukarna i regel för sina byggen använda eget material såsom grus, sand och sten samt framför allt i skogs-

bygderna virke ur egen skog. Den minskning av materialkostnaderna, som härigenom äger rum, är visserligen ofta mera skenbar än verklig, och det må särskilt påpekas, att användningen av egen skog för byggnadsändamål kan innebära en minskning av jordbrukets skogskapital, som i vissa fall kan medföra olägenheter för den framtida skogsskötseln. Jordbrukarens kontanta utgifter, som ofta äro av stor betydelse för möjligheten att bygga, minskas emellertid, ofta högst väsentligt, genom användningen av eget material. Ett faktiskt förbilligande av materialanskaffningen inträder också, i den mån transportkostnaderna minskas och mellanhandsvinsterna bortfalla.

IV. Arbetskostnaderna.

De sakkunniga ha i det föregående (sid. 27) uttalat den meningen, att de byggnadskostnader, som legat till grund vid de verkställda specialutredningarna, under nuvarande produktionsförhållanden icke kunna bäras av jordbruket utan en väsentlig höjning av produktpriserna samt att — i den mån en sådan höjning icke anses böra komma till stånd — det synes ofrånkomligt, att kraftiga åtgärder vidtagas för att söka förbilliga och effektivisera produktionen av jordbruksbyggnader såväl med avseende på materialkostnader och byggnadsmetoder som beträffande arbetskostnader. Frågan om materialkostnaderna och arbetsmetoderna har av de sakkunniga behandlats i närmast föregående avdelning. De åtgärder, som där förordats, måste tydligen få en gynnsam återverkan även på arbetskostnadernas absoluta storlek. Frågan om möjligheten att ytterligare nedbringa arbetskostnaderna skall bli föremål för behandling i det följande.

De sakkunniga skola därvid till en början lämna en redogörelse för avtalsförhållandena inom byggnadsfacket och vissa närliggande fack ävensom för de bestämmelser rörande avlöningen vid byggnadsarbete, som finnas upptagna i gällande lantarbetaravtal. Vidare skola de sakkunniga söka närmare utreda den omstridda frågan om byggnadsavtalets tillämplighet vid jordbrukets byggnadsarbeten. Slutligen skola till behandling upptagas frågorna om byggnadsarbetarnas inkomst- och sysselsättningsförhållanden samt om användningen av gårdens folk och annan i byggnadsfackförbunden icke organiserad arbetskraft vid byggnadsarbete för jordbrukets behov.

1) Avtalsförhållandena inom byggnadsfacket m. m.

Byggnadsavtalet.

Avtalets omfattning.

På sätt i inledningen omnämnts (se ovan sid. 15) har 1941 års kollektivavtal mellan Svenska byggnadsindustriförbundet och de tre byggnadsfackförbunden förlängts att gälla till den 1 april 1943. Detsamma är förhållandet med de lokala kollektivavtal, som i anslutning till huvudorganisationernas avtal upprättats mellan medlemmar eller avdelningar av byggnadsindustriförbundet och avdelningar av fackförbunden. Lokalavtalens innehåll är i allt väsentligt reglerat genom huvudorganisationernas avtal. Till lokalav-

talen höra ackordsprislistor för de olika facken, om vilka listor uppgörelse likaledes träffats mellan huvudorganisationerna. Enligt tillgängliga uppgifter voro lokalavtal den 31 december 1941 gällande för omkring 1 100 medlemmar av byggnadsindustriförbundet och sammanlagt omkring 37 900 byggnadsarbetare, av vilka 7 600 tillhörde murareförbundet, 13 000 byggnads-träarbetareförbundet samt 17 300 grov- och fabriksarbetareförbundet.

Dessutom ha lokala avtal i stor omfattning träffats mellan utom byggnadsindustriförbundet stående byggmästare (eller i vissa fall byggherrar) och avdelningar av byggnadsfackförbunden. Dessa avtal äro i många fall upprättade på särskilda formulär, vilka innehålla samma bestämmelser som lokalavtalen med byggnadsindustriförbundets medlemmar, dock med tillägg av ett stadgande om företrädesrätt till arbete för organiserade arbetare. Enligt Landsorganisationens statistik voro vid årsskiftet 1941/42 sådana avtal gällande för omkring 37 500 arbetare, därav 3 400 murare, 22 300 byggnadsträarbetare och 11 800 byggnadsgrovarbetare. Antalet utom byggnadsindustriförbundet stående arbetsgivare, med vilka avtal träffats, växlar för de olika arbetareförbunden; för byggnadsträarbetareförbundets del har antalet uppgivits till närmare 4 000. Ifrågavarande avtal ha numera, med undantag för vissa avtal med medlemmar av Sveriges landsbygdsentreprenörers arbetsgivareförening, förlängts att gälla till den 1 april 1943.

I andra fall, bland annat i regel när en byggherre utför ett arbete i egen regi, ha avtalen formen av en s. k. förbindelse — numera betecknad såsom överenskommelse — som endast innehåller, att 1941 års byggnadsavtal med tillhörande ackordsprislistor skola, så länge ifrågavarande avtal gäller, tillämpas för alla vid arbetsgivarens arbetsplatser inom respektive fack samsatta arbetare samt att allt förekommande arbete, som är hänförligt till murare-, byggnadsträarbetare- och grovarbetarefacken, skall utföras uteslutande av medlemmar i de avtalsslutande fackföreningarna. Någon statistik över antalet sådana »överenskommelser» synes ej föreligga.

De lokala avtalen gälla inom vissa bestämda områden, vilka i flertalet fall utgöras av cirklar med 5—10 kilometers radie men stundom omfatta vissa uppräknade kommuner. Beträffande avtalen med byggnadsindustriförbundets medlemmar ha giltighetsområdena fastställts i samband med upprättandet av avtalet mellan huvudorganisationerna.

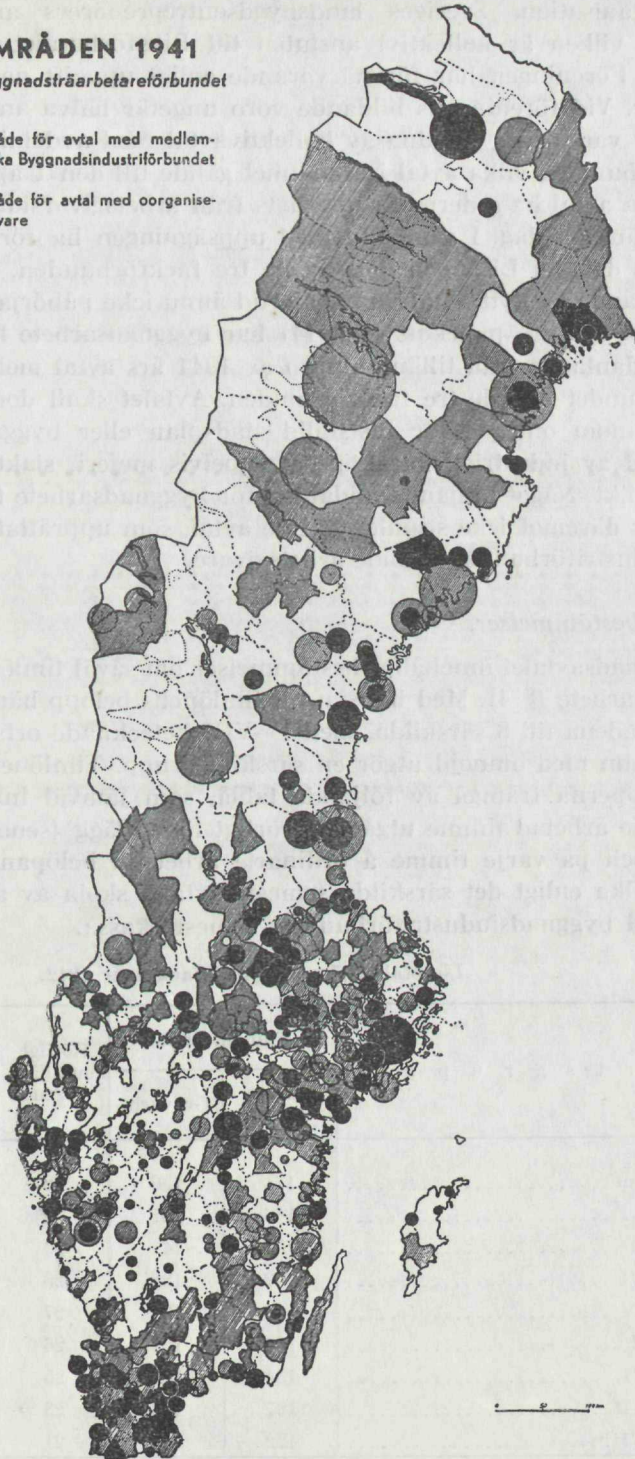
Avtalsområdenas nuvarande omfattning framgår i huvudsak av kartan å sid. 33, som upptager dels giltighetsområden för avtal med byggnadsindustriförbundets medlemmar (helsvarta ytor) och dels områden för avtal mellan avdelningar av byggnadsträarbetareförbundet och oorganiserade arbetsgivare (streckade ytor). Giltighetsområdena för avtal mellan oorganiserade arbetsgivare och avdelningar av murareförbundet samt grov- och fabriksarbetareförbundet torde, där sådana avtal förekomma, i huvudsak sammanfalla med byggnadsträarbetareförbundets avtalsområden.

Såsom förut angivits (se ovan sid. 15) äro sedan mars månad 1941 ett antal mindre arbetsgivare inom byggnadsfacket och vissa närliggande fack, vilka bedriva verksamhet företrädesvis å landsbygden, sammanslutna till en

AVTALSOMRÅDEN 1941

för Svenska Byggnadsträarbetareförbundet

- Giltighetsområde för avtal med medlemmar av Svenska Byggnadsindustriförbundet
- Giltighetsområde för avtal med oorganiserade arbetsgivare

ny organisation, Sveriges landsbygdsentreprenörers arbetsgivareförening (LEA), vilken är kollektivt ansluten till Riksförbundet landsbygdens folk (RLF). Föreningen har för närvarande enligt uppgift något över 400 medlemmar. Vid föreningens bildande voro ungefär halva antalet av dess medlemmar var för sig bundna av kollektivavtal med avdelningar av byggnadsfackförbunden, vilka avtal i allmänhet gällde till den 1 april 1942. De flesta av dessa avtal ha sedermera uppsagts från arbetsgivarsidan och upphört att gälla nämnda dag. I samband med uppsägningen ha förslag till nytt avtal avgivits dels av LEA och dels av de tre fackförbunden. Förhandlingar om upprättande av nytt avtal ha emellertid ännu icke påbörjats.

Såsom tidigare påpekats (sid. 14) har byggnadsarbete för jordbrukets behov undantagits från tillämpningen av 1941 års avtal mellan byggnadsindustriförbundet och de tre fackförbunden. Avtalet skall dock gälla byggnadsarbete inom område för fastställd stadsplan eller byggnadsplan ävensom byggnad av industriell karaktär, exempelvis mejeri, slakthus, lagerbyggnad eller dylikt. Något liknande undantag för byggnadsarbete för jordbrukets behov har däremot icke stipulerats i de avtal, som upprättats med utom byggnadsindustriförbundet stående arbetsgivare.

Lönebestämmelser.

Byggnadsavtalet innehåller bestämmelser om såväl timlönsarbete (§ 3) som ackordsarbete (§ 4). Med hänsyn till timlönens belopp hänföras de olika avtalsområdena till 8 särskilda, med I—VIII betecknade ortsgupper, varjämte Stockholm med omnejd utgör en särskild grupp. Timlönerna inom de olika ortsgupperna framgå av följande tablå, som jämväl innehåller uppgift å för varje arbetad timme utgående rörligt lönetillägg (senast höjt den 1 maj 1942) och på varje timme å ordinarie arbetstid belöpande s. k. semesterören, vilka enligt det särskilda semesteravtalet skola av arbetsgivaren inbetalas till byggnadsindustriförbundets semesterkassa.

Lönetablå för byggnadsfacket år 1942.

O r t s g r u p p	Timlön, ören		Rörligt lönetillägg, ören	Semesterören	
	Murare, träarb.	Grovarb.		Yrkesarb.	Grovarb.
Stockholm	171	156	32	10·0	8·0
Grupp I	166	151	31	8·0	7·0
› II	155	141	29	7·5	6·5
› III	152	138	28	7·0	6·0
› IV	144	131	27	7·0	6·0
› V	140	127	26	6·5	5·5
› VI	134	121	25	6·0	5·0
› VII	127	114	23	6·0	5·0
› VIII	122	110	21	5·0	4·0

Av de i § 4 upptagna bestämmelserna om ackordsarbete må följande återgivas. Bestämmelserna upptagas här i den form, de erhållit i avtal med utom byggnadsindustriförbundet stående arbetsgivare. Motsvarande bestämmelser i avtalen med medlemmar av nämnda förbund förete vissa smärre skiljak-tigheter.

a) Allt arbete, varpå pris finnes utsatt i fastställd ackordsprislista, skall utföras på ackord med tillämpning av samma lista.

b) Om under avtalstiden överenskommes mellan Svenska byggnadsindustriförbundet och Svenska grov- och fabriksarbetareförbundet om ändringar i eller tillägg till den ackordsprislista, som avses i mom. a), skola dessa ändringar eller tillägg gälla även för detta avtal.

c) Om arbete icke är prissatt enligt mom. a) eller b) eller är av sådan beskaffenhet, att denna prissättning ej kan tillämpas, skola arbetsgivaren och arbetarna sinesmellan söka överenskomma om sådant arbetes utförande på ackord och priset därför. Sådant ackordsuppgörelse skall skriftligen fastställas, i regel före arbetets början.

Vid förhandling om dylikt ackordspris bör bestämmelse i prislista om jämförligt arbete läggas till grund för priseräkningen.

Kan överenskommelse om ackord ej träffas, utföres arbetet mot timlön.

e) Vid ackordsarbete äger arbetaren att på avlöningsdagen erhålla förskott, beräknat efter den för honom gällande timlönen och är denna garanterad, då pris å arbetet ej är fastställt i sådan ackordsprislista, som i mom. a) eller b) omförmäles.

f) Med visst ackordsarbete sysselsatta arbetare äga rätt och skyldighet att under ackordsarbetets fortgång mot timlön utföra sådant arbete, som lämpligen bör utföras samtidigt med ackordsarbetet och för vilket ackord ej är överenskommet.

Likaså äga arbetare, som slutfört ackordsarbete och kvarstå hos arbetsgivaren, rätt och skyldighet att efter gällande timlön verkställa sådant kompletteringsarbete, som ej kunnat hänföras till ackordet och kan utföras utan avbrott i arbetet.

i) Uppmätning och uträkning av ackordsarbete utföres gemensamt av arbetsgivaren eller dennes ombud och av arbetarna eller ombud för dem på förut avtalad tid inom den i mom. k) angivna tidsgränsen. Uteblir vid sådan förrättning ena parten utan giltigt skäl, gäller andra partens uppmätning och uträkning.

k) Uppmätning och uträkning av slutfört ackordsarbete skall utföras inom sådan tid, att överskottet kan utbetalas på tid som nedan sägs. Eventuellt överskott skall utbetalas om möjligt å andra avlöningsdagen och senast 14 dagar efter arbetets slutförande, dock att, där för granskning av arbetarnas ackordsräkning så erfordras, med utbetalningen av överskottet må anstå högst 3 dagar efter överlämnandet till arbetsgivaren av sådan räkning.

Ackordsöverskottet skall, då arbetslaget består av minst 3 personer, utbetalas till den eller dem, som flertalet av arbetslaget befullmäktigat att uppbära och fördela detsamma, och är arbetsgivaren, sedan betalning i denna form skett, fri från vidare anspråk från lagets sida. Avskrift av fördelningslistan skall vid utbetalningen avlämnas till arbetsgivaren.

Uppstår tvist vid ackordsuppgörelse, utbetalas dock den summa, varom tvist ej föreligger, varvid arbetsgivaren samtidigt med likvideringen skall till arbetslaget avlämna skriftlig specificerad uppgift över å arbetslagets räkning företaget avdrag.

n) Arbetsgivaren skall senast 2:dra arbetsdagen efter avlöningsdagen lämna avskrift av avlöningslistan för föregående avlöningsvecka, utvisande såväl ackords-som dagtid, till en av arbetslaget utsedd person, vilken skall för arbetslaget omedelbart kontrollera samt förvara listan, till dess arbetet är färdigt och slutlikviden utbetald. Är icke anmärkning mot avlöningslistan framställd till arbetsgivaren eller dennes ombud inom 3 dagar efter listans erhållande, anses densamma godkänd.

Paragrafen innehåller dessutom bestämmelser om väntetidsersättning, då hinder för arbetets fortgång uppstår, m. m.

För Stockholm gälla fyra särskilda ackordsprislistor, nämligen en för mureriarbete, en för byggnadstimmermansarbete, en för byggnadssnickeriarbete och en för byggnadsgrovarbete. För landet i övrigt gäller en lista för murarfacket, vilken omfattar 93 sidor, en lista för byggnadsträarbete, omfattande 179 sidor, och tre särskilda prislistor för byggnadsgrovarbete i respektive södra Sverige, västra Sverige samt mellersta och norra Sverige, vardera omfattande omkring 100 sidor.

De fastställda ackordsprislistorna gälla oförändrade, där timlönen ej överstiger för yrkesarbetare 140 öre och för grovarbetare 127 öre, d. v. s. inom ortsgrupperna V—VIII. För orter med högre timlöner utgå vissa procentuella tillägg, beräknade i proportion till de i 1937 års avtal upptagna timlönerna och utgörande för ortsgrupperna IV, III, II och I respektive 2·9, 8·1, 10·3 och 17·7 procent för murar- och träarbetarfacken samt respektive 3·3, 8·1, 10·6 och 17·9 procent för grovarbetarfacket.

Enligt de för byggnadsindustriförbundets medlemmar gällande avtalen får tvist, som hänför sig till ackordsprislista, icke dragas under arbetsdomstolens prövning utan skall avgöras av en permanent riksskiljenämnd; dock skall även sådan tvist falla under arbetsdomstolens prövning, såframt den står i oupplösligt samband med annan fråga, som hör under domstolen. Riksskiljenämnden består av visst antal representanter för huvudorganisationerna jämte en opartisk ordförande. Nämnden har under årens lopp meddelat ett stort antal utslag i frågor rörande tillämpningen av de olika ackordsprislistorna.¹ Dessa utslag bruka till avtalsparternas ledning utgivas i tryck.

Avtalen med de utom byggnadsindustriförbundet stående arbetsgivarna upptaga icke någon skiljedoms klausul, varför även tvister rörande ackordsprislistornas tillämpning falla under arbetsdomstolens prövning. Avtalen innehålla emellertid bestämmelse om att utslag, som avkunnats av riksskiljenämnden inom byggnadsindustrien, skall lända till efterrättelse även för parterna i nämnda avtal.

Byggnadsavtalet innehåller vidare bland annat bestämmelser om lönetillägg vid arbete på övertid, om resekostnads-, resetids- och traktamentsersättning i vissa fall vid »arbete å annan ort», om bibehållande av högre timlön vid arbetares överflyttning till arbetsplats med lägre timlön m. m.

Elektriska installationsavtalet.

Mellan Elektriska arbetsgivareföreningen och Svenska elektriska arbetareförbundet har den 25 juni 1941 upprättats ett kollektivt riksavtal, som med viss i januari 1942 överenskommen ändring gäller t. o. m. utgången av december 1942. Detta riksavtal berör direkt omkring 350 arbetsgivare och omkring 4 000 arbetare samt indirekt — på grund av separata avtal med utom arbetsgivareföreningen stående arbetsgivare — ytterligare omkring 3 500 medlemmar av arbetareförbundet.

¹ Jfr nedan sid. 45.

Enligt detta avtal indelas samtliga arbetsplatser i och för bestämmande av lönernas storlek i särskilda ortsgrupper, nämligen

Stockholm med omnejd i en cirkel intill 30 km radie från Stortorget, dock med undantag för den del av området, som faller inom Södertälje stads område (timlön 171 öre för arbetare med 6 år i facket),

grupperna I a, I b, II och III, omfattande under respektive grupper uppräknade städer och andra samhällen (timlön respektive 157, 149, 144 och 130 öre för arbetare med 6 år i facket).

För närvarande utgår dessutom rörligt tillägg enligt särskild överenskommelse.

Till avtalet höra vissa ackordsprislistor, bland annat en starkströmslista och en svagströmslista, vilka upptaga olika ackordspriser för de särskilda ortsgrupperna.

Starkströmslistan för 1937—1938 inleddes med följande bestämmelse:

»Avtalet innefattar icke anläggningar av landsbygdskaraktär, där således ytterledning, ledningar i uthus och dylika med tillhörande bostadshus förekomma, för såvitt dessa byggnader ej äro av fullständig stadskaraktär med avseende å byggnadssätt och våningshöjd. Arbeten på landsbygden jämförliga med stadsinstallationer, såsom villor, större boningshus och dylika, hänföras således under denna lista.»

I 1939—1940 års avtal hade denna bestämmelse uteslutits. I stället hade i såväl starkströmslistan som svagströmslistan upptagits priser för en ny ortsgrupp, betecknad såsom IV. Vardera prislistan inleddes med en så lydande bestämmelse:

»Priserna i kolumn IV skola tillämpas vid installationer i boningshus och ekonomibyggnader, avsedda eller tagna i anspråk för bedrivande av jordbruk, skogsbruk eller fiske.»

I nu gällande avtal har ortsgrupp IV ånyo uteslutits. Starkströms- och svagströmslistorna inledas med följande bestämmelse:

»För installationer i boningshus och ekonomibyggnader, avsedda eller tagna i anspråk för bedrivande av jordbruk, skogsbruk eller fiske, gälla priserna för resp. ortsgrupp med 30 % reduktion.»

Rörledningsavtalet.

Mellan Rörledningsfirmornas riksförbund och Svenska metallindustriarbetareförbundet gäller t. o. m. den 31 december 1942 ett den 26 juni 1941 upprättat och i januari 1942 med viss ändring prolongerat riksavtal. Avtalet berör direkt omkring 250 arbetsgivare och omkring 4 500 arbetare samt indirekt — på grund av separata avtal med arbetsgivare, som icke tillhöra riksförbundet — ytterligare omkring 5 000 medlemmar av arbetareförbundet.

Enligt avtalet indelas samtliga arbetsplatser för bestämmande av timlönens storlek i fem särskilda ortsgrupper, betecknade med I—V. Grupp V omfattar dels vissa uppräknade orter och dels övriga orter, vilka av socialstyrelsen upptagits under ortsgrupp A. Gruppen uppdelas i två avdelningar, a) och b). Grupp V a) omfattar arbeten inom städer, köpingar och municipi-

palsamhällen ävensom å landsbygden, då anläggningarna utföras för stat, landsting eller kommun samt för byggnad av industriell karaktär, exempelvis mejeri, slakthus, lagerbyggnad eller dylikt. Grupp V b) omfattar övriga arbeten.

Timlönerna utgöra, frånsett nu utgående rörligt tillägg, för arbetare i högsta löneklassen respektive 171, 157, 146 och 135 öre i ortsgrupperna I—IV samt 122 öre i ortsgrupperna V a) och V b). För s. k. lapparbeten, varmed avses alla reparationsarbeten, samt för sådana mindre utökningsarbeten, vilka ej utföras på ackord, erhåller yrkesarbetare utöver sin timlön ett tillägg, som inom ortsgrupperna I—V utgår med respektive 8, 7, 6, 5 och 4 öre.

Till avtalet hör en standardprislista för ackordsarbeten å värme-, gas-, vatten- och avloppsledningar. Denna lista gäller för grupp V b) endast inom hus — utomhusarbeten utföras enligt särskild ackordsöverenskommelse eller mot timlön — och för övriga grupper endast inom hus och tomt. Vid arbeten, vilkas beräknade tid enligt standardprislistans à-priser är mindre än 30 partimmar, äger arbetsgivaren bestämma, huruvida ackordsprislistan skall tillämpas eller icke. De i standardprislistan angivna priserna skola vid beräkningen av ackordsersättningen multipliceras med vissa för varje ortsgrupp särskilt angivna tal, utgörande för ortsgrupperna I—IV respektive 2·55, 2·26, 2·18 och 2·04 samt för grupperna V a) och V b) respektive 1·84 och 1·64. Vid arbete i gammal byggnad utgår ett tillägg av 5 procent av listans grundpriser; detta tillägg utgår dock icke vid arbeten inom grupp V b). Vid ackordsarbete utom hemorten på plats med lägre lönetariff tillämpas den ackordsmultiplikator, vilken enligt riksavtalet gäller för platsen, varjämte vid arbete inom andra grupper än V b) från hemorten beordrad arbetare utöver ackordet för varje arbetad ackordstimme erhåller ett tillägg, motsvarande skillnaden mellan hemortens och arbetsortens timlön, och dessutom timlönsskillnaden, multiplicerad med överskottsprocenten.

Lantarbetaravtalet.

Mellan Svenska lantarbetsgivareföreningen och Svenska lantarbetareförbundet gäller till och med den 31 oktober 1942 ett den 25 januari 1942 upprättat kollektivavtal, betecknat såsom riksavtal vid jordbruket. Detta riksavtal, som innehåller allmänna bestämmelser, äger giltighet endast i samband med kollektiva lokalavtal, innehållande arbets- och lönebestämmelser m. m., som ingås mellan lantarbetsgivareföreningens och lantarbetareförbundets distriktsorganisationer. Sådana s. k. löneavtal (även benämnda distriktsavtal eller länsavtal) torde för närvarande gälla för närmare 5 000 arbetsgivare och omkring 35 000 arbetare. Dessutom ha åtskilliga jordbrukare, sysselsättande tillsammans några tusental arbetare, genom s. k. avtalsförbindelser gentemot lantarbetareförbundet förpliktat sig att tillämpa bestämmelserna i vederbörande löneavtal. I övrigt torde löneavtalens bestämmelser, utan att vara rättsligt bindande, i stor utsträckning ha blivit normerande för jordbrukets löneläge.

Löneavtalen upptaga minimilöner för olika anställningsgrupper dels vid årsanställning med stat eller fri kost m. m., dels vid månadsanställning och dels vid anställning mot timlön. Olika timlöner utgå för arbetare, som åtnjuter kost, logi och tvätt, för arbetare, som allenast åtnjuter bostad och bränsle, samt för arbetare, som icke åtnjuter några naturaförmåner. Avtalen upptaga 12 särskilda arbetargrupper, bland vilka i detta sammanhang märkas grupp 8, omfattande slöjdare, smed och maskinskötare, samt grupp 11, avseende byggnadsarbete (såväl egentligt byggnadsarbete som grovarbete). Timlönen för arbetare utan naturaförmåner utgör — utom för Kopparbergs län och Norrland, där högre löner gälla — för slöjdare, smed och maskinskötare 89 öre, vid egentligt byggnadsarbete 111 öre och vid byggnadsgrovarbete 86 öre, allt inklusive ett fast kristillägg om 11 öre. Enligt en till löneavtalen fogad protokollsanteckning skall till byggnadsarbete ej räknas »avhjälpande av vanligen uppstående tillfälliga bristfälligheter». Till nyss angivna timlöner kommer ett indextillägg, som från och med den 1 maj 1942 utgår med 13'4 öre per timme.

Löneavtalen innehålla även bestämmelser om särskild ersättning vid övertidsarbete m. m.

2) Frågan om byggnadsavtalets tillämpning vid jordbruket.

Avtalsväsendets utbredning på landsbygden.

I diskussionen om jordbrukets arbetskostnader har det mellan byggnadsindustriförbundet och de tre byggnadsfackförbunden upprättade kollektivavtalet (»byggnadsavtalet») kommit att spela en framskjuten roll. Detta avtal gäller, såsom förut omnämnts, endast inom vissa bestämda områden, vilka tidigare i regel voro begränsade till städer och andra samhällen jämte deras närmaste omgivning men på de senare åren utsträckts även till vissa delar av den rena landsbygden. Utanför avtalsområdena — och i viss utsträckning även inom desamma — tillämpas vid byggnadsarbete för jordbrukets behov alltjämt lägre löner än de i byggnadsavtalet angivna (jfr diagrammen 14—20 i bilaga 2). I de delar av landet, där byggnadsfackförbundens verksamhet lett till upprättande av särskilda avdelningar, råder mellan dessa avdelningar och de arbetsgivare, som icke vilja godkänna byggnadsavtalets bestämmelser, ett motsatsförhållande, som ofta tager sig uttryck i stridsåtgärder mot enskilda byggmästare eller jordbrukare.

Från arbetarsidan har påfordrats, att det nuvarande byggnadsavtalet skall tillämpas även vid byggnadsarbete för jordbrukets behov, medan man på jordbrukarhåll motsatt sig detta. Vad man därvid från jordbrukarnas sida främst velat undvika torde ha varit dels det av fackförbunden i samband med avtalslutandet ofta uppställda kravet på företrädesrätt eller ensamrätt till förekommande byggnadsarbete och dels den högre lönenivå, som bygg-

nadsavtalet med det däri upptagna ackordssystemet ansetts innebära. Därjämte har av jordbrukarna gjorts gällande, att nämnda ackordssystem i och för sig utgör en för jordbruket mindre lämplig löneform, vars tillämpning är förenad med åtskilliga olägenheter.

Allmänna synpunkter på lönefrågan.

Vid lönesättningen inom de särskilda näringsgrenarna har i tillämpningen såsom allmän regel gällt, att hänsyn tagits såväl till näringsens ekonomiska bärkraft som till vederbörande arbetares levnadskostnader. Härom torde i regel enighet ha rått mellan parterna, även om det är naturligt, att för arbetsgivarsidan den förra synpunkten pläгат framstå såsom den viktigaste, för arbetarsidan den senare.

Vid tillämpning av den nyss angivna regeln måste, då det gäller att finna en avvägning av lönerna vid byggnadsarbete för jordbrukets behov, hänsyn sålunda tagas till jordbrukets förmåga att bära de löner, som ifrågasätts, oavsett om dessa löner tidigare kommit i tillämpning vid uppförandet av hyreshus, fabriker och andra byggnader, vilkas räntabilitet och andel i vederbörande företags produktionskostnader är av en helt annan storleksordning, än vad fallet är med jordbrukets byggnader. Vidare måste vid lönesättningen hänsyn jämväl tagas till byggnadsarbetarnas möjligheter att trots arbetets starkt säsongbetonade karaktär erhålla en skälig årsinkomst. Den förra frågan har av de sakkunniga behandlats under avdelning II här ovan. Till den senare frågan, som omfattar ett betydelsefullt och svårlöst sysselsättnings- och arbetsmarknadsproblem, återkomma de sakkunniga i fortsättningen (jfr nedan under 3).

En anpassning av lönenivån vid byggnadsarbete för jordbruket kan tänkas genomförd på olika vägar. Om byggnadsavtalets löneform bibehålles, kan en kostnadssänkning tänkas vunnit antingen i samband med en individuell omprövning av särskilda ackord eller — på sätt som skett exempelvis i det elektriska installationsavtalet och i viss mån i rörledningsavtalet — genom en generell nedsättning av samtliga ackord eller av ackorden för vissa slag av byggnader med viss procent. Vidare kunna särskilda, för jordbruket speciellt avsedda prislistor tänkas utarbetade, eller ock kunna ackordspriser beräknas efter golvytan eller volymen av hela byggnader eller vissa delar därav (s. k. klumpackord). Olika kombinationer av ackord och tidlön kunna jämväl tänkas. Slutligen kan avlöningen baseras på ett rent tidlönssystem.

Vilken av de nu angivna vägarna som skall följas, för den händelse parterna enas om en minskning av arbetskostnaderna, tillkommer det givetvis i första hand parterna själva att avgöra. De sakkunniga skola emellertid i det följande i enlighet med lämnade direktiv söka närmare utreda vissa ofta debatterade tvistefrågor, vilka särskilt hänföra sig till ackordssystemet och dess tillämpning.

Avtalslönernas stegring under krigsåren.

Den i det föregående åberopade, av arkitekten Giertz utförda specialundersökningen rörande byggnadskostnadernas betydelse för jordbruk av olika storleksgrader (bilaga 2) bygger väsentligen på de förhållanden, som rådde före 1939 års krigsutbrott, och avser bland annat att belysa, i vad mån jordbruket vid denna tid kunde bära de löner, som funnos upptagna i då gällande byggnadsavtal. Sedan år 1939 ha byggnadsavtalets löner undergått vissa förändringar. I den översikt över avtalsutvecklingen inom byggnadsfacket, som lämnats i inledningen (sid. 13), har omnämnts, att de i 1937 års avtal upptagna lönerna höjdes år 1940, i den mån arbetet utfördes på timlön, samtidigt som bestämmelser om semester och om rörligt lönetillägg tillkommo. Vid 1941 års avtalsuppgörelse sänktes sedermera ackordsprislistorna med i genomsnitt 5 procent. Det rörliga lönetillägget har varit föremål för reglering såväl 1941 som 1942. De förändringar, som sålunda vidtagits i fråga om de avtalsenliga lönerna, innebära tillsammans en viss höjning av arbetskostnaderna, vilken emellertid är väsentligt mindre än den samtidigt inträffade stegringen i materialpriserna. Härigenom har vid sådant byggnadsarbete för jordbruket, som bedrivs enligt gällande byggnadsavtal, en förskjutning ägt rum i proportionen mellan materialkostnader och arbetskostnader, innebärande att de senare kostnadernas andel i de totala byggnadskostnaderna reducerats från omkring 27 procent år 1939 till 23 procent i april 1942. Härvid har räknats med att arbetet utförts med vanlig kombination av ackords- och timlönsarbete.

Den stegring, som sedan 1939 skett i materialkostnadernas procentuella andel i byggnadskostnaderna, är emellertid betingad av nuvarande krisläge. Det vore därför icke riktigt att, såsom i den allmänna diskussionen stundom skett, av denna förskjutning i de avtalsenliga lönernas andel i byggnadskostnaderna draga den slutsatsen, att frågan om lönevillkoren numera skulle komma att bli av underordnad betydelse. Efter den inträdda stegringen av de totala byggnadskostnaderna framstår det i stället såsom ännu viktigare än förut att tillvarataga alla föreliggande möjligheter till begränsning av nämnda kostnader. Spörsmålet om byggnadsarbetarlövernans anpassning efter jordbrukets förhållanden är sålunda allttjämt aktuellt. Erinras må även, att — på sätt förut påpekats — arbetskostnadernas relativa betydelse är större, när en jordbrukare, såsom ofta är fallet, för sitt bygge använder eget material (jfr bilaga 2 tab. XVI g).

Diskussionen om byggnadsavtalets tillämpning vid jordbruket.

Såsom i direktiven för de sakkunniga erinras, har i den hittills förda diskussionen om byggnadsavtalets tillämpning å byggnadsarbete för jordbrukets behov från jordbrukarhåll bland annat framhållits, att det huvudsakligen med hänsyn till städernas förhållanden upprättade ackordssystemet, vars tillämpning påfordras även å jordbrukets bygghänsyn, är en väsentligt

bidragande orsak till de höga byggnadskostnaderna, att ackordsprislistorna äro så invecklade, att en jordbrukare sällan besitter nödig fackkänedom för att kunna bedöma deras tillämpning eller det härvid använda mättningsförfarandet, samt att byggnadernas relativa enkelhet motiverar andra regler vid lönesättningen för jordbruksbyggnader än för byggnader inom stadsliknande områden. Av arbetarparten har å andra sidan hävdats, att arbetet är detsamma vid uppförandet av byggnader på landsbygden som inom stadsbebyggelse och att motiv sålunda saknas för särskilda avlöningsregler beträffande jordbruksbyggnader.

De sakkunniga vilja i det följande upptaga och granska de påståenden, som sålunda framställts.

Först må emellertid påpekas, att man vid den nu refererade diskussionen synes ha förbigått vissa betydelsefulla omständigheter. För det första torde ackordssystemets lämplighet för städernas del — i den form, vari systemet nu tillämpas — icke kunna anses garanterad genom att detsamma godtagits av de avtalsslutande parterna; i själva verket torde detta förhållande icke utesluta, att systemet alltjämt kan och bör väsentligt förbättras. För det andra skulle det, även om det nuvarande ackordssystemet vore i allo väl avpassat efter städernas förhållanden och även om byggnadsarbetet vore fullt likartat i stad och på land, icke vara befogat att därav draga den slutsatsen, att nämnda system utan reservation borde tillämpas även på landsbygden. Förutsättningarna för systemets tillämpning kunna nämligen vara helt olika i de båda fallen.

Ackordssystemet i och för sig.

Vid tillämpning av tidlönssystemet erhåller arbetaren avlöning efter den tid, under vilken han varit i arbete, oavsett huru mycket arbete han därvid utfört. Detta system innebär sålunda ingen direkt eggelse till ökad arbetsintensitet och kan, särskilt under tider av arbetsbrist, rentav fresta till långsam arbetstakt; systemet måste följaktligen ofta kompletteras med en kontinuerlig övervakning av arbetet. Vid tillämpning av ackordssystemet åter betalas den fullgjorda arbetsprestationen med ett bestämt belopp, oberoende av den tid, som åtgått för arbetet. Det ligger därför i arbetarens eget intresse att söka genom ökad arbetsintensitet fullgöra arbetet på kortast möjliga tid. Ackordssystemet minskar sålunda behovet av övervakning och möjliggör därigenom för arbetaren en större frihet och självständighet i arbetet. Om arbetarna genom ökade arbetsprestationer erhålla en högre inkomst per timme, dag och vecka, vinner arbetsgivaren samtidigt den fördelen, att arbetet blir fortare färdigt, utan att därför den en gång för alla bestämda kostnadssumman ökas. Under nuvarande förhållanden, då de av byggnadsavtalet bundna arbetsgivarna ha att jämte ackordssumman utbetala semesterersättning och s. k. indextillägg med visst belopp för varje arbetad timme, innebär det snabbare utförandet av arbetet för dessa arbetsgivare en direkt utgiftsminskning. Det får dock icke förbises, att även ackordssystemets tillämpande fordrar en viss speciell form av övervakning och ledning. Vid de

överläggningar, som de sakkunniga haft med ett flertal företrädesvis å landsbygden verksamma byggmästare, ha dessa uttalat den meningen, att vid nybyggnadsarbeten ett väl avvägt ackordssystem vore att betrakta såsom den lämpligaste löneformen.

De sakkunniga ha för sin del kommit till den uppfattningen, att ackordssystemet i och för sig medför åtskilliga fördelar. Under förutsättning att det visar sig möjligt att undanröja en del svårigheter, som sammanhånga med ackordssystemets tillämpning, vilja de sakkunniga — utan att här göra något uttalande om det nuvarande ackordssystemets lönenivå — för sin del framhålla, att ackordssystemet i och för sig torde vara väl ägnat att komma till användning även vid byggnadsarbete för jordbrukets behov vid sidan av tidlönssystemet.

Frågan om ackordssystemets fördyrande inverkan.

Såsom redan framhållits, behöver den ökade timförtjänsten vid ackordsarbete icke innebära någon ökning av arbetsgivarens kostnad för arbetet; den större förtjänsten kan nämligen kompenseras genom den ökade arbetsintensiteten. Förutsättningen härför är, att ackordspriset är så avvägt, att det icke överstiger kostnaden för arbetets utförande på timlön vid normal arbetstakt. Om ackordspriset sättes lägre, gör arbetsgivaren, samtidigt som han får arbetet snabbare utfört, en direkt besparing, medan arbetaren måste forcera sitt arbete redan för att uppnå den vanliga timlönen. En dylik ackordsättning, som icke torde ha varit okänd under ackordsväsendets tidigare år, är helt naturligt ägnad att hos arbetarparten väcka ovilja mot ackordssystemet, och det är ur denna synpunkt förklarligt, att man under 1880- och 1890-talen på arbetarsidan energiskt motsatte sig ackordssystemets genomförande. Om åter ackordspriset för ett visst arbete sättes högre än kostnaden för arbetets utförande på timlön vid normal arbetstakt, innebär detta en direkt löneförhöjning för arbetaren och en kostnadsökning för arbetsgivaren. En sådan prissättning, med ackordet baserat på en förhöjd timlön, torde numera ofta medvetet tillämpas av parterna. Det bättre priset syftar därvid till att stimulera arbetaren till snabbare arbetstakt, och arbetsgivarens merkostnad är avsedd att kompenseras genom den fördel, som ligger i att arbetet blir färdigt på kortare tid.

Enighet råder om att det nuvarande ackordssystemet inom byggnadsindustrin medför ekonomiska fördelar för arbetarna. Ett belägg härför kan man även finna i det från arbetarhåll gjorda uttalandet, att ett eventuellt sloppande av ackordssystemet omedelbart skulle föranleda krav på högre timlöner.

Frågan om ackordssystemets inverkan på arbetsgivarens kostnader har däremot bedömts olika av parterna. På arbetsgivarsidan har man hyst den bestämda uppfattningen, att vid ackordsarbete en avsevärd fördyring i regel inträder, vilken icke uppväges av de fördelar, som ligga i att övervakningen i vissa delar kan minskas och att arbetet blir fortare färdigt. På arbetar-

sidan däremot har man icke ansett det vara styrkt, att någon fördyring inträder.

Storleken av den fördyring, som man på arbetsgivarhåll ansett föreligga, uppgives ganska växlande från fall till fall. På jordbrukarhåll har man stundom velat betrakta det uppkommande ackordsöverskottet såsom ett direkt mått på fördyringen. En dylik uppfattning förutsätter tydligen, att arbetstakten vid ackordsarbetets utförande icke överstigit den vid tidlönsarbete vanliga. Otvivelaktigt torde vara, att skillnaden i arbetstakt vid övergång från tidlönsarbete till ackordsarbete är mindre på landsbygden än i städerna och särskilt i storstäderna. En viss ökning av arbetstakten torde dock i regel föreligga även vid byggnadsarbete på landsbygden. Ett fullständigare klarläggande av detta spörsmål torde svårigen kunna ske utan ingående tidsstudier.

Utan en på förhand väl planlagd utredning, omfattande ett flertal fall, representerande olika förhållanden med hänsyn till arbetets art och omfattning m. m., är det svårt att lämna uppgifter, mot vilka icke vissa invändningar kunna göras. Vissa exempel pekande på ackordssystemets fördyrande inverkan anföras likväl i bilaga 2 sid. 105 och följande.

De sakkunniga vilja i denna fråga ytterligare hänvisa till en av arkitekten Giertz (bilaga 2 sid. 99 och följande) verkställd principiell utredning. Enligt denna skulle under vissa gjorda antaganden ackordskostnaden för jordbrukets bostäder år 1939 ha legat omkring 20 procent högre än motsvarande tidlönskostnad, medan fördyringen för ekonomibyggnader skulle ha uppgått till 36 procent. I april månad 1942 skulle fördyringen — under förutsättning av avtalsreglerade förhållanden — ha utgjort 7 procent för bostäder och omkring 20 procent för ekonomibyggnader. Orsaken till den inträdda förskjutningen ligger framför allt i de avtalsreglerade tidlönernas starka stegring på grund av de efter år 1939 genomförda bestämmelserna om semesterersättning och s. k. indextillägg. Det bör påpekas, att siffrorna gälla kostnadsökningen för det på ackord utförda arbetet.

Den av Giertz gjorda utredningen, som för övrigt endast avser det egentliga byggnadsarbetet (således icke det arbete, som utföres av målare, plåtslagare, rörläggare och elektriker) och som närmast baserar sig på förhållandena inom det för landsbygdens byggnadsarbete dominerande träarbetarfacket, innebär vissa osäkerhetsmoment, varav följer, att de erhållna sifferresultaten måste tillämpas med marginal för en viss höjning och sänkning av de angivna procenttalen.

Den genom ackordsarbetet uppkommande fördyringen torde bliva mera kännbar för jordbrukarna därigenom, att tidsvinsten i regel torde spela en mindre roll för dessa än för städernas byggmästare och någon besparing genom det minskade behovet av övervakning knappast kan sägas förekomma vid byggnadsarbete för jordbruket. Det är också att märka, att inom ortsgrupperna VI, VII och VIII tillämpas den på V gruppens timlön baserade prislistan, trots att timlönerna ligga lägre (jfr tabellen å sid. 34).

Prislistornas invecklade beskaffenhet.

Mätningssystemet.

En av de allvarligaste invändningarna mot ackordssystemet är, att prislistorna äro så invecklade, att en jordbrukare sällan äger möjlighet att kontrollera deras tillämpning. Prislistorna torde även mången gång vålla svårigheter för de av jordbrukarna anlidade byggmästarna.

Inom alla de olika fack, där ackordssystem tillämpats, torde man ha gjort den erfarenheten, att prislistorna med nödvändighet bliva tämligen utförliga. Listornas omfång ökas, i samma mån som de för att möjliggöra en rättvis avvägning av priserna för olika förekommande arbetsmoment göras fullständigare och mera detaljerade. Att även byggnadsfackets olika prislistor äro omfattande har redan påpekats (jfr ovan sid. 36). Inom de flesta fack torde listornas utförlighet emellertid icke innebära någon större olägenhet, enär desamma äro avsedda att såväl å arbetsgiversidan som å arbetarsidan tillämpas av sakkunniga personer. Inom byggnadsfacket råda i detta hänseende särskilda förhållanden. Byggnadsarbete för jordbrukets behov utföres icke blott av byggmästare, som åtagit sig arbetet på entreprenad, utan även och i avsevärd utsträckning av jordbrukarna själva i egen regi. Särskilt för dessa senare torde tolkningen och tillämpningen av prislistorna medföra synnerligen stora svårigheter. Att byggnadsfackets prislistor trots upprepade överarbetningar synas vara svårtolkade torde framgå bland annat av det stora antal tvister om prislistornas tillämpning, som måst hänskjutas till den permanenta riksskiljenämnden inom byggnadsfacket (jfr ovan sid. 36). Antalet domar, som meddelats av denna skiljenämnd under tiden från år 1934, utgör för närvarande omkring 1 250, varav 360 gälla murarfacket, 660 träarbetarfacket och 230 grovarbetarfacket. Anmärkas må, att även skiljenämndens egna ledamöter, vilka dock måste anses vara synnerligen sakkunniga på området, i ett stort antal fall hävdade olika meningar i föreliggande tolkningsfrågor. Såsom förut omnämnts (sid. 36) skola av riksskiljenämnden meddelade domar äga giltighet även för utom byggnadsindustriförbundet stående arbetsgivare, vilka godkänt avtalet, och en jordbrukare, som vill kontrollera prislistornas tillämpning, måste således taga del av de omfattande prejudikatsamlingarna.

Det s. k. mätningssystemet utgör i och för sig endast ett komplement till ackordssystemet. Betalningen är fastställd att utgå efter det utförda arbetets mängd, och mätningen avser att i anslutning till prislistans olika rubriker konstatera, huru mycket arbete som utförts. God ordning torde kräva, att båda parterna äro representerade vid en ackordsmätning, och i de ovan återgivna bestämmelserna ur byggnadsavtalet återfinnes också en föreskrift, att uppmätning och uträkning av ackordsarbete skall utföras gemensamt av arbetsgivaren eller dennes ombud och av arbetarna eller ombud för dem. I praktiken torde denna bestämmelse emellertid icke allmänt efterlevas ens i städerna. Där ha dock båda parterna tillgång till särskilda mätningmän, varför möjlighet till kontroll alltid föreligger. De mindre byggmästarna å landsbygden ha däremot svårare att anställa särskilda mätningmän. En jordbru-

kare, som bygger i egen regi, måste antingen ådraga sig ökade kostnader — i regel 2 procent på ackordssumman jämte dagtraktamente och reseersättning — för tillkallande av särskild mättningsman eller ock överlämna mätningen åt arbetarnas mätare utan att äga någon möjlighet att själv kontrollera densamma. Detta förhållande är så mycket betänkligare, som en ackordsmätning enligt vad från arbetarhåll vitsordats ingalunda blott innebär ett uppmätande av vissa sträckor och ytor utan även innefattar ett ståndpunktstagande till rena omdömesfrågor — exempelvis beträffande vilka tabeller i listan, som skola äga tillämpning — där resultatet helt naturligt kan påverkas av mättningsmannens partställning.

Nu anförda omständigheter torde, i den mån de icke kunna undanröjas, få anses utgöra ett hinder mot ackordssystemets tillämpning vid byggnadsarbete för jordbrukets behov.

De sakkunniga vilja i detta sammanhang erinra om det förslag om tillskapande av en institution med auktoriserade mättningsmän, som med anledning av en i riksdagens andra kammare väckt motion (nr 230, av herrar Sandberg och Svensson i Ljungskile) var föremål för nämnda kammares prövning år 1941. Motionen avstyrktes av andra kammarens andra tillfälliga utskott (utlåtande nr 2) och avslogs av kammaren. Såsom skäl för sitt avstyrkande åberopade utskottet bland annat, att tillskapandet av den föreslagna institutionen syntes komma att medföra ett långt ifrån önskvärt sönderbrytande av den nuvarande organisationen med arbetsdomstolen och riksskiljenämnden. De sakkunniga anse det emellertid icke uteslutet, att man skulle kunna finna en sådan form för de auktoriserade mättningsmännens verksamhet, att den av utskottet påpekade olägenheten undanröjdes. Fördelen med det föreslagna systemet skulle framför allt vara den, att endast en mättningsman behövde anlitas, varigenom parternas kostnader för mätningen skulle kunna reduceras. Frågan torde enligt de sakkunnigas uppfattning vara förtjänt av att ytterligare övervägas.

En annan möjlighet för avhjälpan av nu berörda svårigheter vore, att arbetsgivarorganisationerna tillhandahölle erforderligt antal för byggnadsverksamheten på landsbygden väl utbildade mättningsmän. Man måste dock räkna med att detta skulle möta svårigheter av bland annat ekonomisk natur.

De nuvarande prislistornas tillämplighet för jordbruksbyggnader.

Då det i diskussionen anförts, att jordbruksbyggnadernas relativa enkelhet motiverar andra regler vid lönesättningen för sådana byggnader än de inom stadsliknande områden tillämpade, torde detta i någon mån sammanhänga med en ofullständig kännedom om de nuvarande ackordsprislistornas beskaffenhet. Om dessa listor upptagit s. k. klumpackord, summariskt beräknade efter golvytan eller volymen av hela byggnader eller vissa delar därav, skulle en för städerna upprättad prislista med all sannolikhet icke ha kunnat användas vid byggnadsarbete för jordbrukets behov. De nu använda prislistorna äro emellertid icke uppställda på detta sätt utan innehålla såvitt möj-

ligt fullständiga förteckningar över olika förekommande arbetsmoment. I den mån ett och samma arbetsmoment förekommer såväl i stad som på land, torde det som regel i båda fallen utföras på samma sätt — om också hittills med något mindre anspråk på precision för landsbygdens del — och väsentligen kräva samma arbete. I den mån någon skillnad förekommer, torde denna innebära, att ett mera tidskrävande arbetssätt förekommer för landsbygdens del, beroende på mindre förutsättningar för arbetets rationella bedrivande. Vad som närmast åsyftas i den ovannämnda diskussionen torde vara, att uppförandet av jordbruksbyggnader och i synnerhet ekonomibyggnader i allmänhet innebär ett »grövre» arbete — framför allt vad träarbetet beträffar — än uppförandet av bostadsbyggnader i städerna, något som i och för sig torde vara riktigt. I den mån emellertid de »grövre» arbetsmomenten finnas upptagna i den för städerna gällande ackordsprislistan, synes det icke ligga något principiellt oriktigt i att denna lista kommer till användning även för jordbruksbyggnadernas vidkommande. I stort sett torde det också förhålla sig så, att de vid byggnadsarbete för jordbruket förekommande arbetsmomenten till övervägande del finnas upptagna i de nuvarande prislistorna.

Prissättningen av »grövre» arbete.

Vad åter angår själva prissättningen av de särskilda arbetsmomenten är följande att märka. Även om samma arbetsmoment förekomma såväl vid bostadsbyggnader i städerna som vid jordbruksbyggnader, torde likväl, särskilt inom träarbetarfacket, vissa »grövre» arbetsmoment relativt sett förekomma i väsentligt större omfattning i det senare fallet än i det förra. Om dessa arbetsmoment blivit föremål för en tämligen hög prissättning i listan, kommer en tillämpning av denna tydligen att drabba landsbygden hårdare än städerna. I själva verket torde även ett sådant förhållande i viss utsträckning föreligga.

På sätt som påpekas i bilaga 2 (sid. 102) kan en ojämnheter i prissättningen uppkomma även på annan grund. Varje arbete kräver ett visst förarbete, som ingår i ackordet. Om sådana förarbeten äro nödvändiga i osedvanligt hög grad, minskas arbetarnas möjligheter till höga ackordsförtjänster. Detta förhållande gäller framför allt nykonstruktioner av komplicerad natur. I motsatt fall, d. v. s. vid enkla byggnader, stegras förtjänstmöjligheterna. Man kan här peka på det bland arbetare och arbetsledare väl kända förhållandet, att första våningen i en byggnad med flera lika våningsplaner tar betydligt längre tid att utföra än de efterföljande. På samma sätt anse byggnadsfackmännen, att lagerbyggnader och liknande hus med stora ytor och enkelt utförande ge högre ackordsförtjänster än bostadsbyggnader.

Vad nu sagts bestyrkes genom en av byggnadsträarbetareförbundets verkställd undersökning rörande ackordsförtjänsten vid byggnadsarbete för jordbrukets behov (jfr bilaga 4 tab. 2, sid. 143). Undersökningen grundar sig på uppgifter, som lämnats av vissa avdelningar inom ortsgrupperna V—VIII, vilkas medlemmar i större utsträckning utfört byggnadsarbete för jordbruket.

I utredningen redovisas 249 under åren 1939—1941 utförda byggnader, därav 151 ekonomibyggnader och 98 bostadsbyggnader, motsvarande en ackordssumma av 250 000 respektive 143 000 kronor i runda tal. Ackordsöverskottet på ekonomibyggnaderna har befunnits utgöra 63 procent, medan överskottet på bostadsbyggnaderna stannat vid 44 procent. Procenttalen för de särskilda ortsgrupperna utgöra för grupp V 51 respektive 34, för grupp VI 75 respektive 45, för grupp VII 68 respektive 51 och för grupp VIII 55 respektive 41. Samma förhållande gör sig sålunda tydligt gällande inom alla de fyra ortsgrupperna.

Ojämnheter i ackordsförtjänsten.

De synnerligen utförliga bestämmelser, som meddelats i ackordsprislistorna, torde bland annat syfta till att bereda arbetaren en möjligast jämn arbetsförtjänst, oavsett om han har att utföra ett svårare eller ett lättare arbete. En granskning av ett antal ackordsräkningar ger emellertid vid handen, att detta syfte blott i ringa utsträckning uppnåtts. Vid sidan av ackordsöverskott på 100 procent eller mera förekomma timförtjänster, som understiga eller endast obetydligt överstiga den ordinarie timlönen. Den ojämna förtjänsten sammanhänger otvivelaktigt i stor utsträckning med arbetarnas växlande skicklighet och vana vid arbetet, vilka omständigheter måste göra sig starkt gällande i fråga om ett manuellt och hantverksmässigt bedrivet arbete sådant som byggnadsarbetet. En annan anledning till de varierande förtjänsterna vid ackordsarbete torde vara att söka i olika byggmästares växlande förmåga att organisera arbetet, tillhandahålla material i rätt tid o. s. v. Betydelsen av väderleksförhållanden och andra liknande omständigheter är likaledes uppenbar. Det synes emellertid obestridligt, att en ytterligare orsak till den växlande ackordsförtjänsten ligger i själva prissättningen. Även om de procentuellt sett höga ackordsöverskott, som ofta påtalats, stundom synas ha fått ett något för stort utrymme i diskussionen, kunna de dock för den jordbrukare, som skall betala beloppen i fråga, vara av en avsevärd betydelse. Framför allt är att märka, att de höga överskotten äro ägnade att väcka irritation och bringa ackordssystemet i misskredit. En ingående, på tidsstudier grundad revision av prislistorna synes därför ur denna synpunkt påkallad.

3) Arbetskraften.

Användningen av organiserad och oorganiserad arbetskraft.

I vilken omfattning arbetare av olika kategorier användas till byggnadsarbete för jordbrukets behov framgår i någon mån av svaren på en rundfråga rörande under åren 1939—1941 utförda byggnadsarbeten, som av de sakkunniga riktats till ett antal byggmästare och jordbrukare i olika delar av landet. På grund av materialets begränsade omfattning — omkring 250 upp-

gifter ha bearbetats — kunna bestämda slutsatser icke dragas av den verkställda undersökningen, men densamma torde dock få anses vara i viss mån belysande för de förhållanden, som för närvarande råda.

För Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Malmöhus, Älvsborgs och Västerbottens län redovisas bland annat 55 rena nybyggnadsarbeten, av vilka 15 utförts i egen regi och 40 på entreprenad. Sammanlagda antalet arbetstimmar vid dessa arbeten utgjorde 413 000, av vilka 77 000 eller nära 19 procent belöpte på gårdens eget folk, 96 000 eller omkring 23 procent på tillfälligt anställda oorganiserade byggnadsarbetare och 240 000 eller 58 procent på tillfälligt anställda organiserade byggnadsarbetare. För de olika länen växlade procenttalen betydligt. Sålunda utgjorde antalet arbetstimmar, som utförts av gårdens eget folk, av tillfällig oorganiserad arbetskraft och av tillfällig organiserad arbetskraft, för Uppsala län respektive 13, 7 och 80 procent av hela antalet fullgjorda arbetstimmar, medan motsvarande procenttal för Västerbottens län utgjorde respektive 39, 42 och 19 procent.

En liknande undersökning har nyligen verkställt av Svenska lantarbetgivareföreningen, som från sina medlemmar inhämtat uppgifter till ett antal av omkring 230 rörande under åren 1939—1941 bedrivna byggnadsarbeten. I denna undersökning redovisas bland annat arbetskostnaderna för 117 byggnadsföretag, av vilka 73 bedrivits huvudsakligen i egen regi, medan 44 varit utlämnade på entreprenad. För dessa företag hade utbetalts en sammanlagd lönesumma av 752 000 kronor, varav 128 000 kronor eller 17 procent belöpte på gårdens eget folk, 222 000 kronor eller 30 procent på tillfällig oorganiserad arbetskraft och 402 000 kronor eller 53 procent på tillfälligt anställda organiserade byggnadsarbetare.

De arbetare, vilka här ovan betecknats såsom »gårdens eget folk», äro dels lantarbetare av olika slag, vilka i stor utsträckning använts till förberedelsearbeten för nybyggnader, såsom framforsling av virke och annat material, grundgrävning, dränering samt under själva byggnadstiden enklare byggnadsarbete samt hantlangning och andra hjälparbeten, dels vissa byggnadskunniga specialarbetare, i första hand gårdssnickare, vilka kunnat deltaga även i det mera kvalificerade byggnadsarbetet. Särskilt anställda specialarbetare förekomma i huvudsak endast på de större gårdarna; därjämte torde vid de mindre gårdarna ett icke obetydligt antal jordbrukare vara kunniga i byggnadsarbete.

Även den tillfälliga oorganiserade arbetskraften torde i många fall ha utgjorts av mindre jordbrukare eller lägenhetsinnehavare och deras söner.

Inkomst- och sysselsättningsförhållanden för landsbygdens byggnadsarbetare.

I samband med de båda undersökningar, som nyss omnämnts, ha uppgifter även inhämtats rörande de tillfälligt anställda byggnadsarbetarnas sysselsättning under de tider av året, då byggnadsarbete icke bedrivits. Det har därvid visat sig, att stora skiljaktigheter förefinnas i detta hänseende

såväl mellan olika län som mellan skogs- och slättbygder inom samma län. Bland de arbeten, varmed byggnadsarbetarna vid sidan av byggnadsarbetet varit sysselsatta, må nämnas skogsavverkning, kolning, flottning, jordbruksarbete (i många fall bestående i skötsel av eget jordbruk), arbete vid såg eller tegelbruk samt — företrädesvis i Skåne — betupptagning och arbete vid sockerbruk.

I det i inledningen (sid. 7 och följande) intagna referatet av 1940 års byggnadskostnadsakkunnigas betänkande har bland annat lämnats en redogörelse för lönenivån för byggnadsarbetarna på landsbygden, till vilken här må hänvisas.

För ytterligare belysning av hithörande spörsmål har Svenska byggnads-träarbetareförbundet nyligen verkställt en undersökning rörande inkomster och sysselsättning under åren 1939—1941 för medlemmar av förbundet inom orter, tillhörande ortsgrupperna VI—VIII. En översikt över resultatet av denna undersökning, vilken grundar sig på uppgifter, lämnade av medlemmarna själva, återfinnes i bilaga 4 till detta betänkande (tab. 3 och 4). Av de erhållna siffrorna, som för åren 1940 och 1941 naturligen starkt påverkats av de rådande krisförhållandena, framgår bland annat, att det genomsnittliga antalet arbetstimmar för de redovisade arbetarna inom grupperna VI, VII och VIII under år 1939 utgjorde respektive 1 758, 1 609 och 1 598, under år 1940 respektive 1 182, 1 152 och 1 085 samt under år 1941 respektive 1 432, 1 238 och 1 191. I dessa siffror ingå även arbetstimmar, som fullgjorts utom träarbetarfacket. Genomsnittliga antalet sådana arbetstimmar har starkt ökats under de båda senaste åren och utgjorde för år 1939 inom de tre ortsgrupperna respektive 36, 41 och 39, för år 1940 respektive 96, 76 och 104 samt för år 1941 respektive 200, 116 och 127, allt per redovisad medlem. Antalet arbetare, som hade arbete utom facket, utgjorde enligt denna redovisning år 1939 omkring 9 procent av hela antalet redovisade arbetare men steg år 1940 till nära 22 procent och år 1941 till drygt 29 procent. Det genomsnittliga antalet arbetstimmar utom facket utgjorde för dessa arbetare omkring 450. Den tid, under vilken militärtjänstgöring fullgjorts, utgjorde i genomsnitt per redovisad medlem 1 vecka under 1939, 7—8 veckor under 1940 och 5—6 veckor under 1941.

Den genomsnittliga totala årsinkomsten utgjorde under 1939 inom de tre ortsgrupperna respektive 2 757, 2 293 och 2 074 kronor, under 1940 respektive 1 761, 1 615 och 1 376 kronor samt under 1941 respektive 2 151, 1 803 och 1 611 kronor. I dessa belopp har icke inräknats eventuell naturainkomst och ej heller familjebidrag eller dagersättningar m. m., som kunnat utgå från de militära myndigheterna. De här redovisade arbetsförtjänsterna synas icke särskilt höga, vilket kan få sin förklaring i att vederbörande byggnadsarbetare under mellansäsongerna icke i den utsträckning man kunnat förmoda utfört arbete utom byggnadsfacket.

Konkurrensen om arbets- tillfällena.

I anslutning till en i § 23 av Svenska arbetsgivareföreningens stadgar meddelad föreskrift innehålla alla kollektivavtal, som gälla mellan medlemmar av byggnadsindustriförbundet och avdelningar av de tre byggnadsfackförbunden, en bestämmelse om rätt för arbetsgivaren att använda arbetare, oavsett om dessa äro organiserade eller ej.

I de kollektivavtal rörande byggnadsarbete, som upprättats med utom byggnadsindustriförbundet stående byggmästare eller med jordbrukare, har däremot denna bestämmelse uteslutits. I stället har i avtalen upptagits en föreskrift, att vid intagande av arbetare företräde skall lämnas till dem, som äro bosatta inom avtalets giltighetsområde samt tillhöra den avtals Slutande fackföreningen, eller — i avtal träffade med grov- och fabriksarbetareförbundet — till arbetare, som tillhöra nämnda förbund. I de såsom »överenskommelser» (tidigare »förbindelser») betecknade kollektivavtal, som stundom komma till användning, har intagits en bestämmelse av följande lydelse: »Allt förekommande arbete, som är hänförligt till byggnadsträarbetare-, murare- och grovarbetarefacken, skall utföras uteslutande av medlemmar i respektive undertecknade förbundsavdelningar.»

Den så formulerade bestämmelsen, som enligt uppgift icke alltid tillämpas i praktiken, torde vara avsedd att från byggnadsarbetet utesluta icke blott de oorganiserade byggnadsarbetarna (däribland även småbrukare) samt småbyggmästare, vilka eljest ofta själva bruka deltaga i arbetet, utan även vederbörande jordbrukare och gårdens eget folk.

Byggnadsfackförbundens strävan synes vara att genom nu återgivna bestämmelser helt eller delvis reservera byggnadsarbetet för sina egna fackutbildade medlemmar. Samtidigt förutsättes för dessa en lönenivå, som bereder medlemmarna möjlighet att under den relativt korta byggnadssäsongen uppnå en inkomst, som är tillräcklig för hela årets behov.

Landsorganisationen anförde i sitt yttrande över byggnadskostnadssakkunnigas betänkande, att det vore förklarligt, om man från byggnadsfackens sida sökte trygga utkomstmöjligheterna för egentliga yrkesutbildade byggnadsarbetare på landsbygden genom en avtalsmässig monopolisering av arbetstillfällena, men lika förklarligt, att man från jordbrukarnas sida motsatte sig en sådan politik. Departementschefen uttalade (jfr ovan sid. 13), att jordbrukarnas önskemål att utan hinder av organisationerna kunna till byggnadsarbeten anlita bygdens folk syntes vara fullt legitimt. Till detta uttalande anslöt sig riksdagen.

De sakkunniga finna för sin del, att förutsättningar i regel saknas för att för den rena landsbygden skapa och upprätthålla en på olika yrken specialiserad byggnadsarbetarkår med sysselsättning i huvudsak endast inom byggnadsfacket. Särskilt med hänsyn till de mindre jordbrukarnas egen låga levnadsstandard synes det icke skäligen, att jordbrukets byggnadskostnader ökas i den omfattning, som härav skulle föranledas. Denna fråga har också sitt sammanhang med det för en stor del av landsbygden särskilt i skogs-

och dalbygderna framträdande förhållandet, att icke blott jordbrukets egna arbetare utan även — och främst — talrika lägenhetsinnehavare och småjordbrukare ävensom vissa andra samhällsgrupper måste för sin försörjning räkna med de arbetstillfällen, som förekomma i samband med utförandet av byggnadsarbete för jordbrukets behov. I sistnämnda hänseende vilja de sakkunniga särskilt anföra följande.

I det föregående har omnämnts det dominerande antal små brukningsdelar, som finnas i vårt land. Det är en av den svenska jordpolitikens huvuduppgifter att så långt möjligt är nedbringa detta antal genom sammanslagning av närbelägna brukningsdelar till familjejordbruk, när möjligheter härför yppas. De åtgärder, som kunna vidtagas på detta område, torde få anses innebära en berättigad kapitalinvestering, ägnad att skapa förbättrade förutsättningar för jordbrukets ekonomi. Ett sådant program kan emellertid icke tänkas bli genomfört på alltför kort sikt, och ett stort antal lägenheter, stödjordbruk och andra mindre jordbruk (ofullständiga jordbruk) torde under alla förhållanden komma att kvarstå. För innehavarna av dessa äro de arbetsförtjänster inom olika yrkesområden, som tidvis kunna erbjudas utanför den egna brukningsdelen, så länge nuvarande förhållanden bestå en nödvändig förutsättning för uppehållet av deras ekonomi. I stora delar av vårt lands skogs- och dalbygder utgöres det arbete, som i sådant hänseende står till buds — förutom av skogs- och vägarbeten m. m. — av byggnadsarbeten, med vilka senare arbeten småbrukarna ofta äro väl förtrogna, även om de icke äga samma grundliga fackutbildning som de organiserade, på olika arbetsuppgifter specialiserade byggnadsarbetarna. Det är under sådana förhållanden angeläget, att ifrågasvarande småbrukare äga möjlighet att erhålla förtjänster vid byggnadsarbeten, oavsett om de anslutit sig till en facklig organisation. Ur samhällets synpunkt synes det snarare angeläget att för småbrukare, vilka således icke äro helt bundna till sitt jordbruk, anordnas ökad yrkesundervisning i byggnadsarbeten, än att en särskild, på olika yrken specialiserad byggnadsarbetarkår skall uppehållas för den glesbebyggda landsbygden.

Vad de sakkunniga här anfört utesluter icke önskemålet, att på landsbygden även till någon del måste finnas tillgänglig inom de särskilda facken specialutbildad arbetskraft. Det synes angeläget, att verklig sådan yrkesskicklighet står till förfogande för utförande av kvalitativt svårare arbeten såväl vid byggnadsarbete som vid andra anläggningsarbeten. Härigenom skulle också givas de bästa förutsättningar för en tillfredsställande utkomst för alla parter och därmed också möjlighet för landsbygden att för många av sina svårbemästrade uppgifter behålla en del av den bättre arbetskraft, som under nuvarande förhållanden söker sig till tätorterna med deras bättre utkomstmöjligheter.

Liksom för de nu särskilt omnämnda småbrukarna torde även för de egentliga byggnadsarbetarna — organiserade såväl som oorganiserade — lösningen av de föreliggande svårigheterna böra sökas i en kombination av byggnadsarbete och arbete utom byggnadsfacket. Att utvecklingen under

trycket av den nu rådande krisen visat starka tendenser att gå i denna riktning har redan i det föregående påpekats.

Lönetekniska spørsmål.

Vid samtidig användning av såväl yrkesutbildade, organiserade arbetare som oorganiserade arbetare med mindre yrkeskvalifikationer kunna, i den mån arbetet bedrivs på ackord, vissa spørsmål av löneteknisk natur uppkomma. De upprättade ackordslistornas priser torde få anses vara tillkomna under den förutsättningen, att arbetet inom ackordslagen skall utföras av likvärdig, väl kvalificerad arbetskraft. Ackordsöverskottet fördelas på de i laget deltagande arbetarna i proportion till den tid, under vilken var och en deltagit i arbetet. Om lägre kvalificerade arbetare deltaga i ackordslaget, kunna grunderna för prissättningen rubbas och svårigheter beträffande överskottets fördelning uppstå. Hithörande spørsmål torde i första hand böra bli föremål för överläggning mellan parterna.

Stundom torde de nyss antydda svårigheterna kunna undvikas genom att de organiserade arbetarna ensamma få utföra vissa ackord, medan de oorganiserade arbetarna sysselsätts med andra arbeten. I den mån »blandade ackordslag» komma till användning, torde det, åtminstone i vissa fall, icke vara omöjligt att åstadkomma en rättvis fördelning av ackordsförtjänsten genom att taga hänsyn icke blott till arbetstiden utan även till vederbörande arbetares kvalifikationer. Även andra lösningar torde kunna diskuteras.

Anmärkas må, att ett liknande spørsmål varit föremål för behandling vid upprättandet av ett mellan huvudorganisationerna på byggnadsmarknaden gällande kollektivavtal rörande lärlingsutbildning. I detta avtal föreskrives, att lärling skall avlönas med timlön. Tager lärling del i ackordsarbete under de sex första månaderna av lärotiden, avräknas hans timlön icke från ackordssumman, men för tiden därefter skall lärlingens förskotterade timlön avräknas från nämnda summa.

I den mån en lösning av nu berörda svårigheter icke kan ernås, synes detta förhållande innebära, att tidlönssystemet måste ur angivna synpunkter anses vara en för jordbrukets byggnadsarbete lämpligare löneform än ackordssystemet.

Gränserna för »byggnadsindustriellt arbete».

Sedan de sakkunniga nu ur praktiska synpunkter behandlat frågan om arbetskraften vid byggnadsarbete för jordbrukets behov, vilja de sakkunniga i det följande lämna en redogörelse för samma frågas läge ur avtalsrättslig synpunkt.

Mellan byggnadsfackförbunden och vissa andra fackförbund ha sedan lång tid tillbaka förekommit tvister rörande »rätten» till förekommande byggnadsarbete. Sådana tvister ha särskilt uppstått vid vissa industrier — sågverk, pappersmassfabriker, järnbruk m. m. — vilka av gammalt brukat med egna arbetare utföra även mera omfattande byggnadsarbeten. Sådana

gränstvister mellan byggnadsfackförbunden och de s. k. industriförbunden ha pläгат upptagas till behandling av Landssekretariatet, som jämlikt bestämmelse i § 12 mom. 6 av Landsorganisationens stadgar har att, då så erfordras, söka bilägga mellan de anslutna organisationerna eventuellt uppkomna tvister. De bestämmelser, som i samband med behandlingen av dylika tvister utfärdats av Landssekretariatet, ha i praktiken spelat en viktig roll, ehuru de, såsom framgår av en av arbetsdomstolen meddelad dom (nr 2/1936), i och för sig icke äro rättsligt bindande för vederbörande arbetsgivare.

Frågans rättsliga läge framgår av ett flertal av arbetsdomstolen meddelade domar (t. ex. nr 29/1929), varigenom domstolen förklarar, att av kollektivavtal bundna arbetare äro skyldiga att på avtalets villkor utföra allt sådant arbete för arbetsgivarens räkning, som står i naturligt samband med dennes verksamhet och kan anses falla inom vederbörande arbetares allmänna yrkeskvalifikationer. Denna skyldighet gäller, även om arbetet blockeras av annan organisation.

År 1928 tillsatte Landssekretariatet en särskild kommitté, kallad gränsregleringskommittén, vilken erhöi i uppdrag att utforma klarare gränslinjer mellan de olika förbundens verksamhetsområden med särskild hänsyn till förhållandet mellan industri- och byggnadsförbunden. I anslutning till ett av nämnda kommitté avgivet utlåtande framlade Landssekretariatet ett förslag i ämnet vid Landsorganisationens elfte ordinarie kongress år 1936. Frågan blev emellertid vid detta tillfälle icke slutgiltigt avgjord utan hänsköts till Landssekretariatet för ytterligare utredning. Landssekretariatet framlade sedermera för den tolfte ordinarie kongressen, som hölls i september 1941, ett förslag av innebörd, att industriförbunden skulle tillerkännas rätt att sluta avtal även för byggnadsarbeten i de fall dessa utfördes i företagens egen regi och för eget behov samt med fast anställda arbetare, till vilka även skulle räknas de i industriföretagen fast anställda byggnadsarbetarna. Däremot borde det tillkomma byggnadsfackförbunden att träffa överenskommelse för sådant byggnadsarbete, för vilket huvudsakligast tillfälligt anställda byggnadsarbetare anlidades. I de fall byggnadsarbetare anlidades tillfälligt och i mindre utsträckning, borde självfallet för dessa arbetare gälla de arbets- och lönevillkor, som vore fastställda för byggnadsindustrien i dess helhet.

Landssekretariatets förevarande förslag bifölls av kongressen. Reservation anfördes emellertid av representanterna för de tre byggnadsfackförbunden, vilkas ordförande gemensamt framlagt ett annat förslag till frågans lösning. Enligt detta förslag skulle såsom arbete, tillhörande byggnadsfackförbundens verksamhetsområde (»byggnadsindustriellt arbete»), anses

a) allt byggnadsarbete utan undantag, som utfördes för enskild person samt för byggmästare, byggnadsentreprenör eller annan företagare, vilken bedreve byggnadsverksamhet som näringsfång,

b) ny-, till- och ombyggnadsarbeten samt större reparationsarbeten, som utfördes för fabriks-, bruks-, verkstads- eller annan företagare, vilken ej bedreve byggnadsverksamhet som speciellt näringsfång,

c) underhålls- och reparationsarbeten å bostadsbyggnader, tillhöriga sådana företagare, som under b) nämnts,

d) ny-, till- och ombyggnadsarbeten samt större reparationsarbeten, som utfördes för staten eller kommunerna eller dessas underordnade verk.

Som icke byggnadsindustriellt arbete skulle enligt detta förslag anses sådana mindre reparations- och underhållsarbeten å fabriksbyggnader, arbetslokaler eller andra för den industriella driften avsedda anläggningar, vilka i egen regi utfördes av sådana företagare, vilka ej hade byggnadsverksamhet till speciellt näringsfång och som för dessa arbetens utförande hade särskilda arbetare fast anställda. — Enligt reservanternas förslag skulle vidare vid upprättande av avtal med noggrannhet tillses, att däri ej inrymdes bestämmelser, varigenom arbetare kunde åläggas utföra annat arbete än det, som i förslaget angivits tillhöra respektive industrier. I de fall, då dylika bestämmelser förekomme i gällande avtal, skulle de vid första lämpliga tillfälle avlägsnas ur avtalen.

Tillämpning på jordbruket.

Den allmänna princip, som fastslagits i arbetsdomstolens ovannämnda dommar och även kommit till uttryck i Landsorganisationens nyss återgivna kongressbeslut, är uppenbarligen tillämplig även för jordbruket. Såsom belysande för arbetsdomstolens ställning till denna fråga må nämnas, att en av lantarbetaravtalet bunden gårdssnickare, som vägrat att fortsätta ett påbörjat men sedermera av en avdelning av byggnadsträarbetareförbundet blockerat arbete, av domstolen förklarats pliktig att fullfölja det nedlagda arbetet. Arbetsdomstolen konstaterade i sin dom (nr 93/1939) bland annat såsom ostridigt mellan parterna, att lantarbetaravtalet och vederbörande löneavtal vore så att förstå, att medlem av lantarbetareförbundet, som vore anställd vid en gård, vore skyldig att mot den för byggnadsarbete i löneavtalet fastställda lönen utföra allt i gårdens regi för dess behov bedrivet byggnadsarbete, nybyggnadsarbete såväl som reparationsarbete, oavsett att även andra än medlemmar av lantarbetareförbundet deltog i arbetet.

Samma princip har också kommit till uttryck i riksavtalet för jordbruket och de i anslutning därtill upprättade löneavtalen. Riksavtalet upptager under rubriken »Arbetsfred» en bestämmelse av innehåll, att under den tid avtalet äger giltighet och tillämpning icke något som helst störande ingrepp i arbetets gång får förekomma och att sålunda icke vare sig strejk, blockad, lockout, obstruktion eller bojkott får av någondera parten tillgripas. Till denna bestämmelse har fogats en protokollsanteckning av följande lydelse:

»Parterna äro ense om att arbetsgivare icke skall påfordra att arbetare utför arbete, som förklarats i blockad av till landsorganisationen anslutet förbund, under förutsättning att blockadens respekterande godkänts av Svenska Lantarbetareförbundets styrelse, dock att blockad ej får gälla arbeten, som regleras i detta avtal eller som utföras av gårdens egna arbetare för gårdens behov och i dess egen regi.»

Enligt en till löneavtalen fogad protokollsanteckning skall riksavtalets fredsbestämmelse gälla även beträffande byggnadsarbete för gårdens behov

»i fall, då detta utföres i arbetsgivarens egen regi och där träarbetet till väsentlig del utföres av gårdens egna arbetare».

Avlöningen för oorganiserade arbetare.

Frågan om en avtalsbunden arbetsgivares skyldighet att tillämpa avtalets förmåner även gentemot arbetare, som icke tillhöra den avtalslutande organisationen, har tidigare varit föremål för delade meningar.

Denna fråga torde allt efter omständigheterna i olika fall spela en mer eller mindre framträdande roll för arbetarnas organisationssträvanden. Om förhållandena äro sådana, att samtliga arbetare inom ett visst fack kunna påräkna sysselsättning, torde det från arbetarorganisationens synpunkt vara tämligen likgiltigt, vilka löner som betalas till de oorganiserade arbetarna. Snarast torde det vara till fördel för medlemsrekryteringen, om de oorganiserade arbetarna betalas med lägre lön och sålunda möjligheten att erhålla den högre lönen blir beroende av inträdet i organisationen. Om däremot arbetsbrist råder, torde de organiserade arbetarna riskera att förlora i konkurrensen om arbetstillfällena, för den händelse arbetsgivaren äger möjlighet att anlita oorganiserade arbetare mot lägre lön.

Frågan om kollektivavtalens innebörd i angivna hänseende har numera lösts genom åtskilliga av arbetsdomstolen meddelade domar. I en av dessa domar (nr 95/1932) har arbetsdomstolen anfört följande:

»Vid slutandet av kollektivavtal måste det i allmänhet vara en naturlig förutsättning, att arbetsgivare, som är bunden av avtalet, icke skall tillämpa sämre villkor än de i avtalet angivna i fråga om sådana arbetare, vilka stå utanför den avtalslutande arbetarorganisationen men sysselsättas i arbete, som avses med avtalet. En dylik förpliktelse måste således även utan uttrycklig föreskrift i avtalet åligga arbetsgivaren gentemot nämnda organisation, såvitt icke annat framgår av avtalet. Arbetsgivarens ifrågavarande förpliktelse gentemot den avtalslutande arbetarorganisationen medför väl icke någon rätt för de arbetare, som stå utanför organisationen, att själva åberopa avtalet, och icke heller kan organisationen för dem föra talan, men i den mån arbetsgivaren icke fullgör förpliktelsen, kan detta medföra skyldighet för honom att för avtalsbrottet gälda skadestånd till organisationen själv.»

Såsom av detta uttalande framgår, gäller arbetsgivarens förpliktelse att utgiva avtalsenliga förmåner även till oorganiserade arbetare endast såvitt icke annat framgår av avtalet. I avtalet kan exempelvis särskilt angivas, att detsamma skall tillämpas endast gentemot medlemmar av den avtalslutande arbetarorganisationen. En sådan föreskrift, som numera är tämligen sällsynt i de för industrien gällande kollektivavtalen, har intagits i riksavtalet vid jordbruket, vars löner sålunda icke behöva tillämpas annat än för arbetare, som tillhöra Svenska lantarbetareförbundet. Liknande förbehåll upptogs i det avtalsförslag, som under 1941 års förhandlingar rörande jordbrukets byggnadsfråga framlades av Svenska lantarbetsgivareföreningen och Sveriges landsbygdsentreprenörers arbetsgivareförening. Däremot äro parterna i byggnadsindustriens riksavtal ense om att de förmåner, som enligt lo-

kalavtalen tillkomma medlemmar av de avtalslutande arbetarorganisationerna, skola tillämpas även beträffande oorganiserade arbetare.

Det bör i första hand tillkomma parterna själva att vid nya förhandlingar om upprättande av ett byggnadsavtal för jordbruket närmare överväga frågan om avtalets innehåll med avseende på avlöningen för arbetare, som icke tillhöra de avtalslutande arbetarorganisationerna.

Svekišļa pilsētas

[The following text is extremely faint and largely illegible, appearing to be a formal document or report.]

Särskilda yttranden.

1) Av herrar *Sjögren* och *Nilson*:

I de sakkunnigas uttalanden anföres under avdelning IV punkt 2 bland annat, att varje särskilt arbetsmoment i regel torde utföras på samma sätt vid uppförandet av jordbruksbyggnader som vid uppförandet av byggnader i städerna, om också hittills med något mindre anspråk på precision för jordbruksbyggnadernas del.

Till denna uppfattning kunna vi icke ansluta oss. Även om ett och samma arbetsmoment förekommer såväl i stad som på land, torde det i många fall utföras på ett väsentligt enklare sätt vid byggnadsarbete för jordbruket än i ett stadsbygge, något som tar sig uttryck i att ett dylikt arbetsmoment vid jordbruket kräver mindre arbete och följaktligen ej heller bör betalas efter den för städerna fastställda normen.

Ej heller kunna vi ansluta oss till de sakkunnigas under avdelning IV punkt 2 gjorda uttalande att det icke ligger något principiellt oriktigt i att den för städerna gällande ackordsprislistan, i den mån de grövre arbetsmomenten finnas upptagna i densamma, kommer till användning även för jordbruksbyggnadernas vidkommande. Även om dessa grövre arbetsmoment finnas upptagna i den för städerna gällande ackordsprislistan, måste det med hänsyn till vad ovan sagts om skiljaktigheten i utförande och arbetsgång vara principiellt och praktiskt oriktigt, att denna lista kommer i tillämpning för jordbruksbyggnadernas vidkommande.

2) Av herrar *Grewin* och *Strandberg*:

Som i betänkandet anförts äro byggnadskostnadernas betydelse för jordbrukets bärighet mycket vanskliga att beräkna. Att jordbruket inom vissa områden år 1939 hade svårighet att bära nybyggnadskostnaderna synes dock påtagligt. Förhållandena såväl i fråga om jordbrukets avkastning som byggnadsbehovet i de enskilda fallen äro emellertid så varierande, att ett schematiskt beräknade av kostnaderna efter antalet hektar jordbruksjord enbart av denna grund knappast kan ge ens ett någorlunda exakt resultat. En viss tendens skulle möjligen kunna utläsas. Föreliggande material, nämligen den av professor L. Nannesson företagna utredningen, synes oss emellertid icke vara så representativt, att möjlighet med ledning därav föreligger för ett någorlunda säkert bedömande. Då byggnadsbehovet i huvudsak baserats på

denna utredning — bostäderna i förhållande till uppgivna antal manstimmar, ekonomibyggnaderna efter antalet kreatursenheter samt årskostnaderna efter bruttoavkastningen — bli sålunda de slutliga sifferuppgifterna beroende på om denna utredning är representativ för de verkliga förhållandena. I A-gruppen å Skånes och Hallands slättbygder omfattar exempelvis utredningen endast 18 brukningsdelar av cirka 8 000. I denna grupp har Nannesson räknat med i medeltal, 1.67 kreatursenheter per hektar. Enligt jordbruksutredningen utgjorde år 1937 i Skånes och Hallands samt mellersta Sveriges slättbygder medeltalet 1.32 kreatursenheter per hektar. I arkitekten Giertz' utredning har kreatursplatsbehovet ansetts utgöra 1.9 i första och 1.49 i andra området. Då nybyggnadskostnaderna för ekonomibyggnader beräknats kosta avsevärda belopp per kreatursplats, är ifrågavarande sifferfaktor av avgörande betydelse. På liknande sätt förhåller det sig med antalet förbrukade manstimmar; bostadsbehovet är sålunda baserat därpå utan hänsyn till vederbörandes anställningsförhållande. För ogift eller tillfällig personal, vilken förekommer i stor utsträckning, i synnerhet inom A- och B-grupperna men även inom övriga grupper, belastas i verkligheten icke jordbruket med kostnad motsvarande i utredningen beräknade bostadskostnader. I utredningen borde enligt vårt förmenande vid beräkningen av bruttoavkastningen bostadens hyresvärde ha upptagits till ett belopp, som motsvarar den beräknade högre standarden.

Den tid, som stått till kommittéledamöternas förfogande, har emellertid icke medgivit mera omfattande undersökningar eller granskning av materialet. Vid jämförelse med byggnadskostnaderna för vissa uppförda gårdar synas de beräknade kostnaderna vara väsentligt högre än dessa, detta även om hänsyn togs till den högre standard, varpå föreliggande beräkningar baserats. Enligt vår mening är också byggnadernas livslängd för lågt beräknad, detta framför allt som underhållskostnaderna även beräknats ganska höga. Storleken av beräknade avskrivningar eller fondbildningar, som upptagits till $2\frac{1}{2}$ gånger byggnadsvärdet, kan också starkt ifrågasättas.

En betydande svårighet för lösandet av jordbrukets byggnadsproblem ligger enligt vår mening framför allt däri, att, vid höjning av produktpriserna och därmed inträdd förbättring av jordbrukets bärighet, den samtidigt följande värdestegringen endast i ringa utsträckning tar hänsyn till det skick, i vilket byggnadsbeståndet befinner sig. Vid försäljning värderas sålunda jordbruksfastigheterna i första hand efter jordens avkastning utan tillräckligt hänsynstagande till om befintligt byggnadsbestånd är i gott eller dåligt skick. Kan icke en lösning av detta problem åstadkommas, torde allt framgent, oavsett produktprisernas höjning, svårigheter beträffande jordbrukets byggnadsproblem komma att bestå.

Då tiden icke medgivit någon mera noggrann detaljgranskning, som måhända skulle kunnat giva anledning till ytterligare erinringar från vår sida, få vi med hänvisning till vad ovan anförts framhålla, att vi icke kunna ansluta oss till i dessa avseenden framkomna kostnadsvärden eller i betänkanDET i anledning därav gjorda uttalanden.

Mot i betänkandet gjorda uttalanden rörande byggnadsavtalets tillämpning vid jordbruket kunna åtskilliga invändningar göras. Det bör sålunda bemärkas, att lönestegringen inom byggnadsindustrien sedan 1939 uppgår till knappt 10 procent, då arbetet utföres på ackord, häri inräknat indestillägg och semesterlön, vilken senare kan beräknas till 2½ à 3 procent, medan inom andra industrier lönestegringen i allmänhet utgör 19,2 procent i enlighet med det mellan Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen gällande ramavtalet, i senare fallet exklusive semesterlön.

Om jordbruket i fråga om vissa brukningsdelar och distrikt har svårighet att bära byggnadskostnaderna, bör detta icke gå ut över en samhällsgrupp — genom sänkning av dennas löner — vars årslöner äro betydligt lägre än ifrågavarande jordbrukares årsinkomster. Av Nannesons utredning för räkenskapsåret 1939—1940 framgår, att lägsta nettoinkomsten för angivna brukningsdelar förekommer i de fyra A-grupperna och utgör per år respektive 3 259, 2 667, 3 096 och 3 494 kronor, medan årslönerna för byggnadsträarbetarna på landsbygden år 1939 för ortsgrupperna VII och VIII uppgick till 2 293 respektive 2 074 kronor. Under 1940 hade årsinkomsten sjunkit till 1 615 respektive 1 376 kronor och år 1941 till 1 803 respektive 1 611 kronor. I angivna belopp ingår även den inkomst, som kunnat erhållas genom arbete utom facket. Det får icke förbises, att möjligheterna för byggnadsarbetarna att erhålla arbete inom andra arbetsområden äro synnerligen begränsade med hänsyn till att den tid på året, då möjligen sådant skulle kunnat erhållas, sammanfaller med säsongen inom byggnadsindustrien. Undantag utgör skogsbruket, men dels är detta begränsat till vissa delar av landet och dels synas byggnadsarbetarna, såsom framgår av företagna utredningar, under normala förhållanden icke ha någon större möjlighet att erhålla arbete och inkomst ens inom detta område. Att byggnadsarbetarna vid arbetslöshet skulle underlåta att söka inkomst inom andra tillgängliga områden är icke troligt, vilket även bestyrkes av statistiken. Trots de relativt gynnsamma förhållandena inom byggnadsindustrien år 1939 uppgick ändå arbetslösheten i de två lägsta ortsgrupperna till genomsnittligt cirka 3 månader. Beroende på att arbetslösheten inföll vid sådan tid, att arbetstillfällena inom andra områden icke funnos, uppgick förtjänsten utom byggnadsfacket icke till mera än 42 respektive 34 kronor. Under åren 1940 och 1941, då byggnadsverksamheten var synnerligen inskränkt och arbetslösheten, som uppgick till 4 à 5 månader, var rådande även under byggnadssäsongen, har inkomsten inom andra områden stegrats, dock icke högre än till lägst 69 och högst 125 kronor i nämnda ortsgrupper. Hade ytterligare arbetstillfällena varit möjliga att erhålla, hade de säkerligen utnyttjats.

Det faktiska förhållandet är sålunda, att byggnadsarbetarna på landsbygden med nuvarande levnadskostnader icke uppnå en årsinkomst, som kan anses motsvara en skälig levnadsstandard, varför en beskärning av dessa arbetargrupperns löner måste betraktas som synnerligen orimlig.

Ackordssystemet med fasta ackordsprislister har inom byggnadsindustrien tillämpats över ett 40-tal år. Det torde icke kunna bestridas, att erfarenhe-

ten visat, att systemet är det för denna industri mest lämpliga. Att det nu skulle förhålla sig annorlunda beträffande den del av byggnadsverksamheten, som utföres för jordbrukets behov, har utredningen icke visat. Ej heller har densamma visat, att ackordsprislister icke skulle vara tillämpliga vid jordbruksbyggnader. Tvärtom har vid den i bilaga 2 omnämnda uppmätningen å en av domänstyrelsen utförd ladugårdsbyggnad å Sörby gård (jfr sid. 107) konstaterats, att arbeten, motsvarande omkring 97 % av den totala ackordssumman, utan vidare återfunnos i prislister. Givetvis förekomma vid ekonomibygnader vissa arbeten, som icke äro prissatta. Någon svårighet att träffa överenskommelse om dessa borde icke föreligga. I den mån så icke sker, skola arbetena i fråga emellertid enligt avtalet utföras mot timlön. Frågan synes också närmast ha uppkommit på grund av de varierande timförtjänster, som förekomma vid ackordsarbete. Inom ett så hantverksbetonat område som byggnadsindustrien inverkar emellertid den enskilde individens yrkeskompetens och arbetsförmåga på ett helt annat sätt än inom industrier, där den manuella insatsen ytterst är beroende av den maskinella utrustningens kapacitet. Dessa förhållanden komma till uttryck i de varierande förtjänsterna. Vissa andra omständigheter kunna givetvis också inverka. Sålunda äro vissa ojämnheter i prislister icke uteslutna. I ackordsprislister för träarbetarfacket synas de grövre arbetena i allmänhet giva något högre förtjänster än exempelvis snickeriarbetena. Vid varje avtalsuppgörelse revideras emellertid prislister, varvid hänsyn tages till förefintliga ojämnheter. Vid dessa revideringar tages också hänsyn till under avtalstiden avkunnade skiljedomar, varför, med undantag för vissa fall, dessa som regel icke ha betydelse annat än för löpande avtalsperiod.

Ackordssystemets fördyrande inverkan på byggnadskostnaderna kan emellertid icke bedömas endast med hänsyn till huruvida ett arbete, som utförts mot timlön, vid företagen uppmätning enligt ackordsprislister givit ett visst överskott. Av vissa enskilda fall kunna sålunda inga bestämda slutsatser dragas. Alltför många okända faktorer inverka nämligen på resultatet, nämligen dels arbetstakten, dels tidsvinsten och dels inbesparingen i arbetsledning. Ej heller är timlönen en värdemätare i förhållande till ackordsöverskottet. Timlöner och ackordspriser ha nämligen fastställts med utgångspunkt från att arbetaren på basis av den sammanlagda förtjänsten skall kunna erhålla en inkomst, som medger en skälig försörjning. Skulle enbart timlön tillämpas, måste denna därför vara väsentligt högre än den nu fastställda. Med i avtalen för byggnadsindustrien fastställd princip om normallön följer också, att denna måste fastställas med hänsyn till vad en yrkesduglig, med normal arbetsintensitet utrustad arbetare vid normal arbetstakt kan presteras. Med timlönssystem hade det därför varit nödvändigt att gradera lönen, d. v. s. att fastställa en minimilön och högre löner allt efter yrkeskompetens och arbetsintensitet. Genomsnittstimlönen hade sålunda varit väsentligt högre. Härav följer även, att det icke låter sig göra att värdesätta ackordsöverskotten i förhållande till i avtalen fastställd timlön.

Anmärkas bör, att vid ackordsarbete lönekostnaden minskas, allt eftersom

arbetsintensiteten stiger, genom att antalet timmar, varpå det rörliga lönetillägget och semesterlönen utgå, minskas.

En åskådlig bild härav erhålles av den statistik, som varit införd i tidningen »Sågverksägaren», vilken i annat sammanhang åberopats i utredningen. Statistiken omfattar, såsom i utredningen anförts, uppförandet av likadana bostadshus, innehållande två lägenheter, under åren 1931—1942. Under åren 1931 till och med 1934 gällde intet avtal. Arbetet utfördes då mot timlön. Under angivna tidsperiod uppgick arbetstiden för träarbetarfacket för varje år till 2 073 timmar. Sedan avtal slutits och ackordsprislistan kommit i tillämpning, stegrades arbetstakten, och arbetstiden uppgives under ett år ha nedgått till 1 625 timmar. Under åren 1937 till och med 1939, då samma ackordsprislista gällde, uppgick arbetslönen för träarbetarfacket för vardera året till 3 140 kronor. År 1941 reducerades ackordsprislistan med 5 procent. Om dagtidsarbetet utgjorde cirka 15 procent av arbetstiden, minskades arbetslönen med förenämnda reducering av ackordspriserna från 3 140 till 2 997 kronor.

Då det för erhållande av jämförelse räknas med att arbetstiden vid arbetets utförande mot timlön år 1942 varit densamma som under tiden före ackordssystemets genomförande, vilket måste anses riktigt för uttrönande av ackordssystemets fördyrande inverkan, framkommer följande:

Enligt i april månad 1942 gällande avtal med tillämpning av enbart timlön:

Timlön	2 073 timmar à	1: 34	Kr. 2 777: 82
Indextillägg	2 073	» » —: 21	» 435: 33
Semesterlön	2 073	» » —: 06	» 124: 38
			<hr/> Summa kronor 3 337: 53

Enligt i april månad 1942 gällande avtal med tillämpning av ackordsprislistan:

Timlön	1 625 timmar à	1: 34	Kr. 2 177: 50
Överskott			» 819: 50 2 997: —
Indextillägg	1 625	» » —: 21	341: 25
Semesterlön	1 625	» » —: 06	97: 50
			<hr/> Summa kronor 3 435: 75

Allt eftersom arbetsintensiteten ytterligare ökas, vilket såsom framgår av statistiken icke är ovanligt, minskas sålunda lönekostnaderna.

I detta sammanhang må också framhållas, att inom andra industrier ackordsöverskott om 60 procent icke anses såsom något onormalt. Det är också vanligt, att ackordsarbete inom andra industrier förekommer om icke hundra procentigt så i väsentligt högre grad än inom byggnadsindustrien. I de medelstora städerna uppgår ackordsarbetet inom byggnadsindustrien för yrkesarbetare genomsnittligt till cirka 50 procent, för grovarbetarna är det väsentligt

lägre. Ju mindre orterna äro, desto mera sjunker nämnda siffra, som på landsbygden för yrkesarbetarna icke torde överstiga 25 procent.

Att ackordsprislistans tillämpning skulle innebära en mera kännbar »fördyring» för jordbrukarna än för övriga byggnadsföretagare synes oss motbevisas av den inom Svenska byggnadssträarbetareförbundet företagna utredningen (jfr bilaga 4 tab. 2). I densamma ha samtliga förekommande arbeten uppdelats i tre grupper, dels ekonomibyggnader, dels bostadsbyggnader vid jordbruk och dels alla övriga förekommande arbeten. Å arbetena för jordbrukets behov har överskottet uppgått till 55·7 procent, medan detsamma å övriga arbeten uppgått till 61·6 procent. Vid uppdelning av arbetet för jordbruket å dels ekonomibyggnader och dels bostadsbyggnader ha de förstnämnda givit 63·2 procent och de senare endast 44·2 procent överskott. Att överskottet å ekonomibyggnaderna överstigit förtjänsten å övriga arbeten med 1·6 procent bevisar icke, att ackordsprislistans tillämpning är mera kännbar för jordbrukarna. Genomsnittsförtjänsten är väsentligt lägre för samtliga arbeten för jordbruket än för övriga arbeten. Då inom denna senare grupp även förekommer en stor del »grövre arbeten», torde det, därest en uppdelning på bostadsbyggnader och övriga med ekonomibyggnader jämförbara arbeten skedde även av denna grupp, komma att visa sig, att förtjänsterna vid arbeten för jordbruket äro lägre än för övriga arbeten, även i fråga om ekonomibyggnader. Härav måste framgå, att arbeten å ekonomibyggnader icke äro av enklare beskaffenhet än arbeten å jämförbara byggnader. Bostadsbyggnaderna för jordbruket ha, såsom ovan anförts, givit 17 procent lägre överskott än övriga byggnadsarbeten.

Rörande tillskapandet av en institution med auktoriserade mätningmän anse vi, att de skäl mot ett dylikt system, som av byggnadsfackförbunden anförts vid denna frågas tidigare behandling i riksdagen, äro så vägande, att en dylik väg icke bör beträdas, så mycket mindre som vid de arbeten, vilka jordbrukarna eventuellt komma att utföra i egen regi, svårighet icke torde förefinnas för anlitande av kompetent person för uppmätningar. Som regel är en arbetsledare i dylika fall anställd, vilken då även måste antagas besitta nödig kompetens för mätningar.

Enligt uppgifter, som inhämtats av de sakkunniga, ha 17—19 procent av byggnadsarbetena utförts av gårdens egna arbetare. Detta arbete torde ha bestått i vissa förarbeten, transporter och mindre reparationer. Av uppgifter, som inför kommittén lämnats av byggmästare tillhörande Sveriges landsbygdsentreprenörers arbetsgivareförening, har också framgått, att den egna arbetsinsatsen huvudsakligen begränsas till angivna arbeten. Några svårigheter av den art, som i de sakkunnigas utlåtande omtalas, torde därför icke föreligga eller komma att uppstå. Att sådana skiljaktigheter, som i utlåtandet angivas, skulle föreligga i fråga om yrkeskompetensen mellan organiserade och oorganiserade arbetare kunna vi icke finna. Enligt vårt förmenande skulle det icke heller vara lyckligt eller ens genomförbart i praktiken, om grupper med olika yrkeskvalifikationer skulle förefinnas, för vilka två olika slags löner och löne-

system skulle tillämpas. Den svårighet att erhålla fullt yrkeskompetenta arbetare, som faktiskt föreligger på landsbygden, skulle genom ett dylikt system komma att ytterligare ökas. Skall flykten till städerna hindras, måste byggnadsarbetarna på landsbygden även erhålla en levnadsstandard, som står i någorlunda rimlig proportion till andra samhällsgruppers.

Ekonomiska resultat från bokföringskontrollerade jordbruk 1939—1940.

Av professor *L. Nanneson.*

Från och med bokföringsåret 1939—1940 utföres genom lantbruksstyrelsens försorg en på bokföring byggd representativ undersökning över jordbrukets lönsamhet. Undersökningen omfattar ett större antal brukningsdelar av olika storlek och representerande landets samtliga viktigare produktionsområden. Resultaten från denna undersökning för 1939—1940 äro publicerade i »Räkningsresultat från svenska jordbruk, Meddelande från Kungl. Lantbruksstyrelsen nr 323». På uppdrag av 1942 års byggnadssakkunniga för landsbygden har nedanstående sammanställning ur detta undersökningsmaterial utförts för belysande av jordbrukets ekonomiska resultat och särskilt bruttoavkastningens och byggnadskostnadernas storlek vid olika storleksgrupper av jordbruk i landets viktigaste produktionsområden.

I tabellerna 1 och 2 (sid. 68 och 69) redovisas särskilda medeltal för följande produktionsområden, nämligen:

Ssl -området	=	Skånes och Hallands slättbygder.
Msl - »	=	Mellersta Sveriges slättbygder.
Msk - »	=	» » skogs- och dalbygder.
N - »	=	Norra Sverige.

Brukningdelarna i varje område äro sammanförda i fyra olika storleksgrupper:

A-gruppen	=	med	2.0—10.0	hektar	åker	pr	brukningsdel
B- »	=	»	10.1—20.0	»	»	»	»
C- »	=	»	20.1—50.0	»	»	»	»
D- »	=	»	över 50.0	»	»	»	»

I tabellerna 1 och 2 redovisas antalet brukningsdelar i varje grupp samt under huvudrubriken *I. Per brukningsdel* arealen av åker, av äng och betesmark reducerad till åker efter den relativa avkastningen, arealen jordbruksjord, d. v. s. summan av åker samt äng och betesmark reducerad till åker, samt slutligen arealen av skogsmark, allt i medeltal per brukningsdel för varje grupp.

Tabellerna upptaga vidare antalet kreatur av olika slag i medeltal per brukningsdel, arbetsförbrukningen per brukningsdel samt vederbörande jordbruks-

karefamiljers inkomst i medeltal per brukningsdel räknat. Slutligen anföres även antalet konsumtionsenheter¹ per jordbrukarefamilj i de olika storleksgrupperna.

Arbetsförbrukningen per brukningsdel angives i manstimmar (mt), varvid arbete utfört av kvinnor och barn liksom eventuellt ackordsarbete omräknats till manstimmar efter den relativa kostnaden. Såsom underlag för arbetsredovisningen har å varje brukningsdel förts fortlöpande detaljerad arbetsbokföring.

Arbetsförbrukningen är uppdelad under tvenne rubriker: »på brukningsdelen», omfattande arbete för egen lantushållning och skog, samt »övrigt arbete» omfattande vid storleksgrupperna A, B och C av vederbörande jordbrukarefamiljer utfört arbete utanför brukningsdelen och i grupp D arbete, som utförts av lejda arbetare för trädgårdsskötsel samt för vederbörande brukares hushåll och familj. Vidare redovisas huru många arbetstimmar, som inalles utförts av lejda arbetare, samt slutligen den totala arbetsförbrukningen särskilt för lantushållningen och för skogen (egen skog), allt i medeltal per brukningsdel räknat.

Av tabellmaterialet framgår, att »övrigt arbete» har relativt stor omfattning i A-grupperna med 730 mt per brukningsdel i Ssl-, 550 mt i Msl-, 470 mt i Msk- och 850 mt i N-området. Särskilt i Ssl- och N-områdena ha sålunda vederbörande småbrukarefamiljer haft ganska goda arbetstillfällen utanför brukningsdelen. I B- och C-grupperna åter hava arbetstillfällena utanför brukningsdelen varit avsevärt mindre än i småbruksgrupperna.

Lejda arbetare ha blott i ringa utsträckning anlitats i A-gruppen. I B-gruppen har den lejda arbetskraften betydligt större omfattning, och i C-gruppen, brukningsdelar om 20·1—50·0 hektar åker, utgör antalet av lejda arbetare utförda arbetstimmar omkring hälften av den totala arbetsförbrukningen. I D-gruppen har praktiskt taget allt manuellt arbete utförts av lejd arbetskraft.

Arbetsförbrukningen i egen skog är av störst omfattning i Msk- och N-områdena. I grupp C i N-området redovisas sålunda 1 360 mt skogsarbete per brukningsdel mot 6 050 mt för den egentliga lantushållningen.

Under rubriken »skuldfri inkomst» redovisas för grupperna A, B och C vederbörande jordbrukarefamiljers totala inkomst per år, utan avdrag för gäldräntor och eventuella arrendeavgifter. Vidare angives, huru den skuldfria inkomsten fördelar sig på olika inkomstarter, på lantushållningen, skogen och övriga inkomstkällor. Under denna senare rubrik redovisas arbetsinkomster genom nyanläggningar, genom arbetsförtjänster utanför brukningsdelen, ersättning i form av arvoden för uppdrag o. dyl. samt andra biförtjänster utanför lantushållningen och skogen. Även eventuell ersättning för av familjen utfört hushållsarbete (matlagning) för lejda arbetare ingår under denna rubrik.

De olika inkomstkällornas relativa betydelse är mycket varierande i de

¹ En vuxen man = 1·0, en vuxen kvinna = 0·8 och ett barn = 0·3—0·8 konsumtionsenhet.

olika storleksgrupperna och produktionsområdena. I grupp A, småbruksgruppen, kommer sålunda av den totala skuldfria inkomsten per brukningsdel:

Områden		Ssl-	Msl-	Msk-	N-
från lanthushållningen	%	83·9	76·4	66·4	48·4
» skogen	»	—	6·3	17·3	29·1
» övriga inkomstkällor	»	16·1	17·3	16·3	22·5
	S:a %	100·0	100·0	100·0	100·0

I B-gruppen äro motsvarande procenttal:

från lanthushållningen	%	95·7	87·2	86·0	74·4
» skogen	»	0·5	7·6	7·7	16·4
» övriga inkomstkällor	»	3·8	5·2	6·3	9·2
	S:a %	100·0	100·0	100·0	100·0

I den minsta storleksgruppen äro »övriga inkomstkällor» av relativt stor betydelse och ge i de olika områdena från 16·1 till 22·5 procent av småbrukarefamiljernas totalinkomst. I grupp B sjunka motsvarande procenttal till 3·8 resp. 9·2 procent, d. v. s. arbetsförtjänsterna utanför brukningsdelen äro av relativt mindre betydelse. I grupp A föreligger ingen inkomst från skogen i Ssl-området, men i Msk- och N-områdena ger skogen resp. 17·3 och 29·1 procent av totalinkomsten. I grupp B äro motsvarande procenttal i Ssl-området 0·5 men i Msk- och N-områdena resp. 7·7 och 16·4 procent.

Sedan från den skuldfria inkomsten dragits gäldräntor och arrenden, erhålles som rest nettoinkomsten per brukningsdel. Nettoinkomsten, som anger det belopp vederbörande familj kan förbruka under året utan att tära på kapitalet, är lägst i grupp A och stiger mycket starkt med stigande storlek per brukningsdel. Jämföras samma storleksgrupper i de olika områdena, finna vi, att N-området redovisar den högsta nettoinkomsten i grupp A med 3 494 kronor, Msl-området den lägsta med 2 667 kronor per jordbrukarefamilj. I grupp B ligger även N-området högst med en nettoinkomst av 4 972 kronor, Msl-området lägst med 4 272 kronor per brukningsdel. I grupp C åter står Ssl-området främst med en nettoinkomst av 6 636 kronor per brukningsdel och Msk-området lägst med 5 297 kronor.

Den erhållna nettoinkomstens storlek är givetvis av stort privatekonomiskt intresse. Den ger emellertid icke något direkt uttryck för driftens relativa lönsamhet. För att få ett uttryck för denna måste inkomstens storlek ställas i förhållande till det i hushållningen investerade kapitalets storlek och mängden använt arbete. I den längre ned i tabellerna 1 och 2 redovisade förräntningsprocenten får man ett direkt mått på lönsamheten av den egentliga lanthushållningen, i det att dennas nettoavkastning ställes i förhållande till storleken av det i lanthushållningen investerade kapitalet.

Under huvudrubriken II. *Per hektar jordbruksjord* redovisas resultaten från den egentliga lanthushållningen.

Tabell 1.
Medeltal för olika områden och storleksgrupper 1939—1940.

Områden	Ssl-området				Msl-området			
	A	B	C	D	A	B	C	D
Antal brukningsdelar	18	34	78	48	75	109	186	37
I. Per brukningsdel.								
<i>Areal:</i>								
Åker	5.8	15.7	33.4	133.0	6.0	15.7	32.5	137.3
Äng och betesmark	0.2	0.5	0.6	6.4	0.6	1.2	2.4	13.1
Jordbruksjord	6.0	16.2	34.0	139.4	6.6	16.9	34.9	150.4
Skogsmark	—	0.6	0.5	42.7	7.5	24.4	23.2	(205.2)
<i>Kreatur:</i>								
Arbetshästar	1.5	2.3	3.7	10.2	0.9	2.2	3.4	9.2
Unghästar	0.1	0.5	1.3	2.9	0.3	0.7	1.5	4.1
Kor	4.1	6.7	11.1	43.8	4.2	7.7	12.3	58.2
Ungdjur	1.8	6.1	10.7	44.2	1.6	4.6	9.1	42.7
Svin	7.2	12.6	21.8	58.7	2.4	4.7	7.4	28.7
Får	0.1	0.1	0.3	6.7	0.2	0.1	1.0	8.0
Fjäderfå	51.8	56.4	69.4	62.7	54.6	35.5	54.4	16.7
<i>Arbetsförbrukning i manstimmar (mt):</i>								
På brukningsdelen	3 560	5 260	10 230	33 970	3 440	5 170	7 730	34 340
Övrigt arbete	730	140	180	910	550	240	240	3 230
S:a	4 290	5 400	10 410	34 880	3 990	5 410	7 970	37 570
Därav lejda arbetare	310	2 120	7 790	34 610	330	1 310	3 730	37 160
Arbete för lantushållningen	3 450	5 230	10 110	33 040	3 200	4 800	7 290	28 590
D:o skogen	—	20	40	570	110	240	360	5 630
<i>Skuldfri inkomst</i>	kr 3 268	5 290	8 915	—	2 862	4 737	7 427	—
Därav från lantushållningen	3 044	5 060	8 600	—	2 185	4 074	6 571	—
Från skogen	—	28	49	—	181	364	505	—
Övriga inkomstkällor	584	202	266	—	496	299	351	—
<i>Gäldräntor och arrenden</i>	» 369	951	2 279	—	195	465	914	—
<i>Nettoinkomst</i>	» 3 259	4 339	6 636	—	2 667	4 272	6 513	—
<i>Konsumtionsenheter per familj</i>	2.75	2.65	2.48	—	2.59	2.91	3.15	—
II. Per hektar jordbruksjord.								
<i>Totalskörd, skördeenheter</i>	4 360	3 560	4 090	3 750	2 490	2 410	2 380	2 510
<i>Kreatursenheter</i>	1.67	1.09	0.88	0.73	1.19	0.92	0.74	0.62
<i>Förbrukade manstimmar</i>	mt 575	323	298	237	485	284	209	190
<i>Lantbrukskapital</i>	kr 3 010	2 478	2 808	2 494	1 951	1 642	1 547	1 507
Därav driftskapital	1 062	752	742	594	709	640	590	490
<i>Bruttoavkastning</i>	» 997	702	730	673	586	454	410	434
Därav växtprodukter	198	208	329	348	81	93	131	175
djurprodukter	738	468	378	307	453	337	262	231
bostadshyror	49	23	17	11	41	19	14	17
<i>Driftskostnader</i>	» 908	552	560	520	609	384	319	336
Därav för byggnader	45	32	27	27	40	28	25	25
<i>Nettoavkastning</i>	» 89	150	170	153	— 23	70	91	98
<i>Förräntningsprocent</i>	» 3.0	6.0	6.1	6.1	— 1.2	4.3	5.9	6.5

Tabell 2.

Medeltal för olika områden och storleksgrupper 1939—1940.

Områden	Msk-området				N-området			
	A	B	C	D	A	B	C	
Grupper								
Antal brukningsdelar	195	130	72	10	93	34	12	
I. Per brukningsdel.								
<i>Areal:</i>								
Åker	ha	6·0	14·4	31·4	159·5	5·8	14·7	24·3
Äng och betesmark	»	1·1	1·6	2·8	18·6	0·7	0·8	0·7
Jordbruksjord	»	7·1	16·0	34·2	178·1	6·5	15·5	25·0
Skogsmark	»	21·5	37·7	59·8	178·2	50·4	87·9	105·0
<i>Kreatur:</i>								
Arbetshästar	st	1·3	2·1	3·6	10·0	1·0	1·8	2·5
Unghästar	»	0·3	0·7	1·6	5·9	0·1	0·7	1·1
Kor	»	4·9	8·5	14·9	45·8	4·7	9·1	10·6
Ungdjur	»	2·6	5·5	11·3	51·8	2·3	4·2	6·9
Svin	»	3·7	6·0	8·9	48·1	1·7	3·5	8·4
Får	»	0·4	0·8	0·8	15·3	1·1	1·8	0·7
Fjäderfå	»	37·9	39·4	40·0	32·1	45·6	7·4	39·0
<i>Arbetsförbrukning i manstimmar:</i>								
På brukningsdelen	mt	4 000	5 930	8 090	48 190	4 240	6 170	7 610
Övrigt arbete	»	470	310	200	4 280	850	670	590
	S:a »	4 470	6 240	8 290	52 470	5 090	6 840	8 200
Därav lejda arbetare	»	500	1 720	4 190	52 150	860	1 990	3 960
Arbete för lantushållningen ..	»	3 420	5 230	7 350	37 590	3 220	5 140	6 050
D:o skogen	»	310	450	460	4 230	650	780	1 360
<i>Skuldfri inkomst</i>	kr	3 257	4 797	6 308	—	3 649	5 288	6 052
Därav från lantushållningen ..	»	2 165	3 568	5 175	—	1 765	3 038	4 187
» skogen	»	562	789	715	—	1 061	1 613	1 285
övriga inkomstkällor ..	»	530	440	418	—	823	637	580
<i>Gäldräntor och arrenden</i>	»	161	372	1 011	—	155	316	549
<i>Nettoinkomst</i>	»	3 096	4 425	5 297	—	3 494	4 972	5 503
<i>Konsumtionsenheter per familj</i>	»	3·19	3·24	3·13	—	2·97	3·29	3·51
II. Per hektar jordbruksjord.								
<i>Totalskörd, skördeenheter</i>	»	2 690	2 480	2 320	2 540	2 320	2 100	2 010
<i>Kreatursenheter</i>	»	1·35	1·07	0·88	0·59	1·35	1·00	0·86
<i>Förbrukade manstimmar</i>	mt	482	327	215	211	495	332	242
<i>Lantbrukskapital</i>	kr	1 964	1 831	1 636	1 610	2 054	1 837	1 577
Därav driftskapital	»	792	707	624	525	817	666	592
<i>Bruttoavkastning</i>	»	589	473	393	455	567	426	414
Därav växtprodukter	»	57	63	72	176	40	47	53
» djurprodukter	»	474	380	302	253	470	347	338
» bostadshyror	»	43	22	15	17	43	24	17
<i>Driftskostnader</i>	»	610	437	333	378	617	404	347
Därav för byggnader	»	39	29	23	20	39	30	23
<i>Nettoavkastning</i>	»	— 21	36	60	77	— 50	22	67
<i>Förräntningsprocent</i>	»	— 1·1	2·0	3·7	4·8	— 2·5	1·2	4·2

Där angives totalskörden i medeltal per hektar i de olika grupperna i skördeenheter räknat (1 skördeenhet=1.0 kg brödsäd, korn och ärter, 1.2 kg havre, 4 kg potatis o. s. v.), kreatursantalet i kreatursenheter per hektar jordbruksjord (1 kreatursenhet=1.0 vuxet nötkreatur, $\frac{2}{3}$ arbetshäst, 4 svin, 10 får o. s. v.) samt arbetsförbrukningen för den egentliga lantushållningen i manstimmer per hektar jordbruksjord.

Vidare redovisas lantushållningens ekonomiska resultat i de olika grupperna genom angivande av medeltalen för lantbrukskapital, bruttoavkastning, driftskostnader och nettoavkastning per hektar samt förräntningsprocenten i varje särskild grupp.

Lantbrukskapitalet är summan av fastighetsvärdet enligt 1938 års fastighetstaxering samt driftskapitalet, d. v. s. värdet av kreatur, maskiner och redskap samt förråd.

Bruttoavkastningen är värdet av lantushållningens samtliga *slutprodukter*, vare sig dessa försålts, levererats till jordbrukarens hushåll eller privatförbrukning, till arbetspersonalen såsom stat, till andra grenar av hushållningen (t. ex. dragarearbete för skogen) eller ingått som ökning av värdet av kreatur och förråd vid årets slut. Bruttoavkastningen av bostadhyror har upptagits enligt vid taxeringen fastställda hyresvärden för familjebostad och arbetarebostäder.

Driftskostnaderna äro samtliga på bokföringsåret belöpande kostnader för driften, skälig ersättning för jordbrukarefamiljens eget arbete i lantbruket även inräknat. Däremot ha räntor å gäld eller å jordbrukarens eget i driften investerade kapital, arrendeavgifter eller kostnader för nyanläggningar ej upptagits som driftskostnader.

Driftskostnaderna för byggnaderna angivas särskilt. Vi återkomma till dessa kostnader i det följande.

Nettoavkastningen är bruttoavkastningen minus driftskostnaderna. Nettoavkastningen anger huru stor ränta, som erhållits på lantbrukskapitalet. Genom att ställa nettoavkastningen i förhållande till lantbrukskapitalet, beräkna huru stor nettoavkastningen är i procent av detta kapital, erhålles *förräntningsprocenten*.

Av medeltalen i tabellerna 1 och 2 framgår, att lantushållningens lönsamhet, om vi såsom mått på denna använda förräntningsprocenten, varit mycket varierande. I grupperna C och D har den i genomsnitt varit tillfredsställande och i vissa områden t. o. m. mycket god, i det att en medelförräntning av 5 à 6 procent och däröver uppnåtts i dessa grupper i vissa områden. I grupp A, d. v. s. vid de mindre småbruken, är förräntningen däremot otillfredsställande och med undantag för Ssl-området negativ, d. v. s. driftskostnaderna ha i ifrågavarande grupper överstigit bruttoavkastningen. Det ogynnsamma resultatet i flertalet småbruksgrupper sammanhänger, såsom ett närmare studium av undersökningsmaterialet visar, *icke* med låg skörd eller låg bruttoavkastning per hektar. I båda dessa hänseenden äro A-grupperna tvärtom i regel överlägsna de övriga. Huvudorsaken till små-

brukens ogynnsamma förräntningsresultat är i stället den, att arbetsförbrukningen och arbetskostnaderna vid dessa brukningsdelar äro oproportionellt höga, vilket förhållande i sin ordning sammanhänger med svårigheterna att effektivt utnyttja den mänskliga arbetskraften (och även dragarna) vid de mycket små brukningsdelarna.

Av de i tabellmaterialet anförda medeltalen äro i detta sammanhang bruttoavkastningen av växt- och djurprodukter per hektar samt de bokförda driftskostnaderna för byggnader av särskilt intresse. Vi skola först diskutera sistnämnda kostnader något närmare.

Driftskostnaderna för byggnader innefatta kostnaderna för normal amortering av byggnadskapitalet samt löpande normala underhålls- och reparationskostnader å byggnaderna, däremot icke räntekostnader för dessa. Rent bokföringsmässigt ha ifrågavarande driftskostnader fastställts enligt följande grunder.

De normala driftskostnaderna för byggnaderna ha beräknats utgöra 2 å 3 procent av brukningsdelens nybyggnadskapital, d. v. s. reproduktionskostnaderna för brukningsdelens byggnadsstock enligt 1939 års prisläge på byggnadsmaterial och arbetslöner. Ha utgifterna för byggnaderna under året överskridit 3 procent av nämnda byggnadskapital, har det överskjutande beloppet *icke* belastat årets drift utan över ett särskilt värde regleringskonto bokförts som ökat byggnadsvärde under året. Ha de löpande utgifterna för byggnaderna under året understigit 2 procent å nämnda byggnadskapital, ha driftskostnaderna för byggnaderna dock upptagits till 2 procent, och skillnaden har såsom underlåtet byggnadsunderhåll påförts förutnämnda värde regleringskonto. Ha utgifterna för byggnadsunderhållet legat mellan 2 och 3 procent av förut angivna byggnadskapital, har någon reglering över värde regleringskontot däremot icke företagits, utan hela utgiften har bokförts såsom driftskostnader för året.

Genom detta förfaringsätt har man sålunda sökt belasta varje års drift med normala kostnader för byggnadsunderhållet, så att å ena sidan eventuella större nybyggnads- eller ombyggnadskostnader fördelats på flera år och å andra sidan, om byggnadsunderhållet under ett eller annat år försumrats, driften dock blir belastad för den inträdda värdeförsämringen av byggnaderna.

Storleken av å ena sidan de faktiska byggnadsutgifterna under året (kontanta utgifter för byggnadsmaterial och arbetslöner samt byggnadsvirke från egen skog) och å andra sidan de debiterade driftskostnaderna för byggnaderna redovisas i nedanstående sammanställning. I denna anföras även kostnaderna för underhållsarbeten, som utförts av lantbrukets egen arbetspersonal men icke bokförts som driftskostnader för byggnaderna utan ingå i driftskostnadsposten arbetslöner.

				Faktiska byggnads- utgifter under året.	Debiterade driftskost- nader för byggnader.	Värdet av eget repara- tionsarbete.
Ssl-området:	grupp	A	kr pr ha	50	45	?
		B	» » »	26	32	?
		C	» » »	34	27	?
		D	» » »	?	27	?
Msl-området:	grupp	A	» » »	77	40	6
		B	» » »	37	28	4
		C	» » »	25	25	2
		D	» » »	?	25	?
Msk-området:	grupp	A	» » »	50	39	5
		B	» » »	34	29	4
		C	» » »	20	23	3
		D	» » »	?	20	?
N-området:	grupp	A	» » »	90	39	15
		B	» » »	48	30	4
		C	» » »	17	23	?

I flertalet grupper ha de faktiska utgifterna å byggnadskontot under året överstigit de debiterade byggnadskostnaderna. Detta kan sammanhånga med att betydande nybyggnader och ombyggnader företagits men kan givetvis även stå i samband med att den vid beräkningen av driftskostnaderna för byggnader använda normen i vissa fall varit för låg. En detaljerad redovisning av egna arbetstimmar för byggnadsunderhåll föreligger icke för alla brukningsdelar, varför medeltal ej kunnat beräknas för samtliga grupper. För de grupper, för vilka medeltal kunnat beräknas, har värdet av ifrågasvarande arbete varit lägst 2 kronor och högst 15 kronor per hektar.

Bruttoavkastningen av växt- och djurprodukter per hektar jordbruksjord är av särskilt intresse, om man vill undersöka huru en viss förädling av jordbrukets byggnadskostnader påverkar jordbrukets lönsamhet. Har man fastställt huru stor kostnadsökning i kronor per hektar, som en viss stegring av kostnaderna för byggnadsmaterial och byggnadsarbete motsvarar, kan man nämligen ställa denna kostnadsökning i förhållande till ifrågasvarande bruttoavkastning och därmed få belyst med huru många procent detta bruttoavkastningsvärde — under i övrigt oförändrade förhållanden — måste höjas för att balansera byggnadskostnadsökningen. Antaga vi, att en viss byggnadskostnadsökning belastar jordbruket med en merkostnad av 50 kronor per hektar och år samt att bruttoavkastningsvärdet av växt- och djurprodukter är 500 kronor per hektar, så måste — därest alla andra faktorer äro oförändrade — bruttoavkastningsvärdet å växt- och djurprodukter höjas till 550 kronor per hektar, d. v. s. med 10 procent, om jordbrukets inkomstnivå och jordbrukarens levnadsstandard under för övrigt oförändrade förhållanden skall bli densamma som förut.

Den sammanlagda bruttoavkastningen av växt- och djurprodukter utgör i medeltal per hektar vid de kontrollerade brukningsdelarna (jfr tab. 1 och 2):

Grupp	A-	B-	C-	D-
Ssl -området	kr. 936	676	707	655
Msl- »	» 534	430	393	406
Msk- »	» 531	443	374	429
N- »	» 510	394	391	—

Ifrågavarande bruttoavkastningsvärde är sålunda i samtliga storleksgrupper avsevärt högre i Ssl-området än i de övriga och i samtliga områden avsevärt högre i A-gruppen än i övriga grupper.

Beräknar man ett vägt medeltal för hela landet och som vägningstal för de olika grupperna och områdena använder den totala åkerarealen i resp. grupper och områden, erhåller man som medeltal per hektar jordbruksjord för hela landet (för brukningsdelar över 2·0 hektar åker) en bruttoavkastning av ¹

växtprodukter	122 kr.
djurprodukter	364 »
Summa	486 kr.

Detta medeltal liksom förut anförda medeltal för de olika grupperna torde emellertid vara högre än vad som motsvarar det för genomsnittsjordbruket i hela landet resp. i de olika storleksgrupperna erhållna. De kontrollerade jordbruken redovisa nämligen en medelskörd, som med 10 à 15 procent översteg medelskörden per hektar för hela landet enligt den officiella skördestatistiken. Även kreatursantalet per hektar jordbruksjord och taxeringsvärdet per hektar åker översteg med 10 à 15 procent motsvarande medelvärden för hela landet.² Det är därför antagligt, att bruttoavkastningen av växt- och djurprodukter per hektar även med minst 10 à 15 procent översteg motsvarande genomsnittsvärden för hela landets jordbruksareal. De kontrollerade brukningsdelarnas överlägsenhet i de nämnda hänseendena sammanhänger med att de sämre jordbruken äro underrepresenterade i undersökningsmaterialet. Innehavarna av dylika jordbruk ha varit mindre intresserade av att delta i den ekonomiska undersökningen.

Det framlagda undersökningsmaterialet hänför sig endast till ett enda år, vilket givetvis är en svaghet. Bokföringsåret 1939—1940 torde emellertid kunna betecknas såsom ett relativt normalt år ur ekonomisk synpunkt. Totalskörden för hela landet var 6·5 procent lägre än under de båda närmast föregående synnerligen goda skördeåren men 2·5 procent högre än medelskörden för 5-årsperioden 1931—1935. Prisläget hade under bokföringsåret $\frac{1}{7}$ 1939— $\frac{30}{100}$ 1940 föga påverkats av avspärrningen. Generalindex för prisläget å jordbrukets växt- och djurprodukter låg dock 13 procent över motsvarande prisnivå 1938—1939. Med normalskörd och samma prisläge som 1938—1939 är det därför antagligt, att även vid de kontrollerade jordbruken bruttoavkastningen blivit något lägre än den för 1939—1940 redovisade. Om

¹ Räkenskapsresultat från svenska jordbruk 1939—1940 sid. 29.

² Samma arbete sid. 22 ff.

**Undersökningar rörande byggnadskostnadernas betydelse
för jordbruk av olika storleksgrader utförda för 1942 års
byggnadssakkunniga för landsbygden.**

Av arkitekten *L. M. Giertz.*

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Frågeställning och förutsättningar	77
Föregående utredningar 77. — Utgångspunkter för föreliggande undersökning 79.	
II. De olika jordbruksområdenas och storleksgruppernas relativa vikt ...	80
III. Beräkning av nybyggnadskostnader	81
Byggnadstyper 81. — Behovet av bostäder för lanthushållningen 81. — Behovet av kreatursstallar 84. — Behovet av övriga ekonomibyggnader 85. — Enhetspriser gällande år 1939 85. — Nybyggnadskostnader för bostäder 87. — Nybyggnadskostnader för ekonomibyggnader 87.	
IV. Årskostnader för ett fast byggnadsbestånd	87
Fondering och räntor 88. — Underhåll 91. — Försäkringar och skatter 92. — Sammanställning 92.	
V. Byggnadskostnadernas föränderlighet	93
Kostnadsstegringar 1939—april 1942 93. — Materialkostnader 96. — Arbetslöner 99. — Utförda arbetskostnadsstudier 105. — Övriga faktorer 108.	
VI. Förhållandet mellan byggnadskostnader och bruttoavkastning	109
VII. Tabeller och diagram	111
Tabeller 113. — Diagram.	
VIII. Mätninglista från Sörby gård (avskrift)	127

I. Frågeställning och förutsättningar.

Föreliggande undersökning, som tillkommit på uppdrag av 1942 års byggnadssakkunniga för landsbygden, har haft till uppgift att klarlägga vad byggnadskostnaderna ekonomiskt betyda för jordbruk av olika storleksgrader och i vad mån arbetslönerna å ena sidan och materialpriserna å den andra påverka de totala byggnadskostnaderna. Enligt till de sakkunniga lämnade direktiv har uppmärksamhet bl. a. ägnats åt de under krigsåren inträffade stegringarna i materialpriser och löner.

Eftersom dessa frågor tidigare varit föremål för behandling ur olika synpunkter, må först en kort resumé lämnas över vissa utredningar, som haft betydelse för undersökningen.

Föregående utredningar.

1. *L. Nannesson: »Byggnadskapitalets storlek vid svenska jordbruk», 1924.* Med utgång från brandförsäkringsvärdena uppskattades år 1908 sammanlagda värdet av det svenska jordbrukets byggnader till 1 912 miljoner kronor, under det att sammanlagda värdet av jordbruksfastigheternas inägojord med byggnader uppskattades till 2 420 miljoner kronor. I medeltal för hela landet skulle alltså redan år 1908 jordbrukets byggnader representera 79 procent av jordbrukets hela fastighetsvärde. Efter att ha påpekat detta förhållande, fortsätter Nannesson: »Denna ogynnsamma relation mellan jordbrukets byggnadsvärde och hela fastighetsvärde har genom de senaste årens prisutveckling ytterligare försämrats. Under det att saluvärdet å svensk åkerjord under år 1923 låg endast omkring 30 procent över förkrigsnivån, så har nämligen prisläget å såväl byggnadsmaterial som byggnadsarbete ökats med 80 å 100 procent i förhållande till prisläget före 1914. Även i förhållande till priserna å jordbrukets viktigaste produkter hava byggnadskostnaderna starkt ökats. Det är därför i högre grad än före kriget nödvändigt för det svenska jordbruket att med all makt söka begränsa kostnaderna för jordbrukets byggnader och att särskilt vid uppförandet av nya byggnader väl tillvarata alla möjligheter att hålla byggnadskostnaderna nere inom rimliga gränser.»

I detta läge tillkom den första utredningen angående byggnadskostnaderna för jordbruksbyggnader. Undersökningen, vilken planlagts i samråd med arkitekten L. N. Gramén, skulle omfatta fullständig uppmätning och beskrivning av samtliga byggnader vid ett antal representativa jordbruk, dels

inom tre olika slättbygdsområden i södra och mellersta Sverige (Skåne, Östergötland, Västmanland), dels inom ett sydsvenskt och ett norrländskt skogsbygdsområde (Småland och Västerbotten). Till undersökningsobjekt valdes jordbruk, som med hänsyn till byggnadsbeståndet kunde anses typiska för sin bygd. »Det är givet», skriver Nanneson, »att med det begränsade antal egendomar, som kunnat undersökas i varje särskilt område, urvalet av undersökningsobjekt utövar ett ganska stort inflytande på undersökningens slutresultat. För att få undersökningen så representativ som möjligt har det emellertid eftersträfvats att få med egendomar, som varit både bättre och sämre utrustade med byggnader, under det att jordbruk med exceptionellt stor, respektive liten byggnadsstock ej medtagits». Sedan de utvalda gårdarna uppmätts och noga beskrivits, beräknades reproduktionskostnaderna, d. v. s. de kostnader, till vilka gården skulle kunna nyuppföras. Medeltalen av dessa byggnadskostnader i kronor per hektar jordbruksjord¹ framgår av tabellerna IX b och X d (sid. 116, 117).

I medeltal för södra och mellersta Sverige beräknades nyvärdet av byggnadsstocken till 1 520 kronor per hektar jordbruksjord, motsvarande 99 procent av jordbruksfastigheternas saluvärde. De befintliga byggnadernas värde ansågs ligga 38 procent lägre.

2. A. H. Stensgård: »Index över jordbrukets inkomster och utgifter», 1940. (Kungl. Maj:ts prop. n:r 276/1940.) Som underlag för denna utredning hade lagts den tänkta bebyggelsen på ett antal gårdar av viss angiven storlek. Utredningen omfattade endast ekonomibyggnader. Dessa konstruerades och kostnadsberäknades i detalj av på landsbygden verksamma konsulterande byggnadstekniker.

Emellertid visade det sig, att kostnaderna, såsom de angivits av de olika uppgiftslämnarna, voro så skiljaktiga, att de inte utan vidare kunde sammanräknas till medeltal. Stensgård skriver härom: »En del av de mottagna kostnadsberäkningarna visar rätt stora skiljaktigheter, vilket uppenbarligen sammanhänger med olikheter i byggnadernas kvalitativa beskaffenhet (materialåtgång m. m.), ävensom skiljaktigheter i beräknade arbetslöner och materialpriser. De lägre och de högre kostnadsberäkningarna ha därför behandlats separat och beräkning över jordbrukets totala kostnader ha utförts på basis av de lägre respektive de högre kostnadsberäkningarna var för sig.»

Resultaten av de båda kostnadsberäkningarna anges i tabell X e (sid. 117).

I medeltal för hela landet ange de båda beräkningarna nybyggnadskostnaderna till 1 010 respektive 1 470 kronor per hektar jordbruksjord.

I kostnadsberäkningarna ha icke medtagits vattenledningar, cementerade gödselstäder, elektriska installationer, hissar o. dyl., vilka anordningar ej ansetts allmänt förekomma.

3. Socialstyrelsens fortlöpande undersökning rörande byggnadskostnader på landsbygden, som pågår sedan år 1939, gäller kostnaderna för en bostad om 3 rum och kök. Uppgifter inhämtas årligen från 250 uppgiftslämnare i

¹ Angående begreppet jordbruksjord till skillnad från ägoslaget åker, se tabell I, »Beteckningar»: »per ha».

olika delar av landet. En närmare redogörelse för undersökningens metoder och resultat har lämnats i Sociala Meddelanden, årgång 1940, sid. 209 o. f.

Beträffande byggnadskostnadsindex för bostäder, kostnadsvariationer för olika landsändar och vissa slutsatser angående materialkostnader på landsbygden ha socialstyrelsens uppgifter lagts till grund för föreliggande undersökning. Resultaten redovisas i tabellerna XVI a och f samt i diagrammen 4—12.

4. *1940 års byggnadskostnadssakkunniga* redogöra i statens offentliga utredningar 1941: 4 sid. 261 o. f. för en enkät, som omfattade uppgifter för närmare 500 gårdar. Av undersökningsresultaten anförs vissa kostnadsuppgifter i tabellerna IX c och X f. Dessa tabellvärden innesluta icke arbetarbostäder och torde icke heller beträffande ekonomibyggnader på större gårdar alltid omfatta hela beståndet. Av särskilt intresse i detta sammanhang är den utredning, som verkstälts angående byggnadskostnaderna i förhållande till gårdarnas taxeringsvärden. I medeltal för hela riket anges genom tabeller bl. a., att nybyggnadskostnaderna för småbruk med 2—5 hektar åker överstiga taxeringsvärdena med 78 procent. I storleksgruppen 5—10 hektar ligga byggnadskostnaderna 53 procent och i storleksgruppen 10—20 hektar 6 procent över taxeringsvärdena. Större jordbruk visa väsentligt gynnsammare förhållande mellan nybyggnadskostnader och taxeringsvärde, men siffrorna äro i dessa fall ofullständiga. De sakkunniga säga beträffande dessa förhållanden: »Det vid nybyggnad nedlagda kapitalet uppgår som synes av tabellerna ofta till eller överstiger egendomens hela taxeringsvärde. Detta medför, att lantbrukets byggnader praktiskt taget sakna belåningsvärde, vilket i hög grad försvårar kapitalanskaffningen vid bebyggande av lantbruk. Dessa svårigheter äro helt naturligt större ju mindre brukningsdelarna äro, då byggnadskostnaderna per arealenhet och per tusen kronors taxeringsvärde stiga. Detta förhållande, att det mindre jordbruket är särskilt hårt belastat ifråga om byggnadskapital, har tagit sig uttryck däri, att det främst är de mindre brukningsdelarna, som äro sämst bebyggda och som vid nybygge kvalitativt sett bestå med ofta dåliga hus. Den nödvändiga rationaliseringen av jordbruksarbetet hindras även till mycket stor del på grund av de i förhållande till jordbrukets avkastningsvärde alltför höga byggnadskostnaderna.»

5. *1938 års jordbruksutredning* har insamlat ett mycket omfattande material rörande byggnadskostnader och byggnadsförhållanden på landsbygden år 1937. Detta material är delvis fortfarande under bearbetning. Ur tillhandahållna uppgifter ha tabellerna II b, III b, V e, XIII h, XIV e—i och XV b sammanställts.

Utgångspunkter för föreliggande undersökning.

Ur de ovan angivna källorna kan man huvudsakligen erhålla uppgifter angående vissa faktiska byggnadskostnader. Skiljaktigheterna äro delvis stora. Det har därför varit angeläget att söka få klarhet, vari dessa skiljaktigheter

kunna bestå och hur det kan komma sig, att byggnadskostnader på närliggande platser ofta uppvisa helt olika värden. För att få en uppfattning om, med vilken andel byggnadskostnaderna ingå i jordbrukets samlade produktionskostnader, måste man dessutom finna den faktor, som överför nybyggnadskostnaderna till årskostnader, och undersöka, hur dessa senare ingå i årsbudgeten för de olika brukningsdelarna. Rörande ifrågavarande årsbudget för jordbruk av olika storleksgrad har den såsom bilaga 1 anslutna redogörelsen för ekonomiska resultat från bokföringskontrollerade jordbruk 1939—1940 utarbetats av professorn L. Nanneson. Någon annan utredning om dessa förhållanden finnes icke. Efterföljande undersökning ansluter sig därför i allt väsentligt till Nannesons redogörelse.

Som ovan antytts, variera emellertid byggnadspriserna så väsentligt, att från varandra avvikande antaganden beträffande gällande kostnader kunna vara väl motiverade. Det viktigaste torde därför icke vara att få fram ett kostnadsmedeltal, utan att få möjlighet att se, hur dessa olika antaganden inverka på slutresultatet. Alla uppgifter ha med hänsyn härtill sammanställts så att variationsräkningar bli möjliga att genomföra.

Beträffande de senaste årens kostnadsförskjutningar torde ifråga om byggnadsmaterial och transporter inte mycket vara att anföra utöver vad som är känt genom tidigare utredningar. Däremot ha arbetskostnaderna på landsbygden, särskilt med tanke på ackordssättningen och dess följder, underkastats en mera ingående granskning.

II. De olika jordbruksområdenas och storleksgruppernas relativa vikt.

Föreliggande framställning följer de indelningsgrunder, som anvisas av Nanneson i bilaga 1. Landet uppdelas följaktligen i fem områden kallade Ssl, Smb, Msl, Msk och N-områdena.¹ Smb-området omfattande Blekinge samt södra delen av småländska kustlandet, har dock då det gäller resonemang om byggnadsbehov m. m. uteslutits såväl i syfte att förenkla uppställningarna som därför att det är mindre betydande. Inom varje område indelas jordbruken i fyra storleksgrupper: A, B, C och D omfattande en åkerareal per brukningsdel om respektive 2—10 hektar, 10—20 hektar, 20—50 hektar och över 50 hektar.¹ Medelstorlekar m. m. i storleksgrupperna framgå av tabellerna 1 och 2 i bilaga 1 och tabellerna II och III. En längre gående uppdelning i storleksgrupper skulle försämra överskådligheten. Det har emellertid här inte kunnat undvikas, att förhållandena inom en och samma grupp äro rätt så skiftande. Särskilt gäller detta A-gruppen, där byggnadsbehovet per hektar växlar ganska avsevärt från de minsta till de största brukningsdelarna. Ett för medelstorleken, omkring 6 hektar åkerjord, redovisat lämpligt byggnadsbestånd blir följaktligen icke representativt för hela gruppen. En ungefärlig uppfattning om avvikelserna ge tabellerna IX c och X f. (Sid. 117, 118.)

¹ Jfr. tabell I, »Beteckningar» sid. 113 och kartskissen sid. 22.

Vid gruppindelningen användes åkerarealen som måttstock. Då i det följande talas om byggnader per hektar, manstimmar per hektar, kreatursenheter per hektar o. s. v. (tabellförkortning per ha),¹ avses däremot alltid hektar jordbruksjord.

Jordbruksjordens omfattning är av grundläggande betydelse för de olika gruppernas relativa vikt. Men eftersom jordens avkastning per hektar är omkring dubbelt så stor i Skåne som i Norrland och i övrigt varierar mellan dessa båda ytterligheter, böra vid en jämförelse respektive jordbruksarealer vägas med hänsyn till antalet skördeenheter per hektar. Den enskilda jordbruksgruppens delaktighet i totala årsskörden blir sålunda en mätare för jordbruksgruppens relativa vikt. Tabell IV är upprättad på basis av uppgifter angående skörderesultaten år 1939 från de bokföringskontrollerade brukningsdelarna. Härvid har förutsatts, att de inbördes storleksförhållandena mellan angivna hektarskördar äro riktiga, fastän summan av de absoluta talen ger ett c:a 15 procent för högt värde (jfr bilaga 1).

Särskilt påfallande är småbrukens stora betydelse i skogsbygderna och norra Sverige, medan bondebruk och storbruk äro förhärskande på slättbygderna. Smb-områdets mindre betydelse framgår också av siffrorna i tabell IV.

De nuvarande produktionsförhållandena ha lagts till grund för beräkningarna i fortsättningen. Ingen hänsyn har sålunda tagits till den i produktions-specialisering, som håller på att växa fram särskilt i Skåne. Inte heller ha sambruksidéns konsekvenser beträffande byggnadsbeståndet här blivit föremål för någon särskild analys.

III. Beräkning av nybyggnadskostnader.

Byggnadstyper.

I anslutning till tidigare utredningar kommer här att skiljas mellan bostäder, kreatursstallar och övriga ekonomibygnader. Till bostäderna räknas förutom egentliga lägenheter sådana uthus som äro komplement till bostäderna. Kreatursstallarna inkludera skullar och fodermagasin (ev. AIV-silo), mjölkkrum, gödselstäder och urinbrunnar. Även hönshus räknas till kreatursstallar. Av de övriga ekonomibygnaderna behandlas logar och lador samt magasinutrymmen separat, medan vagns- och redskapsbodar, smedja och slöjdbodar samt garage och verkstäder sammanföras till en grupp.

Behovet av bostäder för lanthushållningen.

Byggnadskostnaderna för bostäder kan sägas vara en av de faktorer, som bilda arbetskostnaderna. I den mån fri bostad ingår som löneförmån, komma ökade bostadskostnader att direkt inverka på jordbrukets lönsamhet,

¹ Jfr tabell I »Beteckningar».

men då det gäller arbetare utan fri bostad drabbar inte fördyringen i första hand jordbruket utan arbetarna själva. Det är dock tydligt, att i detta avseende förändrade villkor för vissa kategorier av lantarbetare måste i andra hand påverka arbetslönerna och därmed jordbruket som sådant.

I bilaga 1 redovisas arbetsbehovet för olika brukningsdelar i form av uppgifter om förbrukade antalet manstimmar för lantushållningens behov. Det synes därför riktigt, att bostadsbehovet beräknas såsom en funktion av den förbrukade arbetskraften. Med andra ord, man vill söka få klarhet om, hur många mansarbetsstimmar per år, som inrymmas i en viss bostadsenhet. Härtill erfordras uppgifter dels angående boendetätheten, dels angående presterade arbetstimmar per år och innevånare inom jordbruksbefolkningen.

Beträffande boendetätheten ha uppgifter kunnat inhämtas ur 1936 års partiella folkräkning, som redovisar detaljerade bostadsförhållanden för befolkningen inom 100 stycken typiska jordbrukskommuner. Uppgifterna fördelas på tre grupper, nämligen Mälar- och Väner-landskapen, östra och södra Götaland samt Dalarna och Norrland. Den undersökta befolkningen omfattar inom dessa områden något mer än 120 000 personer. Samtidigt redovisas antalet rum och kök samt medelstorleken av dessa. Det visar sig, att boendetätheten är störst i Dalarna och Norrland med 1·33 innevånare per rumsenhet och minst i östra och södra Götaland med 0·96 innevånare per rumsenhet. I Mälar- och Väner-landskapen är motsvarande siffra 1·08. Med rumsenhet avses därvid 1 rum eller kök. Medelstorleken av dessa redovisas i den partiella folkräkningen till omkring 14 m². För att i samband med kostnadsberäkningarna få en mera exakt definition av begreppet avses i fortsättningen en rumsenhet motsvara 20 m² brutto bostadsyta inklusive byggnadselement (jfr tabell I. »Beteckningar»).

Angående antalet presterade mansarbetsstimmar per innevånare har det icke på samma sätt varit möjligt att få exakta uppgifter. En viss ledning ge dock befolkningssiffrorna såsom de redovisas i statistisk årsbok. Antalet män mellan 15 och 65 år omfattar 33·6 procent av hela befolkningen på den egentliga landsbygden. Om man gör det schematiska antagandet, att den arbetskraft som presteras av barn under 15 år och åldringar över 65 år uppväges av den nedsatta arbetsförmågan i åldrarna 15 till 20 och 55 till 65 år, så återstår problemet att beräkna omfattningen av det kvinnliga arbetet. En utredning därom, som utförts av professorn L. Nannesson¹, ligger till grund för nedan angivna värden för kvinnlig arbetskraft i procent av den manliga:

	Storleksgrupper			
	A	B	C	D
Södra och mellersta Sverige	15	12	8	6
Norra Sverige	30	25	20	—

Det bör vidare beaktas, att en viss del av arbetskraften icke åtnjuter bostadsförmån. Enligt »Index över jordbrukets inkomster och utgifter»² upp-

¹ Kungl. lantbruksakademiens tidskrift årgång 1940, sid. 293.

² Kungl. Maj:ts proposition nr 276, 1940.

går denna del av arbetskraften till cirka 10 procent. Som regel torde jordbruksdrift med sådan arbetskraft, som icke är bosatt inom ifrågavarande eller närliggande jordbruksfastighet, huvudsakligen förekomma i närheten av tätorter. Med hänsyn härtill anses systemet tillhöra södra och mellersta Sverige. I brist på närmare uppgifter har denna arbetskraft ansetts jämnt fördelad. Härför erforderligt tillägg av mansarbetstimmar per rumsenhet har sålunda genomgående beräknats till 10 procent i södra och mellersta Sverige. För norra Sverige göres intet sådant tillägg.

Den manliga arbetsinsatsen uppskattas i anslutning till gällande lantarbetaravtal till 2 400 timmar per år. Därvid har hänsyn icke tagits till semester eller arbetsledning, eftersom övervägande antalet brukningsdelar äro små eller medelstora jordbruk. Siffran kan alltså anses ligga något i överkant. De tidigare angivna siffrorna för boendetäthet kunna för södra och mellersta Sverige sammanslås till ett medeltal av 1.02 innevånare per rumsenhet. Detta medeltal inkluderar givetvis bostäder för såväl arbetare som arbetsledare med deras olika krav på rymlighet. Likaså torde behovet av pensionärsbostäder vara tillgodosett i detta medeltal. Antalet arbetstimmar per rumsenhet och år av manlig arbetskraft skulle sålunda vara:

$$1.02 \cdot 0.336 \cdot 2\,400 = 820.$$

Därtill kommer ett procenttillägg för kvinnlig arbetskraft (6—30 procent enligt tabellen på föregående sida) och för lejd kraft boende utanför brukningsdelen med 10 procent i södra och mellersta Sverige. Till den större boendetätheten i Norrland har inte tagits någon hänsyn. Ökningen gäller nämligen icke familjeförsörjare utan familjemedlemmar, vilket ges uttryck bl. a. i den större delaktigheten av kvinnor i lantushållningen. Ovan anförda procent-sats 33.6 procent för arbetsföra män i förhållande till hela befolkningen är sålunda för hög för Norrland, om man räknar med den faktiska boendetätheten.

I tabellen V (sid. 114) redovisas dels antalet erforderliga mansarbetstimmar per hektar jordbruksjord för lantushållningen enligt uppgifter från de bokföringskontrollerade brukningsdelarna, dels också det därav beräknade bostadsbehovet i rumsenheter per hektar jordbruksjord (tabell V c).

Dessa värden äro icke direkt jämförbara med motsvarande från andra utredningar. Som regel kan behovet av bostäder för skogsbruk m. m. i anslutning till jordbruket icke avskiljas. De bokföringskontrollerade brukningsdelarna redovisa emellertid också särskilt den för annat ändamål än lantushållningen erforderliga arbetskraften. Om arbetsinsatsen för lantushållningen sättes till 100, har den totala arbetsåtgången för de olika grupperna varit:

	A	B	C	D
Ssl	124	103	103	106
Msl.	125	113	110	(131)
Msk	131	119	113	(140)
N	158	133	135	—

Med tillhjälp av dessa indextal har tabellen V d uträknats ur tabell V c. Till jämförelse lämnar tabell V e de uppgifter, som framgå av 1938 års jordbruksutredning. Det har icke kunnat styrkas, att en så stor skillnad som här redovisas mellan arbetsförbrukningen inom sydsvenska slättbygden och övriga områden verkligen motiverar motsvarande ökning av bostadsbehovet, men den i övrigt goda överensstämmelsen med de från 1938 års jordbruksutredning hämtade uppgifterna torde innebära en viss garanti för, att den här anförda metoden att uppskatta bostadsbehovet lämnat rimliga resultat.

Vid nybyggnader för småbruk uppskattas bostadsbehovet emellertid ofta väsentligt lägre. Detta beror på, dels att man räknar med en ökad utnyttjning i form av övertidsarbete och ökat deltagande av familjemedlemmar i lant-hushållningen, dels att boendetätheten faktiskt är större inom småbruken än inom bondebruken. Hela småbruksdriftens livskraft sammanhänger härmed. Vid här företagna jämförande kostnadsanalyser har det icke ansetts berättigat att grunda behovsprövningen endast på faktiska förhållanden, utan fastmera önskvärt att få eventuella disproportioner klarlagda. Därför har bostadsbehovet satts i direkt proportion till antalet erforderliga mansarbets-timmar per hushåll. Framför allt vinnes då den fördelen, att man kan skilja på bostäder för lant-hushållningen — vilka skola belasta bruttoavkastningen av jordbruksprodukter — och bostäder för skogsbruk och annan verksamhet.

I detta sammanhang kan det vara av ett visst intresse att känna även arbetsförbrukningen i skogen. Vid de bokföringskontrollerade brukningsdelarna redovisas denna till i medeltal 18 mansarbetstimmar per år och hektar skogs-mark, vilket skulle motsvara ett bostadsbehov av en rumsenhet på 55 à 60 hektar skog. Den i samband med jordbruket redovisade skogsarealen är i norra Sverige i medeltal 6.2 gånger och i södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder 2.0 gånger så stor som tillhörande areal jordbruksjord.

Behovet av kreaturs-stallar.

Likaväl som behovet av bostäder ställts i relation till antalet förbrukade mansarbetstimmar, kan behovet av kreatursstallar ställas i relation till antalet djur av olika slag.

Nanneson har i bilagan 1 angivit vissa genomsnittssiffror rörande förekomsten av de olika djurslagen inom varje jordbruksgrupp. Det därvid som uttryck för djurbeståndets omfattning använda begreppet kreatursenheter, synes dock icke vara i alla avseenden lämpligt att läggas till grund för platsbehovsberäkningar. I stället har här införts begreppet kreatursplats, vilket, efter en i samråd med agronomen Örborn i LBF¹ verkställd jämförelse mellan ett trettiotal ladugårdar och svinstallar, ansetts inrymma: 1 fullvuxet nötkreatur, 2 ungdjur eller kalvar, $\frac{2}{3}$ häst, $\frac{4}{3}$ föl eller unghäst, 5 grisar, $\frac{10}{3}$ får eller getter, eller 20 höns.

Siffrorna avse samtliga djurslag placerade i ladugården. Då det gäller särskilda svinstallar m. m. utnyttjas utrymmet som regel något effektivare.

¹ L B F, tillämpad förkortning för Lantbruksförbundets Byggnadsförening.

Det genom bokföringsresultaten redovisade behovet av kreatursplatser per hektar uppgår till de värden som redovisas i tabell VI a. I tabellens sista rad anges det procentuella tillägg, som anses erforderligt för reservplatser.

Nanneson påpekar, att de bokföringskontrollerade jordbrukens såväl djurbestand som skörderesultat genomsnittligen ligga högre än medeltalet för samtliga jordbruk inom landet. Hur därmed förhåller sig, framgår närmare vid en jämförelse med siffrorna från jordbruksräkningen år 1937, tabell VI b.

Mest iögonfallande är det stora antalet djur på de bokföringskontrollerade småbruken inom Ssl-området. Annars är överensstämmelsen mellan de båda uppställningarna rätt god med någon övervikt för de förut angivna bokföringskontrollerade enheterna, vilket är analogt med förhållandet beträffande bostäder.

Till grund för det fortsatta resonemanget har lagts Nannesons siffror från bokföringskontrollerade jordbruk, såsom de, med tillägg för erforderliga reservplatser, framgå av tabellen. Att göra några jämkningar med hänsyn till jordbruksräkningens uppgifter är icke tänkbart, då därigenom den senare jämförelsen mellan byggnadskostnader och bruttoinkomster, på sätt som av Nanneson föreslagits, skulle bli haltande.

Behovet av övriga ekonomibyggnader.

Behovet av övriga ekonomibyggnader för jordbrukets behov är beträffande logar, lador och magasin möjligt att fixera något så när tillfredsställande. Siffrorna i tabell VII a och b äro beräknade huvudsakligen på grundval av uppgifter, som lämnats av Lantbruksförbundets byggnadsförening (LBF). Den vid större jordbruk allt vanligare direkttröskningen motiverar behovsskillnaden mellan stora och små brukningsdelar.

Beträffande vagn- och redskapsbodar, slöjdbodar, garage och verkstäder föreligga icke behovsuppgifter med samma generella giltighet. Siffrorna i tabell VII c äro medeltal av ett mindre antal fall där dylika byggnader nyligen utförts eller planerats.

Som lämplig enhet för logar och lador har valts m^3 effektiv lagervolym, för magasin m^2 effektiv lageryta och för vagns- och redskapsbodar $m \cdot m \cdot m^2$ överbygd yta, allt per hektar jordbruksjord.

Enhetspriser gällande år 1939.

Alla kostnadsberäkningar hänföra sig till år 1939, som också valts till basår för samtliga indexberäkningar. Jämförelsen mellan byggnadskostnader och bruttoavkastning hänför sig till samma år.

Med enhetspriser avses här nybyggnadskostnaderna år 1939 för de i tabellerna V, VI och VII angivna enheterna för byggnadsbehov. Såväl ett större antal uppgifter angående faktiska kostnader för utförda byggnader som en serie kostnadsberäkningar ligga till grund för de i tabell VIII angivna enhetspriserna.

De faktiska byggnadskostnaderna variera inom mycket vida gränser. Kostnadsberäkningarna däremot visa större överensstämmelse, antagligen på grund av att dessa utförts med exakt lika förutsättningar, även om respektive kostnadsberäknare icke haft möjlighet till inbördes kontroll. Orsakerna till de konstaterade stora kostnadsvariationerna granskas närmare under rubriken »V. Byggnadskostnadernas föränderlighet». (Sid. 93.)

Här skall endast i korthet påpekas, att variationerna i stort sett äro att hänföras till:

- 1) olika standard, såväl beträffande installationer som byggnadstekniskt utförande,
- 2) olikheter i värdering av från gården tillhandahållet material, arbetsinsatser och körslor,
- 3) olikheter i materialkostnader,
- 4) olikheter i arbetseffekt och arbetslöner.

De i tabell VIII angivna enhetspriserna grunda sig på följande förutsättningar:

1) Den normalbostad för jordbrukets arbetskraft, som lagts till grund för beräkningarna, innehåller $3\frac{1}{2}$ rumsenheter i en våning med hel källare. Den sanitära installationen består av tvättrum samt vatten och avlopp i köket. Enklaste formen av centralvärmeanläggning har ansetts höra till nödvändig bostadsstandard, däremot icke vattenklosett eller bad. Hänsyn har tagits till kostnader för delaktighet i gemensamma uthus, badstugor och tvättstugor, allt av enkel beskaffenhet. För större byggnader motsvarar det angivna enhetspriset en något högre standard.

För kreatursstallar innebär ett gemensamt enhetspris per kreatursplats, att de mindre ladugårdarna måste utföras med något lägre standard än de större. Detta motsvaras också av de faktiska förhållandena och kan av olika skäl anses berättigat. För en medelstor ladugård (20—30 kor) beräknas vattenledning till automatiska drickshoar, mjölktrum med avlopp, elektriskt ljus och kraftinstallation ingå i enhetspriset. Däremot ingå icke maskinella installationer av något slag. Som tidigare omnämnts omfattar kreatursplatsen även tillhörande skulle, foderrum (ev. AIV-silo), gödselstad och urinbrunn.

Övriga ekonomibygnader äro av gängse, fullgod standard.

2) Från gården tillhandahållet material prissättes lika som inköpta materialier av motsvarande kvalitet. Likaså har eventuell arbetsinsats av gårdens folk värderats till samma pris som lejd arbetskraft. Betydelsen av olika prissättningar av arbetskraft diskuteras närmare i »V. Byggnadskostnadernas föränderlighet». (Sid. 93.)

3) Materialkostnader äro beräknade medeltal för av socialstyrelsen inhämtade uppgifter (diagram 4—12).

4) Samtliga löner beräknas efter ackord i ortsgrupperna V—VIII i byggnadsfackförbundens avtal. Bostäder utföras helt på ackord.¹ För ekonomibygnader räknas ackordpriser för murare och träarbetare men icke för

¹ Socialstyrelsens beräkningar, jfr sid. 78—79.

grovarbetare med hänsyn till att grovarbetet i största möjliga utsträckning utföres av gårdens folk.

Nybyggnadskostnader för bostäder.

Av tidigare angivna bostadsbehov för lantushållningen och motsvarande priser per rumsenhet, ha de i tabell IX a (sid. 116) angivna nybyggnadskostnaderna för bostäder uträknats. Samtidigt anges till jämförelse de byggnadskostnader, som beräknats efter uppmätningarna år 1924¹ och 1940 års byggnadskostnadssakkunnigas uppgifter (tabellerna IX b och c). Vid en jämförelse måste man ta hänsyn till standard- och prisstegring under åren 1924—1939 och det förhållandet att arbetarbostäder icke ingå i de av 1940 års byggnadskostnadssakkunniga redovisade kostnaderna. Med hänsyn till dessa förhållanden kunna de i denna undersökning angivna summorna för småbruken anses ligga omkring 20 procent högre än motsvarande kostnader för de utförda byggnader som redovisats. Därigenom bekräftas det tidigare (sid. 79) gjorda påpekandet, att den bostadsstandard som ovan förutsatts beträffande utrymmen och utförande som regel icke tillämpas inom småbruken. Av olika anledningar komma dessutom kostnaderna för byggnader för jordbrukets behov vanligen att anges lägre, än som motsvarar fulla marknadspriset.

Nybyggnadskostnader för ekonomibyggnader.

För ekonomibyggnader (tabell X, sid. 117) blir resultatet av en jämförelse ungefär densamma som för bostäder. Emellertid får föreliggande utredning ytterligare stöd av kostnadsberäkningarna till »Index över jordbrukets inkomster och utgifter» (tabell X e). Det är också naturligt, eftersom man även vid dessa beräkningar utgick från behovsprövning i stället för statistiskt underlag. Byggnadskostnadsstegringen från 1935—1937 fram till sensommaren 1939 anges i »Index över jordbrukets inkomster och utgifter» till 16 procent.

IV. Årskostnader för ett fast byggnadsbestånd.

Man kan inte dra några slutsatser om byggnadskostnadernas betydelse för jordbruket utan att utjämna dem till årliga utgifter. Det gäller sålunda att finna en faktor som reducerar gällande nybyggnadskostnader till årskostnader. Denna *årskostnadsfaktor* uttryckes vanligen i procent. Tidigare utredningar² ange dess värde utan hänsyn till räntor, skatter och försäkringar, till belopp varierande från 1.68 till 3 procent. De varierande uppgifterna ha för-
anlett en närmare analys av årskostnadsfaktorns sammansättning.

Till årskostnaderna för ett jordbruks byggnadsbestånd böra räknas:

- 1) fondering,
- 2) räntor,

¹ L. Nannesson: »Byggnadskapitalets storlek vid svenska jordbruk».

² A. H. Stensgård: »Index över jordbrukets inkomster och utgifter» och L. Nannesson: »Räkenskapsresultatet från bokföringskontrollerade jordbruk».

- 3) underhåll,
4) skatter och försäkringar.

Fondering och räntor.

En maskin har då den köpes ett visst värde. Detta värde sjunker alltefter-
som maskinen föråldras och förslites. Den årliga värdeminskningen måste
motsvaras av en årlig amortering, som tillsammans med ränta på det investe-
rade kapitalet, underhåll och reparationer m. m. utgör årskostnaden för ma-
skinen. På samma sätt räknas i allmänhet årskostnader för byggnader. Man
utgår med andra ord från det en gång investerade kapitalet och anser att
detta skall bibehållas oförändrat och årligen ge den avkastning som betingas
av gällande ränteläge.

Förhållandet blir i viss mån ett annat, då det gäller byggnader för jordbru-
kets behov. Dessa äro ett nödvändigt tillbehör till jordbruksjorden, och de
måste successivt förnyas i den mån de förslitas eller bli otidsenliga. Om
man utgår ifrån att varje brukningsdel sedan länge haft ett för densamma
avpassat byggnadsbestånd, förefaller det således riktigare att betrakta de
årliga inbetalningar, vilka skola täcka nyanskaffningskostnaderna, som en
sparfond för kommande byggnader, än som en avbetalning på tidigare in-
vesteringar. Denna *fondering* bör anpassas efter det byggnadspris som kan
tänkas komma att gälla vid nästkommande nybyggnadstillfälle. Att ställa
några säkra prognoser för byggnadskostnadernas framtida utveckling är
givetvis omöjligt. Med erfarenhet från de senaste decennierna vågar man emel-
lertid påstå att byggnadskostnaderna — delvis i samband med penningvär-
dets fall — i stort sett ständigt stegras. Stegningen sker tidvis likformigt, tid-
vis språngvis. För att möjliggöra någotsånär enkla beräkningar har här bort-
setts från dessa diskontinuiteter och kostnadsstegringen antages likformig
med en viss procent om året. Denna procentsats kallas här den årliga bygg-
nadskostnadsstegringen = t procent (diagram 1). Medelvärde av t har under
de senaste 40 åren legat mellan 2 och 3 procent.

Fonderingen uttryckes lämpligen i procent av de byggnadskostnader som
gälla under ifrågavarande budgetår och kallas här f procent. Gällande ränte-
fot kallas r procent och fonderingstiden — d. v. s. den tid, som normalt för-
flyter mellan två nybyggnadstillfällen för samma byggnad — kallas n år.
Under ovan angivna förutsättningar är

$$f = \frac{1 + r}{1 + t} - 1 \cdot 100$$

$$f = \frac{(1 + r)^n}{(1 + t)^n} - 1 \cdot 100$$

eller med någon approximation

$$f = \frac{r - t}{(1 + r - t)^n - 1} \cdot 100$$

Det fonderade beloppet under en tid av likformigt stegrade byggnadskost-
nader växer på samma sätt, som om räntan vore $(r-t)$ procent i stället för r
procent. I diagrammet 1 kan den årliga fonderingskostnaden i procent av för

året gällande nybyggnadskostnader avläsas, då man känner räntefot, fonderingstid och byggnadskostnadsstegring.

Exempel:

Antag att en ladugård har en livslängd på 40 år ($n=40$), gällande medelränta beräknas till 4.0 procent ($r=4.0$), och att man förmodar, att ladugården kommer att draga $2\frac{1}{2}$ gånger så dryga kostnader vid nästa byggnadstillfälle som vid det föregående. Hur mycket måste ägaren satsa om året, för att han inte skall behöva ta upp några nya lån nästa gång han bygger?

I det lilla hjälpdigrammet utläses att en byggnadskostnadsstegring från 100 till 250 ($2\frac{1}{2}$ ggr) på 40 år motsvarar en byggnadskostnadsfördyring av $2\frac{1}{4}$ procent om året ($t=2\frac{1}{4}$). Skillnaden mellan ränta och kostnadsfördyring blir $(r-t)=4-2\frac{1}{4}=1\frac{3}{4}$. I stora diagrammet avläses för $n=40$ och $r-t=1\frac{3}{4}$, $f=1.75$ procent. Ägaren måste således varje år spara 1.75 procent av det belopp som en nybyggnad av ladugården skulle kosta samma år för att han skall kunna bygga nytt vart 40:e år utan skuldsättning.

Beträffande lämplig amorteringstid för jordbrukets ekonomibyggnader har en åsiktsförskjutning ägt rum under de senaste åren. Den ökade mekaniseringen medför ökade krav på byggnadstypernas utveckling och förändring. Förr bedömdes en byggnads troliga livslängd till mellan 60 och 90 år efter dess tekniska utförande och därav betingade motståndskraft mot förvittring och förslitning. Numera torde man knappast våga räkna med att en byggnad uppnår den av dessa faktorer betingade åldern. Den snabba utvecklingen gör att jordbrukets ekonomibyggnader kunna väntas bli oekonomiska i drift förr än de ur byggnadsteknisk synpunkt bli värdelösa.

Inom Sveriges Allmänna Lantbrukssällskap gjordes år 1938 en utredning angående värdeminskning å byggnader. Av denna utredning framgår bland annat dels »att det är den praktiska användbarheten av byggnaden som är avgörande för när nybyggnad skall ske» dels »att flera ladugårdar nybyggs redan efter 30—35 år» och »att av det nu befintliga — relativt sett — yngre byggnadsbeståndet en ganska stor del (från ett län anges 20—40 procent) för närvarande sannolikt torde vara i behov av ombyggnad». Det påpekas också i utredningen att svinhus ha mycket kort livslängd medan logar och magasin kunna få en längre varaktighet än andra ekonomibyggnader av trä. Medellivslängden anges för nybyggnader av trä till 50 år och för stenbyggnader till 70 år enligt uppgifter från Hushållningssällskapen. Med hänsyn till de citerade uttalandena förefalla dessa siffror höga. Som grund för beräkningen av fonderingskostnaderna väljes därför fonderingstiden här något kortare eller i medeltal till 50 år för bostäder, 40 år för kreaturstallar och 60 år för övriga ekonomibyggnader. Emellertid bör samtidigt påpekas att valet av fonderingstid spelar en viss roll för den årliga fonderingskostnaden. Därvid måste man också ta hänsyn bl. a. till ränteläget vars betydelse här nedan närmare granskas.

Vid beräkning av jordbrukets produktionskostnader brukar räntekostnaden för fastigheterna betraktas som en fristående enhet utan uppdelning på olika typer av kapitalinvestering. Räntan beräknas på fastighetsvärdet, som i sin tur är en funktion av avkastningen. Byggnadsbeståndet spelar mindre

roll. Detta innebär som regel en överskattning av gamla byggnaders värde och underskattning av nybyggnadsvärdet. Man tar med andra ord för liten hänsyn till nödvändigheten av en sparfond på sätt som ovan skisserats. Såvida icke sparfonden upplägges genom särskilt kapitalkonto borde besparingarna bokföras i form av avskrivning av byggnadskapitalet.

Hur en byggnads värdeminskning fortgår symboliseras grafiskt i diagram 2. Vid en viss tidpunkt utföres en nybyggnad till en kostnad av B_1 kronor. Samtidigt påbörjas de årliga inbetalningarna till den byggnad som om 40 år skall ersätta den förra. Vid varje tidpunkt skall summan av byggnadsvärdet och sparfonden motsvara nybyggnadskostnaderna. Om man antar att byggnadskostnaderna fördubblas på 30 år, och kostnadsökningen sker likformigt, kommer stegringen att följa kurvan a. Sparfonden växer samtidigt på sätt som framgår av avståndet mellan linjerna a och b; b motsvarar alltså byggnadens värdeminskning.

Det ovan skisserade betraktelsesättet överensstämmer inte med den av efterfrågan betingade prissättningen. Efter hand, som nybyggnadspriserna på den allmänna marknaden stiga, värderas också gamla byggnader till högre belopp än de från början kostat. Dessutom förekommer ofta en överskattning av den tid som den gamla byggnaden ännu är räntabel. Denna övervärdering av gamla byggnader återspeglar sig i en undervärdering av nybyggnader, som medför det kända förhållandet, att nybyggnadskostnaderna för mindre brukningsdelar som regel väsentligt överstiger det belopp till vilket hela den nybyggda fastigheten värderas. Byggnadsvärderingen åskådliggöres schematiskt genom diagrammet 3.

Vid tidpunkterna A_1 och A_2 rivs djurstallarna på en viss gård och nybyggas. Vid tidpunkten A_1 kostade det B_1 kronor att bygga. 40 år senare (A_2) kostar det B_2 kronor. Under mellantiden och i fortsättningen variera byggnadskostnaderna. Också här göres det schematiska antagandet att variationerna utgöra en likformig kostnadsstegring (linjen a).

Gårdens ägare, som vid tidpunkten A_1 själv kunde satsa hela byggnadskapitalet, upplägger en sparfond på tidigare skisserat sätt. Han räknar med en avskrivning av byggnadsvärdet (linjen b_1), i samma mån som fondens kapitalvärde växer.

Vid tidpunkten A_2 använder han det samlade kapitalet för att bestrida nybyggnadskostnaderna. Ladugården kostar honom då B_2 kronor. Avskrivningen fortsättes genom nya besparingar såsom kurvan b_2 visar.

Som försäljningsobjekt värderas gården annorlunda. De första åren efter nybyggnadstillfällena torde det vara svårt att finna en köpare, som är villig att betala fulla värdet. Men allteftersom avskrivningarna fortgå blir risken för försäljningsförlust mindre. Så småningom uppstår i stället en avsevärd vinstmarginal. I stort sett kan det av fastighetsvärderingen betingade saluvärdet för byggnaderna nämligen anses följa en kurva som ansluter till linjen c. Saluvärdet minskas visserligen i förhållande till nyanskaffningsvärdet för dagen (linjen a) men stegras ändå i stort sett hela tiden.

Som bas för ränteberäkningen vore det riktigt att under tiden A_1 till A_2 räkna B_1 kronor och därefter B_2 kronor. Eftersom alla andra kostnader ställas

i relation till nybyggnadskostnaden under budgetåret företages här en utjämning, så att basvärdet för räntebereäkningen anses vara $(B_2 + B_1) : 2B_2$ gånger gällande nybyggnadsvärde, d. v. s. att basvärdet för räntebereäkningen förhåller sig till nybyggnadsvärdet som medelvärdet mellan B_1 och B_2 till B_2 . På diagrammet betyder detta att ifrågavarande basvärde följer linjen d. Därmed avses givetvis ingen värdering av byggnaderna, utan endast en utjämning av räntekostnaderna.

De tre faktorerna, byggnadskostnadsstegring, räntefot och fonderingstid, inverka både på fonderings- och räntekostnader. Tabell XI har uppgjorts för att klargöra den inbördes vikten av de tre faktorerna. Som synes spelar byggnadskostnadsstegringen och räntefoten för aktuella fall mindre roll än fonderingstiden.

Underhåll.

Med tanke på här angivna korta amorteringstider anses kostnaderna för mera omfattande reparationer kunna försummas. Vid längre amorteringstider växa kostnaderna för reparationer starkt med byggnadens stigande ålder. Vad som härvidlag kan anses normalt för jordbruksbyggnader är icke möjligt att fastställa. Av erfarenheter från industrier och stadsbebyggelse vågar man emellertid antaga, att för ett gammalt byggnadsbestånd reparationskostnaderna uppgå till belopp som ofta överstiga fonderingskostnaderna. Samtidigt som man beräknar lägre kostnader för räntor och fondering vid ökad amorteringstid (tabell XI) måste man alltså göra tillägg för ökade reparationskostnader. Den hittills som regel praktiserade metoden att hellre lappa på och nyinreda än att riva och bygga nytt har nog i många fall andra orsaker än strängt ekonomiska. Bland dessa får man väl i första hand nämna kapitalbrist på grund av otillräckliga avskrivningar samt i viss mån beskattningsförhållanden men också pietet mot det bestående.

Storleken av underhållskostnaderna beror på ifrågavarande byggnads tekniska utförande. För varje byggnadsdetalj bör summan av fonderingskostnaderna och underhållskostnaderna vara ett minimum. Ofta lönar sig ett dyrare utförande, därför att underhållskostnaderna minskas. Å andra sidan kan kapitalbrist vid nyanskaffningstillfället tvinga till en billig utföringsmetod, utan hänsyn till kostnaderna för det framtida underhållet. Detta torde vara en av anledningarna till det tidigare påpekade förhållandet, att priset per kreatursplats för stallbyggnader vid småbruk ofta är lägre än vid storbruk, trots att man med tanke på de relativt större väggytorna i mindre byggnader kunde vänta sig motsatsen.

Stensgård anger underhållskostnaden till 0.6 procent av förnyelsekostnaderna exklusive de av gårdens folk utförda arbetena. Ett vanligt antagande för det totala underhållet anges till 1 procent. Det troliga underhållet för de byggnader som förutsatts i denna undersökning kan uppskattningsvis anges på följande sätt.

Yttertak av tegel eller asbestcement behöva översyn varje år (ett visst bräckage förekommer). Yttertak av svartplåt måste oljemålas vart fjärde eller femte år och papptak eller spåntak måste omläggas vart femtonde à tjugonde

år. Årskostnader för yttertak variera sålunda avsevärt. I här anförda beräkningar förutsättes tak av asbestcement, motsvarande det lägsta underhållet. Numera måste man emellertid i stället för asbestcement använda tegel, som blir något dyrare eller ersättningsmaterial, om vilkas livslängd och underhållskostnader man inte med säkerhet kan yttra sig.

Utvändiga målningsbehandlingar och underhåll i övrigt bliva lika för sten- och träbyggnader i fråga om snickerier, plåtarbeten, rännor, vindskivor o. s. v., men högre för trähusen beträffande utvärdig ytmålning. Särskilt för djurstallar förekomma i stället putslagningar på stenhus i rätt stor utsträckning. Samtliga snickerier och vissa inredningar bytas en gång (efter 20 år) i djurstallar och överses grundligt i bostäder (efter 25 à 30 år).

Invändigt kalkas djurstallar varje år och snickerier oljemålas vart fjärde. Bostäder nyrenoveras vart 8:e à 10:e år. Spis, tvättställ och diskbänk jämte avloppsledning anses ha hälften så lång livslängd som huset i övrigt. Dessa inredningar måste alltså förnyas en gång (efter 25 år).

Alla underhållskostnader äro uppskattade med hänsyn till lejd arbetskraft. Arbeten med gårdens folk antagas draga samma kostnad, för så vitt man icke kan utföra arbetena som fyllnadsarbeten för att undvika sysslolöshet.

Den beräknade storleken av de årliga underhållskostnaderna i procent av nybyggnadskostnaderna redovisas i tabell XII. (Sid. 118.)

Försäkringar och skatter.

Av tänkbara risker anses här endast brandrisken böra belasta byggnadskontot. Enligt uppgifter från brandförsäkringsbolag uppgå premierna för brandförsäkring till omkring 0.1 procent för fullgoda stenbyggnader på landsbygden i mellersta och södra Sverige. Träbyggnader kosta ungefär dubbelt så mycket. I Norrland ökas kostnaderna med 75 à 100 procent.

Den del av kommunalskatten, som utgår på 5 procent av taxeringsvärdet, anses här böra belasta byggnadskapitalet. Därvid uppskattas taxeringsvärdet — av skäl, som tidigare angivits — till i runt tal $\frac{2}{3}$ av byggnadernas för året gällande nybyggnadsvärde. Utdebiteringen räknas här sålunda på 3.3 procent av byggnadernas nyvärde.

Utdebiteringens storlek såsom den framgår av Statistisk årsbok (skatt till landsting och kommuner) har uträknats som i förhållande till landsbefolkningen vägda medeltal. I södra och mellersta Sverige ligga dessa medeltal mellan 10 och 11 kronor per skattekrona under det att norra Sverige har ett medeltal av 14 kronor per skattekrona.

Sammanställning.

I tabell XII sammanställas kostnaderna för fondering, räntor, underhåll och skatter till för olika byggnadstyper gällande årskostnadsfaktorer.¹ Delkostnaderna äro beräknade under förut angivna förutsättningar. Till jämförelse nämnas vissa motsvarande värden från tidigare utredningar.

¹ Se tabell I, »Beteckningar».

Med tillhjälp av årskostnadsfaktorerna i tabell XII uträknas slutligen årskostnader för jordbruksbyggnader i kronor per hektar gällande år 1939 (tabell XIII). Beträffande kostnader för underhåll och nybyggnad föreligga vissa värden från de bokföringskontrollerade brukningsdelarna och 1938 års jordbruksutredning. Sinsemellan stämma kostnadsuppgifterna från dessa båda källor väl överens. De ligga båda avsevärt lägre än föreliggande undersökningsresultat vid de små brukningsdelarna, under det att motsvarande värden vid storbruken stämma rätt väl. Skillnaden mellan de efter behovsprövning beräknade årskostnaderna och verkliga utgifter är ännu mera markerad än mellan beräknade och redovisade nybyggnadsvärden. Här spelar bristande fondering och lågt räknade arbetskostnader antagligen en avgörande roll. Man har icke kunnat anpassa sig till de snabbt stegrade byggnadskostnadernas krav på ökad fondering. Ofta torde nybyggnadsbehovet icke kunna tillfredsställas på grund av kapitalbrist. Detta å sin sida måste medföra en fortgående kvalitetsförsämring och slutligen allvarlig kapitalnöd. En klar bild av denna tendens ger tabell XV. Normalt borde nybyggnadsbehovet vid jämnt fördelad nybyggnadsfrekvens uppgå till 2 à 3 procent av hela byggnadsbeståndet. Inom A-gruppen var år 1937 antalet rivningsfärdiga ekonomibygnader sex till åtta gånger större än normalt. Ingen jordbruksgrupp kunde uppvisa ett tillfredsställande byggnadsbestånd. Den fortsatta utvecklingen pekar mot en snabbt fortgående ytterligare försämring. Mellan 40 och 60 procent av hela byggnadsbeståndet var år 1937 av mindre god eller dålig beskaffenhet.

V. Byggnadskostnadernas föränderlighet.

Kostnadsstegringar

1939—april 1942.

Alla siffror i det föregående ha uträknats med hänsyn till förhållandena år 1939. Sedan dess ha byggnadskostnaderna stigit omkring 30 procent. Hur denna stegring fördelas på olika kostnadsfaktorer visar tabell XVI. (Sid. 121.)

År 1939 har valts till basår (index = 100) och för åren 1940, 1941 och april 1942 anges vissa delkostnader i procent av kostnaderna 1939. För år 1939 anges delkostnadernas vikt i procent av totalkostnaden. Uppställningen baserar sig på detaljkostnadsberäkningar, av vilka kostnadsberäkningarna för bostäder äro gjorda i anslutning till socialstyrelsens undersökningar. Därvid ha riksavtalens ackordsprislister lagts till grund för beräkningen av arbetskostnaderna. För ekonomibygnader äro speciella beräkningar utförda i huvudsak efter samma grundprincip. Den starka stegringen av kostnader för grovarbete i jämförelse med övriga arbetskostnader beror därpå att lönerna för grovarbetare — med hänsyn till att gårdens folk deltaga i arbetet — ansetts betalas efter tid utan akord. Timlönen har efter krigsutbrottet stigit avsevärt mer än ackordslönen. Förhållandet belyses närmare under rubriken »Arbetslöner» (sid. 99 o. f.).

I medeltal för alla byggnader för jordbrukets behov var år 1939 arbetskostnaden för de tre huvudgrupperna grovarbetare, träarbetare och murare enligt tabell XVI icke fullt 27 procent av totalkostnaden. I den mån arbetena utföras på ackord ha sedan dess fram till april 1942 lönekostnaderna stigit icke fullt 10 procent, under det att stegringen för timlöner uppgår till 21 å 24 procent. Med den fördelning av tidlönsarbete och ackordsarbete som här förutsatts ha arbetskostnaderna i medeltal stigit 13·5 procent (1939—april 1942), under det att övriga kostnader ökats omkring 36 procent. Därav följer att av den totala fördyringen — från 100 till 130 — ingå arbetslöner för grovarbetare, träarbetare och murare med 3·6 enheter och övriga kostnader med 26·4, varav materialkostnader c:a 20·4 enheter. Arbetskostnadernas del i totalkostnaderna ha samtidigt sjunkit från 27 till 23 procent.

Av materialkostnaderna spelar virkeskostnaden en dominerande roll. År 1939 torde denna ha uppgått till i medeltal omkring 20 procent av totalkostnaderna för alla jordbruksbyggnader. Prisstegringen sedan dess fram till april 1942 har enligt tillgängliga noteringar varit i medeltal 36·5 procent och virket ingår alltså i prisstegringen (totalt = 30 enheter) med 7·3 enheter. Nu (april 1942) ingår virkeskostnaden med 21 procent av totalkostnaden.

På liknande sätt kan man ur tabell XVI utläsa betydelsen av de olika delkostnadernas stegring. Vid jämförelserna gäller att bostäder ingå med i runt tal halva kostnaden, kreatursstallar och liknande byggnader med en tredjedel och logar och liknande med en sjättedel av hela kostnaden för jordbrukets bebyggelse.

Som tidigare framhållits ha avtalsenliga löner inom de billigare ortsgrupperna och materialpriser enligt officiella noteringar lagts till grund för värdena i tabell XVI. Det är klart, att vissa förskjutningar uppkomma om material- och arbetskostnader räknas till andra priser. Särskilt äro därvid virkespriserna av stor betydelse vid sidan om arbetskostnaderna. Om virket tages ur egen skog, minska de direkta kontantutgifterna avsevärt. De kontanta utgifterna för andra delkostnader bli då av motsvarande större vikt. Därför komma utgifterna bland annat för arbetskostnaderna att som regel vara mera kännbara vid jordbruksbyggnader, än vad kostnadsanalysen i tabell XVI anger. I den mån gårdens folk deltar i arbetet komma också arbetskostnaderna att märkas mindre, eftersom ifrågavarande arbetslöner ändå hade måst utbetalas. Den för lantbrukaren i första hand märkbara tilläggs-kostnaden blir sålunda utgifterna för inköpta materialer och lejda byggnadsarbetare. Till hur stor del eget arbete och virke ur egen skog ingår i brukningsdelarnas byggnadskostnader framgår av 1938 års jordbruksutredning (tabellerna XIV e—i). Insatsen av eget arbete är naturligt nog störst vid småbruken, där den enligt nämnda utredning uppgår till 12 å 16 procent, medan vid storbruken motsvarande siffror äro 7 å 9 procent av hela byggnadskostnaderna. Virke ur egen skog värderas i norra Sverige till 13 å 17 procent och i övriga skogsbygder till 9 å 15 procent av totalkostnaderna. På slättbygderna uppskattas värdet av eget virke till 6 å 7 procent. Kontantutgifterna komma sålunda att uppgå till något över 80 procent av samtliga byggnadskostnader

på slättbygderna och vid storbruken i skogsområdena, under det att i Norrland i medeltal 70 procent av alla byggnadskostnader äro kontantutgifter för inköpta material och lejd arbetskraft.

Frånsett det förhållandet att utgifterna för byggnadsarbete som utföres av gårdens folk bli mindre kännbara än direkta kontantutgifter, innebär i vissa fall utnyttjandet av egen arbetskraft ett verkligt förbilligande. Detta förbilligande beror på jordbrukets säsongväxlingar och den därmed följande ojämna belastningen av arbetskraften. Under för jordbruket bråda tider kan det inte löna sig att låta jordbruksarbetare hjälpa till med byggnadsarbete. Däremot förekomma mellantider, då lanthushållningen icke ger full sysselsättning. I den mån som då icke förbättringsarbeten på ägorna äro mera överhängande, bör arbetskraften utnyttjas till byggnadernas omvårdnad och förbättring. Huvudsakligen torde därvid ifrågakomma underhåll och mindre reparationer, förberedelsearbeten för nybyggnader såsom framforsling av virke och andra material, grundgrävning och dräneringar samt under själva byggnadstiden hantlangning och andra hjälparbeten. Egentliga byggnadsarbeten äro däremot numera så pass specialiserade, att det knappast kan löna sig att utföra dem med annat än därtill särskilt utbildad arbetskraft under sakkunnig ledning. Hur priset för den arbetskraft som tidvis är frigjord från lanthushållningen bör beräknas kan icke utan vidare avgöras. Här har den räknats till fulla värdet. Därigenom avlastas lanthushållningen från kostnaden för icke nyttiggjorda arbetstimmar.

Slutligen måste konsekvenserna av det gjorda antagandet, att arbetena utföras efter avtalsenliga byggnadsarbetarlöner och med ackordsmätning närmare belysas. Då arbetena betalas efter timlön, blir arbetskostnaden icke fast på samma sätt som vid ackordsbetalning. Det är därför vanskligt att ange en medelkostnad för arbete utfört efter tidlössystem i förhållande till kostnaden för arbete, som betalas efter ackord. Emellertid ha av diskussionerna under rubriken »Arbetslöner» vissa resultat framkommit som visa indexstegringen av kostnaden för tidlönsarbete i jämförelse med ackordsarbete enligt gällande avtal. Dessa resultat ha lagts till grund för indexserierna i tabell XVI d—h. Dock måste den reservationen göras att där angivna index kunna variera med åtminstone ± 3 enheter beroende på växlande arbetseffekt. Tabellerna ha därför icke sitt huvudsakliga värde i de absoluta talen. De ha medtagits för att visa hur en antagen kostnadsförändring år 1939 förskjutes under åren 1940—1942, och betydelsen av t. ex. virkeskostnaden nu i jämförelse med samma kostnad år 1939.

De kostnadsförändringar som i april 1942 uppkomma genom olika betalningssätt av den lejda arbetskraften äro relativt små. Däremot uppstå väsentliga kostnadsminskningar om virke ur egen skog räknas till lägre pris än vad som officiellt noteras. Likaså har det stor betydelse att arbetskostnaden för gårdens folk i vissa fall kan räknas lägre på grund av ojämnheter i arbetstillgången vid jordbruket. Vad som här sagts om virke gäller i viss mån även andra material särskilt grus och sand men även cementshålsten, cementtakpannor, kalk o. s. v. För transporter gäller detsamma som för grov-

arbetare: i den mån jordbruket inte kan utnyttja befintliga dragare kunna körslor räknas till betydligt billigare priser, än vad som gäller för lejda transporter.

Materialkostnader.

Av det föregående framgår att de i tabellen XVI a—c angivna indextalen endast gälla under vissa förutsättningar. Trots detta kunna kostnadsvariationerna vara stora. Orsaken härtill är framför allt de stora materialprisvariationerna. Dessa prisvariationer framgå bland annat av de uppgifter, som årligen insamlas av Kungl. socialstyrelsen. I föreliggande undersökning redovisas dessa i form av diagrammen 4—12, där varje uppgift betecknas av en punkt. Uppgifterna ha fördelats på jordbruksområden och år.

Endast priset på cement uppvisar en något så när samlad bild. Spridningen för övriga materialkostnader är så stor, att man i många fall har svårt att fastställa kostnadsförskjutningarna från år till år. Det är därför naturligt, att på olika sätt beräknade index lämna olika resultat. Några exempel må anföras för att belysa detta. Som uppgiftslämnare ha utvalts 1) Kungl. socialstyrelsen, 2) Sveriges lantbruksförbund, 3) tidningen »Sågverksägaren», nr 5, 1942. Med 1939 som basår ha ur uppgifterna uträknats index för åren 1940 och 1941 (tabell XVI f). För 1939 angivas uppgivna enhetspriser (index = 100).

Anledningen till de stora prisskillnaderna torde framför allt vara varukvaliteten, då det gäller sådana varor som t. ex. kalk och takpapp samt i viss mån virke, murtegel, taktegel och cementhålstén. Priserna på t. ex. grus och sågspån bestämmas framförallt av tillgång och transportkostnader, faktorer som givetvis även för andra material i vissa fall kunna spela stor roll. Dessutom tillkomma de ojämnheter i prissättningen som bero på att penningushållningen ännu icke är fullständigt genomförd på landsbygden. Varubyte och ömsesidiga tjänster, som icke alltid värderas i pengar, torde där spela en relativt större roll än i städerna.

Materialprisutvecklingen är i övrigt klarlagd genom tidigare utredningar särskilt genom den av byråchefen Alf Johansson den 5 februari 1942 överlämnade promemorian rörande bostadsförsörjningen.¹

I promemorian anføres i huvudsak följande:

Stegrade priser på olika byggnadsmaterial ha varit den främsta orsaken till fördyringen av byggnadskostnaderna. Om bakgrunden till denna prisstegring gäller alltså i huvudsak vad 1940 års byggnadskostnadssakkunniga anförde i sitt betänkande (jfr särskilt kap. 6). Till stor del bottnar prisstegringen i likartade kostnadsstegringar för alla materialleverantörer, yttrade de sakkunniga, som formulerade sina slutsatser på följande sätt: »I föreliggande situation äro enligt de sakkunnigas mening möjligheterna att åstadkomma en prissänkning för byggnadsmaterialen relativt begränsade. De nämnda kostnadsstegringarna äro icke betingade av förhållanden inom byggnadsindustrien och kunna endast i begränsad utsträckning påverkas från denna. I vissa fall undandra de sig helt ingripanden från de svenska statsmakternas sida. Vad som av dessa kan åtgöras, inskränker sig främst till en sådan priskontroll, som i möjligaste mån söker hålla tillbaka prisstegringarna på byggnadsmaterial.»

¹ Statens offentliga utredningar 1942: 3.

Denna framställning äger i huvudsak giltighet också beträffande utvecklingen under det senaste året. De ytterligare prisstegringarna på byggnadsmaterial sammanhånga i allmänhet med kostnadsstegringar, som direkt förorsakats av krigsförhållandena. Så spelar den övergång från kolbränsle till vedbränsle, som i betydande utsträckning måst äga rum, stor roll ur kostnadssynpunkt. Även andra sådana av krisen betingade produktionsomläggningar ha bidragit till att höja kostnaderna.

Under det senaste året har priskontrollen efter hand ytterligare utbyggt, så att den numera omfattar flertalet byggnadsmaterial. En ytterligare utvidgning av densamma kan väntas inom en nära framtid. Därjämte har kontrollen i vissa avseenden skärpts. Så har den i början tillämpade metoden, att endast efter krigsutbrottet inträffade kostnadsstegringar beaktades, i vissa fall ersatts av en grundlig granskning av samtliga tillverkningskostnader. De principer, som priskontrollnämnden tillämpar vid sin prövning av prisärenden, äro i stort sett desamma, som gällt allt från priskontrollarbetets början. I huvudsak innebära de, att endast direkta kostnadsstegringar ansetts motivera höjda priser. Däremot har ökad knapphet i och för sig icke erkänts som ett tillräckligt motiv för en prishöjning. Företagen ha sålunda icke medgivits att fördela sina fasta kostnader på en minskad omsättning, när produktionen av en eller annan anledning måst inskränkas.

En analys av socialstyrelsens byggnadskostnadsindex utvisar för det första, att trävaror och snickerier svara för en mycket betydande del — i runt tal fjärdedelen — av den stegring, som byggnadskostnaderna undergått under det senaste året. Priserna voro på trävarumarknaden relativt låga under 1938 men stego under våren och sommaren 1939. Under det första krigsåret inträffade en mycket måttlig ytterligare prisstegring. När 1940 års byggnadskostnadssakkunniga utförde sina undersökningar under senare delen av 1940, var situationen ännu såmligen oklar. Tendenser i såväl prisstegrande som prissänkande riktning balanserade mot varandra, utan att något tydligt utslag i någondera riktningen kommit till synes.

Ännu under första halvåret 1941 var utvecklingen på trävarumarknaden i stort sett tämligen lugn, ehuru en viss prisrörelse uppåt började göra sig märkbar. Denna var emellertid icke av sådan styrka, att den föranledde något ingripande från priskontrollnämndens sida.

Läget har under hösten 1941 blivit ett annat. Resultaten från kronoskogsauktionerna visade sålunda en mycket betydande uppgång av priserna.

Under hösten 1941 ha även priserna på sågade trävaror stigit. Uppgången har varit något varierande i olika delar av landet och för olika sortiment. Allmänt kan sägas, att trävarupriserna i slutet av 1941 ligga 30 à 50 % högre än i början av 1939.

Resultatet av kronoskogsauktionerna 1941 har föranlett priskontrollnämnden att upptaga vissa utredningar. En fråga, som härvid reste sig, var den, huruvida prisstegringarna berodde på knapphet på trävaror. Det var därför en angelägenhet av vikt för priskontrollnämnden, att först och främst erhålla en överblick över försörjningsläget med trävaror och utvecklingen av de faktorer, som påverka detta. Den undersökning, som genomförts härom, utvisar, att man har att räkna med ett totalt avverkningsbehov, som för 1941/42 ligger 16 procent över den faktiska totala avverkningen 1940/41. Till jämförelse kan nämnas att den sålunda beräknade behövliga avverkningen 1941/42 nära nog exakt motsvarar den faktiska avverkningen under rekordåret 1936/37; den större vedavverkningen 1941/42 kräver dock mera arbetskraft.

Dessutom har priskontrollnämnden påbörjat en undersökning rörande de kostnadsstegringar, som påverkat trävarumarknaden. Denna undersökning är ännu icke slutförd. Då resultatet av densamma föreligger, ämnar priskontrollnämnden upptaga förhandlingar med representanter för olika intressegrupper på området om prisfrågorna. På nuvarande stadium synes något besked i dessa frågor icke kunna erhållas. Utvecklingen hittills synes göra en prisreglering ofrånkomlig; ännu är dock intet avgjort beträffande formerna för en sådan. Man synes dock kunna förvänta,

att de ytterligare prishöjningar på sågade trävaror, som eventuellt visa sig növdändiga, skola kunna hållas inom tämligen snäva gränser.

Vad härefter angår de sammanlagda kostnaderna för betong ha dessa visserligen stigit starkt sedan före kriget eller enligt socialstyrelsens beräkningar med 60 %; uppgången under det senaste året är emellertid måttlig; 6.7 procent. Varje vidtagen prishöjning på cement har varit underställd priskontrollens prövning.

För tegel har den totala prisstegringen sedan 1939 uppgått till mellan 20 och 30 %. Priserna höjdes första gången under andra halvåret 1940 med upp till omkring 12 % och en andra gång under hösten 1941 med ytterligare ungefär lika mycket. Vid det senare tillfället var frågan underställd priskontrollnämndens prövning, som därvid utförde vissa kostnadsberäkningar vid ett tiotal tegelbruk. De inträffade kostnadsstegringarna varierade starkt de olika bruken emellan. Den helt dominerande kostnadsstegringen hade uppkommit genom övergången från kolbränsle till inhemskt bränsle. Därjämte ha stegrade transportkostnader inverkat. — För gasbetong har prisutvecklingen varit likartad den för tegel.

Beträffande priserna på handelsjärn förelåg under 1940 en överenskommelse mellan järnbruken och de priskontrollerande myndigheterna om en viss kostnadsökningsskalkyl. Byggnadskostnadssakkunniga redogjorde i sitt betänkande för de överläggningar de sakkunniga haft med representanter för järnbruken och priskontrollnämnden och rekommenderade nya förhandlingar mellan de sistnämnda, varvid en viss prisreduktion ansågs möjlig. Priskontrollnämnden har sedermera fullföljt dessa förhandlingar. Den tidigare kostnadsökningsskalkylen kompletterades därvid genom en total kalkyl över tillverkningskostnaderna. En ingående undersökning av kostnadsläget inom ett representativt företag inom branschen ledde till slutsatsen att de för 1940 med priskontrollnämnden överenskomna järnpriserna med all sannolikhet varit för höga. Trots de kostnadsökningar, som uppkommit sedan 1940 särskilt på grund av övergången till vedeldning med därmed sammanhängande driftskostnader, ansåg sig nämnden kunna påfordra en mindre prissänkning (1 krona per 100 kilogram för stångjärn, valstråd och armeringsjärn, 2 kronor för tunnplåt och 3 kronor för grovplåt). Samtidigt med träffandet av en överenskommelse med järnverken om en sådan prissänkning medverkade priskontrollnämnden till uppgörandet av ett avtal mellan i järnbrukscentralen ingående järnverk om viss kostnadsutjämning mellan bruken. Härigenom har åstadkommit en sänkning av järnprisen med ytterligare 1 krona per 100 kilogram utöver det belopp som nyss angivits.

Järnprissänkningen, som trädde i kraft den 17 maj 1941, uppgick till omkring 6 % för stångjärn, armeringsjärn, valstråd och tunnplåt och 10 % för grovplåt. Härigenom minskades klyftan mellan priserna på svenskt och tyskt järn väsentligt.

Sänkningen av priserna på järn från bruken har följts av motsvarande prissänkning från järngrossisternas och järnhandlarnas sida. Genom en viss inknappning av marginalerna ha prissänkningarna inom handel t. o. m. blivit något större. Järnprissänkningen har emellertid icke kommit till synes i socialstyrelsens index. Armeringsjärn och järnbalkar ha här nämligen beräknats vara av utländskt ursprung.

Vissa isoleringsmaterial ha stigit mycket starkt i pris och äro numera svåra eller omöjliga att anskaffa. Det gäller här asbestcement (eternittrummor), bitumen (asfalt), olika slag av asfalterad papp, kork och drev. Starkast är kanske prisstegringen för asfalt. Lyckligtvis ingå dessa material i byggnadskostnaderna endast med tämligen små kvantiteter och under nuvarande förhållanden måste väl dessa ytterligare i görligaste mån nedbringas. Då priserna ytterst betingas av importkostnaderna, synas de knappast genom vanliga priskontrollerande åtgärder kunna åtkommas.

Prisstegringen för de material, som i index ingå i posterna »bergsprängning, utvändiga och invändiga stenarbeten», uppgår till 24.6 procent. De stegrade kostnaderna för sprängämnen och transporter spela här in.

Fönsterglaspriset har varit oförändrat sedan senare delen av 1939, men priskon-

trollnämnden har i januari 1942 beslutat godkänna en höjning av fabrikspriset med 10 % främst på grund av höjda bränslekostnader.

Det ovan anförda gäller i stort sett även landsbygden. Tilläggas bör dock, att trävaror spela en ännu mera avgörande roll där än i städerna. Å andra sidan kan ofta virke erhållas ur egen skog, varför den officiella prisnoteringen i detta avseende icke alltid kan läggas till grund för kostnadsuppgifter i fråga om jordbruksbyggnader. Det bör också möjligen påpekas att asbestcement, som i stor utsträckning använts till taktäckningsmaterial för jordbrukets ekonomibygnader, icke längre tillverkas. Enligt uppgifter från fabrikanter och leverantörer kommer emellertid ett ersättningsmaterial att inom kort saluföras.

I avgivet yttrande över förutnämnda promemoria anförde statens priskontrollnämnd bl. a. följande.

Sedan årsskiftet ha vissa ytterligare prisstegringar inträffat. Knappheten på koks-tackjärn har föranlett industrikommissionen att föreskriva inblandning av träkols-tackjärn, vilket medfört kostnadsökningar för tillverkare av gjutgodsprodukter. Nämnden har därför måst godkänna förhöjningar av priserna på källarpannor, hall- och spispannor samt badkar med omkring 10 procent och av priserna på handels-gjutgods med omkring 4 procent. För takpapp har i samband med en prisändring en differentiering av priserna för bitumenpapp och tjärasfaltpapp genomförts; härigenom ha förbrukarnas nettopriser höjts med 17,8 procent för bitumenpapp och sänkts med 11,1 procent för tjärasfaltpapp.

För trävaror har den i mitten av föregående år insättande prisstegringen fortsatt även under de senaste månaderna. Inom nämnden pågå alltjämt arbeten på utformandet av en prisreglering på detta område och nämnden beräknar att inom den närmaste framtiden kunna framlägga förslag i detta ärende. Prisfrågor för ytterligare några byggnadsmaterial äro för närvarande föremål för behandling inom nämnden.

Vad som förekommit sedan promemorian utarbetades synes enligt nämndens uppfattning emellertid icke rubba däri gjorda uttalanden rörande byggnadskostnadernas nuvarande höjd och sannolika utveckling under den närmaste tiden. Nämnden vill dock i detta sammanhang understryka, att tillgången på åtskilliga byggnadsmaterial för närvarande förefaller vara så begränsad, att igångsättandet av en omfattande byggnadsverksamhet lätt synes kunna medföra risker för en kännbar varuknapphet med därav följande svårigheter för priskontrollen. En sådan påfrestning kan komma att äventyra den prisreglering, som för flertalet byggnadsmaterials del tagit form av frivilliga överenskommelser mellan nämnden och företagen utan någon påföljd vid eventuellt överskridande av därvid fastställda priser. Sådana konsekvenser synas bäst kunna undvikas genom att ett prioritetsförfarande ordnas för alla knappa byggnads-material. Nämnden förutsätter, att det för den statliga bostadspolitiken närmast ansvariga organet, statens byggnadslånebyrå, upprätthåller nära kontakt med respektive försörjningsmyndigheter och priskontrollnämnden.

Arbetslöner.

Tidigare har påpekats att de senaste årens byggnadskostnadsstegring mindre influerats av arbetslönernas stegring än av höjda materialpriser. Förhållandet gäller framför allt om avtalsenliga ackordslöner tillämpats redan före krigsutbrottet. Detta kan sägas ha varit fallet som regel endast inom vissa delar av de svenska jordbruksbygderna, framför allt Skåne och slättbygderna i östra mellansverige, samt i den omedelbara närheten av städer och vissa

andra tätorter. För landet i övrigt har tidlössystemet som regel hittills tillämpats. Eftersom ackordssystemet emellertid synes vinna allt större anslutning bland arbetare även på landsbygden, måste man ta hänsyn till en eventuell fördyring vid övergången från tidslönssystem till ackordssystem.

En jämförelse mellan kostnadsstegringen vid tidlönsarbete och motsvarande stegring vid rent ackordsarbete för byggnadsträarbetare ger följande resultat:

	1939	1940	1941	1942 april
Kostnad för tidlönsarbete (index) ..	100	107.2	116.3	123.0
» » ackordsarbete » ..	100	103.2	103.8	107.9

Vid beräkning av ovan angivna siffror har antagits att ackordsöverskottet år 1939 uppgick till 60 procent av timlönen. Stegringen är beräknad efter lönerna i ortsgrupp VI. Inom övriga ortsgrupper förekomma obetydliga avvikelser.

I förhållande till timlönen har alltså ackordslönen hittills (april 1942) sjunkit $\frac{123.0-107.9}{1.23} = 12.3$ procent efter år 1939. Detta är av en viss betydelse

vid en diskussion om ackordsprislornas fördyrande inverkan. Det följande resonemanget ansluter sig nämligen till de förhållanden, som rådde sommaren 1939.

Då man vid tidlössystem talar om arbetskostnader, måste man känna inte bara den timlön, som utbetalas, utan också den arbetsmängd, som erhålles per arbetad timme. Denna arbetsmängd per timme kallas i fortsättningen arbets-effekt. Av dessa båda faktorer — timlön och arbetseffekt — kommer ofta timlönen att dominera i den allmänna diskussionen. Den är lätt att fastställa, under det att arbetseffekten vid tidlössystem knappast torde kunna belysas med säkra siffror. Då emellertid arbetseffekten i förhållande till betalad timlön är utslagsgivande för arbetskostnaden, är det nödvändigt att införa en be-greppsbestämning.

Vid ackordsbetalning kan arbetseffekten noggrant bestämmas på grundval av ackordsförtjänsten. Varje arbetsmängd betalas med ett visst pris, och arbetarens förtjänst per timme blir en direkt mätare på arbetseffekten. Därvid kan en ökad eller minskad effekt bland annat bero dels på organisationsförhållanden på arbetsplatsen, dels på den enskilda arbetarens prestationsförmåga.

För år 1939 har svenska byggnadsträarbetareförbundet publicerat en mycket omfattande statistik angående ackordsförtjänster m. m.¹ Denna utredning visar, att, om man undantar sådana ortsgrupper som innefatta norrlandsavdelningar, överskottet stiger med stigande timlön. För den som inte närmare känner till byggnadsfackets löneförhållanden kan här erfordras en förklaring. I gällande riksavtal uppdelas landet i åtta ortsgrupper I—VIII med olika timlöner. Timlönen är högst i ortsgrupp I med 1.60 kronor och lägst i ortsgrupp VIII med 1.20 kronor. (Alla här angivna siffror och förhållanden gälla träarbetare år 1939.) För hela landet tillämpas samma prislista för ackords-

¹ Utredning angående inkomst och löneförhållanden m. m. inom Svenska byggnadsträarbetareförbundet, Stockholm 1941.

arbeten, men vid betalning skola priserna i listan ökas med samma procenttal som det, med vilket timlönerna överstiga 1:36 kronor (timlönen i ortsgрупп V). Detta innebär att kostnaderna för ett visst arbete i ortsgруппerna I—V äro proportionella mot motsvarande timlön, under det att kostnaderna för samma arbete är lika i ortsgруппerna V—VIII. Under den tid ett arbete pågår får varje arbetare lyfta i förskott betalning enligt gällande timlön. Summan av förskotten kallas här förskottskostnad. Sedan arbetet färdigställt uppsättes och prissättes arbetsmängden enligt prislistan. Det så uppkomna priset kallas här ackordskostnaden. Skillnaden mellan ackordskostnad och förskottskostnad är överskottet.

I diagrammet 13 har detta förhållande åskådliggjorts. Den för ett visst arbete, som till alla delar finnes prissatt, enligt ackordsprislistan betingade arbetskostnaden kallas 100 inom ortsgруппerna V—VIII. Från V till I ortsgруппen stiger arbetskostnaden rätlinjigt från 100 till 118 motsvarande timlönestegringen från 1:36 till 1:60. Från den så fastställda ackordskostnaden har dragits värdet av de i ovannämnda statistik redovisade överskotten i de olika ortsgруппerna. De statistiska uppgifterna gälla medeltal för år 1939. Den på diagrammet inritade ackordskostnaden kommer alltså att representera medelkostnaden för alla arbeten enligt prislistan. De svarta prickarna äro motsvarande förskottskostnader inom olika ortsgруппer.

Genom kännedomen om förskottskostnader och timlöner kan den i medeltal inom varje ortsgрупп presterade arbetseffekten vid ackordsarbete uträknas. Vid en sådan uträkning visar det sig att arbetseffekten är 50 procent högre i en storstad som Göteborg (ortsgрупп III) än inom ortsgрупп VIII. En enkel klassificering av arbetseffekten har i fortsättningen införts genom en gradering från 0 till 10. Nuvarande toppoeffekt skulle därvid motsvara 10; 5 betyder en arbetseffekt som är hälften av denna, 6 representerar en 20 procent högre effekt än 5 o. s. v. Med antagandet att nuvarande toppoeffekt (medeltal) ligger 10 procent över »Göteborgseffekten» fixeras skalan för arbetseffekt så som de strålförmiga linjerna i diagrammet utvisa. Vid de ackordspriser som motsvara en timlön av 1:50 kronor (Göteborg) uppnås alltså arbetseffekten 9. I ortsgрупп VIII (timlön = 1:20) är arbetseffekten vid ackordsarbete 6. Ackordspriserna motsvara i medeltal inom ortsgруппerna I—V den arbetskostnad som med gällande timlöner skulle uppnås vid en arbetseffekt av 4:5. Vid högre effekt uppstår ett mot effektstegringen svarande »överskott». I ortsgруппer med lägre timlön än 1:36 (ortsgрупп VI—VIII) fordras icke samma effekt för att ett ackord skall lämna överskott. I ortsgрупп VIII t. ex. behöver arbetseffekten icke uppgå till mer än 4.

Ackordsöverskotten kunna vara mycket olika vid olika byggnadsplatser. Som regel torde detta vara att tillskriva starkt växlande arbetseffekt, dels beroende på väderleks- och andra yttre förhållanden, dels på organisationsförhållanden på arbetsplatsen och arbetslagens större eller mindre förmåga att öka arbetstakten. Vid en del byggnader kunna emellertid överskotten bli mindre än medeltalet anger, vid andra större, fastän arbetstakten av allt att döma varit densamma. Detta kan — särskilt vid arbeten av liten omfattning

— delvis bero på ojämnheter i prissättningarna, men förklaras huvudsakligen därav, att varje arbete kräver ett visst förarbete som ingår i ackordet. Om sådana förarbeten äro nödvändiga i osedvanligt hög grad, minskas arbetarnas möjligheter till höga ackordsförtjänster. Detta förhållande gäller framför allt nykonstruktioner av komplicerad natur. I motsatt fall, d. v. s. vid enkla byggnader, stegras förtjänstmöjligheterna. Man kan här peka på det bland arbetare och arbetsledare väl kända förhållandet, att första våningen i en byggnad med flera lika våningsplaner tar betydligt längre tid att utföra än de efterföljande. På samma sätt anse byggnadsfackmännen att lagerbyggnader och liknande hus med stora ytor och enkelt utförande ge högre ackordsförtjänster än bostadsbyggnader. En speciell utredning inom träarbetareförbundet¹ angående förhållandet mellan ackordsöverskotten vid å ena sidan ekonomibygnader för jordbrukets behov och å andra sidan motsvarande bostadsbyggnader har visat att ifrågavarande överskott förhålla sig som 63 till 44.² Eftersom arbets-effekten torde varit densamma vid de båda byggnadstyperna, har man rätt att dra den slutsatsen, att ackordskostnaderna vid ekonomibygnader äro omkring 13 procent högre än vid bostäder. För bostäder äro ackordskostnaderna något billigare än för byggnaderna i medeltal. Dessa kostnadsförskjutningar markeras på diagram 13 av ytterbegränsningarna på det streckade fältet inom området för gällande ackordssystem.

Den här genomförda analysen visar på ett markant sätt hur arbetseffekten stegras med stegrade löneförmåner. Det torde icke kunna bestridas, att detta delvis beror på att en fördelning av arbetskraften ägt rum på sådant sätt, att de skickligaste och driftigaste arbetarna sökt sig till sådana platser, där de kunna förtjäna mest. Särskilt för yngre arbetare med liten eller ingen försörjningsplikt inom ifrågavarande dyrtor spelar därvid de egna omkostnaderna mindre roll. (Norrländ medräknas icke i detta sammanhang på grund av sin avskildhet.)

Man kan icke förutsätta att arbetseffekten inom områden, där det här skildrade ackordssystemet icke tillämpas — och detta gäller största delen av den egentliga landsbygden — är högre än arbetseffekten inom VIII lönegruppen. Inte heller kan det vara rimligt att anta, att arbetseffekten som regel är lika hög vid timlönsbetalning som vid ackordsbetalning. Med tanke på att arbetseffekten vid ackord stiger med 50 procent från VIII till III ortsguppen har här antagits som rimligt, att arbetseffekten vid tidlönsbetalning vid en timlön av 1·20 kronor ligger omkring 20 procent lägre än vid ackordsbetalning i ortsgupp VIII. Därvid måste den reservationen givetvis göras, att antagandet är hypotetiskt och variationer med omkring 10 procent uppåt och nedåt utan vidare kunna ifrågakomma. Arbetseffekten vid tidlönsystem har sålunda antagits ligga mellan 4·5 och 5·5 vid en timlön av 1·20. Ytterligare variationer — från 6 till 4 alltså $5 \pm 20\%$ — anses vid speciellt goda eller dåliga arbetsförhållanden vara möjliga. Övre gränsen för arbetseffekt vid tidlöns-

¹ Bilaga 4, tabell 2.

² Ett mindre antal ackordsräkningar som tillhandahållits av byggmästare visa i medeltal något högre siffror.

system kommer enligt det gjorda antagandet att sammanfalla med arbets-effekten vid ackordsarbete inom ortsgrupp VIII.

Vid rent tidlönssystem bör varje arbetare betalas efter sin prestationsför-måga. Detta innebär att varierande löner anslutas till motsvarande arbets-effekter på sådant sätt, att arbetskostnaden blir konstant i förhållande till den allmänna prisnivån. Om således 1.20 kronor per timme motsvarar arbetseffek-ten 5 så skulle en timlön av t. ex. 90 öre motsvara arbetseffekten 3.8. En ge-nerell höjning av timlönerna medför en arbetskostnadsfördyring, men rela-tiva förskjutningar i arbetslönen inom samma område och vid samma tid anses här icke som regel medföra motsvarande förskjutningar i arbetskostna-derna. Det är icke möjligt att genom statistik styrka ett sådant antagande, men det förefaller i varje fall mindre troligt, att effekten skulle vara kon-stant och således arbetskostnaderna avta i proportion till timlönerna. Å andra sidan torde icke finnas någon anledning att förmoda, att arbetseffekten skulle vara så mycket lägre för den sämre betalda arbetskraften, att densamma som regel skulle ge dyrare arbetskostnader än den bättre betalda. I båda fallen skulle spänningar uppstå och en utjämning framtvingas.

Även om den här anförda grafiska analysen inte kan ge något exakt svar på frågan om kostnadsstegringen vid övergång från tidlönssystem till ackords-system, så torde det dock vara möjligt att bestämma vissa gränser för denna stegring.

Den absoluta övre gränsen för kostnadsfördyring i medeltal vid övergång från tidlön till hundra procentigt ackord i ortsgrupp VIII är lika med ackords-överskottet, motsvarande i medeltal 44 procent för bostadsbyggnader och 63 procent för ekonomibygnader. Denna fördyring är icke trolig annat än som undantagsfall, då det är fråga om mycket goda arbetslag. Lika sällsynt torde det vara att ingen fördyring alls uppstår. Ackordet är näm-ligen satt så, att det inrymmer möjligheter till skäligen arbetsförtjänst även vid ett mindre snabbt arbete. Dessa båda ytterlighetsantaganden begränsa det område som strecktecknats inom »tidlönssystem» i diagrammet 13. »Normal-kostnaden» har ansetts motsvara medeffekten mellan dessa båda gränser nämligen 5 ± 0.5 . Motsvarande tidlönskostnad blir c:a 80 ± 8 medan ackords-kostnaden för bostäder ligger på 96 och för ekonomibygnader på 109.

Dessa siffror gälla basåret 1939. Det har tidigare påpekats, att timlöns-kostnaden sedan dess stigit starkare än ackordskostnaden. Med hänsyn här-till är nu (april 1942) den troliga kostnadsstegringen vid övergång från tidlön till ackord något mindre markerad än år 1939. Uträknad på basis av tidigare angivna siffror förhåller sig i april 1942 tidlönskostnaden till kostnaden för ackordsarbete som

vid bostäder:

$$1,23 \cdot (80 \pm 8) : \frac{0,95 \cdot 1,44 + 0,21}{1,44} \cdot 96 = (98 \pm 10) : 105$$

vid ekonomibygnader:

$$1,23 \cdot (80 \pm 8) : \frac{0,95 \cdot 1,63 + 0,21}{1,63} \cdot 109 = (98 \pm 10) : 118$$

Om år 1939 ackordskostnaden för bostäder låg 20 procent högre än motsvarande tidlönskostnad, så är skillnaden nu omkring 7 procent. För ekonomibyggnader var år 1939 motsvarande fördyring 36 procent, medan den nu är omkring 20 procent. Dessa tal äro sinsemellan jämförbara, men deras absoluta storlek varierar mycket starkt med varierande arbetseffekt. Sålunda minskas de uppgivna siffrorna med omkring 12 enheter om arbetseffekten vid tidlönsystem försämras 10 procent i förhållande till den effekt som här antagits. En förbättring av effekten medför motsvarande ökning av procentalen. Denna stora känslighet för även rätt obetydliga effektförändringar gör det praktiskt taget omöjligt att något så när fixera ifrågavarande procenttal. Å andra sidan inverka dessa icke avgörande på de totala byggnadskostnaderna (jfr tabell XVI d—h, sid. 122).

Den föregående diskussionen har gällt prisförhållanden vid rena ackord. Emellertid äro endast i sällsynta undantagsfall alla de arbeten, som utföras på en arbetsplats, prissatta i gällande ackordsprislistor. Övriga arbeten utföras på dagtid. Dagtidsprocenten (i förhållande till hela arbetstiden) är störst för grovarbetare (c:a 75 procent) och relativt mindre för träarbetare och murare (c:a 15 à 20 procent). Förekomsten av denna dagtid verkar utjämnande på kostnadsökningen vid övergången till ackordssystem, samtidigt som den i någon mån komplicerar arbetsledningen. Under det att ett ackordarbete pågår måste nämligen dagtiden genom anteckning på särskilda dagsverkslistor skiljas från ackordstiden. Dessutom kan ofta valet av arbetsmetod på grund av prissättningsförhållanden vara avgörande för ackordskostnaden. Detta medför att både arbetare (åtminstone en i varje arbetslag) och arbetsledare måste känna prislistornas innebörd för att tidsfördelning och val av arbetsmetod skall bli ekonomisk och riktig. Därför torde också ett fullt genomfört ackordssystem endast vara lämpligt i de fall, då byggenskapen är av sådan omfattning, att varje arbete kan skötas av kvalificerad arbetsledare, som icke själv deltagar i byggnadsarbetet. Också den ackordsmätning, som måste utföras när arbetet fullbordats, fordrar en viss omfattning av nybyggnadsvolymer, för att icke de för detta ändamål nödvändiga mätningkontoren skola bli ekonomiskt alltför betungande.

Om arbetslöneförhållandena på landsbygden under det senaste året se diagrammen 14—20 en viss uppfattning. De ha upprättats på grundval av vissa uppgifter angående byggnadsförhållandena åren 1940—41 inom jordbruket, som insamlats av 1942 års byggnadssakkunniga för landsbygden. Ringar beteckna uppgifter angående i byggnadsfackförbunden organiserad arbetskraft. Till hälften fyllda cirkelar ange uppgifter angående oorganiserade byggnadsarbetare och fyllda cirkelar uppgifter om gårdens folk. Uppgifterna avse de timlöner som betalats på olika arbetsplatser fördelade på olika län. Ringar som ligga lodrätt över varandra ange uppgifter från samma arbetsplats. Kvadraterna markera timförtjänster vid ackordarbete.

Eftersom inga uppgifter om arbetseffekten finnas, kunna diagrammen icke anses belysa arbetskostnadsvariationerna utan endast variationerna av konstantlöner¹ inom olika arbetarkategorier samt dessas relativa förekomst och

¹ Eventuell förekomst av naturaförmåner har i allmänhet icke angivits i de inkomna svaren.

förekomsten av ackordsmätning. I sådana län som Stockholms, Uppsala, Östergötlands och Malmöhus' äro de flesta byggnadsarbetarna anslutna till fackförbunden även om ackordssystemet som regel icke tillämpats. I Jönköpings, Skaraborgs, Örebro och Jämtlands län t. ex. och praktiskt taget hela Norrland bygger man däremot fortfarande huvudsakligen med oorganiserad arbetskraft på den egentliga landsbygden. I övriga delar av landet äro förhållandena mindre typiska. Det kan i detta sammanhang vara intressant att jämföra de förhållanden, som diagrammen visa, med fackförbundsrelsens spridning, såsom den framgår av kartan i de sakkunnigas betänkande (sid. 33).

Utförda arbetskostnadsstudier.

I de diskussioner som förts beträffande ackordets fördyring har som bevismaterial framlagts vissa alternativa anbud från byggmästare, som i ena fallet räknat med ackordsbetalning och i andra fallet med timlönersättning. Det torde emellertid icke vara möjligt att draga några generella slutsatser av sådana anbud, därför att deras tillförlitlighet helt är beroende av ifrågavarande byggmästares kunighet och omdöme. Mera belysande äro de få faktiska uppmätningar av kostnader som verkställtts.

I tidningen »Sågverksägaren» nr 5, 1942, publiceras en serie kostnadsanalyser för byggnader uppförda under åren 1931—1941. Byggnaderna ha uppförts av byggmästaren Theodor Andersson i Hälleforsnäs. De publicerade kostnaderna äro medeltal för ett flertal byggnader, vilka varit praktiskt taget lika och där man vid kostnadsanalysen i så hög grad som möjligt försökt eliminera de felkällor, som kunnat uppstå på grund av avvikelser i den enskilda byggnaden. Kostnadsposten träarbete redovisas år 1934 till 2 176 kronor. Då utgick betalningen i form av tidlön med 105 öre per timme motsvarande 2 073 arbetstimmar. Avtal med byggnadsträarbetareförbundet träffades år 1935. Lönerna utgingo då efter dåvarande lägsta lönegruppen med en timlön av 114 öre.¹ Från och med år 1935 tillämpades ackordsmätning. År 1936 kostade träarbetet 2 782 kronor. Ackordstiden var 1 625 timmar och överskottet 36 procent. Ackordskostnaden uppgick sålunda till $1\ 625 \cdot 136 \cdot 114 = 2\ 519$ kronor och dagtiden till $(2\ 782 - 2\ 519) : 1\ 14 = 230$ timmar. Ackordstiden år 1936 kan anses motsvara $2\ 073 - 230 = 1\ 843$ timmar år 1934. Effekstegringen vid övergången till ackord var alltså 13·5 procent, och den rena ackordsfördyringen — på den delen av arbetet som utförts på ackord — 20 procent.

Förestående uppgift avsåg bostadshus. Ett annat exempel, som gäller en ladugårdsbyggnad, har lämnats av Kungl. domänstyrelsens byggnadsavdelning. På kronoegendomen Sörby gård i Södermanlands län uppfördes under år 1941 en ladugård, där den totala kostnaden för träarbete uppgick till 6 222·24 kronor exklusive index och semesterersättning. Arbetet utfördes mot timlön. Arbetslaget säges ha varit väl yrkeskunnigt och arbetet bedrevs enligt arbetsgivarens uppgifter utan särskild forcering. De organisatoriska förhål-

¹ Såväl timlöner som ackordspriser voro år 1936 omkring 10 procent lägre än år 1939.

landena på arbetsplatsen voro goda. Under arbetstiden antecknades antalet timmar som åtgick för de olika arbetsmomenten, vilket avsåg att möjliggöra en senare jämförelse med de priser som skulle utgått enligt ackord. Ackordsuträkningen gjordes av Kungl. domänstyrelsens byggnadskontor och resultatet översändes till de sakkunniga. För att emellertid få förhållandena ytterligare styrkta, läto de sakkunniga mättningsmän från byggmästareföreningen i Stockholm och byggnadsträarbetareförbundet verkställa gemensam uppmätning. Uppmätningens resultat jämte P. M. från byggmästareföreningens mättningsman samt en på grundval av mätningen utförd sammanställning av Kungl. domänstyrelsens byggnadskontor biläggas.

Den sålunda verkställda sammanställningen ger bl. a. en mycket tydlig bild av vilken roll dagtiden spelar för ackordsöverskottet. I den bifogade sammanställningen är antalet dagtidstimmar upptagna till 916·5 av 4 321 timmar motsvarande en dagtidsprocent av 21·2 procent. Under sådana omständigheter skulle ackordsöverskottet uppgå till 60·12 procent eller — om man medräknar 400 kronor, vilka av byggmästareföreningens mättningsman uppskattades vara kostnaden för sådana hjälparbeten som vid mätningstillfället icke kunde redovisas — till 68·28 procent.

Ovanstående siffror kunna icke utan vidare läggas till grund för en diskussion angående ackordens fördyrande inverkan. De 916·5 timmar som frånräknats vid uppskattningen av ackordstiden, ha icke till alla delar varit nödvändiga. Sålunda ha t. ex. facktakstolarnas tillverkning varit alltför arbetskrävande, och även i andra fall arbetet utförts på ett sätt som icke varit idealiskt med hänsyn till prissättningen i listan. Om arbetet hade utförts på ackord, skulle ifrågasvarande förhållanden kommit på tal vid tidskrivningen och den onödiga dagtiden undvikits. Man torde därför i detta fall få fram mera allmängiltiga siffror, om man till den i redogörelsen uppskattade ackordstiden lägger omkring 15 procent för dagtid, vilket kan anses vara rätt normalt för ifrågasvarande byggnad. Dessutom bör man göra åtminstone 10 procents avdrag från själva ackordstiden med hänsyn till att arbetstakten med all sannolikhet skulle varit högre om arbetet drivits på ackord. Tidsberäkningen skulle sålunda bli:

ackordstid (4 321 — 916·5) · 0·9 =	3 064	timmar
dagtid tillägg 15 procent	460	»
	Summa 3 524	»

Kostnaderna för det sålunda beräknade arbetsbehovet uppgår vid ackordsmätning till:

ackord enligt mätning	7 849: 81	kronor
dagtid 460 timmar à 1: 44	662: 40	»
index och semestertillägg (0·23)	810: 52	»
	9 322: 73	»

Däremot svarar kostnaden vid tidlössystem:

timlön 1: 44 för 4 321 timmar	6 222: 24	kronor
index och semestertillägg (0·23)	993: 83	»
	7 216: 07	»

Fördyringen vid övergång till ackord skulle alltså kunna uppskattas till omkring 30 procent på hela arbetet eller 33 procent på den del som utförts på ackord i stället för ovan angivna 60·12 procent. Enligt diagram 13 skulle fördyringen vid övergång från timlön till 100-procentigt ackord i ortsgrupp IV år 1939 vara:

$$\frac{113 - 80}{80} \cdot 100 = 41 \text{ procent.}$$

På grund av indextillägg och nedsatta ackordspriser bör den faktiska fördyringen år 1941 ha varit lägre¹ eller omkring 26 procent. Möjligen kan här göras den anmärkningen, att i det föregående ingen hänsyn tagits till det av ingenjör Assis uppskattade tillägget om 400 kronor för »bortglömda» arbeten. Medtagas dessa i ackordskostnaden, ökas den uppskattade fördyringen från 33 till 39 procent, vilket innebär att arbetseffekten skulle ha varit ungefär 10 procent högre, än vad som förutsättes i diagram 13. Uppgifterna äro dock beträffande dagtidvärderingen så pass svävande, att de icke böra tillmätas alltför stor betydelse.

Emellertid är uppmätningen från Sörby gård intressant ur en annan synpunkt. Det har tidigare icke ansetts utrett, i vad mån gällande ackordsprislister vore tillämpliga för jordbruksbyggnader. Genom den detaljerade uppmätning, som här föreligger, finnes möjlighet att post för post granska prislistans tillämplighet. Här nedan anföres resultatet av en sådan granskning, som företagits i samråd med mätningssmannen ingenjör Assis. I den bilagda mätningslistan ha särskilt angivits sådana arbeten, som icke helt överensstämma med nomenklaturen i prislistan.

Analys av mätningslista för träarbete från Sörby gård i Södermanland:

	Arbeten som helt överensstämma med nomenklaturen i prislistan	Arbeten som icke helt överensstämma med nomenklaturen i prislistan
Formsättning	1 206: 56	
Ställningar	159: 86	
Fackverk i takstolar och grundpelare mätt som »stolpverk» ²		680: 31 ²
Övrig byggnadsstomme	2 759: 46	
Uppläggning av eternit	445: 56	
Golv och paneler m. m.	1 635: 90	29: 08
Fönster och dörrar	460: 01	18: 16
Loggportar	129: 99	
Inredn. mätt som vindsinredning		118: 88
Övrig inredning	206: 04	
	<hr/> 7 003: 38	<hr/> 846: 43

Den enda posten i byggnadsstommen, om vilken tvekan kan råda huruvida ackordsprislistan är tillämplig, gäller fackverkstakstolarna. I detta fall till-

¹ Jfr sid. 103—104.

² Tillämpas dock sedan länge för motsvarande konstruktioner inom industribyggnader.

lämpas emellertid prislistan sedan länge så som här angivits. Ifrågavarande konstruktioner äro nämligen vanliga inom industribyggnader. Större svårigheter möter vid inredningarna. Av dessa ha en stor del — 112 timmars arbete — icke alls kunnat mätas, medan i runt tal en tredjedel av återstående inredningar mätts som vindsinredning. För formar, ställningar, bärande konstruktioner, taktäckning, golv, portar och dörrar fanns vid denna detaljgranskning inga nämnvärda avvikelser från det som måste vara avsett vid prissättningen. Vissa detaljer i ett specialfönster och en ospåntad invändig panel hade vid mätningen varit föremål för diskussion. I övrigt hade uppmätningen icke vållat svårigheter, eller de olika punkternas tillämplighet ifrågasatts i större utsträckning än som är vanligt vid mätning i städerna.

Slutligen bör påpekas, att den fördelning av tiden som återgives på sid. 139, knappast kan läggas till grund för några mera vittgående slutsatser angående ackordsprissättningen av de enskilda arbetsmomenten. Tidtagningen kan icke i detalj garanteras, och icke heller finnes någon uppdelning av ackordsarbete och dagtidsarbete gjord under byggnadstiden. Det vore önskvärt att få flera, mera i detalj genomförda tidsstudier, för att kunna bedöma bl. a. den viktiga, ännu obesvarade frågan, om de olika ackordspriserna sinsemellan äro väl avvägda.

Övriga faktorer.

Förutom de faktorer, som påverka nybyggnadskostnaderna, kunna möjligen sådana faktorer, som påverka årskostnadsfaktorn, ha betydelse för de årliga byggnadskostnadernas föränderlighet. Emellertid håller sig årskostnadsfaktorn omkring det här antagna värdet, även om de ingående faktorerna förändras något. Det visar sig nämligen vid en närmare granskning, att summan av fonderingskostnader och räntor är i stort sett oberoende av ränteläget så länge det ligger mellan 3·5 och 4·5 procent vid en årlig byggnadskostnadsstegring mellan 2 och 3 procent. Däremot spelar amorteringstiden större roll (tabell XI). De minskade ränte- och fonderingskostnaderna vid längre amorteringstider torde dock i stort sett motsvaras av de ökade reparationskostnader som bli alltmera kännbara, då byggnadsåldern stiger. I varje fall är det här icke fråga om några variationer utan om en generell uppskattning.

Underhållskostnaderna äro givetvis icke oberoende av konjunkturväxlingarna, men därtill har hänsyn redan tagits i och med att årskostnadsfaktorn ställts i relation till nybyggnadskostnaderna.

Skatter och försäkringar slutligen äro visserligen underkastade vissa fluktuationer, men dessas inflytande är för närvarande så pass litet, att det kan försummas.

Årskostnadsfaktorn anses sålunda icke vara underkastad några av konjunkturväxlingarna betingade förändringar.

VI. Förhållandet mellan byggnadskostnader och bruttoavkastning.

I sitt yttrande över 1940 års utredning angående byggnadskostnaderna påvisade kooperativa förbundet, att man borde jämföra byggnadskostnaderna med förädlingskostnaderna för att få en uppfattning om deras relativa betydelse. Vad som menas med förädlingskostnad inom jordbruket kan emellertid vara svårt att fastställa. Därför ansågs en jämförelse med bruttoavkastningen lämpligare (jfr Kungl. Maj:ts proposition nr 251/1941, sid. 150). Samma metod har förordats av professor Nannesson (bilaga 1). Därför ha här alla kostnader för jordbruksbyggnader uträknats på basis av uppgifterna från de bokföringskontrollerade jordbruken. Kostnaderna äro sålunda direkt jämförbara med den från dessa redovisade bruttoavkastningen (tabell XVII a, sid. 123). En sådan jämförelse ger till resultat de i tabell XVII b redovisade siffrorna för byggnadskostnaderna i procent av bruttoavkastningen år 1939. Dessa siffror äro icke exakta, men de ge i alla fall en ungefärlig uppfattning om byggnadskostnadernas relativa betydelse och skillnaden i detta hänseende mellan olika jordbruksområden och mellan mindre och större brukningsdelar.

För A-gruppen spelar byggnadsfrågan ungefär dubbelt så stor roll som för D-gruppen. Någon avsevärd skillnad mellan slättbygder och skogsbygder kan inte konstateras utom för de bördiga områdena i Skåne och Halland, där de i och för sig relativt dyrbara byggnaderna inverka märkbart mindre än i mellansverige. I Norrland åter märks en tydlig stegring av byggnadskostnadernas inverkan.

En stegring av byggnadskostnaderna med 30 procent — vilket ungefär motsvarar ökningen från år 1939 fram till våren 1942 — borde rimligen, enligt ovan anförda antaganden, medföra en ökning av jordbrukets produktpriser, vars storlek framgår av tabell XVII c.

Om de angivna procenttalen vägas med hänsyn till jordbruksgruppernas arealomfattning får man slutligen fram att i medeltal för hela landet en stegring av byggnadskostnadsindex från 100 till 130 motiverar en motsvarande fördyring av jordbruksprodukter från 100 till 108·8 (basår 1939). I vad mån denna indexstegring blivit kompenserad har icke här varit föremål för undersökning. Överhuvud taget är det vanskligt att göra direkta jämförelser mellan erforderliga byggnadskostnader — som i stort sett icke för närvarande upprätthållas — och nu gällande produktionskostnader, eller att dra några längre gående slutsatser av de i tabell XVIII angivna värdena. I och med att jordbruket upprätthåller kravet på byggnadernas förnyelse, med de kostnader som detta medför, växer också möjligheterna att anpassa jordbruksdriften till de mest ekonomiska driftsformerna. På så sätt böra ökade byggnadskostnader kunna medföra såväl bättre avkastning som lägre driftskostnader.

Man kan i detta sammanhang göra en jämförelse med vissa industrier, även om fundamentala olikheter finnas. Som exempel kan nämnas en kvarnan-

läggning i mellansverige, vilken drevs med förlust, trots att samtliga byggnader voro fullt avskrivna och kostnader för byggnadsamortering och räntor räknades = 0. Efter nybyggnad (1940—1941) drives kvarnföretaget med god förtjänst, fastän numera byggnadernas amorterings- och räntekostnader räknas till omkring 30 procent av de totala förädlingskostnaderna. Förtjänsten ligger i minskade driftskostnader och ökad avkastning på grund av högre förädlingsgrad.

Jordbrukets byggnadsfråga är icke ett krisproblem på samma sätt som städernas. Under nuvarande förhållanden på material- och arbetsmarknad torde det icke finnas anledning att ingripa för att stödja en byggnadsverksamhet som i stort sett måste gå ut på att riva befintliga byggnader för att ersätta dem med nya av högre standard. Men de förhållanden som framkommit i samband med här relaterade undersökningar peka mot en stark försämring av jordbrukets läge vad beträffar byggnadsbeståndet inom en icke alltför avlägsen framtid. Det aktuella problemet torde vara att finna en möjlighet att inom en relativt kort tidrymd anskaffa de sparmedel, som bort fondas för nybyggnadsbehov, men som nu åtminstone vid småbruken uppenbarligen icke finnas i tillräcklig utsträckning. Dessutom framstår en intensifiering av upplysningsverksamheten och en utvidgning av den byggnadskon-sulterande verksamheten på landsbygden alltjämt som trängande behov. På längre sikt synes det dessutom nödvändigt att en mera allsidig undersökning utföres rörande möjligheterna att vid sidan om byggnadskostnaderna, nedbringa även jordbrukets övriga produktionskostnader i samband med en anpassning till kravet på förbättrade byggnader.

VII. Tabeller.

	Sid.
I. Beteckningar	113
II. Antal brukningsdelar inom de olika jordbruksgrupperna	113
III. Arealen jordbruksjord i medeltal per brukningsdel inom de olika jordbruksgrupperna, hektar	114
IV. Jordbruksgruppernas relativa vikt i procent av 1939 års skörd, beräknad med ledning av uppgifter från de bokföringskontrollerade brukningsdelarna	114
V. Behovet av bostäder per hektar jordbruksjord i medeltal inom de olika jordbruksgrupperna	114
VI. Behovet av kreatursplatser per hektar jordbruksjord i medeltal inom de olika jordbruksgrupperna	115
VII. Behovet av övriga byggnader inom de olika jordbruksgrupperna ..	115
VIII. Enhetspriser beräknade ur nybyggnadskostnader år 1939 i föreliggande utredning	115
IX. Nybyggnadskostnader för bostäder för jordbrukets behov i kronor per hektar jordbruksjord	116
X. Nybyggnadskostnader för ekonomibyggnader för jordbrukets behov i kronor per hektar jordbruksjord	117
XI. Årskostnad för fondering + ränta i procent av för året gällande nybyggnadskostnader vid varierande byggnadskostnadsstegring, räntefot och amorteringstid	118
XII. Årskostnadsfaktorns sammansättning för olika byggnadstyper inom de olika jordbruksområdena	118
XIII. Årskostnader för jordbruksbyggnader i kronor per hektar jordbruksjord	119
XIV. Byggnadskostnadernas fördelning på olika utgiftsposter	120
XV. Förnyelsebehov av befintliga jordbruksbyggnader i procent av samtliga	121
XVI. Nybyggnadskostnadernas förändringar under åren 1939—1942	121
XVII. Förhållandet mellan byggnadskostnader och bruttoavkastning	123
XVIII. Analys av årliga byggnadskostnader	124

Diagram.

1. Fonderingskostnaden såsom funktion av fonderingstid, ränta och byggnadskostnadsstegring.
2. Byggnadsvärdeminskning och fonderingsbehov.
3. Byggnadskostnader och byggnadsvärdering.
4. Kostnadsuppgifter för virke.
5. » » grus.
6. » » cement.
7. » » kalk.
8. » » cementshålsten 25 cm.
9. » » murtegel.
10. » » taktegel.
11. » » takpapp.
12. » » sågspån.
13. Arbetskostnad vid tidlöns- och ackordssystem.
- 14—19. Arbetslöner på landsbygden vid byggnadsföretag åren 1940—41.

VIII. Tabellen.

I. Zusammenfassung . . . . .

II. Anteil der Bevölkerung an der Gesamtbevölkerung . . . . .

III. Anzahl der Bevölkerung in den verschiedenen Altersklassen . . . . .

IV. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Geschlechtern . . . . .

V. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Familienformen . . . . .

VI. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Berufsgruppen . . . . .

VII. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Einkommensgruppen . . . . .

VIII. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Wohnverhältnissen . . . . .

IX. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Religionsbekenntnissen . . . . .

X. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Nationalitäten . . . . .

XI. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Sprachen . . . . .

XII. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Gebirgsgruppen . . . . .

XIII. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Provinzen . . . . .

XIV. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Kreisen . . . . .

XV. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Gemeinden . . . . .

XVI. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Orten . . . . .

XVII. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Dörfern . . . . .

XVIII. Zahl der Bevölkerung in den verschiedenen Weilern . . . . .

Statistik

I. Bevölkerungszahl . . . . .

II. Bevölkerungsdichte . . . . .

III. Bevölkerungswachstum . . . . .

IV. Bevölkerungsbewegung . . . . .

V. Bevölkerungserwerb . . . . .

VI. Bevölkerungserwerb . . . . .

VII. Bevölkerungserwerb . . . . .

VIII. Bevölkerungserwerb . . . . .

IX. Bevölkerungserwerb . . . . .

X. Bevölkerungserwerb . . . . .

XI. Bevölkerungserwerb . . . . .

XII. Bevölkerungserwerb . . . . .

XIII. Bevölkerungserwerb . . . . .

XIV. Bevölkerungserwerb . . . . .

XV. Bevölkerungserwerb . . . . .

XVI. Bevölkerungserwerb . . . . .

XVII. Bevölkerungserwerb . . . . .

XVIII. Bevölkerungserwerb . . . . .

XIX. Bevölkerungserwerb . . . . .

XX. Bevölkerungserwerb . . . . .

Tabell I. Beteckningar.

Storleksgrupper:	A = jordbruk med 2—10 hektar åkerjord.
	B = » » 10—20 » »
	C = » » 20—50 » »
	D = » » över 50 » »
Jordbruksområden:	Ssl = Skåne-Hallands slättbygd.
(karta sid. 22)	Msl = mellansvenska slättbygderna, Öland och Gotland.
	Msk = södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder.
	N = norra Sverige.
	(Smb = sydsvenska mellanbygden).
Jordbruksgrupp	= Viss storleksgrupp inom visst jordbruksområde t. ex. Ssl: A, Msk: C o. s. v.
mt	= mansarbetstimme eller det antal arbetstimmar av kvinnlig och underårig arbetskraft, som till priset motsvarar en mansarbetstimme.
rumsenhet	= rum eller kök om i medeltal 13—15 m ² nettoyta = 20 m ² brutto bostadsyta (inklusive alla byggnadselement) motsvarande c:a 80 m ³ byggnadsvolym.
kreatursplats	= så stor del av en stallbyggnad (inklusive foderrum, mjölkkrum och skulle), som erfordras för ett fullvuxet nötkreatur motsvarande 2 ungdjur eller kalvar, $\frac{2}{3}$ häst, $\frac{4}{3}$ unghäst eller föl, $\frac{10}{3}$ får eller getter, 5 grisar eller 20 höns.
per ha	= per hektar jordbruksjord; arealen jordbruksjord är åkerarealen ökad med arealen av äng och betesmark reducerad till åkerareal efter den relativa avkastningen.
årskostnader	= summan av de årliga kostnaderna för fondering, räntor, underhåll, skatter och försäkringar.
årskostnadsfaktor	= det procentuella förhållandet mellan årskostnader för en viss byggnad och de under ifrågavarande år gällande nybyggnadskostnaderna för densamma.
LBF	= Lantbruksförbundets byggnadsförening.

Tabell II. Antal brukningsdelar inom de olika jordbruksgrupperna.

		A	B	C	D
a) Bokföringskontrollerade brukningsdelar till grund för föreliggande utredning	Ssl	18	34	78	48
	Msl	75	109	186	37
	Msk	195	130	72	10
	N	93	34	12	—
<i>Jämförelsetabeller:</i>					
b) Brukningsdelar undersökta av 1938 års jordbruksutredning ¹	Ssl, Msl	1 293	2 030	2 340	1 015
	Msk	4 171	1 917	783	257
	N	3 355	531	51	—
c) Samtliga brukningsdelar enl. jordbruksräkningen år 1937 ² i tusental	Ssl	8.0	5.9	4.6	1.1
	Msl	35.4	22.7	14.8	4.4
	Msk	94.0	21.1	5.9	1.3
	N	65.4	6.2	0.7	—

¹ Under utarbetning.² Statistiska Centralbyrån: Jordbruksräkningen år 1937.

Tabell III. Arealen jordbruksjord i medeltal per brukningsdel inom de olika jordbruksgrupperna, hektar.

		A	B	C	D
a) Bokföringskontrollerade brukningsdelar till grund för föreliggande utredning	Ssl	6·0	16·2	34·0	139·4
	Msl	6·6	16·9	34·9	150·4
	Msk	7·1	16·0	34·2	178·1
	N	6·5	15·5	25·0	—
<i>Jämförelsetabeller:</i>					
b) Brukningsdelar undersökta av 1938 års jordbruksutredning ¹	Ssl, Msl	7·5	15·8	33·0	108·0
	Msk	6·9	15·3	31·7	96·9
	N	5·7	14·0	24·7	—
c) Samtliga brukningsdelar enl. jordbruksräkningen år 1937 ²	Ssl, Msl	6·01	15·2	31·2	105·0
	Msk	5·90	14·7	30·5	97·0
	N	5·19	13·6	27·0	83·2
d) Hela arealen jordbruksjord i kvadratmil	Ssl	5·43	8·81	14·21	11·79
	Msl	24·24	34·54	46·25	44·83
	Msk	57·02	27·50	16·08	11·33
	N	43·20	12·31	3·65	1·45
	(Smb)	5·65	6·67	7·76	6·24

Tabell IV. Jordbruksgruppernas relativa vikt i procent av 1939 års skörd, beräknad med ledning av uppgifter från de bokföringskontrollerade brukningsdelarna.

	A	B	C	D	Summa
Ssl	2·3	3·0	5·6	4·2	15·1
Msl	5·0	8·0	10·6	10·9	34·5
Msk	14·7	7·4	4·0	2·9	29·0
N	7·5	1·8	0·3	—	9·6
(Smb)	1·8	2·2	2·3	1·7	8·0
Summa	31·3	22·4	22·8	19·7	96·2
Skörd från brukningsdelar med mindre åkerareal än 2 hektar					3·8
Hela årsskörden år 1939					100·0

Tabell V. Behovet av bostäder per ha i medeltal inom de olika jordbruksgrupperna.

		A	B	C	D
a) Inom lantushållningen förbrukade mt per ha och år vid de bokföringskontrollerade jordbruken	Ssl	575	323	298	237
	Msl	485	284	209	190
	Msk	482	327	215	211
	N	495	332	242	—
b) Beräknat antal manstimmar per år i medeltal inom varje rumsenhet	Ssl, Msl, Msk	1 030	1 000	970	950
	N	1 070	1 030	990	—
c) Beräknat bostadsbehov för lantushållningen vid de bokföringskontrollerade brukningsdelarna i rumsenheter per ha	Ssl	0·56	0·32	0·31	0·25
	Msl	0·47	0·29	0·22	0·20
	Msk	0·47	0·32	0·22	0·22
	N	0·46	0·32	0·24	—

¹ Under utarbetning.

² Statistiska Centralbyrån: Jordbruksräkningen år 1937.

		A	B	C	D
d) Beräknat totalt bostadsbehov vid de bokföringskontrollerade brukningsdelarna i rumsenheter per ha	Ssl	0.69	0.33	0.32	0.27
	Msl	0.59	0.32	0.24	(0.26)
	Msk	0.61	0.39	0.25	(0.31)
	N	0.73	0.43	0.32	—

Jämförelsetabell:

e) Antal rumsenheter per ha enligt 1938 års jordbruksutredning ¹	Ssl, Msl	0.55	0.33	0.23	0.24
	Msk	0.66	0.40	0.27	0.28
	N	0.70	0.43	0.36	—

Tabell VI. Behovet av kreatursplatser per ha i medeltal inom de olika jordbruksgrupperna.

		A	B	C	D
a) Vid bokföringskontrollerade jordbruk till grund för denna utredning	Ssl	1.90	1.18	0.92	0.72
	Msl	1.49	1.00	0.80	0.71
	Msk	1.57	1.15	0.92	0.61
	N	1.60	1.04	0.91	—
Antaget behov av reservplatser %		15	10	8	5

Jämförelsetabell:

b) Enligt jordbruksräkningen år 1937 ²	Ssl, Msl	1.32	1.09	0.89	0.68
	Msk	1.44	1.15	0.94	0.74
	N	1.27	0.97	0.81	—

Tabell VII. Behovet av övriga byggnader inom de olika jordbruksgrupperna.

		A	B	C	D
a) Logar och lador enl. uppgifter från LBF m. fl. till grund för föreliggande utredning, lagervolym m ³ per ha	Ssl	68	60	46	30
	Msl	53	49	36	24
	Msk	51	42	33	24
	N	38	33	26	—
b) Magasin enl. uppgift från LBF m. fl. till grund för föreliggande utredning, m ² lageryta per ha	Ssl	6	(Gäller A—D)		
	Msl	5			
	Msk	4.5			
	N	3			
c) Vagn- och redskapsbodas, slöjdbodas, garage och verkstäder, m ² överbyggd yta per ha	Ssl	6	8	5	3.5
	Msl	6	8	5	3.5
	Msk	5.5	4.5	3.5	2
	N	5.5	4.5	3.5	—

Tabell VIII. Enhetspriser beräknade ur nybyggnadskostnader år 1939 i föreliggande utredning.

		A	B	C	D
a) Bostäder, kronor per rumsenhet	Ssl	3 900			
	Msl	3 820	(Gäller A—D)		
	Msk	3 620			
	N	4 090			

¹ Under utarbetning.² Statistiska centralbyrån: Jordbruksräkningen år 1937.

		A	B	C	D
b) Kreatursstallar (inkl. mjölk- rum, fodermagasin, skullar, gödselstäder och urinbrunnar), kronor per kreatursplats	Ssl	600			
	Msl	630		(Gäller A—D)	
	Msk	610			
	N	680			
c) Logar och lador, kronor pr m ² lagervolym	Ssl	6·10	5·10	4·10	3·10
	Msl	6·00	5·00	4·00	3·10
	Msk	5·40	4·80	3·70	2·90
	N	6·40	5·40	4·30	3·30
d) Magasin, kronor per m ² lager- yta	Ssl	31			
	Msl	31		(Gäller A—D)	
	Msk	30			
	N	32			
e) Vagn- och redskapsbodan, slöjdbodar, garage och verk- städer, kronor per m ² över- byggd yta	Ssl	31			
	Msl	31		(Gäller A—D)	
	Msk	30			
	N	32			

Tabell IX. Nybyggnadskostnader för bostäder för jordbrukets behov i kronor per ha.

		A	B	C	D
a) Bostäder för jordbruksdriften vid de bokföringskontrollerade brukningsdelarna enl. tab. V c och VIII a (år 1939)	Ssl	2 170	1 260	1 200	980
	Msl	1 800	1 100	830	760
	Msk	1 690	1 170	800	800
	N	1 890	1 320	980	—

Jämförelsetabeller:

b) Bostäder enl. Nanneson¹ år 1924 (reproduktionskostnader, dåvarande bostadsstandard).

		Bostäder för		
		innehavare	arbetare	summa
I medeltal inom olika områden	Skåne	630	173	803
	Östergötland	420	72	492
	Västmanland	520	102	622
	Småland	530	108	638
	Västerbotten	1 040	—	1 040
I medeltal inom olika storleks- grupper (Ssl, Msl och Msk)	under 10 ha	979	—	979
	10—25 »	644	32	676
	25—50 »	497	63	560
	50—100 »	314	202	516
	över 100 »	185	273	458

¹ Nanneson: Byggnadskapitalets storlek vid svenska jordbruk.

c) Bostad för innehavaren enl. 1940 års byggnadskostnadssakkunniga¹ i medeltal för hela landet åren 1925—1939, resp. års bostadsstandard.

	A		B	C	D
	2—5	5—10			
Uppförd 1925—30	1 867	1 091	640	416	288
» 1931—35	1 990	1 003	568	381	246
» 1936—38	2 200	1 183	637	547	258
» 1939	2 950	1 346	935	684	224
Medeltal	2 117	1 140	635	526	273

Tabell X. Nybyggnadskostnader för ekonomibygnader för jordbrukets behov i kronor per ha.

		A	B	C	D
a) Kreatursstallar vid de bokföringskontrollerade brukningsdelarna enl. tab. VI a och VIII b (år 1939)	Ssl	1 310	780	600	450
	Msl	1 080	690	540	470
	Msk	1 120	900	610	390
	N	1 250	780	980	—
b) Övriga ekonomibygnader enl. tab. VII och VIII c—e (år 1939)	Ssl	790	730	530	470
	Msl	670	630	460	330
	Msk	570	470	350	260
	N	510	420	310	—
c) Summa ekonomibygnader	Ssl	2 100	1 510	1 130	920
	Msl	1 750	1 320	1 000	800
	Msk	1 690	1 370	960	650
	N	1 760	1 200	1 290	—

Jämförelsetabeller:

d) Ekonomibygnader enl. Nanneson² år 1924 (reproduktionskostnader, dåvarande standard).

		Kreatursstallar	Övriga	Summa ekonomibygnader
I medeltal inom olika områden	Skåne	490	367	857
	Östergötland	392	476	868
	Västmanland	401	727	1 128
	Småland	332	340	672
	Västerbotten	514	1 056	1 570
I medeltal inom olika storleksgrupper (Ssl, Msl och Msk)	under 10 ha	461	640	1 101
	10—25 »	453	541	994
	25—50 »	457	453	910
	50—100 »	357	407	764
	över 100 »	309	333	642

e) Ekonomibygnader enl. Stensgård³ i medeltal för hela landet åren 1935—1937.

	Storleksgrupper efter åkerareal			
	1—10	10—20	20—50	över 50 ha
Lägre kostnadsberäkningen	1 500	1 070	730	570
Högre kostnadsberäkningen	2 340	1 480	1 010	740

¹ Statens offentliga utredningar 1941: 4.

² L. Nanneson: Byggnadskapitalets storlek vid svenska jordbruk.

³ A. H. Stensgård: Index över jordbrukets inkomster och utgifter (Kungl. Maj:ts proposition nr 276, 1940).

f) Ekonomibyggнад (huvudsakligen stall och loge) enl. 1940 års byggnadskostnadsakkunniga¹ i medeltal för hela landet åren 1925—1939 (resp. års standard).

	A		B	C	D
	2—5	5—10			
Uppförd 1925—30	1 315	628	480	647	396
» 1931—35	1 030	682	542	493	405
» 1936—38	1 178	792	748	647	432
» 1939	1 364	1 129	927	922	389
Medeltal	1 156	764	658	679	415

Tabell XI. Årskostnad för fondering + ränta i procent av för året gällande nybyggnadskostnader vid varierande byggnadskostnadsstegring, räntefot och fonderingstid.

Årlig byggnadskostn.-stegr.	Räntefot	Fonderingstid											
		20 år			40 år			60 år			80 år		
		f	r	f+r	f	r	f+r	f	r	f+r	f	r	f+r
0 %	3 %	3·70	3·00	6·70	1·35	3·00	4·35	0·61	3·00	3·61	0·31	3·00	3·31
	4 %	3·35	4·00	7·35	1·10	4·00	5·10	0·43	4·00	4·43	0·18	4·00	4·18
	5 %	3·03	5·00	8·03	0·84	5·00	5·84	0·29	5·00	5·29	0·10	5·00	5·10
1 %	3 %	4·10	2·73	6·83	1·65	2·51	4·16	0·87	2·32	3·19	0·51	2·18	2·69
	4 %	3·70	3·64	7·34	1·35	3·34	4·69	0·61	3·10	3·71	0·31	2·90	3·21
	5 %	3·35	4·55	7·90	1·10	4·18	5·28	0·43	3·88	4·31	0·18	3·63	3·81
2 %	3 %	4·53	2·51	7·04	2·04	2·18	4·22	1·25	1·96	3·21	0·82	1·80	2·62
	4 %	4·10	3·34	7·44	1·65	2·90	4·55	0·87	2·60	3·47	0·51	2·40	2·91
	5 %	3·70	4·18	7·88	1·35	3·63	4·98	0·61	3·26	3·87	0·31	3·00	3·31
3 %	3 %	5·00	2·33	7·33	2·50	1·96	4·46	1·67	1·75	3·42	1·24	1·64	2·88
	4 %	4·53	3·11	7·63	2·04	2·61	4·65	1·25	2·34	3·59	0·82	2·18	3·00
	5 %	4·10	3·88	7·98	1·65	3·27	4·92	0·87	2·92	3·79	0·51	2·73	3·24

Tabell XII. Årskostnadsfaktorns sammansättning för olika byggnadstyper inom de olika jordbruksområdena.

		Bostäder	Kreatursstallar	Övriga
a) Ssl	fondering	1·38	1·38	1·07
	räntor (4 % medelränta)	2·63	2·63	2·52
	underhåll	1·0	0·8	0·5
	skatter och försäkringar	0·48	0·48	0·48
	Summa	5·5	5·3	4·6
Msl	fondering	1·38	1·38	1·07
	räntor (4 % medelränta)	2·63	2·63	2·52
	underhåll	1·1	0·8	0·5
	skatter och försäkringar	0·51	0·51	0·51
	Summa	5·6	5·3	4·6

¹ Statens offentliga utredningar 1941: 4.

	Bostäder	Kreatursstallar	Övriga
Msk fondering	1·38	1·80	1·07
räntor (4 % medelränta)	2·63	2·75	2·52
underhåll	1·1	0·9	0·6
skatter och försäkringar	0·55	0·55	0·55
Summa	5·7	6·0	4·7
N fondering	1·38	1·80	1·07
räntor (4 % medelränta)	2·63	2·75	2·52
underhåll	1·1	0·9	0·6
skatter och försäkringar	0·81	0·81	0·81
Summa	5·9	6·3	5·0

Jämförelsetal:

- b) Nannesson¹ anger år 1924 årskostnadsfaktorn till 7 % vid en räntefot av 5·0 à 5·5 %. Detta motsvarar en årskostnadsfaktor av c:a 6·2 % vid 4 % medelränta.
- c) Vid de bokföringskontrollerade jordbruken uppskattas årskostnaderna för fondering och underhåll till 2 à 3 % av för året gällande nybyggnadskostnader.
- d) Stensgård² anger, att en vanlig beräkning är att underhållskostnaderna uppgå till c:a 1 % av totala nybyggnadskostnaderna. Vid ifrågavarande indexberäkningar användes 0·6 % för underhållskostnader exklusive arbete, som utföres av gårdens folk.

Tabell XIII. Årskostnader för jordbruksbyggnader i kronor per ha (år 1939).

		A	B	C	D
a) Bostäder för jordbruksdriften enl. tab. IX a och XII	Ssl	119·20	69·10	66·00	53·80
	Msl	101·20	61·80	46·60	42·80
	Msk	95·60	66·30	45·20	45·20
	N	111·90	78·10	58·00	—
b) Kreatursstallar enl. tab. X a och XII	Ssl	69·40	41·20	31·80	23·80
	Msl	57·40	36·50	28·80	25·00
	Msk	67·30	54·10	36·80	23·30
	N	78·30	48·80	41·90	—
c) Övriga byggnader enl. tab. X b och XII	Ssl	36·20	33·40	24·30	21·40
	Msl	30·90	29·00	21·10	15·20
	Msk	27·00	22·20	16·50	12·40
	N	25·60	21·00	15·50	—
d) Samtliga för jordbruksdriften erforderliga byggnader	Ssl	224·80	143·70	122·10	99·00
	Msl	189·50	127·30	96·50	83·00
	Msk	189·90	142·60	98·50	80·90
	N	215·80	147·90	115·40	—
e) därav fondering och underhåll 41—43 %					

Jämförelsetabeller:

f) Vid de bokföringskontrollerade brukningsdelarna debiterade årskostnader för fondering och underhåll exkl. arbete av gårdens folk	Ssl	45	32	27	27
	Msl	40	28	25	25
	Msk	39	29	23	20
	N	39	30	23	—

¹ L. Nannesson: Byggnadskapitalets storlek vid svenska jordbruk.

² A. H. Stensgård: Index över jordbrukets inkomster och utgifter (Kungl. Maj:ts proposition nr 276, 1940).

		A	B	C	D
g) Verkliga underhålls- och nybyggnadskostnader vid de bokföringskontrollerade brukningsdelarna ¹	Ssl	55	29	37	—
	Msl	83	41	27	—
	Msk	55	38	23	—
	N	105	52	19	—
h) Underhålls- och nybyggnadskostnader enl. 1938 års jordbruksutredning (år 1937)	Ssl, Msl	43·80	35·12	29·02	32·90
	Msk	51·72	39·14	29·24	36·66
	N	86·60	56·21	—	—
i) därav: bostäder	Ssl, Msl	25·14	17·96	14·58	20·26
	Msk	28·49	19·86	14·76	16·04
	N	53·36	29·00	—	—
j) kreatursstallar	Ssl, Msl	14·27	13·11	10·99	8·29
	Msk	19·22	16·40	11·35	13·87
	N	26·34	21·50	—	—
k) övriga	Ssl, Msl	4·39	4·05	3·45	4·35
	Msk	4·01	2·88	3·13	6·74
	N	6·90	5·71	—	—

Tabell XIV. Byggnadskostnadernas fördelning på olika utgiftsposter.

Enligt föreliggande utredning, kronor per ha år 1939:

		A	B	C	D
a) fondering	Ssl	56·60	36·00	30·60	24·70
	Msl	47·00	31·40	23·90	20·50
	Msk	49·60	37·40	25·70	20·80
	N	54·10	36·70	28·90	—
b) räntor	Ssl	115·50	72·00	60·80	49·30
	Msl	92·60	63·00	47·60	40·70
	Msk	89·60	67·40	46·60	38·30
	N	97·00	66·80	52·00	—
c) underhåll	Ssl	36·20	22·50	19·50	15·80
	Msl	31·80	20·80	15·70	13·90
	Msk	32·10	23·80	16·40	13·90
	N	35·20	24·00	18·70	—
d) skatter och försäkringar	Ssl	20·50	13·20	11·20	9·20
	Msl	18·10	12·10	9·30	7·90
	Msk	18·60	14·00	9·80	7·90
	N	29·50	20·40	15·80	—

(Totalkostnad = tabell XIII d)

Enligt 1938 års jordbruksutredning², kronor per ha år 1937:

e) kontantutgifter för nybyggnad	Ssl, Msl	14·74	11·27	9·28	10·54
	Msk	17·07	15·03	8·59	18·19
	N	29·12	14·50	—	—
f) kontantutgifter för reparationer	Ssl, Msl	20·83	17·15	15·28	17·31
	Msk	20·74	15·42	14·57	12·72
	N	32·36	24·63	—	—

¹ Där värdet av eget arbete icke funnits angivet, har detta uppskattats till 10 % av totalkostnaderna.

² Under utarbetning.

		A	B	C	D
h) eget arbete (beräknat värde)	Ssl, Msl	5·83	4·30	2·72	3·11
	Msk	6·79	4·38	3·07	2·47
	N	13·50	7·79	—	—
i) virke ur egen skog (beräknat värde)	Ssl, Msl	2·40	2·40	1·74	1·94
	Msk	7·12	4·31	3·05	3·27
	N	11·62	9·29	—	—

(Totalkostnad = tabell XIII h.)

Tabell XV. Förnyelsebehov av befintliga jordbruksbyggnader i procent av samtliga.

a) Vid jämnt fördelad nybyggnadsfrekvens:					
I behov av nybyggnad... 2 à 3 procent					
» » » reparation.... 3 à 5 »					
b) Enligt 1938 års jordbruksutredning (år 1937).					
<i>I behov av nybyggnad:</i>		A	B	C	D
Bostäder för innehavare.. procent		7·1	5·7	4·6	3·2
» » arbetare.... »		9·1	8·9	7·8	6·1
Djurstallar..... »		17·0	13·3	12·0	10·0
Övriga ..... »		15·9	11·4	8·0	8·7
<i>I behov av omfattande reparation:</i>					
Bostäder för innehavare . procent		47·6	43·1	40·6	35·8
» » arbetare ... »		47·5	49·5	46·5	44·4
Djurstallar ..... »		46·3	48·5	48·7	42·5
Övriga ..... »		49·7	51·4	54·1	51·9

Tabell XVI. Nybyggnadskostnadernas förändringar under åren 1939—1942.

Kostnaderna för åren 1940—1942 äro uttryckta i procent av dem, som gällde år 1939 (index = 100). För år 1939 angivas delkostnaderna i procent av totalkostnaden (vägningstal).

		Vikt		Index	
		1939	1940	1941	1942 (april)
a) Bostäder för jordbrukets behov. (Enfamilsbostad av trä i anslutning till Kungl. socialstyrelsens indexberäkning)	Grovarbetare....	7·6	105·0	110·3	115·8
	Träarbetare	13·2	105·0	106·5	110·0
	Murare.....	3·5	105·0	106·5	110·0
	Summa	24·3	105	108	112
	Virke.....	15·0	112	123	136
	Tegel- o. stenmaterial	11·9	122	141	146
	Övriga byggn.-mat. o. arb. ...	26·5	115	130	138
	Summa	53·4	116	130	139
	Installationer....	14·7	115	125	130
	Administrativa kostn.	7·6	110	117	120
Summa	22·3	114	122	127	
Total	100·0	112	123	129	

		Vikt		Index	
		1939	1940	1941	1942 (april)
b) <i>Kreatursstallar</i> av trä med ytterväggar av tegel (kan även anses gälla garage och verkstäder)	Grovarbetare ¹	10·4	107·4	117·4	124·5
	Träarbetare.....	14·3	103·8	105·7	110·2
	Murare.....	4·0	104·4	104·9	109·0
	Summa	28·7	105	110	115
	Virke.....	21·4	110	122	137
	Tegel- o. stenmaterial.....	23·5	120	134	141
	Övriga byggn.-mat. o. arb....	13·8	118	143	146
	Summa	58·7	116	132	141
	Installationer....	5·6	115	125	130
	Administrativa kostn.	7·0	110	117	120
Summa	12·6	112	120	124	
Total	100·0	112	124	132	
c) <i>Logar</i> av trä (kan även anses gälla magasin, vagn- och redskapsbodar samt slöjdbodar)	Grovarbetare....	9·4	107·4	117·4	124·5
	Träarbetare.....	19·7	103·8	105·7	110·2
	Murare.....	—	—	—	—
	Summa	29·1	106	109	115
	Virke.....	29·0	110	122	137
	Tegel- o. stenmaterial.....	9·2	131	144	147
	Övriga byggn.-mat. o. arb. ...	21·9	115	138	141
	Summa	60·1	115	131	140
	Installationer....	3·6	115	125	142
	Administrativa kostn.	7·2	110	117	120
Summa	10·8	112	120	127	
Total	100·0	112	124	131	

Arbetslönerna i tabellerna XVI a—c äro beräknade efter avtalsreglerade förhållanden och ackord i viss utsträckning, samt materialpriser enligt officiella noteringar. Under ändrade förutsättningar räknas nedanstående index. Ackordsbetalning anses därvid i förhållande till tidlönsbetalning år 1939 ge omkring 20 procent högre arbetskostnader vid bostadshus och 35 procent högre kostnader vid ekonomibyggnader.

		1939	1940	1941	1942 (april)
d) Kostnader enl. föreliggande undersökning (delvis ackord)	Bostäder.....	100	112	123	129
	Ekonomibyggnader.	100	112	124	131
e) Kostnader lika d) men utan insats av gårdens folk (mesta möjliga ackord)	Bostäder.....	100	112	123	129
	Ekonomibyggnader.	101	113	124	131

¹ Utan ackord.

		1939	1940	1941	1942 (april)	
f)	Kostnader lika d) men med endast tidlönsarbete	Bostäder..... Ekonomibyggnader.	97 96	109 108	122 121	129 128
g)	Kostnader lika f) men med virkeskostnaden räknad till halva priset	Bostäder..... Ekonomibyggnader.	90 84	101 94	113 106	118 112
h)	Kostnader lika g) men med grovarbetet räknat till halva kostnaden	Bostäder..... Ekonomibyggnader.	86 79	97 89	109 100	114 105

För värdena i tabellerna XVI f—h gälla ± 3 enheter motsvarande en arbetskostnadsvariation på ± 10 à 12 procent.

Jämförelsetabeller:

i)	Vägningstal för ekonomibyggnader enl. lantbruksförbundets index (1935—1937)	h)	Jordbrukets egen arbetskraft	14·9
			Lejd arbetskraft	20·8
			Summa arbetslöner	35·7
			Trävaror	32·0
			Tegel- o. stenmaterial	23·6
			Övriga material	8·7
			Summa material	64·3
			Total	100·0
k)	Index omräknade till 1939 som basår enl. (Där så varit möjligt angivas enhetspriser för år 1939)	1) Kungl. socialstyrelsen	2) Sveriges lantbruksförbund	3) Tidningen »Sågverksägaren» nr 5 1942.

Material	1939 enhetspris			1940 index			1941 index		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Virke medeltal per kbft	—	—	—	111·8	112·0	107·0	123·8	114·0	121·0
Cement > säck	2: 78	2: 32	3: 10	136·0	144·0	134·0	131·6	147·5	122·6
Grus > kbm	4: 31	4: 19	—	123·0	124·0	—	143·7	142·5	—
Kalk > hl	5: 90	5: 69	—	119·8	113·2	—	139·1	127·5	—
Murtegel > 1000	79: 84	75: 50	84: —	110·8	113·1	107·2	125·2	122·6	125·1
Taktegel > 1000	155: 22	—	135: —	107·0	—	107·4	118·3	—	114·8
Eternit > kvm	—	2: 90	—	—	111·8	—	—	139·8	—
Takpapp > kvm	0: 46	0: 35	—	137·7	117·5	—	197·5	154·5	—
Arm. järnbalkar > kg	—	—	0: 37	—	144·0	121·8	—	144·0	121·8

(tabell XVI k har medtagits för att visa skillnaden mellan på olika sätt beräknade index).

Tabell XVII. Förhållandet mellan byggnadskostnader och bruttoavkastning.

		A	B	C	D	
a)	Bruttoavkastningen av jordbruksprodukter vid de bokföringskontrollerade brukningsdelarna i kronor per ha.	Ssl Msl Msk N	936 534 531 510	676 430 443 394	707 393 374 391	655 406 429 —

		A	B	C	D
b) Årskostnaderna för samtliga	Ssl	24·0	21·2	17·3	15·1
för jordbruksdriften erforderliga	Msl	35·5	29·6	24·6	20·4
byggnader (tabell XIII d)	Msk	35·8	32·2	26·4	18·9
i procent av bruttoavkastningen.	N	42·3	37·6	29·5	—
c) Av 30 % byggnadskostnadsstegring motiverad procentuell	Ssl	7·2	6·4	5·2	4·5
höjning av jordbrukets produktpriser.	Msl	10·7	8·9	7·4	6·1
	Msk	10·8	9·7	7·9	5·7
	N	12·7	11·3	8·9	—

Tabell XVIII. Analys av årliga byggnadskostnader.

	Ny-byggn.-kostnad	Fondering		Räntor		Underhåll		Skatter o. försäkr.		Summa		
		Kr.	%	Kr.	%	Kr.	%	Kr.	%	Kr.	%	
<i>Ssl</i>												
A	Bostäder	2 170	1·38	30·00	2·63	57·10	1·0	21·70	0·48	10·40	5·49	119·20
6·0 ha	Kreatursstallar	1 310	1·38	18·10	2·63	34·50	0·8	10·50	0·48	6·30	5·29	69·40
	Övriga	790	1·07	8·50	2·52	19·90	0·5	4·00	0·48	3·80	4·57	36·20
	Summa	4 270	1·33	56·60	2·61	111·50	0·85	36·20	0·48	20·50	5·27	224·80
B	Bostäder	1 260	1·38	17·40	2·63	33·10	1·0	12·60	0·48	6·00	5·49	69·10
16·2 ha	Kreatursstallar	780	1·38	10·80	2·63	20·50	0·8	6·20	0·48	3·70	5·29	41·20
	Övriga	730	1·07	7·80	2·52	18·40	0·5	3·70	0·48	3·50	4·57	33·40
	Summa	2 770	1·30	36·00	2·56	72·00	0·81	22·50	0·48	13·20	5·18	143·70
C	Bostäder	1 200	1·38	16·60	2·63	31·60	1·0	12·00	0·48	5·80	5·49	66·00
34·0 ha	Kreatursstallar	600	1·38	8·30	2·63	15·80	0·8	4·80	0·48	2·90	5·29	31·80
	Övriga	530	1·07	5·70	2·52	13·40	0·5	2·70	0·48	2·50	4·57	24·30
	Summa	2 330	1·31	30·60	2·61	60·80	0·84	19·50	0·48	11·20	5·25	122·10
D	Bostäder	980	1·38	13·50	2·63	25·80	1·0	9·80	0·48	4·70	5·49	53·80
139·4 ha	Kreatursstallar	450	1·38	6·20	2·63	11·80	0·8	3·60	0·48	2·20	5·29	23·80
	Övriga	470	1·07	5·00	2·52	11·70	0·5	2·40	0·48	2·30	4·57	21·40
	Summa	1 900	1·30	24·70	2·59	49·30	0·83	15·80	0·48	9·20	5·21	99·00
<i>Msl</i>												
A	Bostäder	1 800	1·38	24·90	2·63	47·30	1·1	19·80	0·51	9·20	5·62	101·20
6·6 ha	Kreatursstallar	1 080	1·38	14·90	2·63	28·40	0·8	8·60	0·51	5·50	5·32	57·40
	Övriga	670	1·07	7·20	2·52	16·90	0·5	3·40	0·51	3·40	4·60	30·90
	Summa	3 550	1·32	47·00	2·61	92·60	0·90	31·80	0·51	18·10	5·34	189·50
B	Bostäder	1 100	1·38	15·20	2·63	28·90	1·1	12·10	0·51	5·60	5·62	61·80
16·9 ha	Kreatursstallar	690	1·38	9·50	2·63	18·20	0·8	5·50	0·51	3·30	3·32	36·50
	Övriga	630	1·07	6·70	2·52	15·90	0·5	3·20	0·51	3·20	4·60	29·00
	Summa	2 420	1·30	31·40	2·60	63·00	0·86	20·80	0·51	12·10	5·27	127·30
C	Bostäder	830	1·38	11·50	2·63	21·80	1·1	9·10	0·51	4·20	5·62	46·60
34·9 ha	Kreatursstallar	540	1·38	7·50	2·63	14·20	0·8	4·30	0·51	2·80	5·32	28·80
	Övriga	460	1·07	4·90	2·52	11·60	0·5	2·30	0·51	2·30	4·60	21·10
	Summa	1 830	1·31	23·90	2·60	47·60	0·86	15·70	0·51	9·30	5·27	96·50
D	Bostäder	760	1·38	10·50	2·63	20·00	1·1	8·40	0·51	3·90	5·62	42·80
150·4 ha	Kreatursstallar	470	1·38	6·50	2·63	12·40	0·8	3·80	0·51	2·30	5·32	25·00
	Övriga	330	1·07	3·50	2·52	8·30	0·5	1·70	0·51	1·70	4·60	15·20
	Summa	1 560	1·31	20·50	2·61	40·70	0·89	13·90	0·51	7·90	5·32	83·00

		Ny- byggn- kostnad	Fondering		Räntor		Underhåll		Skatter o. försäkr.		Summa	
		Kr.	%	Kr.	%	Kr.	%	Kr.	%	Kr.	%	Kr.
<i>Msk</i>												
A	Bostäder	1 690	1.38	23.30	2.63	44.40	1.1	18.60	0.55	9.30	5.66	95.60
7.1 ha	Kreatursstallar	1 120	1.80	20.20	2.75	30.80	0.9	10.10	0.55	6.20	6.00	67.30
	Övriga	570	1.07	6.10	2.52	14.40	0.6	3.40	0.55	3.10	4.74	27.00
	Summa	3 380	1.47	49.60	2.65	89.60	0.95	32.10	0.55	18.60	5.62	189.90
B	Bostäder	1 170	1.38	16.20	2.63	30.80	1.1	12.90	0.55	6.40	5.66	66.30
16.0 ha	Kreatursstallar	900	1.80	16.20	2.75	24.80	0.9	8.10	0.55	5.00	6.00	54.10
	Övriga	470	1.07	5.00	2.52	11.80	0.6	2.80	0.55	2.60	4.74	22.20
	Summa	2 540	1.47	37.40	2.65	67.40	0.94	23.80	0.55	14.00	5.62	142.60
C	Bostäder	800	1.38	11.00	2.63	21.00	1.1	8.80	0.55	4.40	5.66	45.20
34.2 ha	Kreatursstallar	610	1.80	11.00	2.75	16.80	0.9	5.50	0.55	3.50	6.00	36.80
	Övriga	350	1.07	3.70	2.52	8.80	0.6	2.10	0.55	1.90	4.74	16.50
	Summa	1 760	1.46	25.70	2.65	46.60	0.93	16.40	0.55	9.80	5.60	98.50
D	Bostäder	800	1.38	11.00	2.63	21.00	1.1	8.80	0.55	4.40	5.66	45.20
178.1 ha	Kreatursstallar	390	1.80	7.00	2.75	10.70	0.9	3.50	0.55	2.10	6.00	23.30
	Övriga	260	1.07	2.80	2.52	6.60	0.6	1.60	0.55	1.40	4.74	12.40
	Summa	1 450	1.43	20.80	2.64	38.30	0.96	13.90	0.55	7.90	5.53	80.90
N												
A	Bostäder	1 890	1.38	26.10	2.63	49.70	1.1	28.80	0.81	15.30	5.92	111.90
6.5 ha	Kreatursstallar	1 250	1.80	22.50	2.75	34.40	0.9	11.30	0.81	10.10	6.26	78.30
	Övriga	510	1.07	5.50	2.52	12.90	0.6	3.10	0.81	4.10	5.00	25.60
	Summa	3 650	1.48	54.10	2.66	97.00	0.96	35.20	0.81	29.50	5.91	215.80
B	Bostäder	1 320	1.38	18.20	2.63	34.70	1.1	14.50	0.81	10.70	5.92	78.10
15.5 ha	Kreatursstallar	780	1.80	14.00	2.75	21.50	0.9	7.00	0.81	6.30	6.26	48.80
	Övriga	420	1.07	4.50	2.52	10.60	0.6	2.50	0.81	3.40	5.00	21.00
	Summa	2 520	1.46	36.70	2.65	66.80	0.95	24.00	0.81	20.40	5.88	147.90
C	Bostäder	980	1.38	13.50	2.63	25.80	1.1	10.80	0.81	7.90	5.92	58.00
25.0 ha	Kreatursstallar	670	1.80	12.10	2.75	18.40	0.9	6.00	0.81	5.40	6.20	41.90
	Övriga	310	1.37	3.30	2.52	7.80	0.6	1.90	0.81	2.50	5.00	15.50
	Summa	1 960	1.48	28.90	2.65	52.00	0.95	18.70	0.81	15.80	5.89	115.40

DIAGRAM 1: FONDERINGSKOSTNADEN SÅSOM FUNKTION AV FONDERINGSTID, RÄNTA OCH BYGGNADSKOSTNADSTEGRING.

f - årlig fonderingskostnad i procent av för året gällande nybyggnadskostnad.
 n - fonderingstid i år.
 r - räntefot, %
 t - procentuell årlig stegring av byggnadskostnaderna i medeltal under fonderingstiden

$$f = \frac{r-t}{(1+r-t)^n - 1} \cdot 100$$

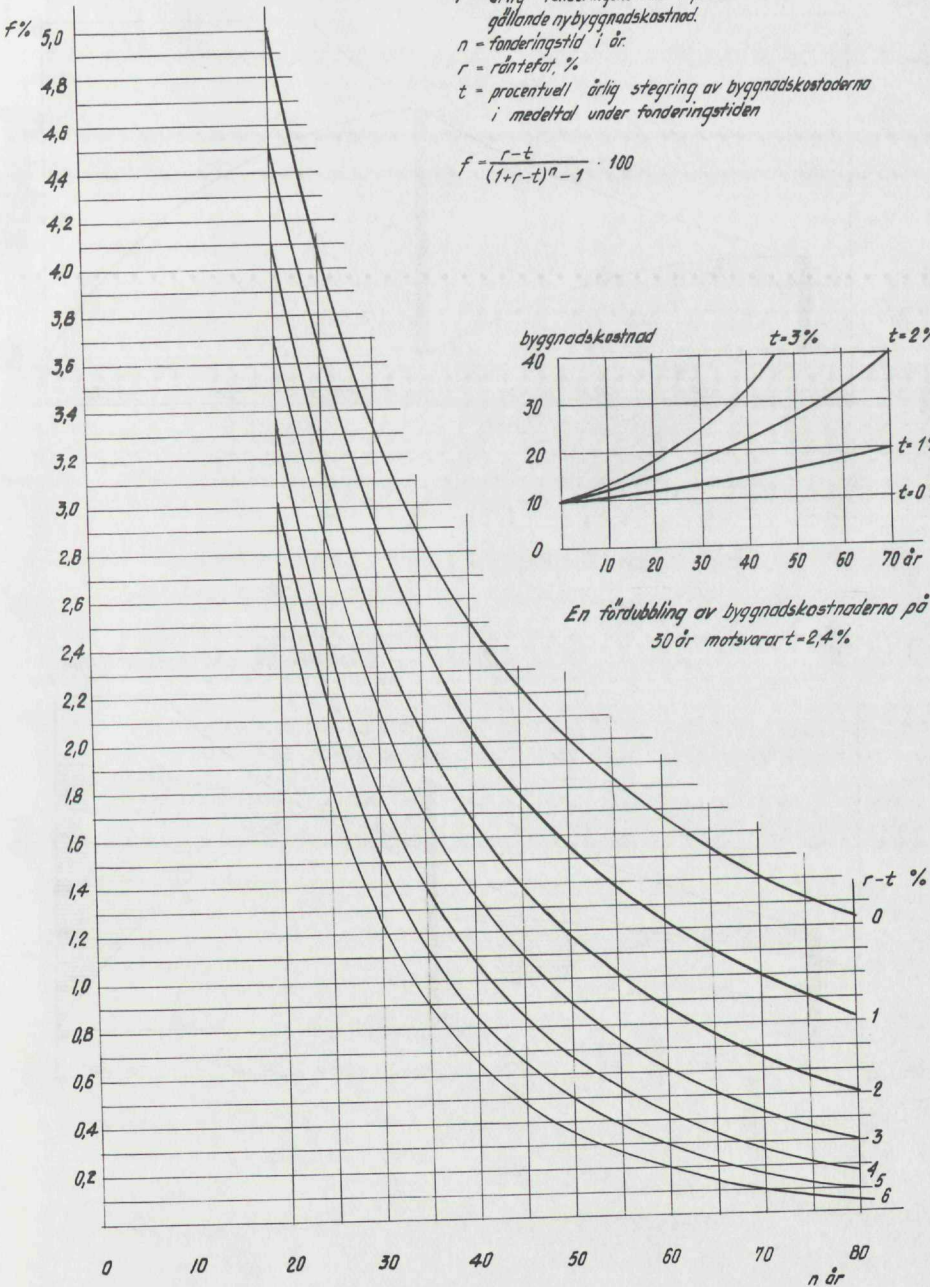

DIAGRAM 2. BYGGNADSVÄRDEMINSKNING OCH FÖNDRINGSBEHOV

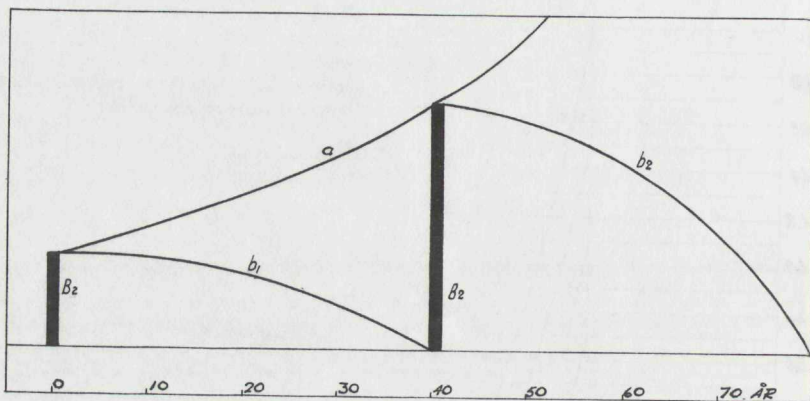
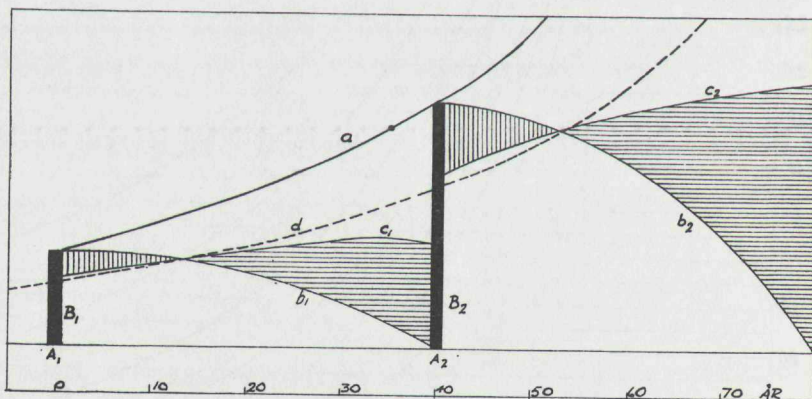

DIAGRAM 3. BYGGNADSKOSTNADER OCH BYGGNADSVÄRDERING

ÖVERVÄRDERING

UNDERVÄRDERING

DIAGRAM 4 KOSTNADSUPPGIFT FÖR VIRKE

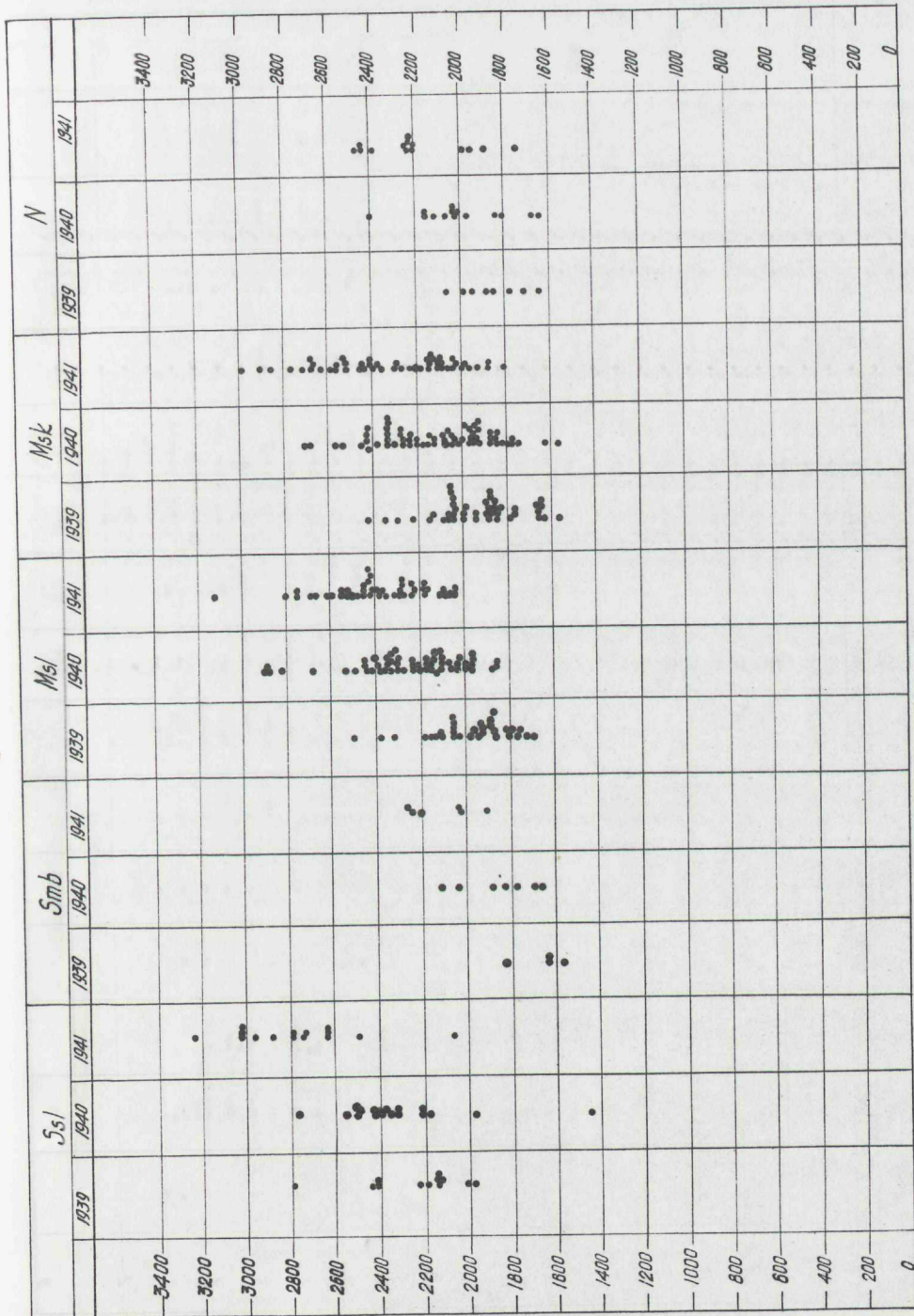

DIAGRAM 9. KOSTNADSUPPGIFT FÖR MURTEGEL

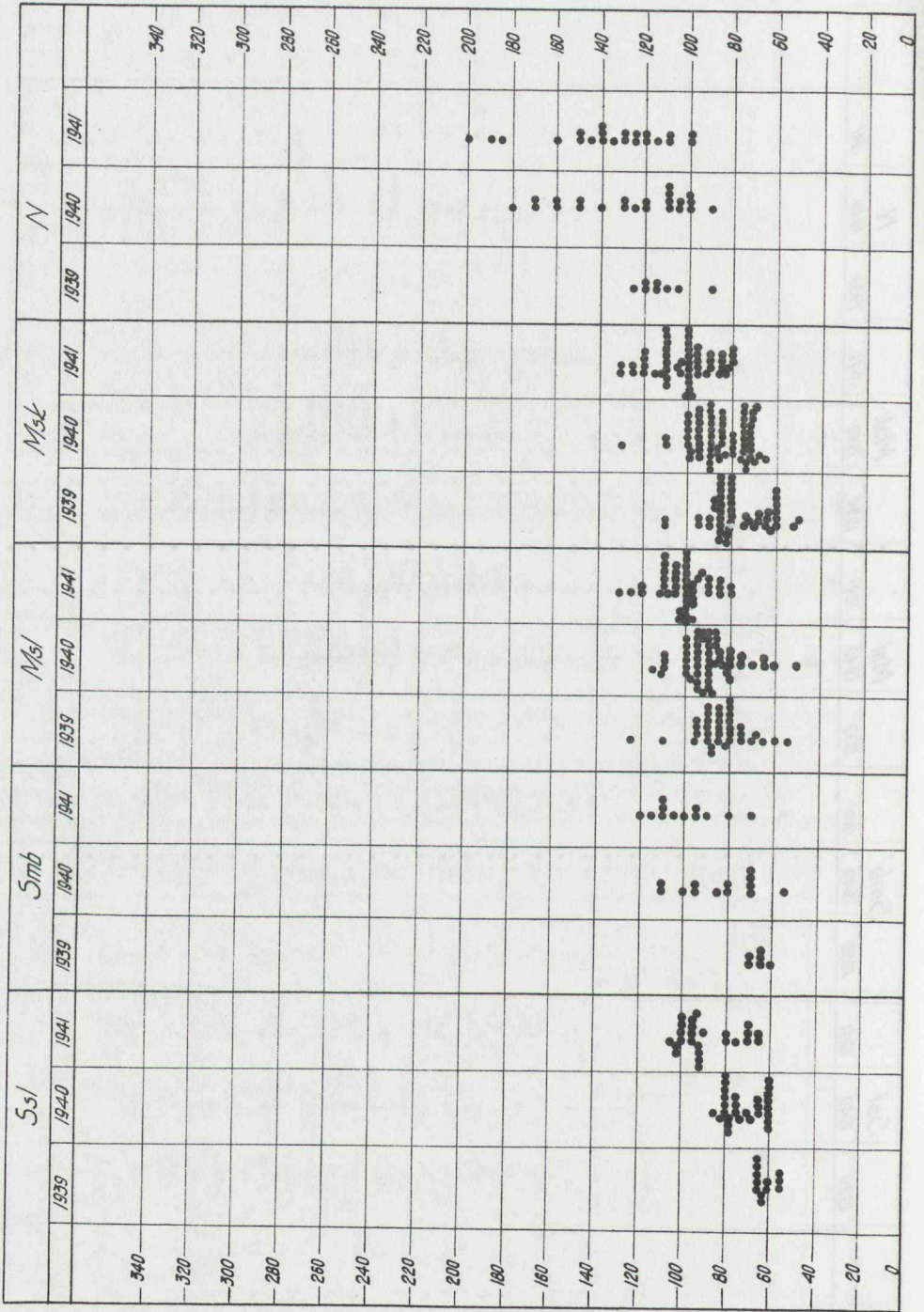

DIAGRAM 10. KOSTNADSUPPGIFT FÖR TAKTEGEL

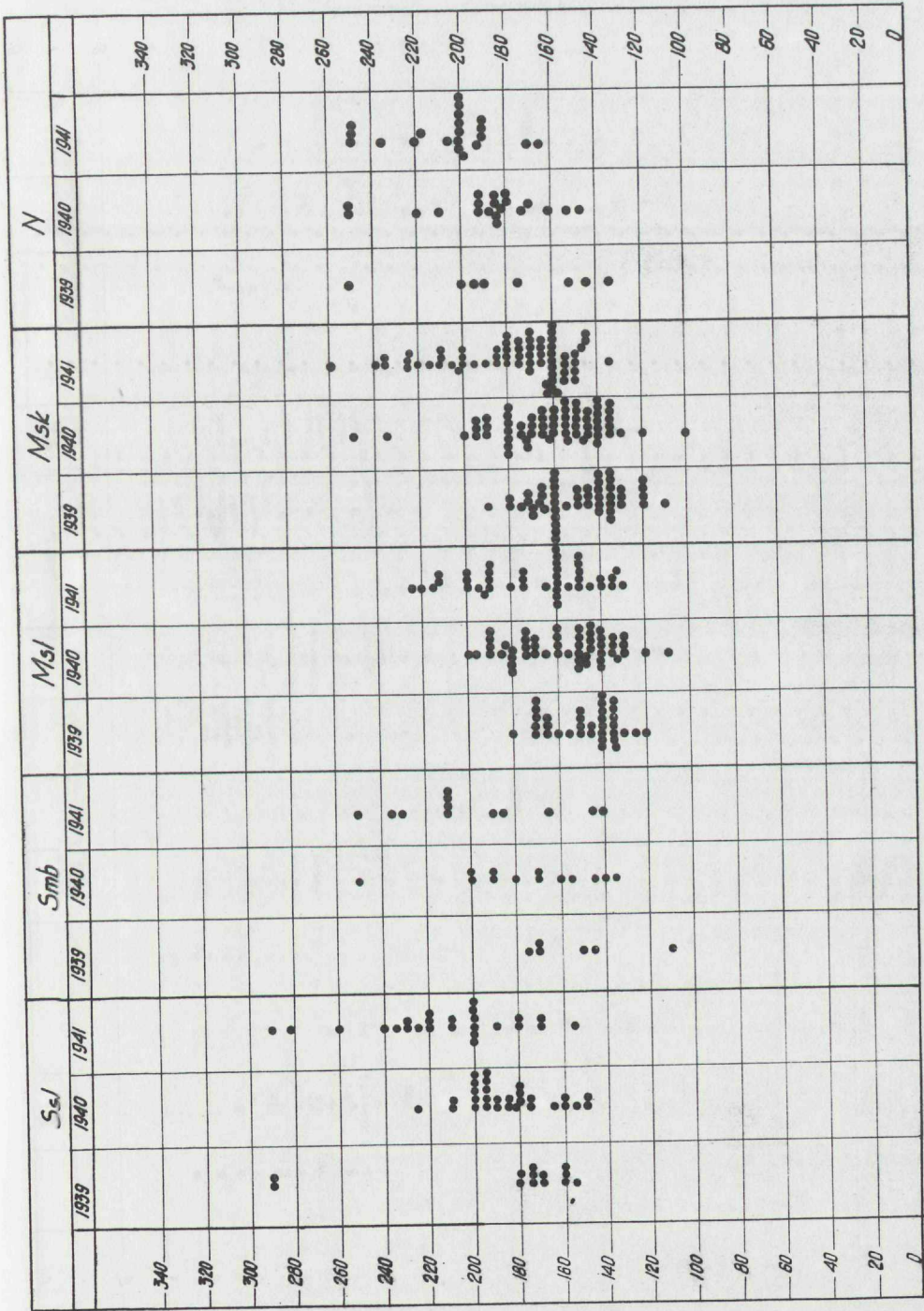
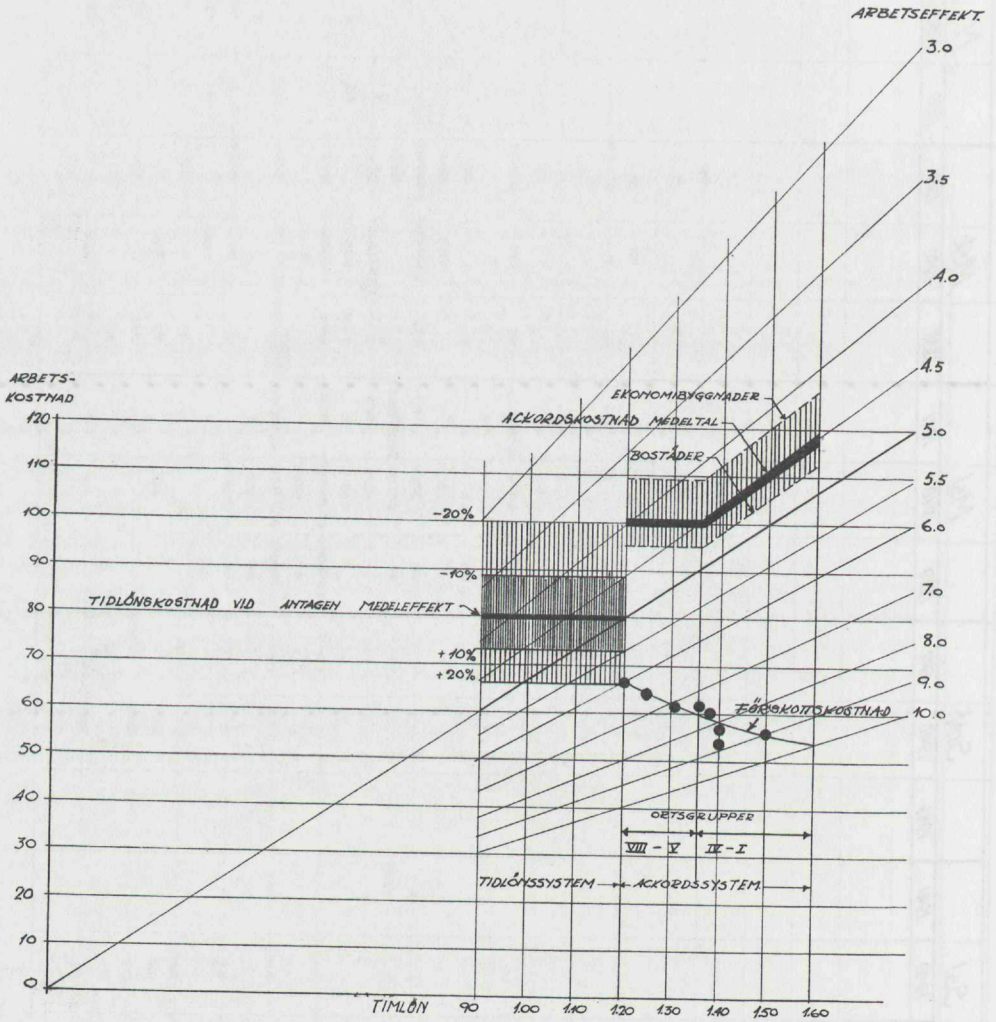

DIAGRAM 13. ARBETSKOSTNAD VID TIDLÖNS- OCH ACKORDSSYSTEM

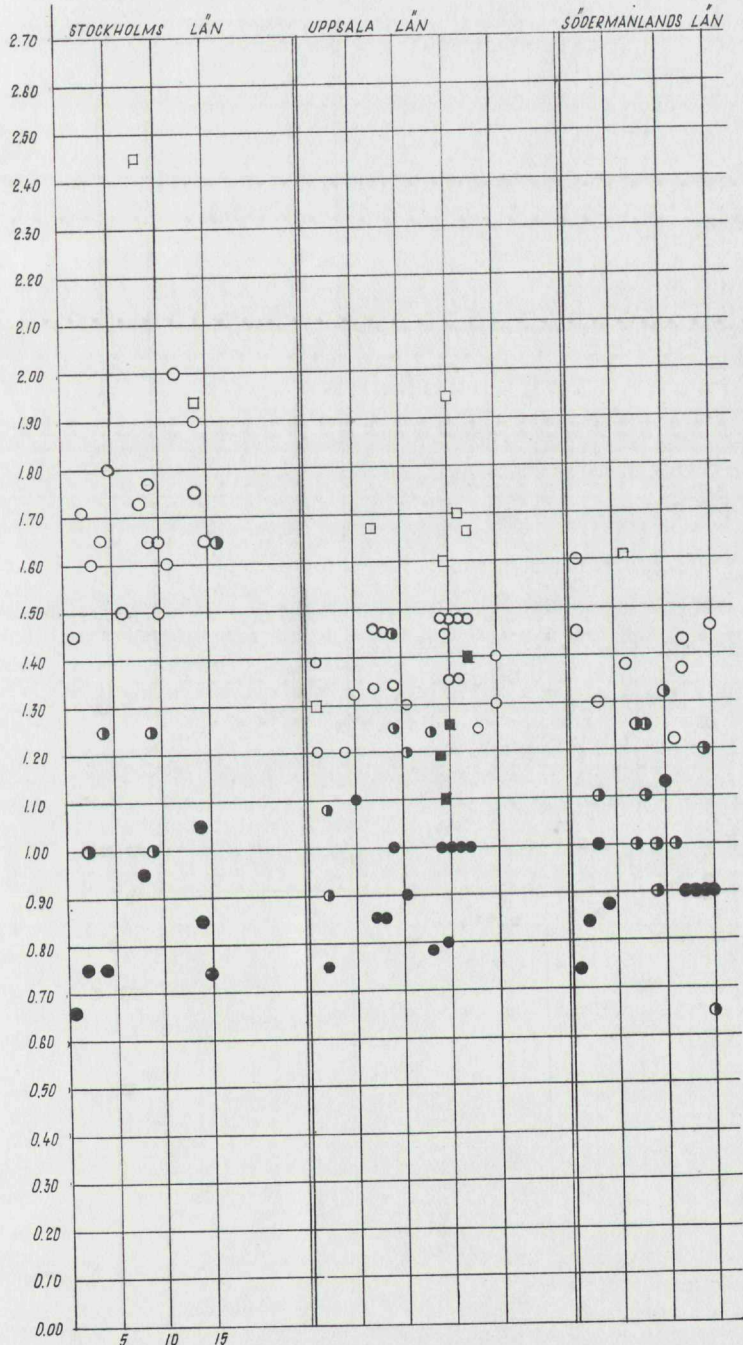
ARBETSLÖNER.

DIAGRAM 14.

□ 3.10

- ACKORDSLÖN FÖR ORGANISERADE ARBETARE
- TIMLÖN " " " "
- " " ORGANISERADE " "
- " " GÅRDENS FOLK

TIMLÖN
KRONOR

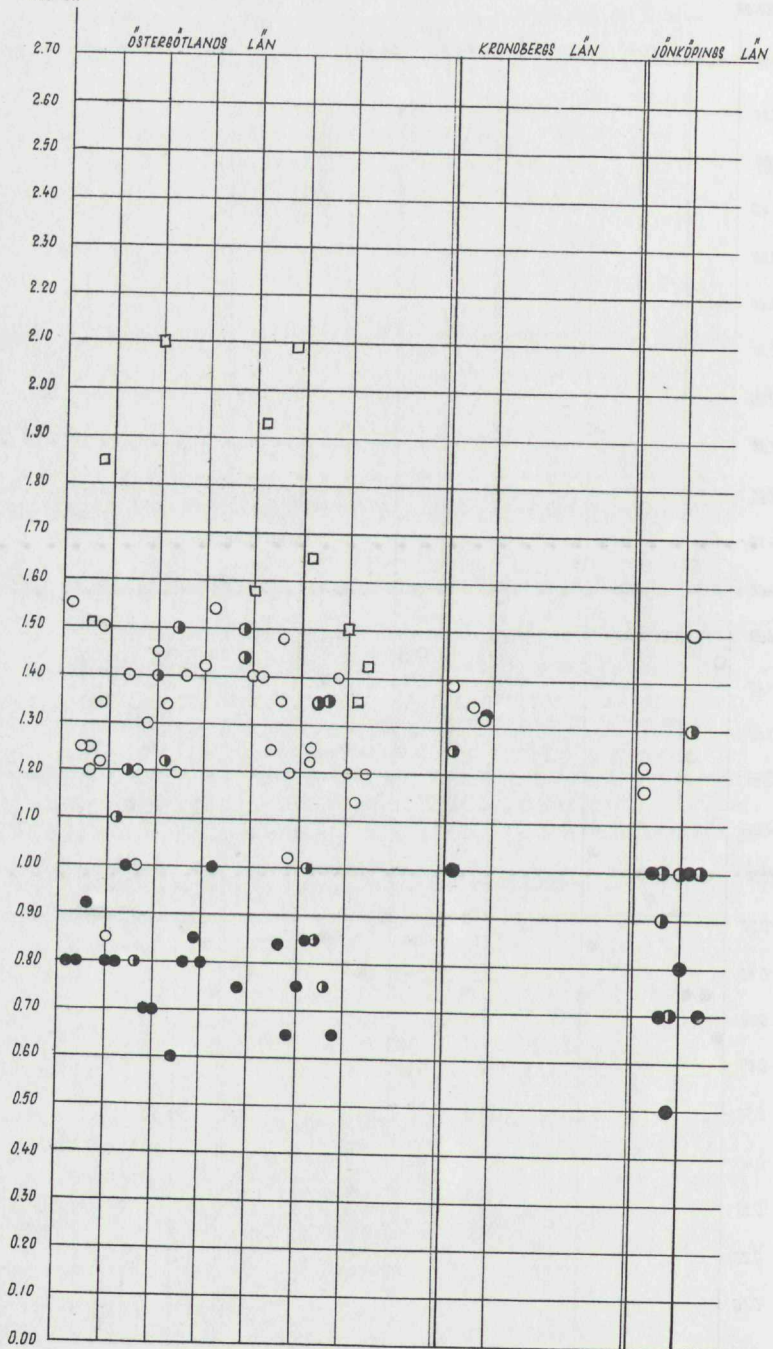

ARBETSLÖNER.

DIAGRAM 15.

- ACKORDSLÖN FÖR ORGANISERADE ARBETARE
- TIMLÖN " " " "
- ◐ " " " " " "
- " " " GÅRDENS FOLK

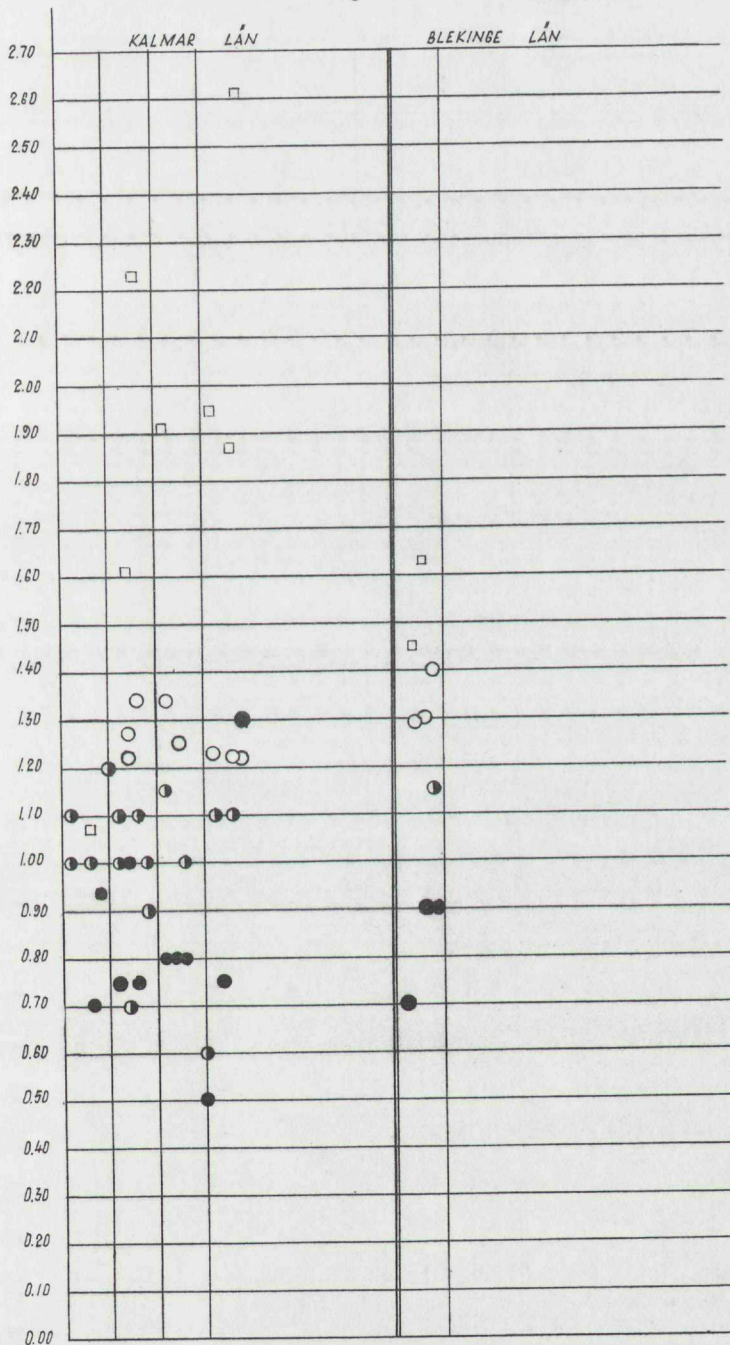
TIMLÖN
KRONOR

ARBETSLÖNER

- ACKORDSLÖNER FÖR ORGANISERADE ARBETARE
- TIMLÖN " " "
- " " ODBANISERADE "
- " " GÅRDENS FOLK

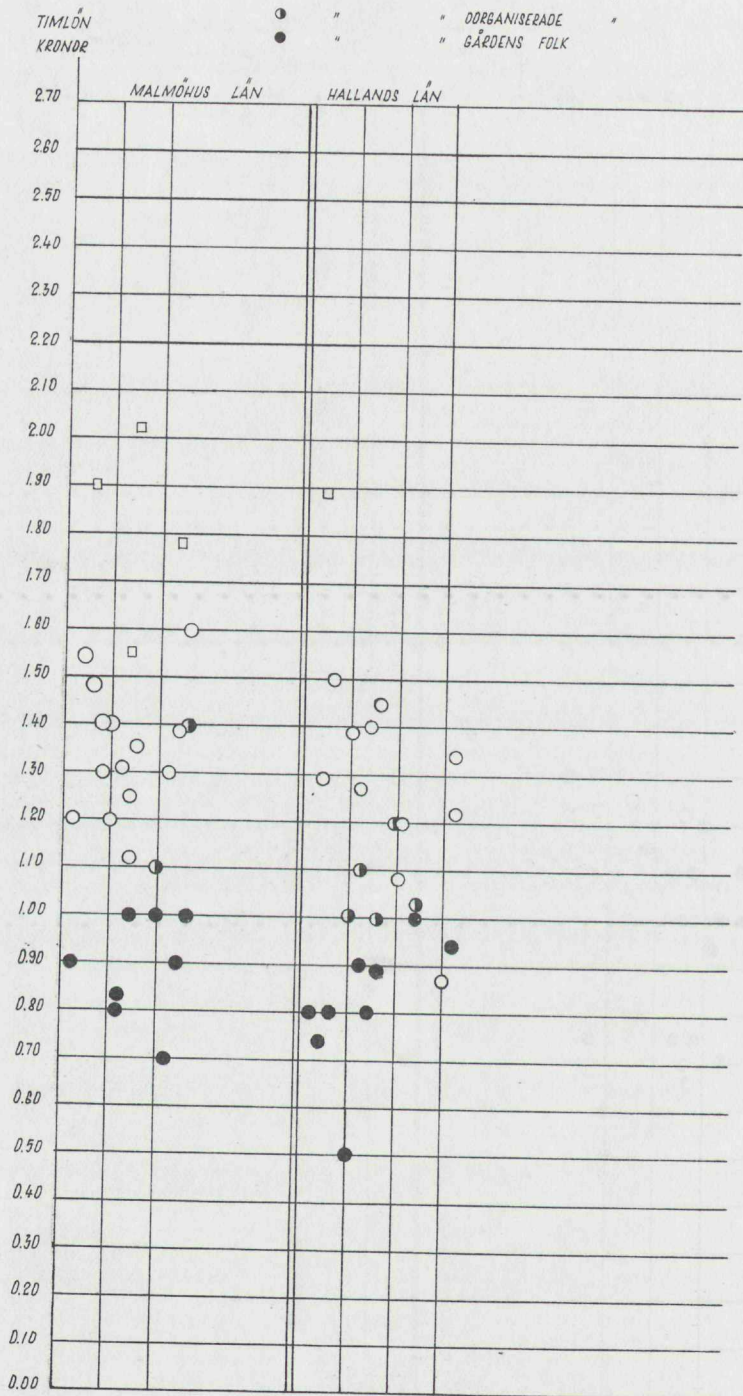
TIMLÖN
KRONOR

ARBETSLÖNER.

DIAGRAM 17.

- AOKORDSLÖNER FÖR ORGANISERADE ARBETARE.
- TIMLÖN " " "
- " " "ORGANISERADE "
- " " "GÅRDENS FOLK "

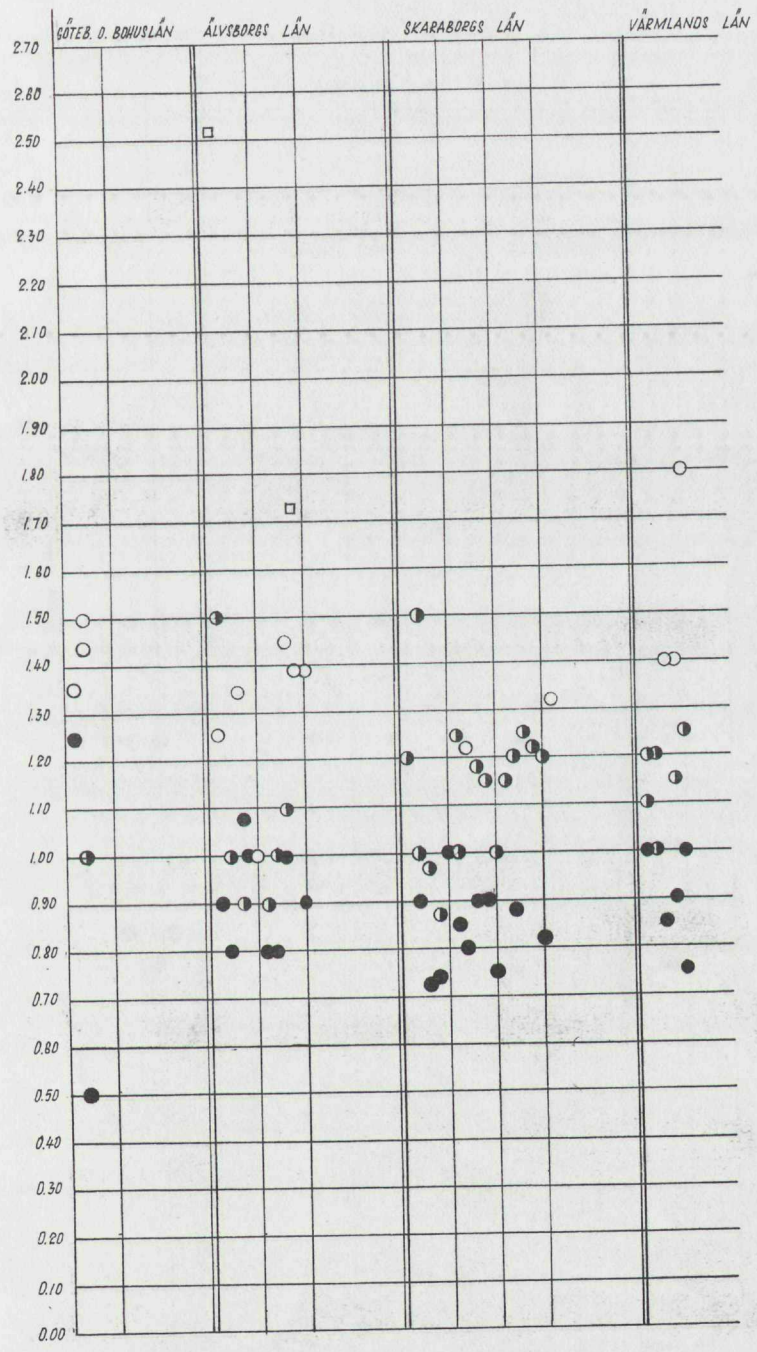

ARBETSLÖNER

DIAGRAM 18.

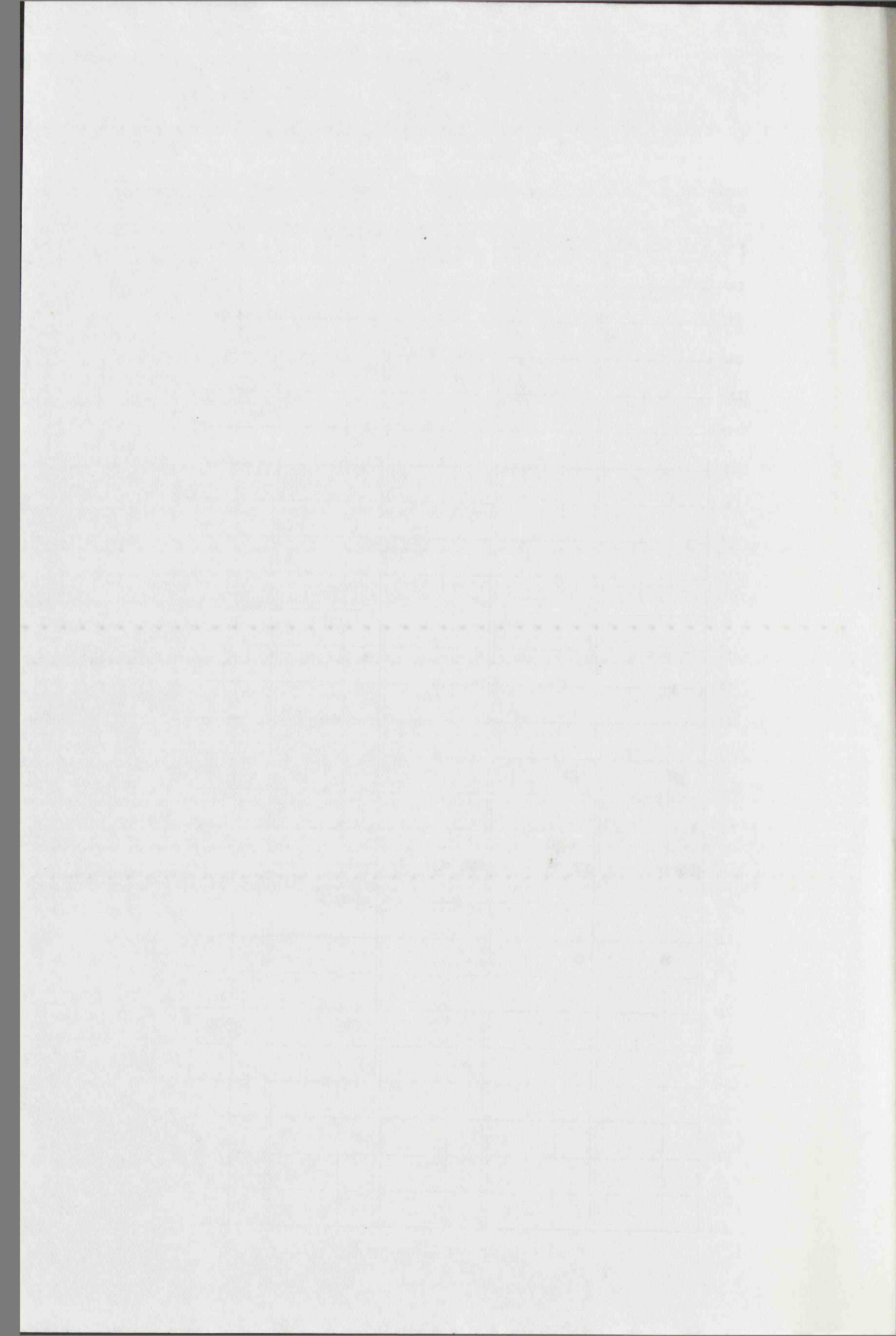
- ACKORDSLÖNER FÖR ORGANISERADE ARBETARE
- TIMLÖN " " " "
- " " " " " BÅRDENS FOLK

TIMLÖN
KRONOR

VIII. Mätningslista från Sörby gård (avskrift).

STOCKHOLMS BYGGMÄSTAREFÖRENING
MÄTNINGSKONTORET

Mätning n:r 25 39/42

Fack: Träarb.

Arbetsgivare:

Arbetsplats: Sörby gård, Enstaberga.

Arbetslag: Ekonomibygnad.

Mättningsmän: A. Assis — för laget: G. Andersson.

Mätningen utförd den 10—11 april 1942.

Formsättning av grundplatta.	Antal	Enhet	à-pris	Kronor	Summa
Form t. o. m. 0·15 m	3·60	m	0: 32	1: 15	
» » 0·40 »	73·68	m ²	1: 33	97: 99	
Tillägg för en sidas form	73·68	»	0: 20	14: 74	
Hörn och passning mot berg	31·60	m	0: 23	7: 27	
Avvägning	122·20	»	0: 10	12: 22	
Nedtagning av form t. o. m. 0·25 m	3·60	»	0: 07	0: 25	
» » » » 1·00 »	73·68	m ²	0: 16	11: 79	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	145: 41	4: 22	149: 63

Formsättning av sockel till grundmurar,
plintar och kontreforer.

Form t. o. m. 0·15 m	1·00	m	0: 32	0: 32	
» » 0·25 »	2·00	»	0: 42	0: 84	
» » 0·40 »	15·20	m ²	1: 33	20: 22	
» » 2·00 »	353·73	»	0: 83	293: 60	
Tillägg för lutande form t. o. m. 2·0 m ..	33·20	»	0: 166	5: 51	
Hörn och vinklar	209·20	m	0: 23	48: 12	
Avvägning	229·30	»	0: 10	22: 93	
Form till dörrsmyg t. o. m. 0·65 m ...	10·00	»	1: 13	11: 30	
» » trummor » 0·60 » ...	4·00	»	0: 76	3: 04	
Nedtagning av form » 0·25 » ...	13·00	»	0: 07	0: 91	
» » » » 1·00 » ...	15·20	m ²	0: 16	2: 43	
» » » » över 1·00 » ...	353·73	»	0: 15	53: 06	
Isolering i form, 7·5 cm	36·70	»	0: 51	18: 72	
Landgångar t. o. m. 1·0 m höjd	102·50	m	0: 59	60: 48	
» » 2·0 » » 0·85 m br	59·20	»	0: 897	53: 10	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	594: 58	17: 24	611: 82

Formar till innerväggar.

Form t. o. m. 0·40 m beg. virke	15·04	m ²	1: 33	20: —	
» » 0·70 » »	7·32	»	1: 09	7: 98	
» » 1·00 » »	13·05	»	0: 92	12: 01	
Tillägg för form t. o. m. 12 cm	10·19	»	0: 24	2: 45	
Hörn och vinklar, beg. virke	19·40	m	0: 23	4: 46	
Avvägning	64·30	»	0: 10	6: 43	

Form till dörrsmyggar t. o. m. 0·15 m beg. virke	5·00 m	0: 76	3: 80	
Nedtagning, form t. o. m. 1·00 m	35·41 m ²	0: 16	5: 67	
» smygform	5·00 m	0: 07	0: 35	
Tillägg för beg. virke	15 % å kr	48: 25	7: 24	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9 % å kr	70: 39	2: 04	72: 43

Formsättning till gödselstad med urinbrunn.

Form t. o. m. 0·15 m beg. virke	17·50 m	0: 32	5: 60	
» » 0·25 » »	3·50 »	0: 42	1: 47	
» » 0·40 » »	7·20 m ²	1: 33	9: 58	
» » 1·00 » »	17·45 »	0: 92	16: 05	
» » 2·00 » »	19·50 »	0: 83	16: 19	
» över 2·00 » »	89·25 »	0: 80	71: 40	
Tillägg för armerad form	38·40 »	0: 24	9: 22	
» » lutande form t. o. m. 1·0 m ..	17·45 »	0: 184	3: 21	
Hörn och vinklar, beg. virke	45·25 m	0: 23	10: 41	
Avvägning	63·50 »	0: 10	6: 35	
Trummor t. o. m. 0·60 m beg. virke ..	1·00 »	0: 76	0: 76	
Valvform, grad, » » ..	13·75 m ²	0: 54	7: 43	
Stämp, 100 × 125 mm	42·30 m	0: 20	8: 46	
Anfangslist, en del	2·00 »	0: 15	0: 30	
Urtag för armeringsjärn	2 st	0: 06	0: 12	
Nedtagning av form t. o. m. 0·25 m ..	21·00 m	0: 07	1: 47	
» » » » 1·00 » ..	24·65 m ²	0: 16	3: 94	
» » » över 1·00 » ..	108·75 »	0: 15	16: 31	
» » valvform	17 % å kr	16: 19	2: 75	
Tillägg för beg. virke	15 % å kr	139: 01	20: 85	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9 % å kr	211: 87	6: 14	218: 01

Uppsättning av ytter- och innerväggar.

Väggar av 150 mm kants., ohyvl. virke .	154·90 m ²	2: 24	346: 98	
» » 50 » spånt. virke till bekl.	48·89 »	0: 955	46: 69	
» » 50 » » » »				
t. o. m. 3·5 m ²	2·65 »	1: 576	4: 18	
Reglar i golv och tak, 75 × 50 mm	38·90 m	0: 24	9: 34	
Urtag för väggar	16 st	0: 11	1: 76	
Urskär för ventil, tak	5 »	0: 33	1: 65	
Stolpverk, 75 × 150 mm	49·70 m	0: 28	13: 92	
» 100 × 150 »	63·80 »	0: 33	21: 05	
» 150 × 150 »	44·80 »	0: 43	19: 26	
Smörjning av virke över 75 mm	89·00 »	0: 06	5: 34	
Papp på mur	89·00 »	0: 055	4: 90	
Borrning för bultar	378 tum	0: 037	13: 99	
» » » förut uppsatta	179 »	0: 056	10: 02	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9 % å kr	499: 08	14: 47	513: 55

Uppsättning av innerväggar (mjölkkrum).

Vägg av 50 mm spånt. t. o. m. 7·0 m ² till beklädn.	11·22 m ²	1: 208	13: 55	
Dito, dito t. o. m. 10·0 m ² till beklädn.	7·14 »	1: 047	7: 48	
Reglar i golv och tak	14·40 m	0: 24	3: 46	

Panel 25 mm spånt. till beklädnad	48·71	m ²	0: 61	29: 71	
Tillägg för ytor t. o. m. 3·50 m ²	7·65	»	0: 12	0: 92	
Papp på vägg	31·61	»	0: 11	3: 48	
Urhäkningar utan passning	5	st	0: 13	0: 65	
Smörjning av virke, 75 mm	7·20	m	0: 04	0: 29	
Papp på betong	7·20	»	0: 055	0: 40	
Borrning till förut fastsatta dubbar	18	st	0: 056	1: 01	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	60: 95	1: 77	62: 72

Tillverkning och uppsättning av takstolar.

¹ Stolpverk, 62 × 150 mm	362·60	m	0: 26	94: 28	
¹ » 62 × 175 »	49·40	»	0: 28	13: 83	
¹ » 75 × 150 »	321·00	»	0: 28	89: 88	
¹ » 75 × 175 »	301·60	»	0: 30	90: 48	
¹ » 100 × 150 »	26·00	»	0: 33	8: 58	
¹ » 150 × 150 »	285·20	»	0: 43	122: 64	
¹ » 150 × 175 »	193·20	»	0: 48	92: 74	
¹ » 175 × 175 »	84·00	»	0: 54	45: 36	
¹ » 200 × 200 »	102·00	»	0: 67	68: 34	
Hophuggningar, 150 × 150 mm	21	st	0: 49	10: 29	
Sned avskärning, 150 mm	22·10	m	1: 30	28: 73	
Borrning för bult	8 263	tum	0: 037	305: 73	
» » » förut fastsatt	228	»	0: 056	12: 77	
Mellanläggsbrickor Bulldogg, 100 × 100 mm	1 496	st	0: 18	269: 28	
Fastsättning av järn, 50 mm	10·40	m	0: 41	4: 26	
Behuggning av virke	119·60	»	0: 297	35: 52	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	1 292: 71	37: 49	1 330: 20

Tillverkning och uppsättning av knap till åsar.

Tillverkade knapar	353	st	0: 21	74: 13	
Uppsatta » efter takstolsresn... ..	353	»	0: 13	45: 89	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	120: 02	3: 48	123: 50

*Uppsättning av takåsar, vindstråvor, väggpelare och hiss balk med erforderlig upp-
arbetning.*

¹ Stolpverk, 62 × 150 mm	79·60	m	0: 26	20: 70	
¹ » 75 × 150 »	177·20	»	0: 28	49: 62	
¹ » 100 × 125 »	816·00	»	0: 29	236: 64	
¹ » 150 × 150 »	243·20	»	0: 43	104: 58	
¹ » 150 × 175 »	39·80	»	0: 48	19: 10	
Skarvar, 150 × 175 »	12	st	0: 64	7: 68	
Hophuggningar, 150 × 150 mm	2	»	0: 49	0: 98	
Sned sammanskarning, 75 »	12·16	m	0: 80	9: 73	
» » 150 »	10·40	»	1: 30	13: 52	
Borrning för bultar	1 008	st	0: 037	37: 30	
» » stagjärn	351	»	0: 06	21: 06	

¹ Avser att ifrågavarande post prissatts enligt prislistan trots viss osäkerhet beträffande dess tillämplighet enligt nomenklaturen.

Mellanläggsbrickor, »Bulldogg», 100 mm .	120	st	0: 18	21: 60	
Stagjärn	16·20	m	0: 33	5: 35	
Infällning, järn, 50 mm	5·60	»	0: 95	5: 32	
Ställning för hiss balk, bommar	13	st	0: 30	3: 90	
Inplankning	19·90	m ²	0: 29	5: 77	
Tillägg för höjd	50	% å kr	9: 67	4: 84	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9	% å kr	567: 69	16: 46	584: 15

Uppsättning av gavelpelare.

¹ Stolpverk. 50 × 150 mm	16·00	m	0: 23	3: 68	
¹ » 150 × 150 »	10·00	»	0: 43	4: 30	
¹ » 150 × 200 »	85·55	»	0: 54	46: 20	
Borrning för bultar	408	st	0: 037	15: 10	
Mellanläggsbrickor »Bulldogg» 100 mm ..	56	»	0: 18	10: 08	
Fastspikat järn	2·40	m	0: 41	0: 98	
Smörjning av ändträ	29	st	0: 04	1: 16	
Papp på ändar	7·50	m	0: 055	0: 41	
Behuggning av virke	148·15	»	0: 16	23: 70	
Uppsättning av vindskivor	37·40	»	0: 37	13: 84	
Skarv och ger	6	st	0: 23	1: 38	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9	% å kr	120: 83	3: 50	124: 33

Upparbetning av sadelträ.

Upphyvling av 190 mm virke	17·10	m	0: 144	2: 46	
» » 230 » »	43·20	»	0: 168	7: 26	
Profilering av ändar, 175 × 175 mm ..	36	st	1: 90	68: 40	
Borrning för bult	304	»	0: 037	11: 25	
Tillägg för arbete i ek	75	% å kr	89: 37	67: 03	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9	% å kr	156: 40	4: 54	160: 94

Uppsättning av spikreglar i vägg.

Stolpverk, 75 × 125 mm	418·20	m	0: 26	108: 73	
Hophuggningar, 75 × 150 mm	196	st	0: 17	33: 32	
Snedd i hophuggningar, 75 mm	0·92	m	1: —	0: 92	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9	% å kr	142: 97	4: 15	147: 12

*Resning av stolpar i ladugård och stall,
uppläggning av sadelträ och bärlinor.*

Stolpverk, 175 × 175 mm hyvl. virke .	35·70	m	0: 54	19: 28	
» 175 × 175 » ek » » .	6·00	»	0: 54	3: 24	
» 175 × 200 » » » .	11·40	»	0: 60	6: 84	
» 175 × 225 » » » .	15·60	»	0: 67	10: 45	
» 200 × 225 » » » .	34·00	»	0: 74	25: 16	
Hakskarvar, 175 × 200 mm » » .	2	st	2: 25	4: 50	
» 200 × 225 » » » .	8	»	2: 56	20: 48	
Borrning för bult	258	»	0: 037	9: 55	
» » förut fastsatt järn	36	»	0: 056	2: 02	
Mellanläggsbrickor Bulldogg, 100 mm ...	50	»	0: 18	9: —	
Fastspikat järn	12·60	m	0: 34	4: 28	

¹ Se not å sid. 129.

Infällning i vägg	3	st	0: 25	0: 75	
Smörjning av ändträ	18	»	0: 04	0: 72	
Papp på »	9·00	m	0: 055	0: 50	
Tillägg för hyvlat virke	15%	å kr	85: 81	12: 87	
» » »	15%	å kr	13: 69	2: 05	
» » ek	40%	å kr	15: 74	6: 30	
Fasning av virke, 25 mm	167·40	m	0: 11	18: 41	
Hyvling » » 175 »	154·20	»	0: 136	20: 97	
» » » 200 »	56·80	»	0: 152	8: 63	
» » » 225 »	68·00	»	0: 168	11: 42	
Ställning på bockar	18·16	m ²	0: 42	7: 63	
Nedtagning av ställning	18·16	»	0: 12	2: 18	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	207: 23	6: 01	213: 24

Bjälklag över stall och ladugård.

Bjälkar över n.b. 50 × 175	2·10	m	0: 21	0: 44	
» » » 100 × 175 »	430·85	»	0: 26	112: 02	
Avväxlingar, 50 × 175 »	6	st	0: 17	1: 02	
» » 100 × 175 »	4	»	0: 22	0: 88	
Skråskarv, 100 × 175 »	3	»	0: 90	2: 70	
Borrningar för bultar	165	»	0: 037	6: 11	
Mellanläggsbrickor Buldogg	21	»	0: 18	3: 78	
Prov. inbrädning	70·20	m ²	0: 17	11: 93	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	138: 88	4: 03	142: 91

Uppläggning av eternit.

Eternit på tak	799·68	m ²	0: 50	399: 84	
Nockrygg av eternit	40·80	m	0: 45	18: 36	
Inplankning för åsar	40·00	m ²	0: 37	14: 80	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	433: —	12: 56	445: 56

Utvändig ställning.

Spiror t. o. m. 8·00 m	180·00	m	0: 14	25: 20	
» över 8·00 »	54·00	»	0: 18	9: 72	
Bommar	92	st	0: 30	27: 60	
Knap	184	»	0: 12	22: 08	
Kryss	36	»	0: 27	9: 72	
Skarvar	6	»	0: 40	2: 40	
Underlägg	20	»	0: 19	3: 80	
Inplankning, 50 mm	53·60	m ²	0: 29	15: 54	
Nedtagning av ställning	35	% å kr	112: 26	39: 29	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	155: 35	4: 51	159: 86

Inläggning av skullgolv och takpanel i mjölktrum.

Magasingsgolv 25 × 100 mm	509·22	m ²	0: 49	249: 52	
Papp på golv	254·61	»	0: 10	25: 46	
Underslag under golv 37 × 50 mm	441·60	m	0: 16	70: 66	
Urtag för stolpar utan passning	24	st	0: 15	3: 60	
» » » med »	24	»	0: 27	6: 48	
Invändig takpanel till beklädnad	13·30	m ²	0: 67	8: 91	

Tillägg för ytor t. o. m. 5·00 m ²	7·07 m ²	0: 18	1: 27	
» » » » 10·00 »	6·23 »	0: 10	0: 62	
Papp under bjälkar	13·30 »	0: 15	2: 00	
Tillägg för Ortsgrupp IV	2·9% å kr 368: 52		10: 69	379:: 21

Brädfodring av innerväggar.

Panel på vägg 25 mm spånt.	230·68 m ²	0: 72	166: 09	
» » » 25 » » till bekl.	172·67 »	0: 61	105: 33	
¹ » » » 25 » kanst.	54·86 »	0: 53	29: 08	
Tillägg för ytor t. o. m. 3·5 m ²	17·88 »	0: 12	2: 15	
Papp på vägg	199·23 »	0: 11	21: 92	
Tillpassningar, rak synlig	167·70 m	0: 18	30: 19	
» » » utgående hörn	4·80 »	0: 28	1: 34	
» » » mot stolpar osynliga	16 st	0: 13	2: 08	
» » » synliga	31 »	0: 25	7: 75	
List under foder	70·35 m	0: 20	14: 07	
Frånskärning och rundning av kant ...	70·35 »	0: 205	14: 42	
Smygpanel 90 mm onotad karm	46·65 »	0: 45	20: 99	
» 155 » omfattning	4·95 »	0: 528	2: 61	
Urhak och passningar	30 st	0: 09	2: 70	
Frånskär av smygpanel	46·65 m	0: 11	5: 13	
Inläggning av fönsterbänkar 1·20 m ...	8 st	0: 71	5: 68	
Kottlingar	69 »	0: 26	17: 94	
List på trä 118 mm	13·80 m	0: 24	3: 31	
Tillägg för Ortsgrupp IV	2·9% å kr 452: 78		13: 13	465:: 91

Uppsättning av ytterpanel.

Utv. panel 25 × 150 mm kants.	660·92 m ²	0: 53	350: 29	
» » 25 × 150 » » med list	136·30 »	0: 77	104: 95	
Sned tillpassning	80·60 m	0: 23	18: 54	
Rak »	8·40 »	0: 16	1: 34	
Tillpassning till åsar eller stolar	84 st	0: 19	15: 96	
Urskär för ventiler	5 »	0: 33	1: 65	
Tillverkad och beslagen port 3·50 m ..	1 »	3: 90	3: 90	
» port t. o. m. 7·00 m	4 »	4: 30	17: 20	
Tillägg för Ortsgrupp IV	2·9% å kr 513: 83		14: 90	528: 73

Uppsättning av masonite i mjölkkrumsavdelningen.

Masonite i tak till målning	11·31 m ²	0: 72	8: 14	
Tillägg för yta t. o. m. 2·00 m ²	1·35 »	0: 33	0: 45	
» » » » 5·00 »	3·96 »	0: 16	0: 63	
» » » » 10·00 »	6·00 »	0: 09	0: 54	
Masonite på vägg till målning	63·14 »	0: 60	37: 88	
Tillägg för yta t. o. m. 2·00 m ²	5·00 »	0: 29	1: 45	
» » » » 5·00 »	32·06 »	0: 14	4: 49	
Tillpassning, synlig	34·65 m	0: 14	4: 85	
Urtag för ventiler	3 st	0: 33	0: 99	
Foder för 25 × 100 mm	10·85 m	0: 17	1: 84	

¹ Se not å sid. 129.

Frånsskär foder	2·10	m	0: 13	0: 27	
Passningar mot sockel	4	st	0: 13	0: 52	
List 31 mm på trä	28·60	m	0: 11	3: 15	
» 57 » » i takvinkel	24·40	»	0: 161	3: 93	
Ger lpå 57 mm list »	6	st	0: 085	0: 51	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	69: 64	2: 02	71: 66

Uppsättning av ventilationstrummor.

Enkel vägg 25 mm spånt.: syml. t. o. m. 2·00 m ²	2·31	m ²	1: 50	3: 47	
» » 7·00 »	24·80	»	0: 96	23: 81	
» » 10·00 »	31·20	»	0: 84	26: 21	
beklädd » 3·50 »	14·52	»	1: 09	15: 83	
» » 5·00 »	16·80	»	0: 94	15: 79	
Reglar 25 × 100 mm	108·00	m	0: 26	28: 08	
» 25 × 125 »	6·60	»	0: 29	1: 91	
» 37 × 50 »	14·40	»	0: 20	2: 88	
» 50 × 100 »	28·80	»	0: 29	8: 35	
» 75 × 75 »	40·60	»	0: 29	11: 77	
» 100 × 100 »	34·80	»	0: 35	12: 18	
Ger på list 25 × 100 mm	16	st	0: 14	2: 24	
» » » 75 × 75 »	8	»	0: 07	0: 56	
Tillägg för höjd över 3·75 m	53·40	m ²	0: 405	21: 63	
Eternit på tak	3·57	»	0: 60	2: 14	
Tillägg för mindre yta	3·57	»	0: 18	0: 64	
Kramlor	4·80	m	0: 34	1: 63	
Beslagning lucka t. o. m. 1·25 m	2	st	1: 09	2: 18	
Papp på stolpverk	48·63	m ²	0: 22	10: 70	
Tillägg för ventilation	25 %	å kr	85: 11	21: 28	
» » ortsgrupp IV	2·9%	å kr	213: 28	6: 19	219: 47

Insättning av fönsterkarmar.

Karm t. o. m. 2·50 m	14	st	1: 19	16: 66	
» » 3·00 »	4	»	1: 47	5: 88	
Tillägg för karm utan bottenstycke ...	8	»	0: 33	2: 64	
Inläggning av lösa bottenstycken	14	»	0: 70	9: 80	
Behuggning av virke	17·80	m	0: 16	2: 85	
Hyvling av virke med putsning 100 mm.	18·80	m	0: 08	1: 50	
» » » » 150 » .	53·40	»	0: 096	5: 13	
Fasning » »	35·60	»	0: 055	1: 96	
Stolpverk 37·175 mm	16·00	»	0: 23	3: 68	
Infällda bleck	48	st	0: 22	10: 56	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	60: 66	1: 76	62: 42

Passning och beslagning av bågar.

Kopplade bågar t. o. m. 1·70 m grada ..	3	st	1: 75	5: 25	
» » » 2·10 » » ..	5	»	2: 18	10: 90	
¹ Beslag enkel båge t. o. m. 1·70 m grad.	1	»	0: 79	0: 79	
¹ » » » » 2·10 » » .	4	»	1: 00	4: 00	
¹ » » » » 2·40 » » .	4	»	1: 19	4: 76	
¹ Inpassning, d:o » 2·10 » » .	4	»	0: 58	2: 32	
¹ » » » 2·40 » » .	4	»	0: 77	3: 08	

¹ Se not å sid. 129.

Tillägg båge hängd i överkant	8	st	0: 35	2: 80
Hörnjärn utanpåliggande	36	»	0: 055	1: 98
» infällda	96	»	0: 13	12: 48
Tillägg mellanliggande koppelgångjärn .	16	»	0: 13	2: 08
Koppelhakar	16	»	0: 14	2: 24
Bärtappar	16	»	0: 08	1: 28
Koppelskruvar med två hylsor	38	»	0: 45	17: 10
Fönstervred	16	»	0: 32	5: 12
Excenterhakar	18	»	0: 17	3: 06
Tillägg för Ortsgrupp IV	2·9%	å kr	79: 24	2: 30

81: 54

Insättning av dörrkarmar, beslagning och hängning.

Dörrkarm t. o. m. 3·20 m 110 mm	4	st	1: 34	5: 36
» » 3·60 » 180 »	2	»	1: 65	3: 30
Portkarm » 3·60 »	3	»	1: 84	5: 52
» » 4·20 »	3	»	2: 11	6: 33
» » 4·60 »	2	»	2: 36	4: 72
Karm utan bottenstycke	13	»	0: 33	4: 29
» » » balans	1	»	0: 72	0: 72
Bottenstycke av järn inf.	11	»	1: 20	13: 20
Beslagning dörr:				
50 mm t. o. m. 3·00 m grad	3	»	2: 89	8: 67
70 » » 3·20 » 2 falsar	2	»	7: 43	14: 86
Insticksås, borrning och fastsättning ..	3	»	1: 25	3: 75
Trycken, fastsättning	3	»	0: 74	2: 22
Fällbomslås	2	»	0: 66	1: 32
¹ Nedfällning för fällbomslås	2	»	0: 35	0: 70
Nyckelskyltar	2	»	0: 11	0: 22
Draghandtag	6	»	0: 37	2: 22
Beslagning balansdörr t. o. m. 3·00 m .	1	»	2: 89	2: 89
Tillägg för fjädergångjärn	1	»	5: 80	5: 80
Beslagning portar, smidda gångjärn t. o. m. 3·40 m 70 mm 2 falsar	11	»	13: 26	145: 86
Inborrning av gångjärnshakar	22	»	1: 04	22: 88
Borrning för bultar	33	tum	0: 037	1: 22
Fällbomslås	7	st	0: 66	4: 62
¹ Nedfällning av fällbomslås	7	»	0: 35	2: 45
Skyltar	7	»	0: 11	0: 77
Draghandtag	8	»	0: 37	2: 96
Kasthakar	3	»	0: 10	0: 30
Utanpåliggande regel	4	»	0: 47	1: 88
Anslagslist 69 mm	8·40	m	0: 17	1: 43
Tillägg för port	25	% å kr	14: 41	3: 60
Överljusbåge kopplad 1·70 m	11	st	2: 10	23: 10
Tillägg för mellanliggande koppelgångjärn	22	»	0: 13	2: 86
» » båge hängd i underkant ...	11	»	0: 35	3: 85
Överljusbåge i portparti	11	»	0: 22	2: 42
Hörnjärn utanpåliggande	44	»	0: 055	2: 42
» infällda	44	»	0: 13	5: 72
Koppelhakar	22	»	0: 14	3: 08

¹ Se not å sid. 126.

Bårtappar	22	st.	0: 08	1: 76	
Hamdvarpar	4	»	0: 065	0: 26	
Excøenterhakar	14	»	0: 17	2: 38	
Beslagning lucka 1·75 m	2	»	1: 44	2: 88	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	324: 79	9: 42	334: 21

Diktning av väggar.

Drevning av väggar samt. med väggresning	721·20	m	0: 05	36: 06	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	36: 06	1: 05	37: 11

Uppsättning av logportar.

Beslagning av skjutportar enkla t. o. m. 7·00 m magasin 70 mm	4	st	22: 49	89: 96	
Infällning av järn 50 mm	2·55	m	0: 95	2: 42	
Stolpvirke 150 × 150 mm	28·00	»	0: 43	12: 04	
Slätt list utv.	83·20	»	0: 14	11: 65	
Draghandtag	4	st	0: 58	2: 32	
Bockställning med rivning	14·70	m ²	0: 54	7: 94	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	126: 33	3: 66	129: 99

Formsättning för foderbord.

Form t. o. m. 0·15 m beg. virke	105·25	m	0: 32	33: 68	
» » 0·25 » » »	23·20	»	0: 42	9: 74	
» » 0·40 » » »	10·62	m ²	1: 33	14: 12	
» » 0·70 » » »	27·88	»	1: 09	30: 39	
Tillägg för en sidas form	9·47	»	0: 20	1: 89	
Hörn och vinklar	28·50	m	0: 23	6: 56	
Avvägning	98·70	»	0: 10	9: 87	
Klotsar i form	3	st	0: 13	0: 39	
Passning mot rör	3	»	0: 25	0: 75	
Nedtagning av form t. o. m. 0·25 m ..	128·45	m	0: 07	8: 99	
» » » » 1·00 » ..	38·50	m ²	0: 16	6: 16	
Tillägg för begagnat virke	15 %	å kr	95: 24	14: 29	
» » ortsgrupp IV	2·9%	å kr	136: 83	3: 97	140: 80

Formsättning för dricksho.

Form t. o. m. 0·70 m ²	5·71	m ²	1: 09	6: 22	
» » 1·00 »	1·62	»	0: 92	1: 49	
Tillägg för lutande form t. o. m. 0·70 m .	1·60	»	0: 218	0: 35	
» » en sidas form	2·43	»	0: 20	0: 49	
» » tunn form	2·70	»	0: 24	0: 65	
Hörn och vinklar	5·40	m	0: 23	1: 24	
Avvägning	5·00	»	0: 10	0: 50	
Faslist i hörn	0·50	»	0: 065	0: 03	
Tillägg för begagnat virke	15%	å kr	8: 95	1: 34	
Nedtagning av form t. o. m. 1·00 m	7·33	m ²	0: 16	1: 17	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9%	å kr	13: 48	0: 39	13: 87

Övrig inredning i stall och ladugård.

Golvläggning 25 × 150 mm	28·43	m ²	0: 39	11: 09	
» 50 × 150 »	28·43	»	0: 68	19: 33	
Passning mot stolpar	8	st	0: 27	2: 16	

Underslag 50 × 75 mm	33·75	m	0: 16	5: 40	
Smörjning av virke	105·25	»	0: 12	12: 63	
¹ Reglar 75 × 100 mm	24·90	»	0: 23	5: 73	
¹ » 100 × 100 »	24·25	»	0: 26	6: 31	
¹ » 100 × 125 »	14·00	»	0: 29	4: 06	
¹ » 125 × 125 »	4·20	»	0: 34	1: 43	
¹ » 150 × 150 »	1·90	»	0: 43	0: 82	
¹ Snedd i förstöt 125 mm	0·80	»	2: 20	1: 76	
¹ Sned avskärning 75 »	0·56	»	1: 56	0: 87	
Fastspikat järn	2·30	»	0: 41	0: 94	
Fastspikad järnskena	8·70	»	0: 67	5: 83	
Borrning för bult	180	st	0: 037	6: 66	
¹ Spjälväggar, 25 mm	22·75	m ²	0: 35	7: 96	
¹ Väggar 50 mm spånt.	11·85	»	0: 756	8: 96	
¹ Tillägg för höjd under 2·0 m	23·69	»	0: 045	1: 07	
¹ » » mindre ytor	10·04	»	0: 17	1: 71	
¹ » » » »	2·04	»	0: 378	0: 77	
¹ » » » »	1·09	»	0: 35	0: 38	
Spikreglar mot betong	7·30	m	0: 11	0: 80	
Laxningar	3	st	0: 49	1: 47	
Passningar, synliga	48	»	0: 25	12: —	
¹ Lårar och inrede, 31 mm	41·26	m ²	1: 386	57: 19	
¹ Tillverkade och beslagna luckor	6	st	1: 87	11: 22	
¹ » » » »	4	»	2: 16	8: 64	
Extra bärgångjärn	4	»	0: 17	0: 68	
Inborrade gångjärnshakar	3	»	1: 04	3: 12	
Utanspåliggande reglar	6	»	0: 27	1: 62	
Hyvling av virke, 100 mm	257·40	m	0: 08	20: 59	
Fasning » »	174·85	»	0: 055	9: 62	
Överfall	2	st	0: 16	0: 32	
Trall	0·56	m ²	2: 30	1: 29	
Uppsättning av 31 mm virke	2·41	»	2: 40	5: 78	
List, 69 mm på trä	12·20	m	0: 17	2: 07	
» 118 » » »	4·65	»	0: 24	1: 12	
Ger på list, 61 mm	20	st	0: 08	1: 60	
Passning mot rör	5	»	0: 24	1: 20	
Fastsättning av bottenventil	2	»	0: 37	0: 74	
Lucka i golv	2	»	3: 90	7: 80	
Draghandtag	2	»	0: 18	0: 36	
» infällda	2	»	0: 65	1: 30	
Trappstege utan sättsteg	28	steg	2: 12	59: 36	
Tillägg för ortsgrupp IV	2·9 %	å kr	315: 76	9: 16	324: 92
				Kronor	7 849: 81

Anders Assis

Mättningsman

i Stockholms Byggmästareförenings

Mättningskontor.

¹ Se not å sid. 129.

Avskrift.

**P. M. angående uppmätning av träarbeten för ekonomibyggnad
vid Sörby gård, Enstaberga.**

Byggnaden uppfördes under maj—oktober 1941 och uppmätningen utfördes den 10—11 april 1942, således 6 månader efter byggnadens färdigställande. Inga som helst anteckningar har gjorts över bortrivna eller dolda arbeten, såsom bryggor, lavar, landgångar, stegar, bockar etc., varför med all sannolikhet summan vid en uppmätning av arbetet i oktober 1941 skulle ha ökat med åtminstone 400:— kr.

Grovarbetare ha ej funnits på arbetsplatsen annat än under en tid av sammanlagt c:a 100 timmar (betongarbetet har utförts av särskild entreprenör), under vilken tid dessa lossat och burit fram eternit till byggnadens tak samt varit träarbetarna behjälpliga att bära fram fackverket från sammanhuggningsplatsen till byggnaden. Allt virke har på förhand transporterats fram till gården och där upplagts i högar på ett avstånd från byggnaden varierande mellan 20—40 m. Alla övriga virkestransporter ha utförts av träarbetarna.

Här nedan har med ledning av uppgifter från arbetsledningen jämte iakttagelser på platsen gjorts en uppställning av den tid, som vid arbetets bedrivande efter gällande byggnadsavtal skulle ha förts såsom ackordstid respektive dagtid.

1. På ackordstid utförda formar för grundplattor, yttermurar, innermurar, plintar, gödselstad, foderbord och bassänger	ackordstid	552	tim.
På dagtid utförd uppsättning av profiler, utläggande av landgångar på mark för bottenplattor och gjutningar inom byggnaden, inriktning av bultar för fackverk, stolpar och syllar, tillverkning av mallar för gjutning av foderbord	dagtid	109	»
2. På ackordstid utförda utvändiga och invändiga plankväggar, invändig brädfodring samt drevning av utvändiga plankvägg	ackordstid	442	»
På dagtid utförd frambärning av virket till byggnaden	dagtid	60 ^{1/2}	»
3. Fackverket (takstolarna) har utförts på en särskild bädd och har hela konstruktionen gjorts fullt färdig med borrningar, bultar och brickor. Därefter har den skruvats isär och burits fram till byggnaden samt åter hopskruvats och hissats upp medelst handspel och kolvats fast på platsen	ackordstid	520	»
På dagtid har utförts isärskruvning på bädden, frambärningen till byggnaden, hopskruvningen i byggnaden och upphissningen	dagtid	397	»
4. På ackordstid utförd knap för åsar	ackordstid	34	»
På dagtid utförd transport	dagtid	2	»
5. På ackordstid utförda åsar, vindsträvor, väggpelare, hissbalk och gavelpelare	ackordstid	325	»
På dagtid utförd transport	dagtid	85	»
6. På ackordstid utförd upparbetning av sadelträ	ackordstid	76	»
7. På ackordstid utförda spikreglar på väggar	ackordstid	117	»
På dagtid utförd transport	dagtid	18	»

8. På ackordstid utförda stolpar, bärlinor, sadelträ och bjälklag över ladugård och stall	ackordstid	117	tim.
På dagtid utförd transport till byggnaden av virke, fastsättning av spräckningar på stolpar	dagtid	18	»
9. På ackordstid utförd eternit på tak	ackordstid	250 ¹ / ₂	»
10. På ackordstid utförd utvändig ställning	ackordstid	53	»
11. På ackordstid utfört skullgolv och golvreglar	ackordstid	113	»
På dagtid utförd upptransport av golvbräder och reglar, fyllning av bjälklag	dagtid	26	»
12. På ackordstid utförd ytterpanel	ackordstid	186	»
13. På ackordstid förd masonite	»	29 ¹ / ₂	»
14. På ackordstid utförda ventilationstrummor	»	130	»
På dagtid utförd upptransport av virke, fyllning i trumma, impregnering invändigt	dagtid	40	»
15. På ackordstid utförda karmar, bågar och dörrar	ackordstid	223 ¹ / ₂	»
På dagtid utförd infällning för fönsterbleck, ändring av karm för balansdörr, drevning av fönster- och dörrkarmar	dagtid	30	»
16. På dagtid utförda friskluftsintag	»	17	»
17. På ackordstid utförda logportar	ackordstid	70	»
På dagtid utförd transport av strävor	dagtid	2	»
18. På ackordstid utfört inrede	ackordstid	166	»
På dagtid utförd lucka i mjölkrum, upphängningsanordning för mjölkflaskor, allt järninrede i stall, såsom selhängare, krubbjärn, bindselhållare, knoppar och järn till överliggare, kolvning av järninrede i ladugård, diverse beslag på kalvkättar samt löstagbar vägg i rotfruktsrum	dagtid	112	»
	Summa	ackordstid	3 404 ¹ / ₂ tim.
	»	dagtid	916 ¹ / ₂ »

Anders Assis

Mättingsman

Stockholms Byggmästareförenings

Mättingskontor.

Avskrift.

Sammansättning av arbetslöner uppdelade på tim- och ackordstid till nybyggnad av ekonomibyggnad vid kronoegendom i Södermanlands län.

A r b e t e t s a r t	S:a timmar		Dagtid		Ackordstid		Ackord enl. mätning Kr.	Skillnad i Kr.	Ökning el. minskning i %
	Ant. tim.	Kr.	Ant. tim.	Kr.	Ant. tim.	Kr.			
Formsättning av grundplatta, sockel till grundmurar, plintar, konthorer, sockel till innerväggar, foderbord i ladugården, kylbassäng i ladugården, dricksbo i stall samt upparbetning av mallar för glutning av foderbord	661-0	951:84	109-0	156:96	552-0	794:88	1 206:56	411:68	+ 51-79
Uppsättning av ytter- och innerväggar, brädfodring av innerväggar samt diktning av väggar	502-5	723:60	60-5	87:12	442-0	636:48	1 079:29	442:81	+ 69-57
Tillverkning och uppsättning av takstolar samt tillverkning och uppsättning av kilar i takstolar	917-0	1 320:48	397-0	571:68	520-0	748:80	1 330:20	581:40	+ 77-64
Tillverkning och uppsättning av knap under åsar	36-0	51:84	2-0	2:88	34-0	48:96	123:50	74:54	+ 152-25
Uppsättning av takåsar, vindtråvor, väggpelare vid takstolar, hissbalk med erforderlig upparbetning samt uppsättning av gavelpelare	410-0	590:40	85-0	122:40	325-0	468:00	708:48	240:48	+ 51-38
Upparbetning av sadelträ med borring samt profilhuggning i ek	76-0	109:44	—	—	76-0	109:44	160:94	51:50	+ 47-06
Uppsättning av spikreglar i vägg	135-0	194:40	18-0	25:92	117-0	168:48	147:12	— 21:36	—
Resning av stolpar i ladugård och stall, uppläggning av sadeltrån och bärlnor med borring samt inläggning av bjälklag över stall och ladugård	135-0	194:40	18-0	25:92	117-0	168:48	356:15	187:67	+ 111-40
Uppläggning av eternit	250-5	360:72	—	—	250-5	360:72	445:56	84:84	+ 23-52
Utvändiga ställningar	53-0	76:32	—	—	53-0	76:32	159:86	83:54	+ 109-46
Inläggning av skulgolv och takpanel	139-0	200:16	26-0	37:44	113-0	162:72	379:21	216:49	+ 133-01
Uppsättning av ytterpanel	186-0	267:84	—	—	186-0	267:84	528:73	260:89	+ 97-41
Uppsättning av masonite i mjölkumsavdelning	29-5	42:48	—	—	29-5	42:48	71:66	29:18	+ 68-69
Uppsättning av ventilationstrumror	170-0	244:80	40-0	57:60	130-0	187:20	219:47	32:27	+ 17-24
Insättning av dörr- och fönsterkarmar, beslagning och hängning	253-5	365:04	30-0	43:20	223-5	321:84	478:17	156:33	+ 48-57
Uppsättning och tillverkning av friskluftintag i stall	17-0	24:48	17-0	24:48	—	—	—	—	—
Uppsättning av logportar	72-0	103:68	2-0	2:88	70-0	100:80	129:99	29:19	+ 28-96
Övrig inredning i ladugård och stall	278-0	400:32	112-0	161:28	166-0	239:04	324:92	86:88	+ 35-93
	4 321-0	6 222:24	916-5	1 319:76	3 404-5	4 902:48	7 849:81	2 947:33	+ 60-12
Arbeten, som äro utförda på ackord, men ej upptagna i mätningen	—	—	—	—	—	—	400:10	400:00	—
Summa	—	—	—	—	—	—	8 249:81	3 347:33	+ 68-28

Stockholm den 23 april 1942.

Arne Sjöstedt
/Lennart Jönsson.

P. M. angående förhållandet mellan jordbrukets produktionskostnader och bruttoavkastning.

Av docenten G. Ringborg.

Lanthushållningens s. k. produktionskostnader, d. v. s. summan av alla de kostnader, som åvila ett jordbruksföretag, bestå av två huvuddelar nämligen: 1) driftskostnader (jfr professor Nannesons utredning, bil. 1 sid. 70) och 2) ränteanspråk på det i företaget investerade kapitalet. Arkitekten Giertz har i sin undersökning (bil. 2) angivit beräknade årskostnader för byggnader på brukningsdelar av olika storlek. I de angivna kostnaderna ingå såväl utgifter för underhåll och amortering som ränteanspråk. De äro alltså att betrakta som byggnadernas andel i gårdens produktionskostnader. Tabellen å sid. 23 i de sakkunnigas betänkande avser att belysa, huru dessa byggnads-kostnader förhålla sig dels till övriga produktionskostnader och dels till värdet av gårdarnas bruttoavkastning.

I kol. 3 och 4 av tabellen anges med ledning av Nannesons uppgifter driftskapitalets och fastighetskapitalets storlek (fastighetskapitalet är lika med lantbrukskapitalet minskat med driftskapitalet). I kol. 5 och 6 angivas efter Giertz respektive nybyggnadskostnaderna och byggnadernas andel i de årliga produktionskostnaderna, allt per hektar. Kol. 7 »Övriga kostnader» anger den del av produktionskostnaderna, som ej faller på byggnaderna. De i sistnämnda kolumn upptagna siffrorna ha framkommit så, att från de totala driftskostnaderna enligt Nannesson dragits de av honom angivna driftskostnaderna för byggnader (jfr bil. 1 tab. 1 och 2, sid. 68, 69), varefter till den återstående driftskostnaden adderats ränteanspråk efter 4 procent på driftskapitalet. Driftskapitalet innefattar värdet av inventarier och förråd. I kol. 8 angives slutligen det sammanlagda värdet av de i kol. 6 och 7 redovisade kostnaderna.

De på detta sätt erhållna sammanlagda produktionskostnaderna komma tydligen ej att innefatta några ränteanspråk på gårdarnas jordvärde. Detta torde för de flesta egendomsgrupperna icke innebära någon orättvisa, ty redan byggnadsvärdet är så stort, att det i regel överstiger hela fastighetsvärdet. Ränta på ett belopp motsvarande minst hela fastighetskapitalet (jord + byggnader) har ju redan tagits ut vid beräkningen av de årliga byggnads-kostnaderna enligt kol. 6.

Nybyggnadskostnaderna enligt tabellen ligga i de flesta fall långt över fastighetsvärdet enligt Nanneson. I allmänhet torde dock byggnaderna ej kunna tagas upp till »nyvärde» utan böra tilläggas ett något lägre »nuvärde». Uppskattas detta nuvärde till $\frac{2}{3}$ av nyvärdet, så överstiger det förra icke

desto mindre hela fastighetsvärdet i alla grupper utom storleksgrupperna 20—50 hektar och över 50 hektar inom Skånes och Hallands slättbygder samt gruppen över 50 hektar inom mellersta Sveriges skogs- och dalbygder. I dessa tre fall skulle ett jordvärde på respektive 506, 630 och 115 kronor per hektar verkligen finnas att förränta. Hänsyn härtill har dock ej tagits i tabellens fortsättning.

Bruttoavkastningen (kol. 9) innefattar alla de värden, som framkomma som avkastning av lantbrukskapitalet, alltså även hyresvärdet av bostäder för brukaren och hans folk.

Jämförelsen mellan i kol. 8 och 9 angivna produktionskostnader respektive bruttoavkastning blir i viss mån haltande, beroende bland annat på att byggnadernas andel i produktionskostnaderna beräknats på en tänkt (högre) standard, medan i bruttoavkastningen räknats med i bokföringen faktiskt angiven produktion och bostadshyra. Det kunde synas, som om det i bruttoavkastningen ingående hyresvärdet borde höjas med hänsyn till den högre, tänkta standarden på bostäderna. Värdet på bruttoavkastningen skulle därigenom ökas. Då det emellertid här uteslutande är fråga om bostäder, vilka ingå i löneförmånerna för de personer, som arbeta på respektive brukningsdelar, skulle med all sannolikhet en höjning av hyresvärdet föranleda samma höjning av de beräknade lönekostnaderna för den anställda personalen. Ägarens bostadsförmån och lön inräknas därvid till så stor del som motsvarar hans arbetsinsats i lantushållningen. På grund härav skulle produktionskostnaderna stiga med samma belopp, varmed bruttoavkastningen ökades till följd av de höjda hyresvärdena, varför skillnaden mellan produktionskostnader och bruttoavkastning bleve oförändrad. Med hänsyn härtill torde den i tabellen gjorda jämförelsen mellan där angivna produktionskostnad och bruttoavkastning vara försvarlig.¹

Alltför långt gående slutsatser få emellertid ej dragas av de anförda siffrorna. En viss osäkerhet torde nämligen alltid vidlåda en jämförelse, som göres mellan värden, framkomna enligt helt skilda beräkningsgrunder. Man har ju t. ex. anledning förmoda, att det mera ändamålsenliga byggnadsbestånd, varmed räknas i kol. 4 och 5, bör kunna öka husdjurens trivsel och produktion och därmed också bruttoavkastningen, samtidigt som driftskostnaderna sänkas, huvudsakligen genom ett minskat arbetsbehov. Huru stora de förändringar äro, som kunna inträffa av de nämnda anledningarna, kan dock svårigen uppskattas.

¹ En ökning av det debiterade hyresbeloppet till det av Giertz angivna värdet skulle för gruppen 2—10 hektar inom Skånes och Hallands slättbygder — den grupp, som visar den största avkastningen i form av bostadshyror — medföra den förändringen i relativtalen i kol. 10 och 11, att siffran för byggnadskostnaderna fölle från 23 till 22 procent, medan siffran för övriga kostnader stege från 90 till 91 procent. Summan i kol. 12 skulle liksom förut bli 113.

Bland de sakkunniga har yppats den meningen, att en förbättrad bostadsstandard för ägaren icke utan vidare kan anses belasta brukningsdelen. Omräknas under denna förutsättning de i kol. 10, 11 och 12 angivna relativtalen för de minsta gårdarna i Skånes och Hallands slättbygder, kommer siffran för byggnadskostnader att bli 21 procent, siffran för övriga produktionskostnader 83 procent och deras summa alltså 104 procent. Dessa siffror äro försvarliga endast i den mån den av Giertz antagna bostadsstandardens anses högre än som för jordbruket erfordras.

Tab. 1. Allmän ackordsstatistik för åren 1939—1941
för medlemmar av Svenska byggnadsstråkarförbundet, tillhörande lönegrupperna V—VIII
(enligt av förbundets avdelningar företagna mätningar).

Lönegrupp och år	Timlön	Antal avdelningar	Antal ackords-timmar	Antal dagstids-timmar i samband med ackordsarbete	Mättings-summa kr.	Förskott enligt ar-betad tid kr.	Överskott kr.	Överskott i % av timlönen
Lönegrupp V.								
1939	1:36	27	2 482 232 ⁵	530 958	5 528 101:—	3 339 737:—	2 188 364:—	65.5
1940	1:40	34	1 345 234	530 870 ⁵	3 167 470:—	1 857 419:—	1 310 051:—	70.5
1941	1:40	13	346 860	147 177	842 225:—	483 926:—	358 299:—	74
		74	4 174 326 ⁵	1 209 005 ⁵	9 537 796:—	5 681 082:—	3 856 714:—	67.9
Lönegrupp VI.								
1939	1:31	31	2 024 709	454 264 ⁵	4 381 240:—	2 631 858:—	1 749 382:—	66.5
1940	1:34	47	1 025 941 ⁵	310 883	2 197 551:—	1 355 720:—	841 831:—	62.1
1941	1:34	47	1 091 733	320 605	2 526 847:—	1 458 404:—	1 068 443:—	73.3
		125	4 142 383 ⁵	1 085 752 ⁵	9 105 638:—	5 445 982:—	3 659 656:—	67.2
Lönegrupp VII a¹								
1939	1:25	8	253 052	39 007	498 171:—	317 018:—	181 153:—	57.1
1940	1:27	10	88 004	13 234	163 020:—	110 389:—	52 631:—	47.7
1941	1:27	20	133 491	25 956	252 844:—	169 902:—	82 942:—	48.8
		38	474 547	78 197	914 035:—	597 309:—	316 726:—	53
Lönegrupp VII b²								
1939	1:25	24	991 200	177 843 ⁵	1 969 168:—	1 228 001:—	741 167:—	60.4
1940	1:27	36	632 404 ⁵	179 941	1 362 488:—	805 392:—	557 096:—	69.2
1941	1:27	30	467 798 ⁵	143 101 ⁵	984 136:—	593 943:—	390 193:—	65.7
		90	2 091 898	500 886	4 315 792:—	2 627 336:—	1 688 456:—	64.3
		128	2 565 945	579 083	5 229 827:—	3 224 645:—	2 005 182:—	62.2
Lönegrupp VIII a¹								
1939	1:20	26	564 328 ⁵	52 457	999 131:—	661 175:—	337 956:—	51.1
1940	1:22	31	248 569 ⁵	36 638	456 461:—	299 210:—	157 251:—	52.6
1941	1:22	41	270 110	52 450 ⁵	516 659:—	328 753:—	187 906:—	57.2
		98	1 083 008	141 545 ⁵	1 972 251:—	1 289 138:—	683 113:—	53
Lönegrupp VIII b²								
1939	1:20	4	104 762	13 414 ⁵	202 448:—	127 387:—	75 061:—	58.9
1940	1:22	12	167 354 ⁵	40 305 ⁵	368 894:—	204 818:—	164 076:—	80.1
1941	1:22	13	192 284	73 551 ⁵	434 427:—	237 128:—	197 299:—	83.2
		29	464 400 ⁵	127 271 ⁵	1 005 769:—	569 333:—	436 436:—	76.7
		127	1 547 408 ⁵	268 817	2 978 020:—	1 858 471:—	1 119 549:—	60.2
		136	1 557 555	219 742 ⁵	2 886 286:—	1 886 447:—	999 839:—	53
		119	2 555 798 ⁵	628 157 ⁵	5 321 561:—	3 196 689:—	2 124 892:—	66.5
		255	4 113 353 ⁵	847 900	8 207 847:—	5 083 116:—	3 124 731:—	61.5
		454	12 430 063 ⁵	3 142 658	26 851 281:—	16 210 180:—	10 641 101:—	65.6

¹ Avdelningar med huvudsaklig verksamhet på landsbygden. ² Avdelningar, vilkas verksamhet i mindre grad är förlagd till landsbygden.

Tab. 2. Ackordsstatistik för arbeten å jordbruksbyggnader och övriga byggnader under åren 1939—1941 för medlemmar av Svenska byggnadsriärbetareförbundet, tillhörande lönegrupperna V—VIII (enligt av vissa förbundsavdelningar företagna mätningar).

L ö n e g r u p p	Antal byggnader	Antal ackords-timmar	Antal dagtids-timmar i samband med ackordsarbete	Uppmätt summa kr.	Förskott enligt arbetad tid kr.	Överskott kr.	Överskott i % av timlön	Dagtid i % av antalet arbets-timmar
a) Ekonomibyggnader för jordbruk.								
V	5	8 741·5	3 284·5	18 186: 80	12 019: 53	6 167: 27	51·3	27·3
VI	56	33 746·5	9 357	78 110: 91	44 645: 13	33 465: 78	75·0	21·7
VII	29	26 923·5	4 972	56 855: 31	33 887: 47	22 967: 84	67·8	15·6
VIII	61	51 192·5	5 655	97 237: 28	62 914: 80	34 322: 48	54·6	9·9
Summa	151	120 604	23 268·5	250 390: 30	153 466: 93	96 923: 37	63·2	16·2
b) Bostadsbyggnader för jordbruk.								
V	3	2 857	394·5	5 159: 37	3 840: 35	1 319: 02	34·3	12·1
VI	48	42 669·5	7 953	78 752: 24	54 385: 41	24 366: 83	44·8	15·7
VII	19	10 608·5	963·5	19 939: 96	13 181: 30	6 758: 66	51·3	8·3
VIII	28	23 418·5	2 183·5	39 581: 66	28 031: 24	11 550: 42	41·2	8·5
Summa	98	79 553·5	11 494·5	143 433: 23	99 438: 30	43 994: 93	44·2	12·6
Summa a och b	249	200 157·5	34 763	393 823: 53	252 905: 23	140 918: 30	55·7	14·8
c) Övriga byggnader.								
V		35 196	7 848	72 138: 02	47 716: 51	24 421: 51	51·2	18·2
VI		169 640	33 543	378 504: 06	225 637: 28	152 866: 78	67·7	16·5
VII		84 370	17 238·5	163 267: 67	104 973: 65	58 294: 02	55·8	17·0
VIII		179 495	28 118	334 360: 48	208 448: 76	125 911: 72	60·4	13·5
Summa		468 701	86 747·5	948 270: 23	586 776: 20	361 494: 03	61·6	15·6
Summa a, b och c		668 858·5	121 510·5	1 342 093: 76	839 681: 43	502 412: 33	59·8	15·4

Uppgifterna avse följande avdelningar:

- inom lönegrupp V Flen,
 » VI Vellinge, Kimstad, Svedala, Stjärnhov,
 » VII Borensberg, Anderslöv,
 » VIII Tjällmo, Genarp, Tidån, Ljungbyholm, Läckby, Ödeshög, Borghamn, Bräkne-Hoby.

Tab. 3. Inkomster och sysselsättning under åren 1939—1941 för medlemmar av Svenska byggnadsträarbetareförbundet, tillhörande lönegrupperna VI—VIII (enligt en av förbundet under våren 1942 verkställd enquete).

	Lönegrupp VI			Lönegrupp VII			Lönegrupp VIII		
	1939	1940	1941	1939	1940	1941	1939	1940	1941
A. Antal avdelningar	8	8	8	17	17	17	35	35	36
Antal medlemmar	444	459	470	693	711	649	1 484	1 538	1 447
Antal inkomna uppgifter ...	156	175	210	235	268	318	442	534	696
Antal uppgifter från medlemmar, som under året delvis arbetat utom facket	15	37	78	16	45	75	46	131	206
B. Antal arbetare med en inkomst av									
t. o. m. 500 kr	1	13	2	5	22	10	8	54	38
501—1 000 »	3	17	14	8	39	35	21	116	86
1 001—1 500 »	10	35	27	24	64	68	56	135	134
1 501—2 000 »	11	46	38	38	59	83	115	134	187
2 001—2 500 »	26	27	56	64	51	68	135	63	150
2 501—3 000 »	38	21	39	58	21	36	73	25	34
3 001—3 500 »	40	13	24	22	9	15	24	4	11
över 3 500 »	27	3	10	16	3	3	10	3	6
C. Genomsnittlig inkomst per arbetare.									
Timlön inom byggnadsträarbetarfacket ..... kr	2 222	1 488	1 780	1 936	1 376	1 538	1 846	1 202	1 402
Överskott inom byggnadsträarbetarfacket ..... »	496	186	176	315	170	140	194	83	96
Inkomst inom annat yrkesområde ..... »	39	87	195	42	69	125	34	91	113
Genomsnittlig totalinkomst per arbetare	2 757	1 761	2 151	2 293	1 615	1 803	2 074	1 376	1 611
D. Antal arbetare med									
t. o. m. 250 arbetstimmar ..	1	10	—	2	10	9	3	30	20
251— 500 » ..	—	9	5	3	19	10	8	47	30
501—1 000 » ..	6	45	32	19	78	86	25	161	172
1 001—1 500 » ..	37	61	75	63	93	119	124	175	293
1 501—2 000 » ..	68	38	77	99	56	76	216	105	163
2 001—2 500 » ..	44	12	21	49	12	18	66	16	18
Genomsnittligt antal arbetstimmar per arbetare	1 758	1 182	1 432	1 609	1 152	1 238	1 598	1 085	1 191
Därav utom facket	36	96	200	41	76	116	39	104	127
E. Antal arbetslöshetsveckor per arbetare	8.6	15.6	12.2	10.5	15.9	15.2	11.5	17	15.6
Antal veckors militärtjänstgöring per arbetare	0.9	8.2	4.4	1.1	7.4	5.5	1.3	7.9	6.5
Antal veckors sjukdom per arbetare	1	0.9	1.1	1.4	1.3	1.1	1	0.7	0.8
F. Uppdelning av arbetslösheten.									
Ingen arbetslöshet	20	6	16	17	14	18	36	26	39
T. o. m. 5 veckor	50	16	30	65	28	53	66	42	59
6—10 »	32	40	50	56	52	63	114	77	138
11—20 »	43	67	84	66	93	98	174	215	280
21—30 »	9	32	27	24	54	45	41	121	124
31—40 »	2	12	3	7	25	34	9	39	45
41—50 »	—	2	—	—	2	7	2	14	11

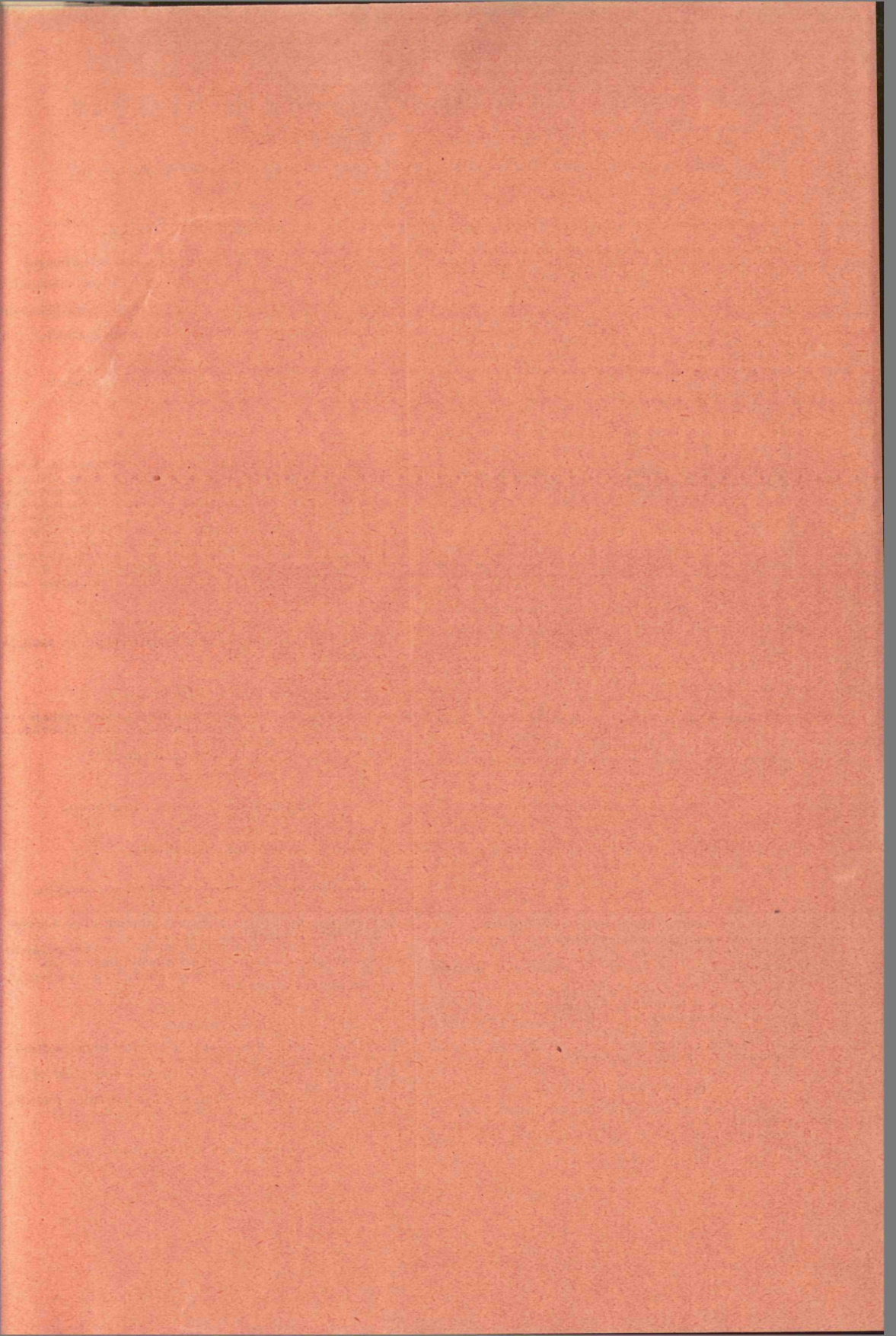
Tab. 4. Sysselsättning och inkomst utom facket under åren 1939—41 för medlemmar av Svenska byggnadsträarbetareförbundet, tillhörande lönegrupperna VI—VIII (enligt en av förbundet under våren 1942 verkställd enquete)

L ö n e g r u p p	1939			1940			1941		
	Antal arbetare	Timmar	Kr.	Antal arbetare	Timmar	Kr.	Antal arbetare	Timmar	Kr.
1. Lantarbete.									
VI	2	720	432	2	662	468	10	2 544	3 163
VII	3	846	757	11	3 952	2 969	8	3 268	2 866
VIII	5	932	620	24	7 548	5 434	33	9 283	6 896
Summa		2 498	1 809		12 162	8 871		15 095	12 925
2. Skogsarbete.									
VI	5	1 925	1 555	26	11 711	10 129	56	26 003	22 347
VII	3	607	423	21	7 172	6 062	40	17 203	16 450
VIII	21	5 721	4 570	73	24 198	19 284	136	53 258	47 231
Summa		8 253	6 548		43 081	35 475		96 464	86 028
3. Diverse arbete.									
VI	10	3 843	4 433	16	5 192	5 153	35	15 203	16 443
VII	10	8 185	8 863	16	9 741	10 171	35	17 431	21 813
VIII	25	10 282	10 202	60	23 903	24 351	71	25 780	27 282
Summa		22 310	23 498		38 836	39 675		58 414	65 538
Totalsumma	77	33 061	31 855	213	94 079	84 021	359	169 973	164 491
Timantal och arbetsförtjänst per arbetare, som arbetat utom facket ..	—	429	414	—	442	394	—	473	458
Hela antalet arbetare, för vilka uppgift lämnats (jfr tab. 3)	833	—	—	977	—	—	1 224	—	—
Antal arbetare, som arbetat utom facket, i procent av hela antalet arbetare	9.2	—	—	21.8	—	—	29.3	—	—

Tab. 5. Allmän lönestatistik för åren 1939—1941 för träarbetare inom lönegrupperna V—VIII, anställda hos medlemmar av Svenska byggnadsindustriförbundet (enligt uppgifter, insända av medlemmarna till Svenska arbetsgivareföreningens statistiska byrå).

Lönegrupp och år	Tidlönsarbete			Ackordsarbete			
	Timmar	Kr.	Timlön	Timmar	Kr.	Tim- förtjänst	Överskott i % av timlönen
<i>Lönegrupp V.</i>							
1939	536 244	729 311	1·36	789 156	1 769 944	2·24	64·7
1940	499 334	698 271	1·40	524 490	1 232 468	2·35	67·9
1941	613 157	860 525	1·40	660 965	1 562 865	2·36	68·6
Summa	1 648 735	2 288 107	1·39	1 974 611	4 565 277	2·31	66·2
<i>Lönegrupp VI.</i>							
1939	525 783	689 459	1·31	693 267	1 465 905	2·11	61·1
1940	543 598	727 156	1·34	419 002	938 692	2·24	67·2
1941	470 067	629 238	1·34	418 820	961 211	2·30	71·6
Summa	1 539 448	2 045 853	1·33	1 531 089	3 365 808	2·20	65·4
<i>Lönegrupp VII.</i>							
<i>a) Landsbygd.</i>							
1939	120 706	150 876	1·25	148 488	329 578	2·22	77·6
1940	143 216	181 858	1·27	176 742	375 503	2·12	66·9
1941	149 546	189 374	1·27	130 756	276 789	2·12	66·9
Summa	413 468	522 108	1·26	455 986	981 870	2·15	70·6
<i>b) Städer.</i>							
1939	71 751	89 634	1·25	104 886	213 490	2·04	63·2
1940	105 939	134 318	1·27	83 417	177 520	2·13	67·7
1941	92 266	117 282	1·27	73 839	147 260	1·99	56·7
Summa	269 956	341 234	1·26	262 142	538 270	2·05	62·7
Summa för lands- bygd och städer	683 424	863 342	1·26	718 128	1 520 140	2·12	68·3
<i>Lönegrupp VIII.</i>							
<i>a) Landsbygd:</i>							
1939	73 167	87 732	1·20	117 786	229 701	1·95	62·5
1940	77 057	93 616	1·21	110 073	274 263	2·49	105·7
1941	74 666	91 296	1·22	85 560	184 323	2·15	76·2
Summa	224 890	272 644	1·21	313 419	688 287	2·20	81·8
<i>b) Städer:</i>							
1939	38 917	46 701	1·20	31 154	62 966	2·02	68·3
1940	44 651	54 645	1·22	21 153	40 138	1·90	55·7
1941	45 546	55 647	1·22	36 578	67 554	1·85	51·6
Summa	129 114	156 993	1·22	88 885	170 658	1·92	57·4
Summa för lands- bygd och städer	354 004	429 637	1·21	402 304	858 945	2·14	76·9
<i>Lönegrupperna VII och VIII.</i>							
a) Landsbygd	638 358	794 752	1·24	769 405	1 670 157	2·17	75·0
b) Städer	399 070	498 227	1·25	351 027	708 928	2·02	61·6
Summa	1 037 428	1 292 979	1·25	1 120 432	2 379 085	2·12	69·6
Summa för samt- liga grupper	4 225 611	5 626 939	1·33	4 626 132	10 310 170	2·23	67·7

Ann. År 1939 omfattar ej övertidsarbete, åren 1940 och 1941 ingår övertid och grund-timpenning för densamma men ej det procentiska tillägget för övertid.

Statens offentliga utredningar 1942

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Strafflagberedningens promemoria med förslag till lag om eftergift av åtal mot minderåriga m. m. [23]
Betänkande med förslag till skärpt bestraffning av falskdeklaration m. m. [31]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1938 års pensionssakkunniga. Betänkande med förslag till tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare i statens tjänst. [8]
1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m. [9]
Beskattningsorganisationssakkunnigas betänkande med förslag till ändrad organisation av kammarrätten. [18]
1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna. [26]
Betänkande ang. revision av tjänsteförteckningen i vad avser allmänna civilförvaltningen. Del 2. Byråchefs- och rådstjänster m. m. [30]

Kommunalförvaltning.

Stadsplanutredningen 1942. 1. Förslag till åtgärder för snabbare handläggning av stadsplane- och tomtindelingsärenden m. m. [27]

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag. [2]
Betänkande med förslag till främjande av utskyldebetalning genom erkända skatteförmedlingskassor. [21]
Kommunalskattberedningens. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 1. Den kommunala beskattningen. [34]
Del 2. Inkomstbeskattningen av skogsbruk. [35]
Betänkande med förslag rörande åtgärder för främjande av sjöfolkets utskyldebetalning. [37]

Politi.

Betänkande med förslag till brandlag och brandstadga m. m. [10]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Promemoria rörande bostadsförsörjningen. [3]
Promemoria ang. hyresreglering. [14]
Betänkande med utredning och förslag ang. semester för husmödrar. [19]
Utredning ang. värmekostnaden i hyreshus. [20]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 2. Tiden juli 1940—juni 1941. [25]
Socialvårdskommitténs betänkande. 4. Förslag till ändrad bidragsförskottslag m. m. [29]

Hälsa- och sjukvård.

De yngre sjukhusläkarnas avlönings-, arbets- och bostadsförhållanden. [4]
Betänkande med utredning och förslag ang. barnmorskeväsendet. [17]
Förslag till ny lag om behörighet att utöva läkarkonsten m. m. [22]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.
Promemoria med förslag till utvidgad vanhävdslagstiftning. [5]
Betänkande med förslag ang. hushållningssällskapens organisation och verksamhet m. m. [32]
Betänkande ang. jordbrukets byggnadskostnader. [38]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 1. Allmänna uppgifter ang. den tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhetens nuvarande läge m. m. — Allmänna synpunkter rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningen. — Erforderliga åtgärder för den tekniskt-vetenskapliga forskningens främjande och statens medverkan därvid. [6] 2. Förslag till åtgärder för främjande av den tekniskt-vetenskapliga forskningen på byggnadsområdet. [7] 3. Förslag till åtgärder för skogsproduktforskningens ordnande. [12]

Handel och sjöfart.

Promemoria med förslag ang. registrering av landets företagare m. m. [23]

Kommunikationsväsen.

Betänkande och förslag ang. förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 4. Järnvägsstyrelsen. [13]
Betänkande ang. bilregistrering m. m. [24]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med utredning och förslag ang. betygssättningen i folkskolan. [11]
Betänkande med förslag rörande ändring av gällande bestämmelser i fråga om prästutbildningen. [33]
Betänkande med förslag rörande statligt stöd åt svensk filmproduktion. [36]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet. [1]
Betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga. [15]
Betänkande med förslag rörande den centrala förvaltningsverksamheten inom försvarsväsendet. [16]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.